

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı**

**1960–1980 ARASI TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNDEKİ ÖĞRENCİ OLAYLARI
İÇİN BİR KAYNAK OLARAK TÜRK BASINI
(CUMHURİYET- MİLLİYET VE TERCÜMAN GAZETESİ ÖRNEKLERİ)**

Sefa Salih AYDEMİR

DOKTORA TEZİ

Mersin, 2014

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

1960–1980 ARASI TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNDEKİ ÖĞRENCİ OLAYLARI İÇİN
BİR KAYNAK OLARAK TÜRK BASINI
(CUMHURİYET- MİLLİYET VE TERCÜMAN GAZETESİ ÖRNEKLERİ)

Sefa Salih AYDEMİR

Danışman
Doç. Dr. Kadir ULUSOY

DOKTORA TEZİ

Mersin, 2014

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “1960-1980 Arası Türkiye Üniversitelerindeki Öğrenci Olayları İçin Bir Kaynak Olarak Türk Basını (Cumhuriyet-Milliyet Ve Tercüman Gazetesi Örnekleri)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel etik kurallara ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini onurumla doğrularım.

01/09/2014
SEFA SALİH AYDEMİR

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sefa Salih AYDEMİR tarafından hazırlanan "1960-1980 Arası Türkiye Üniversitelerindeki Öğrenci Olayları İçin Bir Kaynak Olarak Türk Basını (Cumhuriyet-Milliyet Ve Tercüman Gazetesi Örnekleri)" başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalında DOKTARA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Üye

Doç. Dr. Kadir ULUSOY
(Danışman)

Üye
Prof. Dr. Fevzi DEMİR

Üye
Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA

Üye
Doç. Dr. Durmuş Ali ASLAN

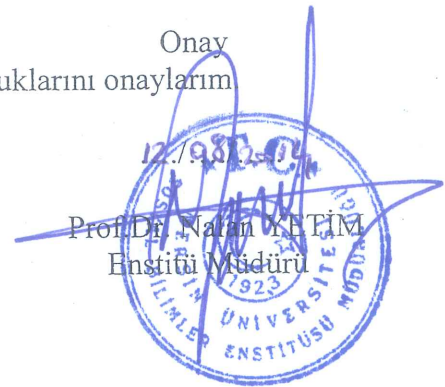

Üye
Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım

Onay

Prof. Dr. Nafiz KETİM
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Geç dönem Türkiye Cumhuriyeti araştırmaları içerisinde 1960-1980 yılları arasında yaşanan ideolojik ve toplumsal gelişmeler, sonraki dönem Türk siyasal hayatına derin etkileri olmuştur. Günümüz politik ayrışmaların temelini oluşturan bu dönemdeki gelişmeler bir bütün olarak değerlendirilmemiştir. İki fiili askeri darbenin ve bir muhtıra sürecinin yaşandığı bu dönemlere hazırlık aşamaları içerisinde yaşanan ideolojik kamplaşmalar ve bu ayrışmalara yuvalık eden üniversitenin olaylara katkısı bütüncül bir şekilde daha önce dikkate alınmamıştır.

1961 Anayasası ile birlikte, o döneme kadar yasaklanmış bulunan siyasi düşüncelerin üzerindeki kısıtlamaların kalkması sonucu, ülkede hızlı bir şekilde ideolojik örgütlenme faaliyetleri başlar. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi esnasında hükümetin düşürülmesinde aktif olan öğrenciler, gittikçe daha fazla siyasetle ilgilenmeye başlarlar. Ülkenin siyasal rejiminden hoşnut olmayan öğrenciler, yurt dışı gelişmelerin de etkisiyle yeni sistem arayışları içine girerler. Sosyal adaletsizlik veya ülkede hızla artan Amerikan aleyhtarlığı gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak Sosyalizm düşüncesi yayılmaya başlar. Hızla büyüyen Sosyalizm akımı, aynı zamanda hem kendi içinde bölünmeleri beraberinde getirir hem de karşıt düşünce etrafında yeni düşüncelerin de örgütlenmesine neden olur. Öğrenci örgütleri arasında da gözlemlenen bu bölünmeler ve karşıt örgütlerin ortaya çıkması ile birlikte, kısa sürede üniversiteler içinde etkinliklerini artırma mücadelesine girerler. Kısa sürede silahlı mücadeleye dönecek bu tartışmalar sonucunda ülke büyük bir kaos ortamına sürüklenir.

Yaşanan bu sancılı süreç içerisinde, gelişmeleri topluma objektif şekilde aktarma misyonu bulunan ulusal basının önde gelen temsilcilerinden, farklı yayın politikalarına sahip Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinin olayları aktarış biçimi

özelinde, dönemim basınının ideolojik pozisyonlarının kıyaslamasını yaparak, toplumsal ayırışma boyutlarının ortaya konmasının önemli olacağı düşünülerek bu tez çalışması hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük payı olan, bana ufuk açan, tüm aşamalarda bana sabırla yol gösteren kıymetli danışmanım Doç. Dr. Kadir ULUSOY'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam boyunca bana yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Fevzi DEMİR ile tez hazırlama sürecindeki değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA ve Doç. Dr. Durmuş Ali ARSLAN'a ayrıca teşekkür ederim. Burada adını zikredemediğim bütün hocalarıma, tezin ortaya çıkmasında maddi ve manevi katkılarıyla bana destek olan herkese teşekkür ediyorum, tez çalışmam boyunca bana sabırla katlanan başta sevgili eşim olmak üzere, ailemi saygı ve şükranla anıyorum.

ÖZET

1960–1980 Arası Türkiye Üniversitelerindeki Öğrenci Olayları İçin Bir Kaynak Olarak Türk Basını (Cumhuriyet- Milliyet Ve Tercüman Gazetesi Örnekleri)

18. Yüzyıldan itibaren Avrupa’da; Sanayi İnkılabı ile birlikte, yaşanan toplumsal ve ekonomik adaletsizliğin getirdiği toplumsal hareketler çeşitli devrimlere yol açar. İdeolojik akımların hızla geliştiği bu dönem, aynı zamanda modern üniversitelerin geliştiği ve ön plana çıkmaya başladığı bir dönemdir. İktidarlarca gelişen bilim ve tekniği sanayide uygulayacak nitelikli eleman sıkıntısının giderilmesinde önemli bir araç olarak görülmeye başlanan üniversiteler, aynı zamanda sistem karşıtı çeşitli ideolojik akımlara da yuvalık yapar. II. Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan iki kutuplu dünyada yaşanan ideolojik kamplaşmaların etkisi kısa sürede üniversitelerde de görülür.

Türkiye Cumhuriyeti’nde 1950 yılından itibaren çok partili siyasal sisteme geçişle birlikte, özellikle 1980 yılına kadar geçen dönem incelendiği zaman, üniversite gençliğinin siyasal yaşama etkisi ve katkısı son derece önemlidir. 1960-1980 arası yirmi yıllık süreç içerisinde; ülkede, iki askeri darbe ve bir müdahale yaşanmasına yol açan gelişmelerin oluşumunda, öğrencilerin ne kadar etkili olduklarına dair bütüncül bir yaklaşımla, tüm döneme ışın tutan bilimsel çalışmalar hem azdır hem de yeterli derecede değildir.

1968 Mayıs’ta Fransız üniversitelerinden başlayarak tüm Avrupa’ya yayılan olaylar, Türkiye’deki muadillerine de ilham kaynağı olur. Osmanlı Devleti’nden itibaren, bu döneme kadar genelde baskın devlet ideolojisine aykırı herhangi bir eylem içerisinde yer almayan üniversite öğrencileri ve örgütleri, bu tarihten itibaren mevcut sistemi sorgulayan ve değiştirmek isteyen toplumsal hareketleri yönlendirirler.

Bu çalışmamızda; 1960-1980 arası ülke gündeminin en önemli belirleyicilerinden olup, en büyük baskı grubunu teşkil eden üniversite öğrencilerinin, siyasi-ideolojik faaliyetleri ve bunların ulusal basına yansımaları incelenmiştir.

Hızla gelişimini tamamlayan siyasi akımlar, aynı zamanda hem güçlü karşıtlarını yaratır hem de kendi içerisinde bölünmelere engel olamaz. Kamplaşmalar ve etkinlik mücadeleleri kısa sürede politik şiddetin de kapısını aralar. 1980 Askeri Darbesi'ne kadar ara ara hızını artırarak devam eden anarşik ortam, ülke gündeminin de en büyük belirleyicisi olur. Bu dönemde basın, olaylara objektif yaklaşması gerekirken, ideolojik saflaşmalarda büyük oranda yerini almak bir yana, zaman zaman en büyük destekçisi veya kışkırtıcısı pozisyonuna da düşmekten kurtulamaz.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareketler, Üniversite, Öğrenci Olayları, Siyasal Şiddet, Basın.

ABSTRACT

Turkish Press as a source for Student Events in Turkish universities between 1960 and 1980 (Samples of Cumhuriyet-Milliyet and Tercüman Newspapers)

From the 18th century in Europe; with the Industrial Revolution, the social movements brought by the social and economical injustice leads to various revolutions. This era, in which ideological movements are developed fast, is also an era in which modern universities began to develop and come to the forefront. Universities which began to be seen as an important tool for solving the problem of qualified personnel to apply the science and technique in the industry by the Governments also hosts to various ideological anti-systemic movements, the effect of ideological polarization experienced in the two-pole World showed up with the Second World War is soon seen in the universities.

In Turkish Republic, especially when the era from 1950 with the transition to political multi-party system to 1980 is examined, the effect and contribution of university youth to political life is very important in the country. Within the twenty year process between 1960 and 1980, in the country, scientific works which illuminate the whole era about how much the students are effective in the occurrence of the developments led to two military coups and one intervention are both few and not enough.

In May 1968, the events beginning in the French universities and spreading to whole Europe becomes the source of inspiration to their counterparts in Turkey, as well. University students and organizations that haven't been involved in any action against the dominant government ideology from Ottoman Empire to this era, from this date forward guides the social movements which question and want to change the current system.

In our study; being one of the most important determiners of country's agenda between 1960 and 1980, we will examine political-ideological activities of university students who constitute the biggest pressure group and their reflections on the national press.

These movements which completes their development fast, both creates their strong opponents and can not prevent separations in themselves. Polarization and activity struggles soon open the door to political violence slightly. The Anarchic environment which continues until 1980 Military Coup by increasing its speed intervally becomes also the biggest determiner of country's agenda. In this era, though the press should approach objectively to the events, aside from taking place in ideological oppositions substantially, it can not help being in the position of the biggest supporter and provoker from time to time.

Key words: Social movements, University, Student Events, Political violence, Press.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLOLAR ve ÇİZİMLER ÇİZELGESİ	xv
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ	7
I.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi:	7
I.2. Araştırmanın Amacı:	8
I.3. Araştırmanın Sınırlılıkları:	9
I.4. Araştırmanın Yöntemi:	9
II. BÖLÜM OSMANLI DEVLETİ'NDEN 1980'E TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE YAŞANAN ÖĞRENCİ OLAYLARINA GENEL BAKIŞ	12
II.1. Soğuk Savaş Dönemine Kadar Üniversitelerdeki Öğrenci Olayları	12
II.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Öğrenci Hareketleri	12
II.1.1.1. Suhte (Medreseli) İsyanları.....	13
II.1.1.2. Kuleli Vakası	15
II.1.1.3. Talebe-i Ulum Hareketleri	16
II.1.1.4. Meşrutiyet Dönemi Olayları	18
II.1.2. Milli Mücadele ve Tek Parti Dönemi (1919–1950).....	25
II.1.2.1. İşgallere Karşı Düzenlenen Mitingler	26
II.1.2.2. Darülfünun Grevi	27
II.1.2.3. Tramvay Şirketi Protestoları	29
II.1.2.4. Vagon-Li Olayları	30

II.1.2.5. Razgrad Olayları	31
II.1.2.6. Tan Gazetesinin Tahribi Olayları.....	34
II.1.2.6. Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Hadisesi	36
II.2. Çok Partili Dönem ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Süreçte Üniversite Katkısı	39
II.2.1. 27–28 Nisan 1960 İstanbul Olayları	41
II.2.2. 29 Nisan 1960 Ankara Olayları	48
II.2.3. 555 K	49
II.3. Türkiye’de 1968	52
II.3.1. Türkiye’de 1968 Olaylarının Başlama Nedenleri.....	53
II.3.2. 1968 Olaylarının Gelişimi	71
II.3.3. 1968 Olaylarının Sonuçları.....	83
II.4. 12 Mart 1971 Muhtırasının Üniversiteye Yansımaları	84
II.4.1. 1968’den 12 Mart Muhtırası’na Üniversiteler.....	85
II.4.2. 1971-1974 Arası Öğrenci Örgütlerinin Bastırılması, Askeri Yönetim ve Üniversite	93
II.5. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine Giden Süreçte Üniversite.....	99
II.5.1. Eylem Dönemi (1974–1978)	99
II.5.2. Politik Şiddet Dönemi (1979- 1980)	118
III. BÖLÜM: ÜNİVERSİTE İÇİNDE SAĞ VE SOL’UN YÜKSELİŞİ, ÖRGÜTLER, KAMPLAŞMALAR VE DÜŞMANLARI VE BASIN	126
III.1. Türkiye’de 1960 - 1980 Arası Etkin Olan Öğrenci Kuruluşları	127
III.1.1. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB).....	127
III.1.2. Fikir Kulübü Federasyonu ve DEV-GENÇ	130
III.1.3. Devrimci Doğu Kültür Ocakları.....	134
III.1.4. Üniversite Talebe Dernekleri	137
III.2. Türkiye’de 1968 Olaylarında Öğrencilere Etki Eden Görüş ve Partiler.....	142

III.2.1. Türkiye İşçi Partisi (TİP).....	146
III.2.2. YÖN Dergisinin Etkisi	148
III.2.3. Milli Demokratik Devrim (MDD).....	151
III.3. Sol Görüşlü Öğrenciler Arasında Gelişen Örgütler ve Kamplaşmalar	156
III.3.1. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO).....	161
III.3.2. Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C).....	163
III.3.3. Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TIKKO).....	167
III.3.4. Devrimci Yol Hareketi (DEV-YOL).....	168
III.4. Sağ Görüşlü Öğrenciler Arasında Etkin Örgütler ve Ayrışma	171
III.4.1. Komünizmle Mücadele Derneği	173
III.4.2. Ülkücü Gençlik ve Komando Kampları.....	175
III.4.3. Akıncılar (AK-DER).....	180
III.5. 1960- 1980 Arası Üniversite Olayları Karşısında Öğretim Üyeleri	183
IV. BÖLÜM: CUMHURİYET, MİLLİYET VE TERCÜMAN GAZETELERİNİN	
1960–1980 ARASI ÖĞRENCİ OLAYLARINA YAKLAŞIMLARI	187
IV.1. 1960 Yılına Kadar Türkiye’de Basın-İktidar-İdeoloji İlişkilerine Kısa Bir Bakış	187
IV.1.1. Cumhuriyet Gazetesi:.....	189
IV.1.2. Milliyet Gazetesi	191
IV.1.3. Tercüman Gazetesi.....	192
IV.2. Dönemsel Olarak Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinin Haber	
Farklılaşması Bakımından Örnek Olaylar	193
IV.2.1. 1960-1965 Arası: “27-29 Nisan 1960 Üniversite Olayları”.....	193
IV.2.1.1. Manşet ve Haberler	194
IV.2.1.2. Köşe Yazarları.....	208
IV.3.1. 1965-1970 Arası: “16 Şubat 1969 Kanlı Pazar Hadisesi”	213
IV.3.1.1. Manşet ve Haberler	213

IV.3.1.2. Köşe Yazarları.....	220
IV.3.2. 1970-1975 Arası: “Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın İdamları”.....	225
IV.3.2.1. Manşet ve Haberler	226
IV.3.2.3. Köşe Yazarları.....	232
IV.4. Gazete Haberlerine Göre Üniversite Olaylarının Mekâna ve Zamana Göre Dağılımı.....	236
SONUÇ	250
KAYNAKÇA.....	260

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Eser
AP	Adalet Partisi
AK-DER	Akıncılar Derneği
AÜ	Ankara Üniversitesi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
ÇÜ	Çukurova Üniversitesi
Der.	Derleyen
Dev-Genç	Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu
Dev-Yol	Devrimci Yol
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocağı
DÖP	Devrimci Öğrenci Birliği
DP	Demokrat Parti

DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Ed.	Editör
EE	Eğitim Enstitüsü
FKF	Fikir Kulüpleri Federasyonu
Haz.	Hazırlayan
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
İDMMA	İstanbul Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi
İGB	İlerici Gençler Derneği
İTİA	İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
İÜTB	İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği
İTÜTB	İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği
KTÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
MÇ	Milliyetçi Cephe
MDD	Milli Demokratik Devrim
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi

MTTB	Milli Türk Talebe Birliği
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ODTÜÖD	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Derneği
PDA	Proleter Devrimci Aydınlik Dergisi
s.	Sayfa
S	Sayı
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SÜ	Selçuk Üniversitesi
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TİKP	Türkiye İşçi Köylü Partisi
TİİKP	Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TIKKO	Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TKP/M-L	Türkiye Komünist Partisi/ Marksist-Leninist
TMGT	Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	Türkiye Milli Talebe Federasyonu

ÜGD	Ülkücü Gençlik Derneği
ÜOD	Ülkücü Ocağı Derneği
vd	Ve devamı
Yay.	Yayınevi
YDMMA	Yıldız Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

TABLOLAR ve ÇİZİMLER ÇİZELGESİ

Tablo 1 Öğrencilerin Gazetelerde Okumayı Tercih Ettikleri Haber Konularının Dağılımı (%).....	54
Tablo 2 Üniversitede yenileşmeyi gerektiren neden üniversitelerin kendilerini yenilemede genellikle ağır kalmasıdır” Görüşüne Katılma Durumu (Üniversitelere Göre %).....	57
Tablo 3 Üniversitedeki yenileşme, eğitim sistemindeki ve özellikle yükseköğretimdeki yenileşmeden ayrı düşünülemez” Görüşüne Katılma Durumu (Üniversitelere Göre %).....	58
Tablo 4 Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin En Çok Konuştukları Siyasal ve Toplumsal Sorunlar.....	69
Tablo 5 Öğrenci Kuruluşlarının Bildirileri.....	70
Tablo 6 Fakültelere Göre Boykot ve İşgaller.....	77
Tablo 7 01.10.1976-01.02.1977 Arasında Bazı Üniversite ve Fakültelerin Kapalı Kaldığı Gün Sayıları	106
Tablo 8 Ocak 1977- Nisan 1978 Arası Anarşik Olaylarda Hayatını Kaybedenlerin Sayıları.....	117
Tablo 9 12 Eylül 1980 Öncesi ve Sonrası Bir Yıllık Sürede Meydana Gelen Olayların Karşılaştırılması.....	121
Tablo 10 12 Eylül 1980 Harekâtından Bir Hafta Önceki Olaylar ile 09-15 Şubat 1982 Tarihleri Arasındaki Bir Haftalık Olayların Karşılaştırması.....	123
Tablo 11 1978-1982 Arası Öğrenci Olayları.....	124

Tablo 12 12 Eylül Sonrası Öğrenci Olaylarının Aylara Göre Dağılımı	125
Tablo 13 1960-1971 Arası Düşünsel Ayrışma ve Sol'un Yükselişi.....	155
Tablo 14 1971-1980 Arası Politik Ayrışma	160
Tablo 15 Kurulan Komando Kamplarındaki Gençlerin Günlük Eğitim Programı.....	177
Tablo 16 1980 Öncesi Ülkücü Unsurların Klasik Örgütlenme Şeması.....	178
Tablo 17 1980 Öncesi Akıncı Dernekleri.....	181
Tablo 18 1960-1980 Arası Cumhuriyet Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller	239
Tablo 19 1960-1980 Arası Milliyet Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller.....	240
Tablo 20 1960-1980 Arası Tercüman Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller	241
Tablo 21 1960-1980 Arası Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinde Öğrenci Olaylarının çıktığı İller.....	243
Tablo 22 1960-1980 Arası Aylara Göre Cumhuriyet Gazetesi'nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları.....	244
Tablo 23 1960-1980 Arası Aylara Göre Milliyet Gazetesi'nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları.....	245
Tablo 24 1960-1980 Arası Aylara Göre Tercüman Gazetesi'nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları.....	246
Tablo 25 1960-1980 Arası Yıllara Göre Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerine Haber Olan Öğrenci Olayları Artış Grafiği.....	247
Tablo 26 1960-1980 Arası Aylara Göre Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerine Haber Olan Öğrenci Olayları Artış Grafiği	247

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal hareketler, çeşitli taleplerle bir araya gelme inisiyatifi gösteren çeşitli grupların birtakım yeni kazanımlar elde etmek üzere iktidara ya da iktidar benzeri güç odaklarına karşı mücadelenin bir ifadesi olagelmıştır. Bu anlamıyla, her ne amaç ve koşulda bir araya gelirse gelsin, talep edilen şey toplumsal hareketin de bir bakıma temel amaç dinamiğini oluşturmaktadır. Tarihin farklı dönemlerinde, dünyanın değişik coğrafyalarında ortaya çıkan her toplumsal hareketin kendine özgü, birbirinden farklı mahiyette özellikleri bulunmaktadır. Ancak bu olayların/ eylemlerin/ hareketlerin ortak noktası, aynı “mağduriyeti” yaşıyor olmaktan kaynaklı bir zorunlu birliktelik duygusudur. Tam da bu yüzden, kendini haksızlığa uğramış hisseden insanlar ya da insan toplulukları, bir hedef etrafında toplanarak, ortak çıkarını elde edinceye kadar güçleriyle mücadele içine girmektedirler.

Bugünün toplumsal hareketleri ise, geçmişten kopuk gibi görünmekle birlikte aslında çıkış noktasını ve temel hareket dinamiğini, geçmişten alan bir özelliğe sahiptir. Bu sebeptendir ki, bugün her bir toplumsal grup ve hareket en başta kendine meşruiyet alanı açabilmek için kendini tarihselleştirir ve tarihi bir geçmişe dayandırarak kendine bir alan açma yoluyla bugünkü mücadelesini toplum ve otorite nezdinde meşru hale getirmeye çaba harcar.¹ İnsanın dünya ile ya da insanın insan grupları ile kurduğu ilişkiler, sadece ekonomik, siyasi, kültürel, tarihsel veya simgesel nitelikte değildir; aslına bakılacak olursa, bütün bunların bir karışımı şeklindedir.² Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin –özelde ise burada inceleneceği üzere Türkiye’de 1960–1980 yılları arası Türkiye’deki üniversitelerde

¹ Giovanni Arrighi, Terence K. Hopkins, Immanuel Wallerstein, **Sistem Karşıtı Hareketler**, Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen, Metis Yayınları (Yay.), 1995, s.28.

² Türkiye’de toplumsal hareketlerin eski ve yeni bağlamda detaylı bir analizi için bkz. Mustafa Kemal Coşkun, “Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye’de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler”, Ankara Üniversitesi (AÜ) **Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi**, Sayı 61/1, 2006, s.67–102.

gerçekleşen öğrenci hareketlerinin– gerçekliği, temsil düzeyinde tek boyutlu değil, çok boyutludur. Bu yüzden özellikle tarihsel bir bakış açısıyla incelenmeye muhtaçtır.

Herbert Marcuse, *Tek-Boyutlu İnsan* adlı yapıtında; halen günümüzde etkisi olan ama daha az ve dolaylı etkinlik alanı olup gözden uzak bir doğrultuda seyreden 1960’lardaki çalkantıların hemen öncesinde; halkı, yontulmuş kişilikler, hoşnutsuz ve doygunluğa ulaşmış insanlar olarak karakterize etmekteydi.³ Toplumların tamamen homojenleşmiş insanlardan oluştuğu kabul ediliyorsa da, günümüzde etkileri artarak süregelen ortak acıların, sıkıntıların neden yaşandığı konusunda birçok teorik çalışma yapılmaktadır.

Dünya geneline yayılmış olan sıkıntı psikolojisi, özellikle gençler üzerinde etkisini göstermektedir. Panik veya tedirginlik gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanan intihar olayları 1960’lardan sonra büyük artış göstermiştir⁴. Özellikle gelişmiş ülkelerde okur-yazarlığın reddedilişi, giderek yaygınlaşan hoşnutsuzluk kapsamında yoğun bir şekilde sistemden kopuşun bir göstergesi olarak görülmektedir.⁵

1960’lı yıllarda başlayan düşünce hareketinin temel noktaları, sınırsız bir özgürlük, otoriteyi reddetme, komün yaşamını savunmak olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde, yerleşik kapitalist kültür öğelerine ve otoriter devlet anlayışına karşı çıkan, içsel

³ Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan**, Çev. A.Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 1997, s.120–130.

⁴ Mehmet Eskin, “*Ergen Ruh Sağlığı Sorunları ve İntihar Davranışıyla İlişkileri*”, **Klinik Psiyatri Dergisi**, Cilt3, Sayı 4, 2000, s.229.

⁵ John Zerzan, **Gelecekteki İlkel**, Çev. C.Atila, Kaos Yay., İstanbul, 2004, s.176.

özgürlüğü savunan, ancak anarşist⁶ düşünce tarzından uygulamalarıyla ayrılan bir yaşam tarzını savunan⁷ toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır.

Bir toplumsal hareket; toplumsal değişmeyi geliştirmeye ya da engellemeye yönelik olan, ortak çıkarı korumak veya ortak bir amaca ulaşmak için girişilen toplu bir çaba olarak tanımlanabilir.⁸ David Aberle'ye göre toplumsal hareketler dört başlık altında sınıflandırılabilir. Bunlar;⁹

- *Dönüştürücü hareketler*; geniş kapsamlı, yıkıcı ve genelde şiddete dayalı değişimlerdir
- *Reformcu hareketler*; mevcut toplumsal düzeni kısmen değiştirmeye yöneliktir. Yalnızca belli tür eşitsizlikleri gidermeyi amaçlar ve talepleri lokal düzeydedir
- *Kurtarıcı hareketler*; farklı gruplarca değersizleşmiş gibi görünen yaşamdan insanları kurtarma yolları arar. Bu hareketler, daha çok dini gruplar tarafından benimsenir
- *Değiştirici hareketler*; bireylere odaklanarak onların hayatında kısmi bir değişiklik yapmayı amaçlar. Alkol karşıtı ya da sigara karşıtı gruplar bunlara örnektir

⁶ Anarşizm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; George Woodcock, **Anarşizm: Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi**, Çev. A.Türker, Kaos Yay., İstanbul, 1996; Ziya Somar, **Anarşi ve Anarşizm**, Erdini Basım ve Yay., İstanbul, 1980.

⁷ Mehmet C.Şahin, “*Sanayi Toplumundan Sanayi Sonrası Topluma Farklılaşan Gençlik hallerinin Sosyolojik Görünümü*”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2, 2007, s.174.

⁸ Aanthony Giddens, **Sosyoloji**, Haz. C.Güzel, Kırmızı Yay., İstanbul, 2008, s.916; Mahmut Tezcan, **Sosyolojiye Giriş**, 4. Baskı, Şafak Matbaası, Ankara, 1995, s.190

⁹ David F.Aberle, **The Peyote Religion among the Navaho**, Chicago, 1966; Aktaran; Hasan H. Çalı, **Çevreci Toplumsal Hareket Olarak Greenpeace-Türkiye Hareketi**, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s.20–21.

1960’larda başlayan bu hareketlerin çıkış nedenleri olarak sadece dünya ekonomilerinin girdiği yapısal krizler ya da toplumsal sınıfların milli gelirden daha fazla pay almak istemelerine indirgenmemektedir. Bu yeni toplumsal hareketler kendinden öncekilerden; siyasi sistemden yeni talepleri, örgütlenme şekillerinin değişikliği, bireylerin sınıf ve statüleri gibi noktalar nedeniyle farklılık göstermektedir. İçinde farklılık, özerklik, kimlik gibi değerler barındıran bu hareketler, modernizm değerlerinden ayrılmakta, 19.yüzyıldan 1960’lara dek devam eden siyaset anlayışından bir kopuşu simgeleyen postmodern* hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle sivil toplum alanını genişleten, demokratikleşmeye dayanak sağlayan bu hareketler, birçok düşünür tarafından olumlu karşılanmıştır.¹⁰

Türkiye; tarihi boyunca, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi kendi coğrafyasında da yukarıda bahsi geçen dört toplumsal hareket biçimine ev sahipliği yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin çeşitli toplumsal dinamiklerini bu bakımdan özellikle Tanzimat Dönemi’ne kadar dayandırabiliriz.¹¹ Tanzimat Fermanı’yla birlikte çağın gereksinimlerine uymak amacıyla yürürlüğe sokulmak istenen çeşitli reformlar, toplumun geleneksel yapısında da bazı büyük kırılmalara yol açmıştır. Geleneksel “kul” anlayışı kısmen sönmeye başlarken, onun yerine, o dönemde özellikle Avrupa’da eğitim gören Osmanlı entelektüelleri tarafında “birey” düşüncesi ön plana çıkarılmaya çalışılmaktaydı. Kurumsal olarak Tanzimat ile başlayan ve çeşitli toplumsal bunalımları da içerisinde barındıran modernleşme süreci, özellikle Cumhuriyetin kuruluşu esnasında kendini gösterir.

* Postmodernizm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Jurgen L. Habermas, **Postmodernizm**, Haz. N.Zeka, 2.Baskı, Kıyı Yay., İstanbul, 1990; Michael Albert, Noam Chomsky, Edward S. Herman, **Postmodernizm ve Sol**, Çev. E.Abaloğlu, BGST Yay., İstanbul, 2007.

¹⁰ A.Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, YKY, İstanbul, 2012, s.122-145.

¹¹ Meşrutiyet ve Tanzimat Dönemlerinin bir incelemesi için bkz. Mehmet Ö. Alkan, “Resmi İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme”, **Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, M.Ö. Alkan (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.377–401.

Modernleşmenin getirdiği anlayış ve yönetim farklılıkları sonucu kimi toplumsal kesimlerde gözlenen uyum sorunlarının getirdiği bunalımlar neticesinde gelişen muhalif düşünceler sonucu, başta öğrenci ve işçiler arasında olmak üzere, çeşitli kesimler arasında tepkisel hareketlere yol açmıştır.¹² 1960'lı yıllarda sendikacılık faaliyetleri ile birlikte etkin bir siyasal kuvvet olarak belirginleşen gençlik hareketleri, zaman içerisinde küreselleşme, siyasi istikrarsızlık ve ideolojik çatışmalar yanında, 1980'de gerçekleşen askeri müdahale ile önemli bir darbe yemiştir.¹³

Türkiye'de 12 Eylül 1980 Askeri müdahalesine kadar gerçekleşen öğrenci hareketlerini incelediğimiz bu araştırmamızın ilk bölümünde; araştırmamız esnasında izlenen metodoloji hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde; kuramsal bir çerçeve çizmek amacıyla daha çok tarihsel bir bakış açısı hedeflenmekte, özelinde ise Türkiye coğrafyasındaki öğrenci hareketlerinin toplumsal noktaları analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı'dan 1980'e dek öğrenci hareketleri dönemin karakterini belirleyen çeşitli tarih dilimleri ve farklı siyasi oluşumlar açısından tartışılmaktadır.

Bölümün ilk kısmında, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden başlayarak Milli Mücadele dönemi, Cumhuriyet'in kuruluş dönemi, tek parti dönemi, çok partili hayata geçiş süreci, 27 Mayıs Darbesi, 1968 olayları, 12 Mart Muhtırası ve 12 Eylül Darbesine götüren süreç gibi spesifik olayların öğrenci muhalefesinde ne derece etkisi bulunduğu analiz edilmektedir. Bunlarla birlikte, bahsi geçen dönem içindeki 1968 olaylarında aktif olan bazı önemli grupların sürece etkileri ile ortaya çıkan belirgin kırılma noktaları üzerinden durularak tarihsel bir algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. 1960–1980

¹² Eda Çorakçı, **Modern ve Postmodern Kimlikler Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi (GÜ), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.88–89.

¹³ Fikret Şenses, “*Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?*”, **ERC Working Paper in Economic** 04/09, 2004, s.9–10.

arası dönemde Sosyalist/Komünist ve Milliyetçi/Mukaddesatçı örgütlenmeler ile kendi içyapılarındaki fraksiyonların artması, eylemlerin, politik şiddetin ve iç terörün hız kazanması nedenleri açısından ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde, üniversiteler içinde örgütlenmenin artması, toplumsal şiddetin tırmanışı ve bu döneme yön veren çeşitli öğrenci örgütlerinin amaçları tartışılmaktadır. Sağ ve sol görüşlü öğrencilerin etkin rol oynadığı dernekler ve örgütler konuyu daha açıklayıcı hale getirmek bağlamında tek tek incelenmektedir. Sağ ve Sol görüşlü öğrencilerin etkin olduğu örgüt ve dernek örnekleri üzerinden kamplaşma ve çatışma alanları açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde ayrıca üniversite olayları karşısında öğretim üyelerinin tavrı ayrı bir başlık halinde ele alınmaktadır.

Son bölümde Tercüman, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin olaylara bakışı özelinde yazılı medyanın öğrenci hareketlerinde/ olaylarında etkinliği, etkinlik kazanma çabaları ve bu olayları kamuoyuna sunuş şekilleri üzerinden, grupları yönlendirme gücü/ çabası irdelenerek basının ideolojik kamplaşmadaki konumu incelenecektir. Bu amaçla öğrenci hareketlerinde her biri farklı büyük kırılmalara neden olan, üç örnek olay olarak seçilen “27-29 Nisan 1960 Üniversite Olayları”, “16 Şubat 1969 Kanlı Pazar Hadisesi” ile “Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın İdamları” alt başlıkları altında basın-ideoloji ilişkisi, gazetelerin olaylara yaklaşımı, kendilerine yakın hissettikleri grupların haberlerini yansıtır şekilleri, üniversite öğrenci olaylarını kamuoyuna aktarma farklılıkları ile genel olarak tüm olaylar istatistikî bilgiler ışığında ele alınacaktır.

I. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

I.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi:

XX. Yüzyıl Türkiye'si; tarihsel düzlem içerisinde birçok sosyal, politik ve kültürel değişimleri içerisinde barındırır. Bu dönem içerisinde politik sistemde yaşanan gelişmeler ve büyük değişim, kısa sürede tüm toplumsal hayatı etkisi altına almıştır. 1950'li yıllardan itibaren göreceli olarak siyasal hayatta söz sahibi olmaya başlayan farklı toplumsal kesimler, çeşitli talepler ile yönetimde söz sahibi olma ve etkinlik kazanma çabaları sonucunda yeni baskı grupları ortaya çıkmaya başlamışlardır. 1960 yılından itibaren bu kesimler içerisinde en fazla organize olan gruplar ise; sendika şemsiyesi altında birleşen işçiler ile çeşitli kuruluşlar altında yeni örgütlenme faaliyetleri içerisine giren üniversite öğrencileridir.

Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yükseköğretim sistemi çağın gereklerine göre dizayn edilmeye çalışılmıştır. Tek parti dönemi içerisinde çeşitli birlikler altında toplanmış olan üniversite gençliği, genelde yönetim anlayışına paralel davranış sergilemişlerdir. Çok partili dönem ile birlikte çeşitli nedenlerden dolayı üniversite öğrencileri, yeni talepler ile ortaya çıkmışlardır. Çalışmamızın ana konusu; 1960-1980 Arası dönemde üniversitelerimizde yaşanmış olan öğrenci hareketleridir. Üniversite öğrencileri dönem dönem büyük etkinlik alanları kazanmış olup hükümet değişikliklerinde dahi büyük rol oynayabilmişlerdir. Bu konu; cumhuriyet tarihinde gittikçe artan taleplerle siyasal sistemi sorgulamaya başlayan, bu uğurda ideolojik faaliyetlerini arttıran ve ülkeyi bir iç savaş eşığına getiren üniversite öğrenci hareketlerine detaylı olarak bakma gereksinimi üzerine tercih edilmiştir.

Özellikle çeşitli ideolojiler bağlamında yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin politikleşmesine ve bu örgütlerin eylemlerine tarihsel bir perspektifle bakılarak üniversitenin bir kurum olarak siyaset yapıcı yönünü vurgulamanın yanında, ulusal basının ideolojik nedenli öğrenci olayları karşısında yaklaşımlarıyla, olayları topluma yansıtma farklarını ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmada genel olarak; üniversite kavramı, yapısı, tarihi, öğrenci hareketlerinin tarihi, gelişimi, mahiyeti, dünyada ve Türkiye’de tarihsel olarak geçirdiği aşamalar ve 1980’e kadar Cumhuriyet tarihi boyunca ortaya çıkan ve mevcut siyasal sistemi zorlamaya başlayan öğrenci hareketleri özelinde, basının olaylar üzerindeki rolü, haber sunuş şekilleri, kamuoyu oluşturma çabaları, hitap ettiği toplumsal kesimin siyasi görüşlerine uygun bir yayın politikası takip etmeleri incelenmektedir.

I.2. Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı; 1960–1980 yılları arasında Türkiye sınırları içinde gerçekleşen üniversite öğrenci hareketlerinin nedenleri, oluşumları ve sonuçları ile bunların Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerine yansımalarını tarihsel bir bakış açısıyla incelemektedir. Bunun sonucunda amaçlanan hedef, Türkiye’deki öğrenci hareketleri hakkında bir literatür oluşturmaktır. Bu amaçlara ulaşabilmek için;

- 1- Osmanlı Devleti’nden itibaren tek parti dönemine kadar yükseköğretim kurumlarında ortaya çıkan öğrenci hareketleri
- 2- 1960 Sonrası üniversitelerde hızla artan ideolojik kamplaşmalar, çatışmalar ile bunun siyasal sisteme etkileri
- 3- Öğrenciler arasında etkinlik kazanan legal veya illegal kuruluşlar

- 4- Yazılı basının üniversitelerde yaşanan olaylar karşısında tavrı
- 5- Yazılı basının aynı olay karşısında yaklaşım benzerlikleri veya farklılıkları
- 6- İdeolojik kamplaşmalarda ulusal basının rolü ve etkinliği sorularına cevap aranmaktadır.

I.3. Araştırmanın Sınırlılıkları:

1960–1980 yılları arası ve Tercüman, Milliyet ile Cumhuriyet gazeteleri, ulusal ve uluslararası literatürün sınırlılıkları ile belirlenmiştir. Gazetelerin uygulanan sansür politikaları nedeniyle aldıkları cezaların uygulanması esnasında kapatıldıkları-baskı yapamadıkları günlere ait bilgilere ulaşamaması araştırmanın en büyük zorluğunu teşkil etmektedir. Bu literatürün henüz genç bir literatür olması ve önemli bir kısmının da özellikle yaşanan ideolojik saflaşmalar ve bakış açılarının haklılığını ispat etme, pozisyonlarını koruma amacı taşıması, halen kısmi de olsa bu bakış açısının günümüzde de devam etmesi, bu anlamdaki sıkıntının ulusal alanda daha da büyümesi, çalışmanın zorluğu olarak ayrıca ön plana çıkmaktadır.

I.4. Araştırmanın Yöntemi:

Çalışmanın yöntemi ulusal ve uluslararası akademik repertuarda yer alan literatürün taranmasıdır. Çalışmanın ilk kısmındaki literatür çalışmasıyla, olayların olduğu gibi araştırmaya ve var olanlar ile yaşananların ne olduğunun açıklayarak ortaya konması için¹⁴ betimsel bir araştırma yolu izlenmiştir. Literatür taramasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi ile Kültür Bakanlığı'na bağlı Ankara'daki Milli Kütüphane'nin

¹⁴ Veysel Sönmez, Füsün G. Alacapınar, **Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 2. Baskı, Anı Yay., Ankara, 2013, s.48; İsmail Karakaya, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Abdurrahman Tanrıöğen (Ed.), 2. Baskı, Anı Yay., Ankara, 2011, s.59

depolarında mikrofilm olarak bulunan Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerinin 1960-1980 arası mevcut tüm baskıları gün gün taranmıştır.

Araştırmamızda Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerinin seçilmesinde; ulusal yayın yapımları yanında, daha iyi karşılaştırma yapıla bilinmesi açısından sol kesimin haberlerini taraflı aktaran Cumhuriyet, Sağ kesimden de Tercüman'ın birbirine zıt yayın politikalarına sahip olmaları, kendine yakın ideolojik kesimlerin sesi konumunda olmaları ve biraz daha tarafsız bir yayın politikasına sahip olması nedeniyle merkez medyadan Milliyet gazeteleri seçilmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında; gazetelerin günlük sayılarında yer alan üniversite öğrenci olayları ile ilgili haberler yıl-ay-mekân ve olayların çıktığı üniversiteler olarak ayrı ayrı tasnif edilmiştir. Üniversitelerde meydana gelen öğrenci olayları haberleri tasnif edildikten sonra, toplumsal ya da toplumbilimleri araştırmalarında¹⁵ bir yöntem şekli olarak kullanılmakta olan içerik analizi metodu izlenmiştir. İçerik analizi metodu; bir söylemi veya haberi değerlendirirken kişisel etkilerden kurtulmayı sağlamak¹⁶ amacıyla seçilmiştir. İçerik analizi elde olan iletişim kaynaklarını incelemek ve buradan da mevcut olmayan sosyal gerçekliğin, belirlenmiş amaçlar doğrultusunda çıkarımını yapmak amacıyla, yazılı kaynakların içeriklerini analiz etmede uygun bir yöntemdir.¹⁷

Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerinde yer alan öğrenci olayları haberlerinin içerik analizi yöntemi için, araştırılan dönemin süresinin çok uzun olması, bazı aylarda hemen her gün bu doğrultuda basit adli vakaların dahi gazetelerde haberlerinin yer alması, her bir haberin tek tek karşılaştırmalı incelemenin getirdiği maddi güçlükler

¹⁵ Ali D. Arseven, **Alan Araştırma Yöntemi, İlkeler Teknikler Örnekler**, 4. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara, 2001, s.87

¹⁶ Nuri Bilgin, **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, Teknikler ve Örnek Çalışmalar**, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s.1

¹⁷ Orhan Gökçe, **İçerik Analizi, Kuramsal ve Pratik Bilgiler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s.20

nedeniyle, 1960-1980 arası üniversitelerde meydana gelen, dönemin siyasal hayatına büyük etkileri olan veya üniversite gençliğinin yönelimlerinde büyük kırılmalara neden olmuş örnek olaylar seçilerek bunların içerik analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Bu kısımda haberlerin analizini daha kolay tasnif etmek amacıyla gazetelerde verilen haberler, manşet ve haberler ile köşe yazıları olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Gazetelerin genel yayın politikalarını yansıtan manşet ve haberleriyle buna uygun yazılar kaleme alan yazarların, aynı olay hakkında farklı şekilde topluma yansıtma-yansıtma çabaları, yapılan içerik analizi ile gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

II. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDEN 1980'E TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE

YAŞANAN ÖĞRENCİ OLAYLARINA GENEL BAKIŞ

Türkiye’de üniversite olayları denince akla, 1960–1980 arası kitlesel öğrenci hareketleri gelmektedir. Biz de araştırmamızda bu 20 yıllık zaman dilimi içerisinde meydana gelen öğrenci olaylarını esas olarak ele aldık. Ancak çeşitli nedenlere bağlı olarak gerçekleşen üniversitelerimizdeki öğrenci olayları; Osmanlı Devleti’nden itibaren günümüze kadar geçen süreç içerisinde, farklı dönemlerde de yaşanmıştır. Bu nedenle üniversitelerimizdeki öğrenci olaylarını; Osmanlı Devleti Dönemi, Türkiye’de 1968 olayları ve 12 Mart Muhtırası sonrası olarak dönemlere ayırarak incelemek mümkündür.

II.1. Soğuk Savaş Dönemine Kadar Üniversitelerdeki Öğrenci Olayları

II.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Öğrenci Hareketleri

Türkiye Yükseköğretim tarihinde ilk öğrenci olayları Osmanlı Devleti döneminde başlamıştır. Osmanlı Devleti; Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılışından kısa bir süre sonra siyasi istikrarsızlığın egemen olduğu Anadolu ve Balkan coğrafyasına egemen oldu. İstanbul’un fethinden sonra XVI. yüzyılda devrinin en güçlü askeri, siyasi ve ekonomik güçlerinden birisi konumundaydı. Ancak XVII. yüzyılda sınırları; Cezayir’den Azerbaycan’a, Azak Denizi’nden Adriyatik’e, Viyana önlerinden Yemen’e¹⁸ kadar genişlemiş devlette siyasi ve ekonomik büyük problemler de ortaya çıkmaya başladı.¹⁹

¹⁸ Osmanlı Devleti’nin bu dönemde nüfusu aşağı yukarı 25 milyona, hâkimiyet sınırları ise yaklaşık 4 milyon km² idi. E.Ziya Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C I, s.1; Metin Kunt, “*Siyasi Tarih*”, **Türkiye Tarihi**, C III, s.11.

¹⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.III, s.430–434; Mehmet İpşirli, “*Osmanlı Esas Yapısının Bozulması ve Islahı Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler*”, **Türkler**, C.9, s.839–841.

II.1.1.1. Suhte (Medreseli) İsyancıları

İlk çıkış tarihi kesin olarak bilinmeyen²⁰ Suhte* ayaklanmaları veya medreseli ayaklanmaları olarak isimlendirebileceğimiz kitlesel öğrenci olayları, Osmanlı Devleti dönemi içerisinde ortaya çıkmış ilk öğrenci olayıdır.²¹ 16.yüzyıldan itibaren kariyer amacıyla medreselere kaydolun öğrenci sayısı bir hayli artmış olmasına rağmen talebi karşılama imkânı yeterli değildi.²² Üstelik 1550'den sonra; uzun süreli savaşlar sebebiyle sürekli artan enflasyon, büyük bir para darlığı ve temel gelir kaynakları olan tımar sisteminin bozulması²³ nedeniyle üretici kesimlerin çiftliklerini bozmaya başlamaları sonucu mevcut okulların imkânları ve öğrencilerin ekonomik şartları da kötüleşmeye başladı.²⁴

Maddi gelirleri kısıtlı, gelişme imkânları olmayan, şehir hayatı içinde gittikçe yük olmaya başlayan medreselilerde mevcut durumdan kaynaklı ruhsal çöküntüler başgörterdi.²⁵ I. Süleyman'ın saltanatının son dönemlerine doğru Rumeli ve Anadolu'da ekonomi kaynaklı birçok sorun çıkmaya başlamış, tımarlı sipahi, levent ve özellikle medrese talebelerinin başını çektiği hırsızlık ve soygunculuk vakaları artmıştı.²⁶ Medrese öğrencilerinin başını çektiği olaylar zamanla Celali İsyancılarıyla iç içe girerek, devleti uzun

²⁰ Mustafa Akdağ, "Medreseli İsyancıları", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1-4, 1949, s.361; Bazı araştırmacılar Suhte İsyancılarının başlangıcını II. Mehmet döneminde başladığını iddia etmektedirler. Bkz; V.Bayhan, *a.g.e.*, s.242.

* Suhte: Softa, Medrese Öğrencisi. Bkz; M.Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, MEB Yay., İstanbul, 1983, s.263; F.Develioğlu, *a.g.e.*, s.961.

²¹ Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, 2. Baskı, Güner Yay., İstanbul, 2007, s.13.

²² Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, C.I, 5. Baskı, Çev.B.Kuzucu, Belge Yay., İstanbul, 1986, s.360; M.Akdağ, *Türk Halkının Dirlik...*, s.146.

²³ Mustafa Akdağ, "Tımar Sisteminin Bozuluşu", *DTCF Dergisi*, C 3, Sayı 4, 1945, s.424; V.Bayhan, *a.g.e.*, s.242.

²⁴ Suraiya Faroque, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. II, Ed. H.İnalçık, D.Quataert, Eren Yay., İstanbul, 2004, s.547

²⁵ A.Kabacalı, *a.g.e.*, s.13; M.Akdağ, *Türk Halkının Dirlik...*, s.148.

²⁶ Mustafa Akdağ, "Celali İsyancılarının Başlaması", *DTCF Dergisi*, C 4, Sayı 1, 1946, s.32.

süre uğraştırmıştır.²⁷ Medreseli kaynaklı isyanlar; Edirne, Selanik ve Silistre dışında ülkenin özellikle Türk nüfusun yoğun olduğu Anadolu topraklarında çıkmış ve yayılmış olup, Celali İsyanlarıyla paralellik arz etmekte, milli bir karakter taşımaktaydı.²⁸

Sayıları on beş yirmi kişilik bölükler halinde örgütlenen, zaman içersisinde bin, bin beş yüze kadar yükselen, pazarlara saldırıp, halkı soyan silahlı isyancı suhtelere bazı taşra uleması, levend denilen çiftbozanlar ve sipahilerden de katılımlar olmasına karşın Celali isyancılarından farklı olarak, yönetime karşı hiçbir siyasi hareket içinde bulunmamışlardır.²⁹

İsyancı suhtelere karşı I. Süleyman ve II. Selim dönemlerinde reformist tedbirler yerine sert askeri yöntemlere başvurulmuş olup, sorunun çözüme kavuşmaması üzerine, III. Murat döneminden itibaren medrese sisteminde düzenlemeler yoluna gidilmiştir.³⁰ Medrese öğrencilerinin isyanını sonlandırmak amacıyla, bazı öğrenci temsilcilerinin devlet himayesine alınması ve genel af gibi tedbirler alınmasına rağmen sorun çözülememiş, özellikle 1579–1583 yılları arasında ayaklanma tekrar doruk noktasına ulaşmıştır.³¹ Uzun vadede devlet isyancı medreselileri askeri tedbirlerle tasfiye etme

²⁷ Yücel Aktar, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, 2. Baskı, Gündoğdu Yay., Ankara, 1999, s.84; Mustafa Akdağ, “*Celali Fetreti*”, **DTCF Dergisi**, C 16, Sayı 1-2, 1958, s.61.

²⁸ Suhte isyanlarının görüldüğü alanlar ile Celali isyanlarının yayıldığı alanlar arasında bir paralellik söz konusudur. Sadece Suhte isyanları Toroslardan itibaren Sivas, Erzincan ile Şarki-Karahisar’dan ileriye sıçramamış iken, Celali İsyancıları Torosların ilerisinde Urfa, Malatya, Halep’e kadar, doğuda ise Erzurum’a kadar yayılmıştır. Suhte olaylarının yayıldığı alanlar; Yeşilırmak Havzası, Kastamonu ve civarı, Afyon-Eskişehir-Karaman hattından itibaren Afyon, Muğla, Antalya, Manisa, Tarsus, Silifke, Tokat, Sivas, Bolu, Amasya bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Bkz; Mustafa Akdağ, “*Celali İsyancılarının Başlaması*”, s.34; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.14.

²⁹ M.Akdağ, “*Medreseli İsyancıları*”, s.362-363; M.Akdağ, “*Celali İsyancılarının Başlaması*”, s.32; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.13.

³⁰ Y.Aktar, a.g.e., s.87; S.Yerasimos, **a.g.e.**, s.363.

³¹ S.Faroque, **a.g.m.**, s.548.

yoluna giderken, zayıflayan suhte isyanlarının yerini, bazı öğrencilerin de desteklediği Celali isyancıları aldı.³²

II.1.1.2. Kuleli Vakası

Osmanlı Devleti'nde ilk siyasi örgüt³³ olarak adlandırabileceğimiz “Fedailer Cemiyeti” 1859 yılında kuruldu.³⁴ Üyeleri arasında medrese öğrencileri ile birlikte aydınlar, din adamları, yüksek rütbeli subay ve bürokratlar bulunmaktaydı.³⁵ Cemiyetin kuruluş amacı; saltanatının son devirlerine doğru iyice yıpranmış olan Sultan Abdülmecid’i tahttan indirmek olup, gayesi; *“Halkı ve askeri saltanat-ı seniyye aleyhine kaldırarak heyeti devleti tagyir ile usul ve kavanini bozmak”* olarak açıklanmıştır.³⁶

Cemiyet amacına ulaşmak için Şeyh Ahmet ulema ve öğrencilere, aslen kendisi de bir Arnavut olan Cafer Dem Paşa Arnavut subay ve askerlere, Ferik Çerkez Hüseyin Paşa da Çerkezler arasında taraftar edinmeye çalışıyorlardı. İhtilal hazırlığı içerisinde olan

³² A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.14; M.Akdağ, *“Celali İsyanlarının Başlaması”*, s.34-35.

³³ Ahmet Bedevi Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2012, s.63; Yuriy A. Petrosyan, *“1859 Yılındaki Kuleli Vakası'nın Karakterine ve Bunun Türkiye Tarihindeki Yerine Dair”*, Çev.İ.Kaynak, **Bellekten** C.XXXIII, Sayı 132 (Ekim 1969'dan ayırmasım), s.593; M.Serhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, Alfa Yay., İstanbul, 2006, s.3-4; Y.Lütfü Mert, **Cumhuriyet Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler**, İlkim Yay.,Ankara, 2008, s.12

³⁴ İstanbul'da kurulan Fedailer Cemiyeti'nin başkanlığını Süleymaniye'li Şeyh Ahmet, sekreterliğini ise Didon Arif Bey yapmaktadır. Cemiyetin kurucu üyeleri ise; Hüseyin Daim Paşa, Cafer Dem Paşa, Tophane Müftüsü Bekir Efendi, Tophane Mızıka Başçavuşu Erzurumlu Mehmed, Hezergradlı Şeyh Feyzullah Efendi, Kütahyalı Şeyh İsmail, Binbaşı Rasim Bey, Hoca Nasuh Efendi'dir. E.Ziya Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.II, s.95; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.16; Kuleli vakasını tertip eden, yapılacak suikastlerle sistemi değiştirme fikrini ilk olarak Şeyh Ahmet ileri sürmüştür. Uluğ İğdemir, **Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma**, TTK Yay., Ankara, 1937, s.30; Bazı Kaynaklara göre cemiyetin kurucusu aslen Çerkez olan Hüseyin Paşa'dır. Bkz: E.Engelhardt, **a.g.e.**, s.153; Fedailer Cemiyeti 1859 yılında ortaya çıkartılmış olup, kesin olarak ne zaman kurulduğu ve ne kadar zaman faaliyetlerine devam ettiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bkz; N.Berkes, **a.g.e.**, s.272; Bazı araştırmacılar devrin ünlü mütefekkirlerinden olan Şinasi'ninde cemiyet ve Kuleli Vakası olayında yer aldığını ileri sürerler. Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, 2. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul, 2000, s.18; N.Berkes, **a.g.e.**, s.273; A.B.Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda..**, s.63.

³⁵ İlhami Yangın, **İhtilal Tüccarları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Derin Devletin Karanlık Yüzü ve Bilinmeyen Tarihi**, Neden Kitap Yay., İstanbul, 2008, s.103.

³⁶ E.Z.Karal, **a.g.e.** C.II, s.95–96; Y.A.Petrosyan, cemiyetin ülkenin durumunu düzeltmek amacıyla reformcu gayelerle kurulduğunu dile getirirken, U.İğdemir ilerici siyasi hareket olması bir yana, hareketin ıslahatları hazmedemeyen gerici amaçlar taşıdığını ileri sürer. Bkz; Y.A.Petrosyan, **a.g.m.**, s.593; U.İğdemir, **a.g.e.**, s.38

cemiyet üyelerinden 41 kişi, 15 Eylül 1859'da Kılıç Ali Paşa Camisinde toplantı halindeyken bir ihbar sonucu yakalanmıştır.³⁷ Toplantıda, cemiyete üye birkaç askerle Sultan Abdülmecid ve ileri gelen bazı devlet erkânına yönelik bir suikast planlamaktaydılar.³⁸ Tutuklananlar, bugün Kuleli Askeri Lisesi'nin bulunduğu Çengelköy'deki Kuleli Kışlasında yargılandıkları için bu ihtilal girişimine "Kuleli Vakası" adı verilmiştir.³⁹ Kuleli Vakasında Sinekli Medrese öğrencilerinin de bir kısmı görev almış olmalarına rağmen olay, bir toplu öğrenci hareketi olmaktan ziyade, bir kısım öğrencilerin diğer cemiyet üyelerini desteklemesinden ibarettir.

II.1.1.3. Talebe-i Ulum Hareketleri

Medrese öğrencilerinin daha sonraki dönemlerde Talebe-i Ulum hareketleri içerisinde yer aldığını görüyoruz. Bu dönem olaylarında; klasik medrese modelinde eğitim gören öğrenciler ile batı tarzı eğitim verilen Darülfünun öğrencilerinin birlikte hareket etmeleri, olaylarda itici gücün ideolojik değil, günün sosyo-ekonomik problemlerin protesto etme düşüncesinden kaynaklandığını gösterir.⁴⁰

Maliyeyi düzeltmek için yapılan düzenlemelerin yarattığı hoşnutsuzluklar,⁴¹ Hersek İsyanının kontrol altına alınamaması,⁴² Rus sefiri İgnatief'in teşvikiyle Bulgarların ayaklanması⁴³ gibi sorunlar Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'ya⁴⁴ karşı halk içindeki

³⁷ **Ceridei Havadis**, 21 Rebiülevvel 1276, No:961, Aktaran: U.İğdemir, **a.g.e.**, s.9-13. Taraftar toplamaya çalışan cemiyet, kendisinin üye olmasını istedikleri Mirliha Hasan Paşa'nın ihbarı sonucu yakalandılar. E.Z.Karal, **a.g.e.** C.II, s.96;

³⁸ Burak Onaran, "Kuleli Vakası Hakkında 'Başka' bir Araştırma", **Tarih ve Toplum**, Sayı 5, Bahar 2007, s.18.

³⁹ A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.16.

⁴⁰ Y.Aktar, **a.g.e.**, s.93.

⁴¹ İ.M.Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, C.I, 3. Baskı, Dergah Yay., İstanbul, 1982, s.290-291; Zafer Çakmak, "1875 Hersek İsyanı", Fırat Üniversitesi, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 8, 2003, s.244.

⁴² E.Z.Karal, **a.g.e.** C.III, s.101.

⁴³ A.B.Kuran, **a.g.e.**, s.98; Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz: Tanzimat ve Islahat", **Türkler**, C.12, Ed. H.S Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 753-781.

hoşnutsuzluğu iyice artırmıştır. Balkanlardaki gittikçe büyüyen isyanı önlemek ve Avrupa kamuoyunu tekrar kazanmak⁴⁵ amacıyla Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın bölgedeki birçok Müslüman yönetici ve sivil halka karşı takındığı sert tavır, yönetime karşı olan tepkiyi iyice artırdı.⁴⁶

Halk içinde oluşan tepkiyi harekete geçirmek amacıyla bir takım üst düzey bürokratlarında teşvikiyle 11 Mayıs 1876'da Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye medreselerinin öğrencileri derslerine girmeyerek gösterilere başladı.⁴⁷ Gösteriler esnasında medrese öğrencileri Yıldız Sarayı'na yürüyerek Mahmut Nedim Paşa ve Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi'nin görevden alınmalarını istediklerini iletiler.⁴⁸ Olayları engellemek amacıyla basına sansür koyan Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, öğrencilerin kendisini protesto etmek amacıyla 12 Mayıs 1876'da Bab-ı Ali'ye doğru yürüyüşe geçmeleri üzerine, can korkusuna kapılıp çareyi İran elçiliğine sığınmakta buldu.⁴⁹ Olaylar sadece sadrazamın görevden

⁴⁴ Halk arasında Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın Rusya yanlısı izlediği siyaset nedeniyle kendisine "Nedimof- Moskof Nedim" gibi lakaplar takılmıştı. Ebuzziye Tevfik, **Yeni Osmanlılar**, Sadeleştiren: Ş.Kutlu, Pegasus Yay., İstanbul, 2006, s.369; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.17.

⁴⁵ Y.Aktar, **a.g.e.**, s.94.

⁴⁶ E.Z.Karal, **a.g.e.** C.III, s.102; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.18.

⁴⁷ Sabah dersleri için cami avlusunda toplanan öğrenciler; "*Tahsil ve tefennün vakt-i asayişte olur. Böyle fitne ve fetret ve cenk ve cidal zamanında ise talebe-i ulum müsellağ bulunur. Binaenaleyh ders okumayacağız. Şu felaketlere bir çare bulacağız*" diyerek müderrislerin ders işlemesini engelleyerek yürüyüşe geçtiler. Bkz; Ahmet Mithat, **Üss-i İnkılâp, (Kırım Muharebesinden II. Abdülhamid Han'ın Cülusuna Kadar)**, Yayına Haz. T.G.Seratlı, Selis Kitaplar, İstanbul, 2004, s.167; Olayların çıkmasında Tercüman-ı Ahval gazetesinin sahibi Ağah Efendi, Ahmet Hulusi Efendi, İsmail Kemal, Hasan Fehmi, Köse Raif, Hüseyin Avni gibi aydınlarcada desteklediği, Fatih Zabita komutanı Abdülkerim Bey'in teşviki ile öğrencileri Yakovalı Yunus, Kadri ve Fehmi'nin medreselileri kışkırttıkları belirtilir. Bkz: A.B.Kuran, **a.g.e.**, s.97; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.18; Olaylarda Hüseyin Avni Paşa ve Midhat Paşa'nın da etkin olduğu ileri sürülür. Hatta Mahmut Nedim Paşa'da olayları kışkırtanın Midhat Paşa olduğunu düşünerek, onu İstanbul dışına göndermek ister. İ.M.K.İnal, **a.g.e.**, s.295.

⁴⁸ E.Z.Karal, **a.g.e.** C.III, s.102; Talebe-i Ulum olayları hakkında II. Abdülhamid ise; "*Haşeratı merkume, İstanbulun ekseri mevakında ve cevami meydanlarında dahi bir takım mitingler teşkiliyle efkârı ehaliye tuhmi fesad ve mel'anet ilka ve cümleyi Sultan Abdülazizden ve sadıklarından tenfire çalışmışlar idi. İşbu asarı mefsedete mukabele lazım gelirken bunların nümayişlerine kapılarak ve ürkerek mefsedet pılanlarını ve haşerat arbedesini, milletin arzu ve niyatı telakki eyliyerek kendü nefesine ve tacu tahtına sadık olan zevatı azl ile yerlerine bir takım hain ve müfsidleri tayin eyledi. Cemiyeti mezkurenin hedefi maksudı dahi bundan ibaret idi...*" demiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; İ.M.K.İnal, **a.g.e.**, s.514.

⁴⁹ Y.Aktar, **a.g.e.**, s.94-95.

alınması ile bitmemiş olup Sultan Abdülaziz'in hal'i ile sonlanmıştır. Olaylarda Midhat Paşa'yı sadaret makamına getirmek isteyen Genç Osmanlılar örgütü etkili olmuştur.⁵⁰

Talebe-i Ulum hareketlerinde genel amaç Mahmut Nedim Paşa'nın yerine Midhat Paşa'yı sadarete getirmektir. Ancak beklentilerden farklı olarak sadrazamlığa dördüncü defa Mehmed Rüştü Paşa getirilmiş olup, Şeyhülislamlığa da Hasan Fehmi Efendi'nin yerine Hasan Hayrullah Efendi getirildi.⁵¹ Hüseyin Avni Paşa seraskerliğe getirilirken Midhat Paşa da önce Meclis-i Vükala'ya memur olarak atanmış, sonrada Şurayı Devlet Reisi olmuştur.⁵²

Talebe-i Ulum hareketlerinin diğer bir özelliği de; sadece iç kamuoyunun tepkisiyle gelişmiş gibi gözükmesine rağmen harekâta yardım amacıyla İngiliz donanmasının Beşike Limanına gelmesi,⁵³ gerektiğinde İstanbul limanına gitmek için bekletilmesi, özellikle Rusya sefiri İgnatief'in bazı Bulgarları medrese öğrencisi kıyafeti giydirerek Hristiyan mahallelerde, Hristiyan kıyafetiyle de bazı Müslüman mahallelerinde saldırı düzenleme olaylarını organize etmesi, olaylarda dış müdahalenin de olduğunu gösterir.⁵⁴

II.1.1.4. Meşrutiyet Dönemi Olayları

Osmanlı İmparatorluğu'nda Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkma şartı olarak öne sürülen Kanun-ı Esasi'yi ilan etmesi ile 23 Aralık 1876 tarihinde başlayan döneme I.

⁵⁰ A.B.Kuran, **a.g.e.**, s.98.

⁵¹ Ahmet Mithat, **a.g.e.**, s.169.

⁵² E.Z.Karal, **a.g.e.** C.III, s.103.

⁵³ A.B.Kuran, **a.g.e.**, s.98; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.19; İngilizler, Rus sefiri İgnatief'in etkisinde olan Mahmut Nedim Paşa'nın sadaret makamından uzaklaşması için ayrıca bol miktarda para harcadığı da ileri sürülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Y.Aktar, **a.g.e.**, s.96; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.18.

⁵⁴ Muammer Taylak, **Türkiye'de Öğrenci Hareketleri**, Hamle Yay., İstanbul, 1997, s.14-15; Ahmet Mithat, **a.g.e.**, s.165.

Meşrutiyet dönemi denir.⁵⁵ Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi; önemli sosyo-kültürel dönüşümlere sahne olmakla birlikte, genç kuşağın çelişkiler içinde kaldıkları bir zaman dilimi olarak da ifade edilebilir. Gençler, okulda bir gün din dersi hocasının tartışmaya kapalı ifadelerle anlattığı konulardan bir anlam çıkarmaya çalışırken, diğer gün, bir fen bilimi hocasından din dersi hocasının sözlerine ters düşecek gibi görünen fikirler duyabiliyorlardı. Bu çelişkiler içinde yükseköğrenime başlayan gençler, eğer bir yabancı dil öğrenip, o dilde yazılmış kitaplardan da bilgi ediniyorsa, yaşadığı ortam ile Batılı hayat tarzı arasındaki farkı görüyorlar, okudukları hayat ile yaşadıkları hayat arasında bir ikilem içinde kalıyorlardı.⁵⁶ Özellikle bu ikilem, biyolojik metaryalizmin çok fazla ilgi gördüğü Mekteb-i Tıbbiye’de yaşanmaktaydı.⁵⁷

Osmanlı Devleti’nde sosyo-kültürel değişimlerin ve çelişkilerin arttığı 1889 yılında, Batı düşüncesinin etkisinde olan beş tıbbiyeli⁵⁸ öğrenci tarafından, bir düşünce kulübü olarak İttihad-ı Osmanî Cemiyeti (Osmanlı Birliği) kuruldu.⁵⁹ 1895 yılına kadar bir

⁵⁵ Durmuş Yılmaz, **Osmanlı’nın Son Yüzyılı**, Cizgi Kitabevi, Konya, 2001, s.155; Necdet Hayta, Uğur Ünal, **Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)**, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008, s.173; Sina Akşin, “*Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı (I)*”, AÜ **SBF Dergisi**, Cilt 25, Sayı 1, Ankara 1971, s.19-20, E.Z.Karal, **a.g.e.**, C.IV, s.7-9; K.H.Karpat, **Türk Demokrasi...**, s.99; Kanun-ı Esasi’nin maddeleri için bkz; A.Şeref Gözübüyük, Suna Kili, **Türk Anayasa Metinleri 1839-1980**, 2. Baskı, AÜ SBF Yay., No: 496, Ankara, 1982, s.27-42.

⁵⁶ Yahya Akyüz, “*Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler*”, **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, cilt:1, sayı:2, Ankara, 2011, s.16–17; Şerif Mardin, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler I**, Der.M.Türküne, T.Önder, İletişim Yay., İstanbul, 1990, s.196-199

⁵⁷ M.Şükrü Hanioglu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, C.I, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1989, s.173.

⁵⁸ Cemiyetin kurucu üyeleri olan Mekteb-i Tıbbiyeliler; Ohrili İbrahim Temo, Diyarbakır’lı İshak Sukuti, Çerkez Mehmed Reşid, Arabkirli Abdullah Cevdet ve Bakü’lü Hüseyinzade Ali’dir. A.B.Kuran, **a.g.e.**, s.155; E.Z.Karal, **a.g.e.** C.IV, s.514; A.B.Kuran, **İnkılap Tarihimiz...**, s.45; İttihad-ı Osmanî Cemiyeti’nin 1/1 no’lu üyesi olan İbrahim Temo, cemiyetin kurucu üyeleri olarak kendisinin yanında İshak Sukuti, Mehmed Reşid ve Abdullah Cevdet olmak üzere sadece 4 kişinin yer aldığını belirtir. Bkz; İbrahim Temo, **İttihad ve Terakki Anıları**, 2. Baskı, Arba Yay., İstanbul, 2000, s.13-15; İbrahim Temo, Ahmet Rıza, **Biz İttihatçılar**, Ed.Ö.A.Uğurlu, Örgün Yay., İstanbul, 2009, s.63-64; Tahsin Ünal, **Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)**, 6. Baskı, Kamer Yay., İstanbul, 1998, s.468; Kısa bir süre sonra cemiyete Cevdet Osman, Kerim Sebati, Mekkeli Sabri, Selanik’li Nazım ve Şerafettin Magmumi’de katıldı. Ernest E. Ramsaur, **Jöntürkler ve 1908 İhtilalinin Doğuşu**, Çev.M.Ö.Mengüşoğlu, Pınar Yay., İstanbul, 2004, s.34; Kemal H. Karpat, **Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset**, s.105.

⁵⁹ T.Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler; İkinci Meşrutiyet Dönemi**, C.I, 3. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.51; M.Şükrü Hanioglu, **Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, Ücdal Neşriyat, İstanbul,

öğrenci hareketi olmasının ilerisine geçemeyen, özellikle başkentteki askeri ve mülki okul öğrencileri tarafından büyük ilgi gören örgüt,⁶⁰ 1895 yılından sonra II. Abdülhamit'in baskısıyla etki alanı yurtdışına kaydırılınca, başta Paris olmak üzere Avrupa'da sürgünde bulunan aydınlar için öncü konuma gelmiştir.⁶¹ 1906 yılına kadar geçen süre içinde ana eylem yöntemleri ve amaçları, yurtdışında kendilerine ait olan basın organlarının yayınları ile II. Abdülhamit rejimini olabildiğince yıpratmak suretiyle düşürmek ve Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe sokma çabaları üzerine yoğunlaşır.⁶²

Aydın-subay kadroların gizli çalışmaları ve İttihatçıların da etkin rol oynadığı kitle hareketleri sonucu 1908 Devrimi gerçekleşti.⁶³ Bu süreçte özellikle İttihatçılar, 9–12

1981, s.25-26; Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895- 1908**, 15. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s.31; İttihad-ı Osmanî Cemiyeti kurulduktan kısa bir süre sonra Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti (Birlik ve İlerleme Partisi) olarak ismi değişti. Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihad ve Terakki**, 5. Baskı, İmge Yay., Ankara, 2009, s.51; Ş.Mardin, **Türk Modernleşmesi...**, s.98; İç dinamiğin asıl simgesi olacak İttihat ve Terakki Partisi, ihtilalci karakterini, 1906 yılında 3. Ordudan 11 kadar subayın kurmuş olduğu "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" ile birleşmesi sonrası kazanır. T.Z.Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.I, s.27.

⁶⁰ Eric J. Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, Çev.N.Salihoğlu, 3. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2005, s.19; A.B.Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...**, s.157-158; Ali Birinci, "*Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Kuruluşu ve İlk Nizamnamesi (1895)*", **Osmanlı**, C.2, Ed.G.Eren.Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.403; M.Şükrü Hanoğlu, "*Jön Türkler ve Osmanlı'da İç-Dış Politika Bağlantısı*", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der.F.Sönmezoğlu, Der Yay., İstanbul, 1994, s.335; Fuat Dünder, **İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)**, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2002, s.19; E.E.Ramsaur, **a.g.e.**, s.36

⁶¹ Ahmet Eyicil, "*Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti*", **Türkler**, C.13, Ed. H.S Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.228-233; Esra Atalı, **1905 Rus Devrimi İle 1908 Jön Türk Devrimi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s.208; E.J.Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin...**, s.136; A.B.Kuran, **a.g.e.**, s.176-178; E.Z.Karal, **a.g.e.** C.IV, s.515; E.E.Ramsaur, **a.g.e.**, s.40; Cemiyetin yurtdışı faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; M.Ş.Hanoğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak...**, s.203-384; Bu tarihlerde ön plana çıkan ve baskıların artmasını sağlayan en önemli olay; asker-sivil bürokrasiya yazılmış iki bildiri mektubundan ibaret olarak ortaya çıkan "1897 Şeref Vapuru Hadisesi" ile aralarında çok sayıda öğrencisinde bulunduğu 78 kadar örgüt mensubu, Trablusgarp'a sürgüne gönderildi.Olaylara sebep olan bildiri mektupları için bkz; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.26-27.

⁶² Suavi Aydın, "*İki İttihat-Terakki, İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset*", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, C.I, Ed.T.Bora, M.Gültekingil, 8. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.118; K.H.Karpat, **Türk Demokrasi...**, s.100-101; E.Atalı, **a.g.e.**, s.217; Ahmet Bedevi Kuran, **Harbiye Mektebi'nde Hürriyet Mücadelesi**, Türkiye İş Bankası yay., (Ed.: Özlem Çekmece), İstanbul, 2009, s.29

⁶³ H.Zafer Kars, **1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği**, 2. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul, 1997, s.59; Fevzi Demir, **Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)**, İmge yay., Ankara, 2007, s.33; 1908 Devrimi öncesinde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde 1906 yılından itibaren vergi isyanları şeklinde başlayan kitlesel olaylar sebebiyle, sivil halk arasında da yönetime karşı muhalif hareketleri destekleme oranı arttı. E.E.Ramsaur, **a.g.e.**, s.172. Bu dönemdeki kitlesel olaylar için Bkz; Aykut

Haziran 1908 tarihinde İngiltere ve Rusya arasında gerçekleşen Reval Görüşmeleri'yle⁶⁴ ilgili olarak gazetelerde çıkan haberlerin halk üzerinde oluşturduğu olumsuz atmosfer iyi değerlendirilerek, hem devlet yönetim şeklinin yetersizliği düşüncesi yerleştirilmeye çalışılmış hem de halk gözünde yönetime karşı gerçekleştirilmesi düşünülen devrime meşruluk kazandırılmıştı.⁶⁵

Balkan şehirleri, İstanbul halkı ve özellikle yüksekokul öğrencileri, 32 yıllık süreç içinde oluşan istibdat birikiminin sonucu, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesini büyük bir sevinç içinde karşılamışlardı.⁶⁶ Öğrenciler ve halk tarafından, Saray ve Bab-ı Ali önlerinde her gün yapılan toplantı ve gösteriler, Padişah ve ilgili yöneticiler tarafından endişe ile izlenmiş, gösterilere son verilmesini içeren bildirimler yayınlamışlardır.⁶⁷ II. Meşrutiyetin ilanından itibaren artan özgürlük ortamında, çoğu zaman hükümetin himayesinde, I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreç içerisinde halk ile bütünleşen yüksekokul gençliğinin katıldığı

Kansu, **1908 Devrimi**, 5. Baskı, Çev.A.Erbal, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.35-95; Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, C.I, 2. Baskı, İmge Yay., Ankara, 1999, s.79-82

⁶⁴ 9-12 Haziran 1908 tarihleri arasında, Finlandiya Körfezindeki Reval Limanında İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola arasında gerçekleşen ve İttihatçılar tarafından Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasına yol açacak kararların alındığına inandıkları toplantı. Faroz Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, 3. Baskı, Kaynak Yay., 1995, s.20-21; Ş.Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, C.I, Remzi Yay., İstanbul, 1995, s.503-512; Cezmi Eraslan, Kenan Olgun, **Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento**, 3F Yay., İstanbul, 2006, s. 63-64; D.Mehmet Burak, "*Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri*", **OTAM**, Sayı 14; Yıl 2003, s.302; Bayram Kodaman, "*II. Meşrutiyet Dönemi 1908-1914*", **Türkler**, C.13, Ed. H.S Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.170-175; Bazı araştırmacılara göre bu görüşmeler Estonya'nın başkenti Tallinn'de gerçekleşmiştir. Bkz; Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, 3. Baskı, TTK Yay., Ankara, 2003, s.600-601.

⁶⁵ Zekeriya Türkmen, **Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması**, İrfan Yay., İstanbul, 1993, s.15; Abdullah İslamoğlu, **II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet (1908-1913)**, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2004, s.58; Necmettin Alkan, "*1908 Jön Türk İhtilalinin Başlamasında Reval Buluşmasının Önemi*", **Toplumsal Tarih**, sayı:175, 2008, s.48; İ.Burak Birecikli, "*Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme*", **Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 3, Ankara, 2008, s.214-215; Erel Tellal, "*1905 Rus Devrimi'nin 1908 Üzerine Etkileri*", **100. Yılında Jöntürk Devrimi**, Ed.S.Akşin, S.Balcı, B.Ünlü, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010, s.638.

⁶⁶ E.Z.Karal, **a.g.e.** C.V, s.40-42; T.Z.Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.I, s.46-47; S.Akşin, **Jön Türkler ve....**, s.140-141; A.B.Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...**, s.495;

⁶⁷ Y.Aktar, **a.g.e.**, s.114.

öğrenci olaylarından bazı önemli toplantı, yürüyüş ve gösterileri genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz;⁶⁸

* Tıbbiyelilerin İngiltere Elçiliğine Yürümleri (25 Temmuz 1908)⁶⁹

* 26 Temmuz 1908 Gösterileri⁷⁰

* Bab-ı Meşihat ve Bab-ı Ali Önündeki Gösteriler (28 Temmuz 1908)⁷¹

* 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909) Öncesinde Toplantı ve Gösteriler: Zaman içinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde görüş ayrılıkları başlamış, muhalif kesim, Ahrar adında yeni bir cemiyet kurmuştur. Ahrar Cemiyeti'nin Volkan ve Serbesti gazetelerinin başyazarlarının Galata Köprüsü'nde öldürülmeleri, gösterileri başlatmıştır.⁷² 31 Mart Olayı'ndan Balkan Savaşı'na kadar gerçekleşen toplantı ve gösteriler:

* Tıp Fakültesi'nde Olaylar: Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nde Mart 1911'de, Harp Okulu öğrencilerinin de katılımıyla Temmuz 1912'de Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde gerçekleşen olaylar.⁷³

* Harbiyeli Öğrencilerin Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki Gösterisi: Temmuz 1912'de bazı genç subay ve Harbiye öğrencilerinin, hükümetin, İttihat ve Terakki'nin karşısında yer alan Halaskar Zabitan adlı subay grubunu protestosu.⁷⁴

⁶⁸Y.Aktar, **a.g.e.**, s.116–140; II. Meşrutiyet önemi olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.38-50; II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından organize edilen ve yükseköğretim öğrencileri arasında etkin olan paramiliter gençlik örgütleri, bu gösteri ve yürüyüşlerde aktif rol oynamışlardır. Paramiliter gençlik örgütleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Zafer Toprak, "*İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri*", **Beşeri Bilimler**, Vol 7, 1979, s.95–113; T.Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.III, s.360–367; Zafer Toprak, "*II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri*", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 2, Genel Yönetmen: Murat Belge, İletişim Yay., İstanbul, 1985, s.531-536; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.53-56.

⁶⁹ Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, cilt:1, Altındağ Yayınları, Paris, 1929, s.244.

⁷⁰ **Sabah Gazetesi**, 27 Temmuz 1908, sayı:6766.

⁷¹ Ahmet İhsan, **Matbuat Hatıralarım (1889–1908)**, Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi, 1930, s.11–12.

⁷² Y.Aktar, **a.g.e.**, 124–140.

⁷³ Cemil Topuzlu, **Operatör Cemil Paşa Hatıraları, Canlı Tarihler**, cilt:2, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1945, s.61–62.

* Harp Mitingi (3 Ekim 1912): Balkan Savaşı öncesine rastlayan bu toplantı ve gösterilerin amacı, konusu ve sloganları savaş yandaşlığı üzerinedir.⁷⁵

* Öğrencilerinde yoğun bir şekilde ilgi gösterdikleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Müzaheret Mitingi (4 Ekim 1912)⁷⁶

* Bab-ı Ali Nümayişi (7 Ekim 1912): Üniversite öğrencileriyle birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti yandaşı basın mensuplarının yönlendirdiği bu olayda, yetkililere karşı eleştiriler yöneltildi.⁷⁷

Üniversite kökenli öğrenci olaylarına koşut olarak İstanbul'da gelişen bazı toplantı, gösteri ve grevler;

* Meşrutiyetin İlanını İzleyen Günlerdeki Toplantı ve Gösteriler: Meşrutiyetin ilanını kutlayan halk ve öğrencilerin birlikte katılımıyla gerçekleşen olaylar.⁷⁸

* Avusturya ve Bulgaristan'ı Protesto Mitingi (13 Ekim 1908): Bulgaristan'ın aldığı bağımsızlık kararı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek üzerinde egemenliğini ilan kararı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu konuda protesto gösterileri düzenlemesine yol açmıştır.⁷⁹

⁷⁴ **Tanin Gazetesi**, Buhran-ı Vükela, 18 Temmuz 1912, sayı:1315.

⁷⁵ **Sabah Gazetesi**, 3 Ekim 1912, sayı:8275.

⁷⁶ **Tanin Gazetesi**, 3 Ekim 1912, sayı:1459.

⁷⁷ **Sabah Gazetesi**, 8 Ekim 1912, sayı:8280.

⁷⁸ Hasan Amca, **Doğmayan Hürriyet "Bir Devrin İçyüzü" 1908-1918**, Arba Yayınları, İstanbul, 1989, s.14.

⁷⁹ Rıza Nur, **a.g.e.**, s.278.

* Matbuat Mitingi (15 Nisan 1909): İttihatçılarla muhalefet arasındaki zıtlaşma sonucu, Serbesti Gazetesi Başyazarı Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesinin protesto edilmesi.⁸⁰

* Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin düzenlediği Müzaheret Mitingi (4 Ekim 1912)⁸¹

Osmanlı Devleti dönemi'nde ortaya çıkan öğrenci olaylarının nedenlerini genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz;⁸²

- * Ekonomik bozukluklar,
- * Bazı siyasal partilerin ve öğretim üyelerinin, öğrencileri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri,
- * Ülkedeki aydın kadronun bilimsel yetersizliği,
- * Batı taklitçiliği ve Batı'ya uyum sağlayamamanın sancıları,
- * Ülkenin paylaşılması doğrultusunda gelişen azınlıkların bağımsızlık hareketleri,
- * Üniversitelerin çağdaş doğrultuda değil de, günlük gereksinimler (kişisel çabalar ya da monarşik sisteme bağlı memur yetiştirme amacıyla) doğrultusunda kurulmuş olması,
- * Ülke yönetimindeki otorite boşluğu,
- * Basın ve öğrenci grupları arasındaki bölünmeler,

⁸⁰ Serbesti Gazetesi, 26 Mart 1909, sayı:142–143.

⁸¹ Tanin Gazetesi, 5 Ekim 1912, sayı:1461.

⁸² Y.Aktar, a.g.e., s.209–215.

* Ülke yönetiminin, gençlik ve üniversite sorununu bir eğitim ve devlet politikası olarak ele almayı,

* Öğrencilerin, ülkenin sömürgeleştirilmek istenmesi karşısındaki tepkileri,

* II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimini yıkarak, yeniden anayasal düzene geçişi sağlamak,

II.1.2. Milli Mücadele ve Tek Parti Dönemi (1919–1950)

Mondros Mütarekesi'nin ardından, İtilaf Devletleri'nin işgallere başlaması üzerine, halk ve aydınların bir kesimi savaşa karşı çıkıp teslim olmayı, diğer kesim durumu kabullenip kurtuluşu zaman içinde gerçekleştirmeyi düşünür iken, öğrencilerin büyük bir kısmı işgal kuvvetlerine karşı direnmeyi savunmuştur.⁸³ Yükseköğretim gençliği ile birlikte bazı aydın ve siyasetçilerde mütakere ve işgaller karşısında, kendi bölgelerinin haklarını savunma amacıyla çeşitli girişimlerde bulunuyorlardı. Bu girişimlerin en önemlisi, başta İstanbul olmak üzere ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulmuş olan bazı gizli teşkilatlardır.⁸⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçerek,⁸⁵ bağımsızlık yanlısı komutanlarla birlikte başlattığı kurtuluş mücadelesi içinde, halk tarafından Anadolu'da kurulan bir dizi cemiyet de önemli rol oynamıştır.⁸⁶ Bu örgütlerin bazılarının

⁸³ Mehmet Temel, **İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s.9.

⁸⁴ Bu dönemde kurulan Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri için bkz; Bayram Sakallı, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi; Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**, İz Yay., İstanbul, 1997, 158-288; Faaliyetlerini gizli olarak sürdürmüş olan bazı teşkilatlar için bkz; Mesut Aydın, **Milli Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetler**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1992, s.23-112; Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921) I**, 2. Baskı, Kent Basımevi, İstanbul, 1981, s.27-31; M.Yasin Taşkesenlioğlu, **Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007, s.67–76.

⁸⁵ M.Kemal Atatürk, **Nutuk**, Cilt I, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.1.

⁸⁶ Nazım,H. Polat, *“Milli Mücadele'de Sivil Direnişin Kökenleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri (1913-1919)”*, **Türkler**, C.15, Ed. H.S.Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.628-636; M.K.Atatürk, **a.g.e.**, s.2-4.

başlangıçtaki faaliyet amacı; kendi bölgelerinin kurtuluşunu sağlamak iken, zamanla gelişen süreç içerisinde Mustafa Kemal Paşa önderliğinde hedef birlikteliğinin sağlanması ile birlikte, tüm ülkenin kurtuluşunu sağlamaya yönelik direnişi başlatmak olmuştur.

Öğrenciler de, askeri açıdan gösterdikleri faaliyetlerin yanı sıra sosyal alanda da mitingler düzenleyerek ve çeşitli bildiriler yayınlayarak, işgallere karşı halkın tepkilerini artırma yoluna gitmişlerdir.⁸⁷ Milli Mücadele süresi boyunca işgal kuvvetleri ve İstanbul hükümeti, kendilerine karşı gelişen bağımsızlık yanlısı muhalif öğrenci hareketlerini önlemek amacıyla, başta Darülfünun yönetimi olmak üzere üniversite gençliğini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışlardır.⁸⁸ Yükseköğrenim gençliğinin Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren çok partili hayata kadar geçen dönem içerisinde, aktif olarak yer aldığı belli başlı olaylar şunlardır;

II.1.2.1. İşgallere Karşı Düzenlenen Mitingler

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine; Darülfünunlular, Türk Ocağı* üyeleri ile birlikte harekete geçmiş,⁸⁹ bu gençlik grupları 19 Mayıs 1919'da İstanbul-Fatih'te büyük bir miting düzenlemişlerdir.⁹⁰ Bu mitingin ardından

⁸⁷ M.Y.Taşkesenlioğlu, **a.g.e.**, s.186.

⁸⁸ Aykut Kazancıgil, "Mondros Mütakeresinden Büyük Millet Meclisi Kuruluncaya Kadar Geçen Sürede İstanbul Üniversitesi (1918-1920)", **Tıp Tarihi Araştırmaları** 8, İşaret Yay., İstanbul, 1999, s.55-56.

⁸⁹ İzmir'in 15 Mayıs'ta işgal edilmesi üzerine derslere girmeyen Darülfünun talebeleri ve müderrisleri 18 Mayıs'ta okulun konferans salonunda toplanarak işgali protesto eden konuşmalar yaptılar. **İstiklal Gazetesi**, 19.05.1919; **İkdam Gazetesi**, 19.05.1919; Kemal Arıburnu, **Milli Mücadele'de İstanbul Mitingleri**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1951, s.5-11; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt I, MEB Yay., İstanbul, 1991, s.245; Aykut Kazancıgil, "Mondros Mütarekesinden Büyük Millet Meclisi Kuruluncaya Kadar Geçen Sürede İstanbul Üniversitesi (30 Ekim 1918-23 Nisan 1920)", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, Sayı 8, Ed.H.Hatemi, A.Kazancıgil, İşaret Yay., İstanbul, 1999, s.58

* II. Meşrutiyet Dönemi'nin başlarında, kısmen gelişen özgür düşünce ortamı içerisinde, ülkenin kötü yönetildiğini düşünen Mekteb-i Tıbbiye öğrencilerinin kurtuluş çareleri arandığı bir ortamda, 109 Tıbbiyeli öğrenci adına Hüseyin Baydur tarafından bir mektup kaleme alınarak önde gelen düşünürlere gönderilir. Mektupta "**Türk kavmi, hayat-ı inkıraz yaşamaktadır. Buna selefleri gibi ilgisiz kalamayacaktır. (...) Her türlü parti ihtilaflarının üstünde, her türlü siyaset dağdağlarının dışında yeni bir fikir cereyanı doğması gerektiğine inanmaktadır. (...)**" Öğrencilerden gelen bu istek üzerine Ahmet Ağaoğlu'nun evinde 20 Haziran 1911 de yapılan bir toplantıda Türkçülük esasına dayanan bir dernek kurulması kararlaştırıldı. Yeni kurulan derneğe Dr. Fuat Sabit Bey'in önerisi ile "Türk Ocağı" adı verildi. Derneğin ilk kurucu heyeti;

İstanbul'un çeşitli yerlerinde, işgali reddeden mitingler düzenlenmiştir.⁹¹ Öğrencilerin düzenlenmesinde ön ayak oldukları çeşitli yerlerde düzenlenen bu mitinglerde, devrin birçok aydını halka hitapta bulunmuştur.⁹² Gençlik kuruluşları bir yandan işgaller dolayısıyla mitingler düzenlerlerken diğer yandan da, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu'da oluşturulmaya çalışılan kurtuluş hareketine asker ve doktor göndermenin yanı sıra, silah kaçırmakta dâhil her türlü desteği verdiler.⁹³

II.1.2.2. Darülfünun Grevi

Darülfünun gençliği ve talebe cemiyetlerinin yaptıkları grevler de, Milli Mücadele döneminin önem kazanan konuları arasındadır. 1919–1922 yılları arasında,

Ahmet Ferit (Başkan), Yusuf Akçura (II. Başkan), Mehmet Ali Tevfik (Umumi Kâtip), Dr. Fuat Sabit (Veznedar) olup zaman içerisinde Tıbbiyeliler ile birlikte birçok mülkiyeli ve diğer okul öğrencilerinin katılımıyla zamanının en büyük sivil örgütü konumuna geldi. Dernek; 24 Mart 1931 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi ile birleştirilmesine kadar faaliyetlerine devam ett. Ayrıntılı bilgi için bkz; Yusuf Sarıay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, Ötüken Yay., İstanbul, 1994, s.118-138; Eren Akçiçek, Mehmet Karayaman, Atatürk'ün **Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar**, EÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, İzmir, 2007, s.11-13; H.Ferit Cansever, "*Türk Ocağının Doğuşundaki Sebep ve Saikler*", **Türk Yurdu**, Cilt 6, Sayı 10 (340), Ekim 1967, s.29, M.Çağrı Mert, "*Türk Fikir ve Kültür Hayatında Asırlık Çınar: Türk Ocakları*", **Divan Yolu**, Yıl 1, Sayı 1, Haziran 2011, s.1-3; Mustafa Arıkan, Ahmet Deniz, "*Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi*", SÜ, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 15, Güz 2004, s.401-412. İsmail Acar, **Türk Ocakları**, Balıkesir, 2004, www.turkocagi.org.tr/kitaplar/TurkOcaklari-I.Acar.pdf (11.03.2012); A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.51-52.

⁹⁰ 15 Mayıs'ta İzmir'in işgal edildiği haberinin aynı gün yayılması ile birlikte ülkenin çeşitli yerlerinde protesto mitingleri başladı. Bunlar; 15 Mayıs'ta Denizli, Aydın, Konya ve Burdur mitingleri, 17 Mayıs'ta Kütahya ve Eskişehirde düzenlenen mitingler ile 18 Mayıs'ta Erzurum, Bursa ve Tire mitingleri yapıldı. Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele I (Mutlakiyete Dönüş 1918–1919)**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2004, s.316; Ömer Akdağ, "*İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918-Haziran 1919)*", **Türkler**, C.15, Ed.H.S.Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.745-755; 19 Mayıs 1919'da gerçekleşen ve binlerce insanın katıldığı Fatih mitingi'nde Halide Edip (Adıvar), Hüseyin Ragıp (Baydur), Prof. Selahattin Bey birer konuşma yaparak Yunan işgalleri sert bir şekilde protesto etmişlerdir. M.Y.Taşkesenlioğlu, **a.g.e.**, s.83-84; Miting konuşmaları için bkz; K.Arıburnu, **a.g.e.**, s.13-18.

⁹¹ İstanbul'da Fatih Mitingi'nden sonra sırasıyla 20 Mayıs 1919 Üsküdar Mitingi, 22 Mayıs da Kadıköy Mitingi, 23 Mayıs 1919'da Sultanahmet mitingleri ile protestolar devam etti. **İstiklal Harbi Gazetesi**, (24.05.1919), No 10, Haz. Ö.S.Coşar; Yapılan mitinglerin yönetim tarafından yasaklanmasına rağmen 30 Mayıs 1919'da Sultanahmet'te ikinci bir miting daha düzenlendi. Mehmet Şahingöz, "*Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler*", **Türkler**, C.15, Ed.H.S.Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.726-744; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1849; K.Arıburnu, **a.g.e.** s.23–78; İşgalcilere karşı İstanbul'da yapılan son büyük miting, Nakiye Hanım, Rıza Nur ve Hamdullah Suphi'nin konuşmalar yaptığı 13 Ocak 1920 mitingidir. Bkz; Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele II (Son Meşrutiyet 1919–1920)**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2004, s.329-330.

⁹² Tahsin Şensoy, **Atatürk Dönemi Öğrenci Olayları (1918–1938)**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1998, s.21

⁹³ M.Taylak, **a.g.e.**, s.120-121

Osmanlı toplumunun tüm katmanlarında İstanbul hükümeti ve Milli Mücadele taraftarları olmak üzere bir bölünmüşlük durumu yaşanmaktaydı. Bu ortam içinde basın'da ikiye ayrıldı.⁹⁴ Özellikle İstanbul'daki Peyam-ı Sabah, Alemdar ve İstanbul gazeteleri Milli Mücadele'ye muhalif yayınlar yapmaktaydı.⁹⁵ İşgal kuvvetleri yanlısı, eski Maarif ve Dâhiliye Nazırı görevlerinde bulunmuş Ali Kemal'in, Kuva-yı Milliye aleyhtarı yazılar yazması ve Darülfünun'da görev yapan bazı hocaların Milli Mücadele'yi hedef alan konuşmaları Darülfünun gençliğinin tepkisini çekmekteydi.⁹⁶ 29 Mart 1922 yılında Rıza Tevfik Bey'in verdiği bir konferansta ileri sürdüğü fikirler öğrenciler arasında büyük rahatsızlık yarattı.⁹⁷

Konferans sonrası öğrenciler aralarında toplanarak, Müderris Ali Kemal, Muallim Barşamiyan, Rıza Tevfik, Hüseyin Daniş ve Cenap Şahabettin'in üniversiteden çıkartılmasının istendiği bir bildiri hazırlayarak Fakülte Reisi İsmail Hakkı Bey'e (Baltacıoğlu) iletiler.⁹⁸ İsimleri geçen hocaların Darülfünun'dan uzaklaştırılincaya kadar

⁹⁴ M.Nuri İnuğur, **Basın Yayın Tarihi**, 4. Baskı, Der Yay., İstanbul, 1999, s.337; Nurettin Güz, **Türkiye'de Basın-İktidar İlişkileri (1920-1927)**, GÜ Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara, 1991, s.9; Hülya Baykal, "Milli Mücadele'de Basın", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 11, Cilt IV, Mart 1988, s.471-472.

⁹⁵ İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, TTK Yay., Ankara, 1989, s.XIV-XVII; **Türk Basınına Doğuşu ve Gelişimi**, MEGEP, MEB Yay.,Ankara, 2008, s.27.

⁹⁶ K.İsmail Gürkan, "Darülfünun Grevi", **Milliyet Gazetesi**, (11.010.1971); Osman Özsoy, "Milli Mücadele Yıllarında İstanbul Olayları", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Temmuz 1998, sayı:139, s.39; M.Korkud Aydın, **Milli Mücadele Dönemi İstanbul Öğrenci Hareketleri (1918-1922)**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ,2011, s.9-10; Abdurrahman Siler, "Darülfünun'un Kurtuluş Savaşı ve İnkılaplara Bakışı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XI, Sayı 31, Ankara, 1995, <http://atam.gov.tr/darulfununun-kurtulus-savasi-ve-inkilaplara-bakisi/> (20.11.2012)

⁹⁷ Konferans esnasında Rıza Tevfik Bey "**Fuzuli Türk değildir, Acem'dir**" diyerek söze başlaması ve devamında da İtilaf Devletlerini övmesi üzerine, öğrenciler arasında protesto ve çatışmalar patlak verdi. K.İsmail Gürkan, **Darülfünun Grevi**, Garanti Matbaası, Basım Yeri Yok, 1971, s.15-16; M. Tahir Hatipoğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi.**, 2. Baskı, Selvi Yayıncılık, Ankara, 2000, s.76.

⁹⁸ Öğrencilerin ilettiği metinde "**1- Türk Darülfünununun, Türk Milletinin ahlak ve ilim müessesesi bilen Edebiyat Medresesi talebesi kendi samimi varlığı arasında manevi heyecanların zevkından mahrum, İstiklal, kudsiyet ve milliyet hislerine yabancı ve muhacim şahısları görmekte mütecellidir. 2- Darülfünun gençliği memleketin vicdanı ammesince esasen mahkûm edilmiş bulunan, fakat her nasılsa ahlak ve irfan ocağına sokulmuş olan bu efendilere karşı nefret ve istikrahını beyan eder. 3- Kongreden müntehap bir hey'et, müderris Cenap Şahabettin, Ali Kemal, Rıza Tevfik, Hüseyin Daniş, ve Muallim Barsamiyan beylere bu kararı tebliğ ile kendilerini istifaya davet ettiğini ve talebenin ilim ve irfan namına değil, alalede bir vatandaş sıfatıyla dahi kendileriyle münasebette bulunmıyacıklarını ilan eder.(...)**" Metnin tamamı için bkz; K.İ.Gürkan, **a.g.e.**, s.17-18; Hikmet Özdemir, **Ulusun Direnişinde Üniversitenin Rolü**,

derslere girmeyeceklerini ilan ettikleri bildiri ile birlikte, Eylül ayına kadar devam edecek olan ve Türk üniversite tarihine geçecek ilk boykot olayı Darülfunun'da başlamış oldu.⁹⁹ Darülfunun boykotu; yönetmelik değişiklikleri yapılarak, sözü geçen hocaların üniversiteden ilişkilerinin kesilmesi sonucu, grev nedeniyle kapalı olan okulda derslerin tekrar başlamasıyla sona ermiştir.¹⁰⁰

II.1.2.3. Tramvay Şirketi Protestoları

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul'da toplu taşıma alanında faaliyet gösteren tramvaylar, Belçikalıların imtiyaz sahibi oldukları İstanbul Tramvay Şirketi tarafından yönetilmekteydi.¹⁰¹ İstanbuldaki diğer ulaşım araçlarında öğrencilere fiyat indirimini uygulaması yapılmasına rağmen, bu şirketin işletmelerinde herhangi bir indirim uygulanmamaktaydı.¹⁰² Bu durum üzerine Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) önderliğinde başlatılan kampanya ile öğrenciler bu şirkete ait tramvaylarda yarı ücret vermeye başladılar.¹⁰³

Şirketin indirimini kabul etmemesi ve indirimli tarifeden ücret ödemek isteyen üç öğrencinin önce darp edilmesi, sonrasında da polis tarafından iki tıp öğrencinin ve bir gazetecinin silahla yaralanması üzerine öğrenciler büyük bir tepki yürüyüşü düzenlediler.¹⁰⁴ 16 Kasım 1924 tarihinde düzenlenen yürüyüş esnasında bazı öğrencilerin

Kocaeli Üniversitesi Yay., İzmit, 2003, s.83; T.Z.Tunaya, **Türkiyede Siyasi Partiler**, C.II, s.307; Bildiride adı geçen müderrisler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; M.K.Aydın, **a.g.e.**, s.9-13

⁹⁹ M.T.Hatipoğlu, **a.g.e.**, s.76; Darülfunun Grevi aynı zamanda öğrencilerinin büyük çoğunluğunun iştirak ettiği ilk eylem özelliğinde taşımaktadır. Bkz; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.63; M.K.Aydın, **a.g.e.**, s.9.

¹⁰⁰ K.İsmail Gurkan, "*Darülfunun Grevi Milli Mücadele Günlerinde İstanbul Üniversitesi Talebesinin Galeyanı*", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, Sayı 8, Ed.H.Hatemi, A.Kazancıgil, İşaret Yay., İstanbul, 1999, s.49-52; A.Arslan, **a.g.e.**, s.73

¹⁰¹ A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.72-73.

¹⁰² **Akşam**, (16 Kasım 1924).

¹⁰³ **Vakit**, (16 Kasım 1924); A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.73.

¹⁰⁴ **Tanin**, (16 Kasım 1924); Tevfik Çavdar, "*Cumhuriyet Döneminde Gençlik*", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 3, Ed.: Murat Belge, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s.808.

yaralanması üzerine öğrenciler şirketin merkezine zorla girilerek tahrip ettiler.¹⁰⁵ Cumhuriyet döneminin ilk öğrenci protestosu olan bu olayların temel nedeni; Osmanlı Devleti döneminde elde ettikleri her türlü kapitülasyon haklarının, yeni kurulan devlet döneminde, yeni yapılan antlaşmalara rağmen devam etmesini isteyen yabancı menşeli şirketlere karşı tepki olarak da yapıldığı söylenebilir.¹⁰⁶

Olaylar üzerine açılan soruşturma sonucu İstanbul Darülfünun Reisi İsmail Hakkı Bey (Baltacıoğlu) görevinden alınmış,¹⁰⁷ öğrencilerin maddi yetersizliği nedeniyle olayların başladığı göz önüne alınarak dağıtılmak üzere para gönderilmiş, olayların bir daha tekrar etmemesi amacıyla okulun disiplin hükümlerinde yeni sert düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰⁸

II.1.2.4. Vagon-Li Olayları

Cumhuriyet gazetesinin 24 Şubat 1933 tarihli sayısında çıkan bir habere göre,¹⁰⁹ Uluslararası Fransız yataklı vagon şirketinin (Vagon Lits) Beyoğlu şubesinde, şirketin Türkiye temsilcisi M. Jannoui, şubede görevli memur olan Necati Bey'in

¹⁰⁵ Olaylar üzerine Belçikalı şirketin Genel Sekreteri; "*Linç Kanunu dünyanın hiçbir yerinde cari değildir. Şirketin kuvvet ve cebir karşısında itaat edeceğini zannetmek hatadır. Talebenin galeyanından şikâyet etmek istemiyoruz. Biz burada bir kanunu müdafaa ettik. Bizi endişeye düşüren mesele maddi zarar değil, manevi zarardır. Türkiye'nin ecnebi sermayeye ihtiyacı vardır. Bu sermaye ise ancak Türkiye'de istikrarlı bir vaziyet hâsıl olduktan sonra gelebilir. Bu hadiseler arzu edilen istikrarın Türkiye'de mevcut olmadığını gösterir ki, takdirde ecnebi sermayeyi getirmek hatadır*" diyerek olayları eleştirmekteydi. Aktaran; M.Taylak. a.g.e., s.129.

¹⁰⁶ Mustafa Aydın, "40 Paraya Millileştirme", *Aksiyon*, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-2042-40-paraya-mi-ill%C3%AElestirme.html> (11.05.2011). M.Taylak, a.g.e., s.126.

¹⁰⁷ İstanbul Darülfünun Reisi İsmail Hakkı Bey (Baltacıoğlu) olaylar hakkında; "*Çarşamba sabahı üç Tıbbiyeli talebenin tramvaya nısıf ücret vermek istemesi üzerine zuhur eden hadiseden beni polis müdürü haberdar etti. Beş, on dakika sonra olay yerine gittim. Talebenin isteğinin meşru olduğunu gördüğüm için vaktiyle şirket nezdinde teşebbüste bulunmayı lüzumlu addettim. Ve şirket merkezine, selahiyettar bir memuru Darülfünun'a göndermesini bildirdim. Gelen memurla yarım saat kadar görüştüm. Her memlekette Darülfünun talebesine bu gibi kolaylık gösterilmesinin tabii olduğunu ve bu kolaylığın şirket tarafından memleket gençliğine bir hizmet teşkil edeceğini ve bilahare zuhur edebilecek herhangi bir vak'a sebebiyle bana vaki olacak müracaatı kabul etmeyeceğimi, çünkü bu talebenin haklı olduğuna benim de kanaatim bulunduğumu söyledim. Bunun üzerine şirket tarafından derhal kolaylık gösterileceğini ümit ediyordum. Maalesef böyle olmadı.*" Demiştir. Aktaran; M.Taylak. a.g.e., s.126-127; T.Şensoy, a.g.e., s.28-29.

¹⁰⁸ M.Taylak. a.g.e., s.129.

¹⁰⁹ *Cumhuriyet*, (24 Şubat 1933).

telefonlara Türkçe cevap vermesine kızarak Türkçe ve Türkleri aşağılan sözler kullanarak hakaret ettiği ve bununla da yetinmeyerek Necati Bey'in işine son verdiği haberi verilmekteydi.¹¹⁰

Basına yansıyan bu haber üniversite öğrencileri üstünde büyük bir infial yarattı.¹¹¹ Öğrencilerin çeşitli protestolara hazırlandığını haber alan müderris Tahir Bey ortamı sakinleştirmek için çaba gösterdiysede başarılı olamadı.¹¹² Öğrenciler kalabalık halinde şirket merkezinin bulunduğu bina önünde toplanarak miting yaptılar.¹¹³ Miting esnasında gençler *“Bu memlekette Türk ve Türkçe hâkimdir”, “Yaşasın Türkiye, Yaşasın Türkçe, Yaşasın Milli Dilimiz”* şeklinde sloganlar atarak şirketin bürosunu dağıttılar.¹¹⁴ Miting sonrası olaylara katılan öğrencilerden bazıları karakola götürülmüş, ifadeleri alındıktan sonra salıverilmişlerdir.¹¹⁵

II.1.2.5. Razgrad Olayları

Yeni kurulan Cumhuriyet'in uluslararası arenada barışçıl bir politika izlediği 1930'lu yıllarda Bulgaristan ile de dostane ilişkiler kurulmuştu.¹¹⁶ Ancak 16 Nisan 1933 tarihinde Bulgaristan'daki Müslüman ahalinin çoğunlukta olduğu Deliorman bölgesinde yer alan Razgrad kasabasında, çoğunluğunu Jimnas (Lise) öğrencilerinin oluşturduğu,

¹¹⁰ **Milliyet**, (26 Şubat 1933); **Hakimiyet-i Milliye**, (26 Şubat 1933); Hakan Uzun, “Cumhuriyet Gençliğinin Misyonu Çerçevesinde 1933 Yılı Vagon-Li ve Razgrad Olayları”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 3, 61-62; Şaduman Halıcı, “Vagon Li Olayı: Türkçe'ye Yapılan Hakarete Basının ve Gençliğin Tepkisi”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Yıl 6, Sayı 11, 2007, s.64; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.74-75.

¹¹¹ **Vakit**, (26 Şubat 1933); M.Taylak, **a.g.e.**, s.150-151.

¹¹² **Cumhuriyet**, (26 Şubat 1933); T.Çandar, **a.g.e.**, s.329; Ş.Halıcı, **a.g.m.**, s.67.

¹¹³ T.Şensoy, **a.g.e.**, s.54-55; M.Taylak, **a.g.e.**, s.151. Olayı duyan 1500 kadar öğrenci kısa süre içinde toplanarak, şirketi protesto etmeye başladılar. **Vakit**, (26 Şubat 1933).

¹¹⁴ **Son Posta**, (26 Şubat 1933); M.Taylak, **a.g.e.**, s.151; T.Şensoy, **a.g.e.**, s.55.

¹¹⁵ **Akşam**, (27 Şubat 1933); **Hakimiyet-i Milliye**, (27 Şubat 1933); **Son Posta**, (26 Şubat 1933); A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.75; Ş.Halıcı, **a.g.m.**, s.72.

¹¹⁶ M.Taylak, **a.g.e.**, s.152.

ellerinde kazma ve balta olan bir grup, kasabada bulunan Müslüman mezarlığına gece¹¹⁷ girerek önce bekçinin kulübesini yakmışlar, daha sonra buradaki Demir Baba Türbesiyle birlikte bazı mezarları tahrip etmişlerdir.¹¹⁸ Müslüman halk olayı Bulgar makamlarına zamanında bildirmelerine rağmen, yetkili merciler tarafından göstericilere karşı herhangi bir müdahalede bulunulmadı.¹¹⁹ Bulgaristan'da yaşanan bu hadise, birkaç gün sonra gazetelere yansısıyla Türk kamuoyu da olaydan haberdar olur.¹²⁰

Olayın duyulması ile birlikte Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) yönetim kurulu tüm öğrenci birliklerine çağrıda bulunarak toplantı düzenleme kararı alındı.¹²¹ Toplantı sonunda olayı protesto etmek amacıyla büyük bir miting düzenlenmesi kararı alındı.¹²² Milli hassasiyeti yüksek üniversite gençliğinin almış olduğu büyük çaplı miting yapma kararı karşısında, protesto girişiminden haberdar olan yetkili merciler mitinge engel olmak istediler.¹²³ İstanbul valiliği MTTB'nin miting izin yazısına olumsuz cevap verdi.¹²⁴

MTTB'nin liderlik ettiği üniversite öğrencileri, resmi makamların miting yapmalarına izin vermeyeceklerini bildirmelerine rağmen 20 Nisan 1933 tarihinde küçük gruplar halinde Maçka'da bulunan Bulgaristan Konsolosluğu'nun önünde toplanmaya

¹¹⁷ Mekadonya İhtilalinin yıldönümü nedeniyle "Rudna Zaştika" (Müdafaa-i Vatan) adlı aşırı milliyetçi gruba bağlı Bulgar göstericiler, Hz İsa'nın ölüm yıldönümünü anma programı nedeniyle herkezin kilisede olduğu ve bu nedenle yakalanma ihtimalinin az olduğu bu geceyi seçtiler. Ayrıntılı bilgi için bkz; **BCA**, 30.10.0.0/241.627.26./7/5/1933.; **BCA**,30.10.0.0/241.630.16./11/7/1933.; **Cumhuriyet**, (20 Nisan 1933); Onur Coşkun, **Atatürk Dönemi'nde Toplumsal Olaylar ve Güvenlik Önlemleri**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s.123; **Hâkimiyeti Milliye**, (17 Nisan 1933). **Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1923-1940**, Cilt I, Ed. B.Toprak, 2. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999, s.209; Razgrad olayları hakkında yabancı basında çıkan haberler için bkz; **BCA**,30.10.0.0/241.629.2. /4/6/1933.; **BCA**,30.10.0.0/241.629.7. /13/6/1933.; **BCA**,30.10.0.0/241.630.8./29/6/1933.

¹¹⁸ **BCA**, 30.10.0.0/241.630.35./9/9/1933; T.Çavdar, **a.g.e.**, s.329.

¹¹⁹ **Akşam**, (21 Nisan 1933); **Cumhuriyet**, (19 Nisan 1933); M.Taylak, **a.g.e.**, s.152.

¹²⁰ **Vakit**, (18 Nisan 1933); **Son Posta**, (18 Nisan 1933); **Cumhuriyet**, (18 Nisan 1933); **Hâkimiyeti Milliye**, (18 Nisan 1933); **Milliyet**, (18 Nisan 1933)

¹²¹ **Cumhuriyet**, (19 Nisan 1933),

¹²² **Cumhuriyet**, (20 Nisan 1933); A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.76; O.Coşkun, **a.g.e.**, s.124; H.Uzun, **a.g.m.**, s.70

¹²³ **Milliyet**, (21 Nisan 1933); M.Taylak, **a.g.e.**, s.153.

¹²⁴ **Milliyet**, (21 Nisan 1933); A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.76.

başladılar.¹²⁵ Burada MTTB Başkanı olan A. Tevfik İleri* bir konuşma yaptıktan sonra topluluk, küçük gruplar halinde Bulgar Mezarlığında tekrar birleşerek mezarlığa zorla girmişler, ancak burada mezarlara zarar vermek yerine çelenk bırakarak dağılmışlardır.¹²⁶

Razgrad olaylarına kadar iktidarın himayesi veya yönlendirmesi ile gerçekleşen daha önceki öğrenci hareketlerinden farklı olarak ilk kez amaç-hareket birliğinde farklılaşma olmuştur. Hükümet Razgrad olayları nedeniyle yapılmak istenen miting hazırlığı faaliyetlerinden rahatsız olmuştur. Bu nedenle resmi makamlar, ilk andan itibaren protestoların bitmesine kadar geçen zaman dilimi içinde gerçekleşen olayları engellemek için öğrencilere karşı sert polisiye tedbirler almaktan geri durmamışlardır.¹²⁷

¹²⁵ **Vakit**, (21 Nisan 1933); **Akşam**, (21 Nisan 1933); **Cumhuriyet**, (21 Nisan 1933); **Son Posta**, (21 Nisan 1933); M.Taylak, **a.g.e.**, s.153; T.Şensoy, **a.g.e.**, s.65.

* Teknik Üniversite Talebe Cemiyeti ve MTTB Başkanlığı yapan Ahmet Tevfik İleri (1911–1961), İTÜ Mühendislik Fakültesi'nden mezun olduktan sonra ülkenin çeşitli yerlerinde memurluk yaptı. Demokrat Parti'den 9, 10 ve 11. dönem milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer aldı. Bu dönemler içinde Bayındırlık, Devlet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası idama mahkûm edilmiş olup, cezası ömür boyu hapis cezasına çevrildi. Cezasını çekmek için Kayseri'ye gönderildiği sırada hastalandı ve vefat etti. Ayrıntılı Bilgi için bkz; İskender Okudan, **Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri**, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yay., Ankara, 2006, s.10-12; Serhat Aslaner, “*Fikriyattan İcraate Tevfik İleri'ye Dair Bir İnceleme*”, **Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, s.94–99; Ahmet Belada, “*Ahmet Tevfik İleri (1912-1961)*”, **İlkadım Dergisi**, Sayı 263, Haziran 2010, s.32-33; Tunay Karakök, “*Menderes Dönemi'nde (1950–1960) Türkiye'de Eğitim*”, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Ağustos 2011, s.91–92.

¹²⁶ **Son Posta**, (21 Nisan 1933); **Hâkimiyeti Milliye**, (21 Nisan 1933); **Akşam**, (21 Nisan 1933); **Cumhuriyet**, (21 Nisan 1933); **Milliyet**, (21 Nisan 1933); O.Çoşkun, **a.g.e.**, s.125-126; M.Taylak, **a.g.e.**, s.153.

¹²⁷ T.Çavdar, **a.g.e.**, s.329-330; Protesto mitingi sonunda MTTB Başkanı A.Tevfik İleri ve MTTB Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nında aralarında olduğu 80 kadar öğrenci gözaltına alındı. **Vakit**, (21 Nisan 1933); **Akşam**, (21 Nisan 1933); **Cumhuriyet**, (21 Nisan 1933). Karakoldaki sorgu sonrası 3 öğrenci mahkemeye sevk edilirken diğerleri serbest bırakıldı. Mahkemeye sevk edilenler arasında MTTB Başkanı Tevfik İleri ve Genel Sekreter Şükrü Kaya'da vardır. **Milliyet**, (22 Nisan 1933); A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.76; Razgard olayları nedeniyle öğrencilerin düzenlemiş oldukları mitinge karşı dönemin gazetelerinin de önemli bir kısmı katılımcılara ve MTTB'ye karşı olumsuz tavır takındı. O.Çoşkun, **a.g.e.**, s.127-128; M.Taylak, **a.g.e.**, s.160-163.

II.1.2.6. Tan Gazetesinin Tahribi Olayları

İstanbul'da yayımlanmakta olan ve Tek Parti hükümetinin dış politikasına karşı muhalif kimliğiyle ön plana çıkan Tan gazetesi,¹²⁸ II. Dünya Savaşı boyunca Almanya karşıtı ve Sovyet yanlısı yayınlarda bulunmuştu.¹²⁹ Savaş sonunda da ülke içerisinde Sovyet sempatisi oluşturmaya yönelik yayınlarına devam eden gazete özellikle dünya savaşı sonrası ülke içinde sağ akımların artması¹³⁰ üzerine, milliyetçiliğin ağır şekilde eleştirildiği yazılar yayımlanmaya başlandı.¹³¹

Tan gazetesinin sahibi ve yazarı olan Sabiha Sertel ve eşi Zekeriya Sertel'in başını çektiği gazete yazarları, hükümetin günlük politikalarını, Batı yanlısı tutumunu ve bu durum karşısında diğer gazetelerin ses çıkarmadığı yönündeki eleştirel yazıları üzerine CHP yöneticileri ve bazı gazetecilerin sert tepkisini üzerine çekti.¹³² Tan gazetesine karşı özellikle Tasvir gazetesinden Peyami Sefa ve Tanin'den Hüseyin Cahit Yalçın'dan sert

¹²⁸ Tan gazetesi; İş Bankası tarafından 1935 yılında liberal ekonomiyi savunmak ve yaymak amacıyla kurulmuş olup, umulan faydanın bu gazete ile sağlanamayacağını anlaşılmaması üzerine satılığa çıkartılır. Uygur Kocabaşoğlu, **Türkiye İş Bankası Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2001, s.232-234; Zekeriya Sertel, Ahmet Emin Yalman ve Halil Lütfi Dördüncü ile birlikte gazeteyi satın alırlar. 1938 yılında Ahmet Emin Yalman'ın gazeteden ayrılması ile birlikte gazetenin idaresi tamamen Zekeriya Sertel'e kalır. Bu döneme kadar kozmopolit bir kadrosu ve esnek bir yayın politikası izleyen gazete, Sertel'lerin tam hâkimiyeti altına girmesi ile birlikte Milliyetçilik karşıtı ve Sosyalizm yanlısı bir çizgi benimser. Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, Gözlem Yay., İstanbul, 1977, s.209-211; Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Cilt 4, Rey Yay., İstanbul, 1971, s.46-47; Tekin Erer, **Basında Kavgalar**, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965, s.21

¹²⁹ Z.Sertel, **a.g.e.**, s.215-216

¹³⁰ Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi**, Cilt I, İletişim Yay., İstanbul, 1996, s.660-670.

¹³¹ Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, Belge Yay., İstanbul, 1982, s.240-241; Z.Sertel, **a.g.e.**, s.215-216; Servet Yanatma, "4 Aralık Tan Baskını ve Basının Bakışı" **Toplumsal Tarih**, Sayı 118, Ekim 2003, s.96-98.

¹³² Yıldız Sertel, **Susmayan Adam**, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, 2002, s.228; CHP'nin gazete ve yöneticilerine karşı tavırlarını sertleştirmesinin asıl nedeni; Sertel'lerin ayrıca hükümete muhalif "Görüşler" adlı bir dergi daha çıkarmaya başlamaları, bu derginin ileride Demokrat Parti'yi kuracak olan parti-içi muhalefetin ileri gelenlerinden Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nünde yazılarına yer verileceği ilan ederek onlara destek vermesiydi. Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basım Tarihi**, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.180-181; Mithat Kadri Vural, "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak 'Tan' Gazetesi", **ÇTTAD**, VII/16-17, Bahar-Güz 2008, s.390-391; Dönem basımının Tan gazetesine yönelik eleştirileri için bkz; Ayla Acar, "Basında 'Tan Olayı' 4 Aralık 1945", **İÜ, İletişim Fakültesi Dergisi**, 2012/II, 43, s.1-22.

eleştiriler yöneltilmekteydi.¹³³ Hüseyin Cahit Yalçın'ın "*Kalkın Ey Ehl-i Vatan*"¹³⁴ adlı yazısı üniversiteli gençler arasında elden ele dolaştırılmış, okulun duvarlarına asılmıştı.¹³⁵

Haddizatında bir gece önce CHP İstanbul İl Başkanlığının bazı yöneticileri, üniversite öğrencilerinin kaldığı yurtları dolaşarak, onlardan Tan gazetesi aleyhine protesto yürüyüşü yapmalarını istemişlerdi.¹³⁶ Parti yöneticileri ve gazete yazarlarınca motive edilen binlerce öğrenci, 4 Aralık 1945'de ellerinde Atatürk ve İnönü resimleri ile birlikte İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt yerleşkesinden yürüyüşe geçti.¹³⁷ Binlerce öğrenci, sırasıyla komünizmi savunan kitapların basıldığı Cağaloğlu'ndaki ABC Kitabevi'ni, Tan gazetesini ve aynı çizgide yayın yaptıklarına inandıkları La Turquiye ve Yeni Dünya gazetelerinin binalarını ve matbaa makinalarını tahrip ederler.¹³⁸

Gazetelerin tahrip edilmesi sonrası Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe imzasıyla yayınlanan bildiriye,¹³⁹ olaylara karışan suçluların hemen yakalanarak

¹³³ İhsan Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, 3. Baskı, Toker Yay., İstanbul, 1977, s.159; A.Kabacalı, *a.g.e.*, s.95.

¹³⁴ Hüseyin Cahit Yalçın yazısında; "*(...) Kalkın Ey... Ehli vatan!... Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yakıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehirini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur.(...) Bunları susturmak için, cevap hükümete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarıdır*" diyerek gençleri, Komünist olduklarına inandığı Tan gazetesi sahiplerine karşı mücadeleye davet ediyordu. *Tanin*, (4 Aralık 1945)

¹³⁵ İbrahim Erbaba, *İnönü Dönemi Öğrenci Olayları (1938-1950)*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999, s.36; İ.Darendelioğlu, *a.g.e.*, s.159-160

¹³⁶ A.Kabacalı, *a.g.e.*, s.96; Hıfzı Topuz, baskını örgütleyen kişinin bizzat CHP İstanbul İl Başkanı Alaettin Tiritioğlu olduğunu ileri sürer. Bkz; H.Topuz, *a.g.e.*, s.181-182.

¹³⁷ *Tanin*, (5 Aralık 1945); Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yay., İstanbul, 1976, s.16; M.Taylak, *a.g.e.*, s.205

¹³⁸ *Ulus*, (5 Aralık 1945); *Vakit*, (5 Aralık 1945); *Akşam*, (5 Aralık 1945); *Vatan*, (5 Aralık 1945); *Cumhuriyet*, (5 Aralık 1945); *Son Posta*, (5 Aralık 1945); *Tasvir*, (5 Aralık 1945).

¹³⁹ Bildiriye; "*Dün 4.12.1945 Salı günü üniversite öğrencilerinin bir kısmı, iki matbaa ile birkaç kitabevine taarruz etmişler ve bu hareketlerine mani olmak isteyen hükümet ve inzibat kuvvetlerini dinlemeyerek tasarladıkları suçu işlemişlerdir. Bunlar Hakkında derhal takibat ve tahkikat başlamıştır. Bu çok müessif hadiseye katiyen müsamaha edilmeyecektir. Bu ve benzeri hareketlerin şiddetle karşılık göreceği ve bu gibi kitle toplantılarının yasak edilmiş bulunduğunu beyan ve ihtar ederim*" *Akşam*, (5 Aralık 1945); A.Kabacalı, *a.g.e.*, s.99; H.Topuz, *a.g.e.*, s.184.

cezalandırılacağıının söylenmesine rağmen, öğrencilerden¹⁴⁰ herhangi bir tanesi hakkında dava açılmadığı gibi Sabiha ve Zekeriya Sertel, olayların sorumlusu olarak tutuklanmış ve 4 ay hapis haneinde kalmışlardır. Serteller serbest kaldıktan sonra gazeteyi kapatmakla kalmayıp, ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.¹⁴¹

II.1.2.6. Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Hadisesi

Üniversiteler ile iktidarlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve çatışmalar da, bu döneme damgasını vuran bir diğer konudur. İktidarlar ve egemen gruplar, bu dönemde, kendi ideolojilerine ters düşen, başta sosyal bilimlerdeki öğretim üyeleri olmak üzere, bilim adamlarına karşı bir tutum izlemişlerdir. Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi olayları (1945–1948), bu durumu en iyi yansıtan örneklerden biridir. Ankara DTCF olaylarında, üniversite öğrencileri, basın ve bazı meslektaşları tarafından hedef gösterilen bazı öğretim üyelerini protesto etmişlerdir.¹⁴²

Fakülte öğretim üyelerinden Doçent Behice Boran, Doçent Niyazi Berkes ve Pertel Naili Boratav'ın, solcu oldukları ve sosyalizm propagandası yaptıkları yönündeki yazılar üzerine,¹⁴³ bu öğretim üyeleri 1945 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine

¹⁴⁰ Olaylarda faal olarak yer alan öğrenciler arasında ileride Türk siyasi tarihinde etkin olacak olan şahıslarda vardı. Bunlardan bazıları; Süleyman Demirel, Turgut Özal, Orhan Birgit ve Ali İhsan Göğüş ile birlikte olaylarda, ileride Tan gazetesine yapılan baskın nedeniyle 1995 yılında düzenlenen 50. yıldönümü programında Sertel Vakfı'nın ilk ödülüne de layık görülen İlhan Selçuk'ta yer almıştı. Fikret Bila, “*Demirel: Evet Tan Gazetesini Bastık*”, **Milliyet**, (11.09.2005); Can Dünder, “*Bir Baskın, İki İsim*” **Milliyet**, (06.12.2003); Can Dünder, “*Tan Baskını'nın 60. Yıldönümü*”, **Milliyet**, (05.12.2005).

¹⁴¹ Alpay Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994, s.196-197; H.Topuz, **a.g.e.**, s.184; Emniyetin yaptığı araştırma sonunda, öğrencileri tahrik ettikleri gerekçesiyle 8 öğrenci Sıkıyönetim Komutanlığına sevk edilmelerine rağmen herhangi bir sonuç çıkmamıştır. M.Taylak, a.g.e., s.207-208.

¹⁴² Sertan Batur, Ersin Aslıtürk, (Ed.), **Muzaffer Şerif'e Armağan, Muzaffer Şerif'ten Muzaffer Sherif'e**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.198–200.

¹⁴³ Turgay Çelen, Ömer Gürcan, **Hesaplaşma, 68 Gençliği ve Katledilişi**, Süvari Yay., Ankara, 2006, s.82; Fakülte öğretim üyeleri hakkında ilkyazı Yükseköğretim Genel Müdürü G. Halil Onan tarafında Bakan Hasan Ali Yücel'e yazılmış olup, Niyazi Berkes ve eşi Mediha Berkes, Pertev Naili Boratav ile Behice Boran'ın sosyalizm propagandası yapmaları nedeniyle üniversite çatısı altında kalmalarının sakıncalı olduğunu belirtiyordu. İkinci resmi yazı da; fakülte dekanı Enver Ziya Karal tarafından yazılmış olup, fakülte hocalarının bilimle bağdaşmayan görüşleri yansıtan Sertel'lerin dergisinde (Görüşler) yazı yazacaklarını

alındılar. Ancak bu atama kararının Danıştay tarafından bozulması üzerine, fakülteadaki asli görevlerine geri döndüler.¹⁴⁴

Bu olaylar tarihimize, bilim adamlarının, yazarların, devlet adamlarının ve öğrencilerin içine karıştıkları, siyasal ve bilimsel etik sapma dönemi olarak eğitim tarihimize geçmiştir.¹⁴⁵ Bu duruma zemin hazırlayan ise; soğuk savaşla bağlantılı olarak ülke kamuoyunda Sovyet düşmanlığının artması sonucu, özellikle üniversite gençliğinin kızıl-komünizm tehlikesi propagandaları ile negatif şartlandırılmasıdır.¹⁴⁶

Atatürk ve Tek Parti dönemindeki öğrenci olayları, temelindeki heyecan faktörüyle, öğrencilerin kendi sorun ve gereksinimlerinden çok, genel ve milli sorunlar üzerinde yoğunlaşma olarak dikkat çekmektedir. Öğrenciler, bu dönemde kendi sorunlarının çözümü ve gereksinimlerinin karşılanması konusunda, söz konusu olabilecek faaliyetlerde bulunmazken; devrimlerin yerleşmesi, yabancı şirketlerin milli değerlere saygıya zorlanması, yabancı okulların kapatılması, yabancıların Türkler'e yaptıkları zulümlerin protesto edilmesi gibi, bazen dış politika konusu olan olayları da protesto ve mücadeleler sergilemişlerdir. Öğrencilerin karıştığı olayların görünürdeki nedenleri ne olursa olsun, genel olarak bakıldığında, yabancı sermayeye karşı gerçekleştirilen eylemler olduğu görülür. Devletin öğrenci olayları karşısında sessiz tutum takınması, çeşitli yorumlara yol açmıştır.¹⁴⁷

resmi bir yazıyla Milli Eğitim Bakanlığına bildiriyordu. http://tr.wikipedia.org/wiki/DTCF_Olaylar%C4%B1 (22.12.2012)

¹⁴⁴ A.Arslan, a.g.e., s.187.

¹⁴⁵ Ernst E. Hirsch, **Anılarım, Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi**, Çev. F.Suphi, Tubitak, Ankara, 1997, s.76–81.

¹⁴⁶ Cumhur Ertekin, “*Cumhuriyet Döneminde Üniversite, Bilim ve Etik*”, **Anadolu Kardiyoloji Dergisi**, cilt:8 (3), s.237–238.

¹⁴⁷ T.Şensoy, **a.g.e.**, s.157-159.

Atatürk döneminde ayrıca; devletin resmi ideolojisine egemen konumda olan ve öğrenci olaylarında en etkin duygu olarak benimsenen milliyetçilik, 1944 yılına dek sürmüştür.¹⁴⁸ Milliyetçi öğrenciler, bu tarihten sonra, günün dış politik dengelerin değişmesi ve bunun iç politikaya yansımaları nedeniyle,¹⁴⁹ gizli örgüt kurdukları gerçeğiyle Irkçılık-Turancılık suçlamasıyla gözaltına alınmaya başlamıştır.¹⁵⁰

Öğrenci olaylarında görülen devlet politikasındaki alternatifsizlik, Atatürk'ün bir denge unsuru olarak hayatta kaldığı sürece devam etmiştir. Bu noktada, öğrencileri diğer toplumsal çevrelerden ayıran etken samimiyetleri olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de öğrenciler resmi ideolojiyle paralel, bir çıkar gözetmeden, amaçlarını maskeleyen açık bir şekilde, milli duyguları önceleyerek hareket etmişlerdir. Atatürk ile ilgili konularda her zaman hassas olan üniversite gençliği, 1938 yılında onun ölümünün ardından Taksim'de toplanarak, eserlerini yaşatmak için söz vermişler, 1951 yılında

¹⁴⁸ 5 Ağustos 1942'de II. Dünya Savaşı'nın orta dönemlerinde, Başbakan Şükrü Saraçoğlu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada "***Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan veya azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz. Ve her vakit bu istikamette çalışacağız***" demektedir. Konuşmanın tamamı için bkz; **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre 6, Cilt 27, s.24-25; Bu konuşmadan 2 yıl sonra 19 Mayıs törenleri nedeniyle 1944 yılında bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise "***Turancılar, Türk milletini bütün komşularıyla onarılmaz bir surette derhal düşman yapmak için birebir tılsım bulmuşlardır. Bu kadar şursuz ve vicdansız fesatçıların tezvirlere Türk milletinin mukadderatını kaptırmamak için elbette Cumhuriyet'in bütün tedbirlerini kullanacağız (...)*** Türkiye'de birlik ve barışı tehdit edecek Milli Birlik düşmanı ırkçı ve Turancılar muvaffak olamayacaklardır." demektedir. Demecin tam metni için bkz; İ.Darendelioğlu, **a.g.e.**, s.131-134.

¹⁴⁹ II. Dünya Savaşı'nda 1944 yılına kadar Avrupa'da baskın güç durumunda olan Almanya'nın bu tarihten itibaren düşüşe geçmesi ve Sovyetler'in ilerlemeye başlaması ile birlikte, tarafsız ülkeler arasında da ideolojik etkinlik anlayışında da dengeler değişmeye başlamıştır. Sefa Kaplan, **Terörün Soldurduğu Yıllar**, Beyan Yay., İstanbul, 1990, s.95-96; Turgay Uzun, **Türk Milliyetçiliği ve MHP**, Ebabel Yay., Ankara, 2005, s.258; Irkçılık-Turancılık tartışmaları; Hüseyin Nihal Atsız'ın ülke içerisinde etkinliği gittikçe artan sol akımlara karşı sert davranılması isteğiyle Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na atfen 1 Mart 1944 – 1 Nisan 1944 tarihli, **Orhun** Dergisi'nde yayınlanan iki açık mektubu nedeniyle başladı. Mektupların içeriği için bkz; **Orhun**, Sayı 15-16, Mart 1944; İ.Darendelioğlu, **a.g.e.**, s.106-112; 3 Mayıs 1944 yılında Türkçü İdeologlardan Hüseyin Nihal Adsız hakkında açılan dava nedeniyle çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu büyük bir kalabalık, Ulus Meydanı'nda gösteri yaptılar. Hükümetin sert tepki gösterdiği olaylar nedeniyle 165 öğrenci gözaltına alındı. **Orhun**, Sayı 31, 4 Mayıs 1951; Yapılan mahkeme sonucunda H. Nihal Atsız, Alparslan Türkeş, Fethi Tevetoğlu, Zeki Velidi Togan gibi bazı Türkçüler ceza aldılar. Yalçın Toker, **Milliyetçiliğin Yasal Kaynakları**, Toker Yay., İstanbul, 1979, s.408; Irkçılık- Turancılık davasında yargılananların tam listesi için bakz; İ.Darendelioğlu, **a.g.e.**, s.135-158.

¹⁵⁰ Necmeddin Sefercioğlu, **3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası**, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yay., Ankara, 2009, s.3; İ.Erbaba, **a.g.e.**, s.141.

Kırşehir’de Atatürk büstünün kırılışını ve bunu yapanları kınamak için mitingler düzenlemişlerdir.¹⁵¹

Bu dönemde, öğrenci ve okul sayısının azlığı, duyarlı ve etkin bir teşkilatlanmayı kolaylaştırmıştır. Tek parti modeli, öğrenci dernekleşmesinde de etkili olmuş, her okul veya fakülte kendi derneğine sahip olmakla beraber üniversite genelinde Milli Türk Talebe Birliği, bazen hükümetin tepkisini çeken faaliyetlerine rağmen, alternatifi olmayan çatı öğrenci kuruluşu olmuştur.¹⁵²

II.2. Çok Partili Dönem ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Süreçte Üniversite Katkısı

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle başlayan, 1945–1960 arasındaki yıllarda etkisi en yoğun şekilde hissedilen Soğuk Savaş, ülkemizde de toplumsal değişimlere neden olmuştur. Bu dönemde, Türkiye’nin Batı-ABD yanlısı bir tavır sergilemesi¹⁵³ ve NATO’ya katılması,¹⁵⁴ ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin Türkiye’yi SSCB’ye karşı tampon ülke olarak kabul edip, buna göre davranmaları, dikkat çeken bir olgudur.

II. Dünya Savaşı sonrası, ABD’nin etki alanı içerisine giren Türkiye’de, yukarıdan aşağıya doğru planlanan kapitalizm, geleneksel yapıları parçalamış, ülkedeki

¹⁵¹ T.Can, **a.g.m.**, s.3.

¹⁵² T.Şensoy, **a.g.e.**, s.160-161.

¹⁵³ Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası**, C I, s.498; Saime Yüceer, “*Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye’nin Nato’ya Girişi ve Meclisteki Yankıları*”, **Atatürkçü Bakış**, Cilt I, 2002, s.74.

¹⁵⁴ Türkiye NATO’ya ilk başvurusunu CHP hükümeti zamanında 11 Mayıs 1950’de yapmış olmasına rağmen kabul edilmemişti. Kore Savaşı’nın getirdiği dış politik gelişmeler sonucunda 1951 yılında davet edilmiş olup 18 Şubat 1952 yılında kanun tasarısının mecliste onaylanması ile Türkiye resmen NATO’ya üye oldu. Melvyn P. Lefler, “*Strategy, Diplomacy, and Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945–1952*”, **The Journal of American History**, Vol. 71, No. 4, March 1985, pp.823-824; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Kolektif, A.Ü Yay., Ankara, 1977, s.237; Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 12 Baskı, İmge Yay., Ankara, 2004, s.266; **Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı**, Enformasyon Servisi, Paris, 1965, s.21; Türkiye’nin NATO’ya katılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 15. Baskı, Aklım Yay., İstanbul, 2005, s.517-524. Saime Yüceer, a.g.m., s.71-89; Bülent Akkaya, “*Türkiye’nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı*”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 28, Ocak-Şubat 2012, s.1-17

önemli siyasal-sosyal ve ekonomik sorunları artırmıştır. Köyden kente göç hız kazanırken, bunun bir sonucu olarak da, kent varoşlarında hızla gecekondu mahalleleri oluşmaya başlamıştı. Kapitalizmin gelişmesi, henüz kır yaşamından bağlarını tümüyle koparmamış olmakla beraber, yeni bir işçi kesiminin ortaya çıkmasına neden oldu.¹⁵⁵

Gelişen plansız ekonominin ortaya çıkardığı kısmi refahın, 1958 dünya ekonomik kriziyle paralel olarak son bulması,¹⁵⁶ 1958 yılında IMF yönergeleriyle yüksek oranlı devalüasyona gidilmesi, artan eflasyon nedeniyle ekonomik durumu gün geçtikçe kötüye giden sabit gelirlili asker-bürokrat kesiminin DP'den uzaklaşmasına yol açtı.¹⁵⁷ Bu bunalım ortamında üniversite gençliği de, hem üniversite içi sorunlar, hem de ülke sorunları nedeniyle tepki göstermeye başladılar.¹⁵⁸

Üniversitelerimiz açısından bu dönem içerisindeki bir başka gelişme de, II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum ve Trabzon gibi illerde yeni üniversitelerin açılmasıdır. Ancak, üniversitelere verilen özerkliğin yaratmış olduğu hoşnutsuzluk, ikinci bir yönetim modeli uygulanmasına neden olmuş,¹⁵⁹ bu modele göre, Demokrat Parti, İstanbul ve Ankara'daki üniversiteler dışındaki üniversitelere özerklik vermemiştir.¹⁶⁰ Özerklik tartışması özelinde üniversite yönetimi ve öğretim üyeleriyle, ülke yönetimi konusunda da CHP ile sıkıntılar yaşayan DP yönetimini, özellikle 1960 yılında hızla gelişen ve genelleşen öğrenci olayları nedeniyle derinden sarsmıştır.

¹⁵⁵ E.Höke, **a.g.e.** s.17–18.

¹⁵⁶ Ekonomide görülen bozulma 1950'li yıllardan itibaren gözlemlenmeye başladı. İstanbul'da 333 temel ihtiyaç maddesi üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, ortalama fiyat 1955'de 174,6 lira dolaylarında iken bu fiyat 1956'da 228,7 liraydı. Bkz; **Cumhuriyet**, (02.05.1956).

¹⁵⁷ Ahmet Yücekök, **100 soruda Türkiye'de Din ve Siyaset**, Gerçek Yay., İstanbul, 1972, s.70.

¹⁵⁸ Sedef Bulut, "27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası", SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 19, Mayıs 2009, s.78; E.Höke, **a.g.e.** s.19–20.

¹⁵⁹ H.Özen, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Yüksek Öğretimin ve Üniversite'nin 75 Yılı", **75 Yılda Eğitim**, Ed. F.Gök, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.265–266.

¹⁶⁰ Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.98–112.

II.2.1. 27–28 Nisan 1960 İstanbul Olayları

Demokrat Parti'nin özellikle son dönemlerinde üniversite özerkliğine yönelik müdahale girişimleri sonucu üniversite yönetimleriyle,¹⁶¹ gazetelere yönelik sansür uygulamaları nedeniyle basınla¹⁶² arasındaki ilişkiler gerilmeye başlamıştı. Özellikle; “Büyük Taaruz” adını verdiği yurtiçi propaganda gezilerine başlayan İsmet İnönü'nün Uşak'ta atılan bir taş nedeniyle yaralanması,¹⁶³ İstanbul Topkapı'da linç edilmekten son anda kurtulması¹⁶⁴ ve Kayseri'ye gitmek isterken yolda Yeşilhisar'da idari birimlerce şehre sokulmama teşebbüsleri¹⁶⁵ gibi olaylar üzerine CHP ile olan ilişkilerde de kopma noktasına gelindi. Demokrat Parti; ortamı yumuşatmak yerine, kendisine karşı yükselen ortak

¹⁶¹ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yay., Ankara, 2004, s.383; H. Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, Birey Yay., İstanbul, 1988, s.153-154; A.Arslan, **Kısır Döngü..**, s.232-274; Ali Arslan, “Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs'a Siyaset ve Üniversite”, İ.Ü., **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 2, İstanbul, 2002, s.58-79.

¹⁶² Alpay Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994, s.259-261; Yaşar Salihpaşaoğlu, **Türkiye'de Basın Özgürlüğü**, Seçkin Yay., Ankara, 2007, s.142; Ayşe Elif Emre Kaya, “Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri”, İ.Ü., **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 39, 2010, s.105; Bernard Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Çev.H.Aydoğan, E.Ermert, 3. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2007, s.14; H. Cevahir Kayam, “27 Mayıs İnkılabının Hikayesi”, İ.Ü., **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 18, 2004, s.80–81; Necla Odyakmaz, “Cumhuriyet Döneminde Anayasal Düzenlemeler ve Basın Özgürlüğü”, İ.Ü., **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 2003, s.129-130; Nail Güreli, “Türkiye'de Basın Özgürlüğü”, <http://www.konrad.org.tr/Medya%20tr/08nail.pdf> (23.05.2012); Demokrat Partinin başta olduğu 1950-1958 yılları arasında geçen sekiz yıllık zaman dilimi içerisinde bazı gazetelere sık sık ve uzun süreleri bulan kapatma cezaları verilirken, aynı dönem içerisinde 811 gazeteci yazıları nedeniyle ceza aldı. Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, 2. Baskı, Bilgi Yay., Ankara, 1992, s.193-194.

¹⁶³ İsmet İnönü'nün “Büyük Taaruz” olarak isimlendirdiği gezilerine simgesel olarak ilk Uşak'tan başlamasının sebebi, Milli Mücadele döneminde kendisine büyük itibar kazandıran, Yunan Cephesi Başkomutanı General Trikopis'i esir aldığı yer olmasıydı. Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali**, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.281; Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s.149; Mehmet Karayaman, “İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları”, **Tarih Okulu**, Eylül-Aralık 2010, s.31; Sedef Bulut, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, **Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 4, Yaz 2009, s.135; Olayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Mehmet Karayaman, **İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının İçyüzü**, AKY Yay., Uşak, 2013; **İnönü'ye Atılan Taş ve Akisleri, Önergeler-Basın**, CHP Yay., Ankara, 1959.

¹⁶⁴ Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantiği..**, s.285-286; M.Albayrak, **a.g.e.**, s.525-526; C.Eroğul, **a.g.e.**, s.150.

¹⁶⁵ **Ulus**, (03.04.1960); Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964)**, Cilt III, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.407; Metin Toker, **İsmet Paşa'yla 10 Yıl**, 2. Baskı, Akis Yay., Ankara, 1966, s.167-168; William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset, 1789'dan Günümüze**, Çev. H.Fethi, Hil Yay., İstanbul, 1996, s.100; Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantiği..**, s.286-287; M.Albayrak, **a.g.e.**, s.529.

muhalefeti dizginlemek amacıyla Tahkikat Komisyonu¹⁶⁶ oluşturarak sertlik yolunu seçti.¹⁶⁷ Meclisteki komisyonun oluşumu ve yetki kanununun onay süreci tartışmalarında, CHP liderine meclisten 12 celse uzaklaştırma cezası verilmesi,¹⁶⁸ siyasi ortamı daha da kötüleştirdi. Hızla askeri darbeye doğru giden bu süreç içerisinde, hükümete karşı sivil merkez üssü görevini üniversiteler üstlenecekti.¹⁶⁹

Nisan 1960'a gelindiğinde; ülkedeki siyasi partiler arasındaki kutuplaşma, toplumsal katmanların hepsine yansımış durumdaydı. Bu ortam içerisinde bazı üniversite öğretim üyelerinin, Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetleri nedeniyle DP'yi eleştiren

¹⁶⁶ CHP'nin bazı basın organlarında desteğiyle, seçim dışında kanunsuz yollarla başa gelmek için silahlı hücre örgütlenmelerine girdiği ileri sürülerek, konunu araştırılması amacıyla, DP Meclis Grubunda 12 Nisan 1960'da Tahkikat Komisyonu oluşturulması kararı alındı. Bu komisyona çok geniş yetkiler tanıyan 2247 sayılı "**CHP ve Bir Kısım Basının Faaliyetlerini Tahkike Memur Meclis Tahkikat Encümeni'nin Kurulması Hakkında Kanun**" 18 Nisan 1960'da kabul edildi. Süleyman İrvan, "*Türkiye'de Basının Askeri Darbelere Yaklaşımı*", İ.Ü., **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 13, 2002, s.66-67; Tahkikat Komisyonun yaptığı çalışmalar sonucu hazırlanan rapor açıklanmadan askeri müdahale gerçekleşti. Yassıada mahkemelerinde de ısrarlara rağmen raporun açıklanmasına müsaade edilmedi. Yılmaz Öztuna, Ayvaz Gökdemir, **Türkiye'de Askeri Müdahaleler**, Tercüman Yay., İstanbul, 1987, s.55; Komisyonun rapörtörü olan Nusret Kirişçioğlunun kaleme aldığı Tahkikat Komisyonunun hazırladığı rapor için bkz; Nusret Kirişçioğlu, **12 Mart, İnönü & Ecevit ve Tahkikat Encümeni Raporum**, Baha Matbaası, İstanbul, 1973.

¹⁶⁷ Şerif Demir, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes**, Paraf Yay., İstanbul, 2010, s.390; Güney Kore'de öğrencilerin 15 Mart'ta Diktatör Syngman Rhee'ye karşı başlattığı ayaklanmalar, CHP tarafından iktidara karşı izlenmesi gereken örnek bir yol olarak basında övgü dolu sözlerle dillendirilmeye başlanması, muhalefet-iktidar arasındaki ilişkilerin iyice gerginleşmesine yol açtı Selahaddin Bakan, Hakan Özdemir, "*Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP) 'ye Karşı*" CÜ, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s.390; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1973.

¹⁶⁸ William Hale, **a.g.e.**, s.101; Tahkikat Komisyonunun kabul edildiği oturumda CHP lideri İsmet İnönü "*(...) Biz aldığımız tedbiri aldık, yürüteceğiz diyorsunuz. Gayri meşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Sizde öyle diyorsunuz, fakat muvaffak olamayacaksınız. Kore Başkanı Syngman Rhee kurtuldumu? Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elinde idi. Hâlbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis var(...)* Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar artık mukavemeti kalmayacak zannederler. Bizdeki baskı rejimini kuranlar da öyle zannediyorlar. Baskı tertipçileri bilsinler ki Türk Milleti Kore Milletinden daha az haysiyetli değildir." diye konuşması üzerine çıkan tartışma sonucu bu ceza verildi. **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre XI, Cilt 13, s.207-278; **TBMM, Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu**, Cilt I, Ankara, 2012, s.252; http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/arastirma_onergesi_sd.sorgu_baslangic (03.01.2013); M.Albayrak, **a.g.e.**, s.532-533; İsmet İnönü ayrıca komisyonun kurulma müzakereleri esnasında "*(...) Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal behemehâl olur. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolla devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır (...)*" demiştir. Bkz; C.Eroğul, **a.g.e.**, s.155-156; Mustafa Arıkan, "*27 Mayıs'a Damga Vuran Söz ve Beyanlar*", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 4, 1997, s.304; Konuşma metninin tamamı için bkz; Turan Feyizoğlu, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri Tarihi (1960-1968)**, Cilt I, Belge Yay., İstanbul, 1993, s.4-8.

¹⁶⁹ Mehmet A. Birand, Can Dünder, Bülent Çaplı, **Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu**, 11. Baskı, Doğan Kitap Yay., İstanbul, 2007, s.50.

demeçler vermeye başlamasıyla¹⁷⁰ üniversiteler de gündeme dâhil olur.¹⁷¹ Tahkikat Komisyonu'na karşı protesto amaçlı ilk öğrenci eylemi, komisyonun kurulmasından bir gün sonra, 19 Nisan 1960'ta Kızılay'da gerçekleşti.¹⁷²

İsmet İnönü; yürüyerek¹⁷³ İş Bankası'nın bulunduğu sokağa para çekmek amacıyla gittiği esnada, yol boyunca kendisine karşı öğrencilerce yapılan sevgi gösterisi, halkında katılımıyla kısa sürede DP aleyhine bir mitinge dönüştü.¹⁷⁴ Miting'de göstericilerin, **“Hürriyet.!, ya ya ya şa şa şa İsmet Paşa çok yaşa”** gibi sloganlar atmaları üzerine güvenlik güçleri müdahale etti.¹⁷⁵ Çıkan olaylar esnasında; 11'i öğrenci, 1'i gazeteci olmak üzere toplam 22 kişi gözaltına alındı.¹⁷⁶

İçişleri Bakanlığı tarafından Kızılay olayıyla ilgili olarak aynı gece bir yazılı açıklamada bulunulmuştur;¹⁷⁷

“19.05.1960 günü Ankara Kızılay meydanında CHP Genel Merkezi binası önünde dairelerin boşaldığı ve Atatürk Bulvarı'nın kalabalık olduğu 17.00 sıralarında tertipli bir sokak nümayişi yapılacağı zabıtaca evvelden istihbar edilmiş ve mahallinde gerekli tedbirler alınmıştır. Fihakika saat 17.10'da CHP Genel Merkezi binasında bu tertipli

¹⁷⁰ Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, 4. Baskı, Yağmur Yay., İstanbul, 2008, s.117-118.

¹⁷¹ Hikmet Altuğ, Kazım Arısan, Özcan Köknel, Nephân Saran, **Öğrenci Hareketlerinin Bilimsel Yönden Araştırılması**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1970, s.11; Tahkikat Komisyonu oluşturma çabalarından daha öncesinde de, ülke gündemindeki fiili kutuplaşma nedeniyle 19.03.1960'da 1000 kadar İstanbul Üniversitesi öğrencisinden oluşan bir grup, CHP İstanbul İl Başkanlığı önüne gelerek partiye üye olmak istemeleri üzerine polis tarafından dağıtıldı. **Milliyet**, (20.03.1960); 01.04.1960'da da Ankara'da İkinci İnönü Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle 1000'den fazla Ankara Üniversitesi öğrencisi CHP merkezine gelerek İnönü'yü ziyaret etmişler sonra da partiye üye olmak için başvurmuştu. M.Taylak, **a.g.e.**, s.313-314; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.120

¹⁷² **Ulus**, (20.05.1960); A.Kabacalı, **Türkiye'de Gençlik...**, s.121; S.Bulut, **a.g.m.**, s.139.

¹⁷³ İsmet İnönü'nün damadı olan Metin Toker; İsmet İnönü'nün Tahkikat Komisyonu'na getirilen yasakları daha ilk günden delmek ve halkla bütünleşmek amacıyla CHP teşkilatlarının bilgisi dâhilinde, Ankara'da planlı olarak İş Bankası'na doğru günün en kalabalık anında yürüdüğünü söyler. Bkz; A.Toker, **a.g.e.** s.335-336; Tahkikat Komisyonu'nun 4. Numaralı bildirisine göre de yürüyüş; İsmet İnönü'nün bilinçli olarak halkı tahrik etmek amacıyla, katılımın fazla olması için resmi dairelerin mesai bitiş vaktine denk getirilerek, bu yola başvurduğu idda edilmekteydi. **Zafer**, (20.05.1960).

¹⁷⁴ M.Taylak, **a.g.e.**, s.314; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.121.

¹⁷⁵ M.Albayrak, **a.g.e.**, s.535; T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.19

¹⁷⁶ Gözaltına alınanların ifadeleri alındıktan sonra 5 tanesi İkinci Asliye Hukuk Mahkemesi'nce tutuklanmış, diğerleri salıverilmiştir. **Ulus**, (21.05.1960); **Akşam**, (21.05.1960); **Zafer**, (21.05.1960).

¹⁷⁷ İçişleri Bakanlığı'nın yazılı açıklamasını aktaranlar; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.121-122; T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.10.

nümayişe intizar ettikleri anlaşılın bazı CHP mebusları ile bu mebuslara aynı saatte yaya olarak CHP Genel Başkanı'nın da iştirak etmiş bulunduğu, tahminen 150–200 kişilik topluluğun sokak nümayişine teşebbüs ettiği görülmüş ve mahalline daha evvel gelmiş bulunan zabıta kuvvetlerinin müdahalesiyle bu tertipçi kalabalık süratle dağıtılmıştır. Bu nümayiş tertip ve teşvik ettikleri tespit edilen ve altısı SBF talebelerinden olduğu anlaşılın 22 kişi polis tarafından yakalanmış ve haklarında gerekli kanuni muamele yapılmak üzere adli makamlara teslim edilmiştir”

Ankara-Kızılay mitinginden kısa bir süre sonra üniversite olayları İstanbul'a yansıdı. 27 Nisan 1960'ta İstanbul, Üniversitesi Tıp Fakültesi Derneği'nin Marmara Öğrenci Lokali'nde olağan genel kurul toplantısı vardı.¹⁷⁸ Toplantıda Demokrat Parti'nin uygulamalarına yönelik sert bir bildiri taslağı hazırlandı. Bildiri taslağının yayınlanmasını engellemek isteyen polis toplantıya müdahale etti. Bu müdahale girişimi 27–28 Nisan İstanbul-Ankara olaylarını tetikleyen girişim oldu.

Tıp Fakültesi Öğrenci Derneği'nde yaşanan olaylar ve polisin sert müdahalesi üzerine öğrenciler, ertesi gün genel anlamda hükümetin tutumunu protesto etmek amacıyla miting yapma kararı alırlar.¹⁷⁹ Bu amaçla çeşitli dernek-örgüt mensubu öğrenciler, gece yurtları dolaşarak ertesi günü yapılması planlanan mitingin kalabalık olması için yoğun çaba sarfettiler.¹⁸⁰ 28 Nisan günü öğrenciler, Beyazıt'ta Hukuk Fakültesi önünde

¹⁷⁸ A.Kabacalı. **a.g.e.**, s.122.

¹⁷⁹ M.Taylak, **a.g.e.**, s.323.

¹⁸⁰ İstanbul'da bulunan 63 öğrenci yurdundan 43 tanesi öğrenciler tarafından idareye sezdirilmeden dolaşılmış ve ertesi gün yapılması düşünülen mitinge öğrencileri davet etmişlerdi. A.Kabacalı. **a.g.e.**, s.123; Öğrencilerin yapmayı düşündüğü protesto mitingine CHP teşkilatından da bazı yöneticiler destek verdi. O dönemin CHP Beyazıt İlçe Başkanı olan ve sonrasında XIII., XIV., XV. ve XVI. dönemlerde CHP'den milletvekili olarak meclise giren gazeteci Orhan Birgit, daha sonra verdiği bir röportajında, öğrenci olaylarını bizzat kendisinin organize ettiğini kabul ederek; “(...) *Ben Beyazıt İlçe Başkanı'yım. Öğrenciler, (Nurettin Sözen falan da vardı içlerinde) başka bir takım arkadaşlar geldiler. Yardım istediler. 'Ne yapabiliriz?' diye sordular. Bizim yaptığımız şu, öğrenciler üniversite bahçesinde oturup direnç gösterecekler, miting yapacaklar, tahkikatlara karşı. Ancak olaylar kontrolden çıktı. Bir polis rektörü alıyor, sürüklemeye kalkıyor. Bu talebeleri tahrik ediyor. Özürlü bir rektör. İdare hukuku hocası vs. adamı itiyorlar, olaylar kontrolden çıkıyor (...)*” demektedir. Röportajın tam metni için bkz; İdris Gürsoy, **Darbenin Şahitleri**, Kaynak Yay., İzmir, 2011, s.53-64; İstanbul İniversitesi'nde patlak veren olayların görgü tanıklarından olan Ali Fuat Başgil'de; “*Polislerle askerlerin birbirine karıştığı güvenlik güçleri, ana giriş kapısı önünde ve*

toplanmaya başlarlar. Öğrenciler, güftesini değiştirdikleri Gazi Osman Paşa Marşı'nı söyleyerek¹⁸¹ yürüyüşe geçer. Öğrencilerin yürüyüşü üzerine polis sert bir şekilde müdahalede bulunmuştur.

Polisin katı tavrı nedeniyle İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıdık Sami Anar'ın; **“Talebeye bu şekilde müdahale etme hakkınız yok. Üniversiteden derhal çekilin”** talebi üzerine rektör'de fiziki olarak polis şiddetine uğradı.¹⁸² Daha sonra zorla polis jipine bindirilerek götürüldü. Rektör Anar'ın şiddete uğramış bir şekilde götürüldüğünün görülmesi üzerine olaylar kontrolden çıktı. Silahın dahi kullanıldığı polisin orantısız müdahalesi esnasında Turan Emeksiz^{183*} adlı bir öğrenci seken bir kurşun sonucu öldü.¹⁸⁴ İstanbul'daki olaylar boyunca toplamda 2 öğrenci ölmüş, bir tanesi ağır olmak üzere 16 polis memuru ile birlikte çok sayıda öğrenci yaralanmış, 150 kadar öğrenci de gözaltına

Atatürk heykeli etrafında vaziyet almışlardı. Gösterici kitlesinden kopanlar gruplar halinde heykele doğru kaçıyor, polisler de onların arasından elebaşları yakalamaya çalışıyordu. Bu elebaşların çoğunluğunu CHP örgütlerinin elemanları oluşturuyordu. Güvenlik güçleriyle çok şiddetli bir şekilde vuruşuyorlardı diyerek olaylardaki CHP örgütünün etkinliğine dikkat çeker. Bkz; A.F.Başgil, **a.g.e.**, s.120.

¹⁸¹ Olur mu, böyle olur mu?

Kardeş kardeşi vurur mu?

Kahrolası Diktatörler

Bu dünya size kalır mı? Şeklinde güftesi değiştirilen marş, iktidara yönelik söylenen sözler arasında en fazla rağbet gören slogan haline geldi. Süha Gönay, **“Üniversite Tarihinde Ellili Yıllar ve 27 Mayıs İhtilalinin Etikeleri”**, **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, Sayı 23, 2011, s.276; Orhan Birgit, marşın güftesini değiştirenlerin Yıldız Kenter ve Yücel Ofluoğlu'nun olduğunu belirtir. Bkz; İ.Gürsoy, **a.g.e.**, s.59.

¹⁸² Numan Menzil, Zeki Gezer, Mehmet Akdil, (Haz.), **Bütün Fotoğraflarıyla 28 Nisan 28 Mayıs Olayları**, Ercan Matbaası, Yayın Yeri ve Yılı Yok, s.6; A.F.Başgil, **a.g.e.**, s.121; M.Taylak, **a.g.e.**, s.317; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.125-126.

¹⁸³ Seçil Karal Akgün, **“Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış”**, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 11, sayı:43, 2009, s.418; 1940 Malatya doğumlu olan 20 yaşındaki Turan Emeksiz, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisiydi. Şuan olaylar anısına üniversitenin Beyazıt yerleşkesinde bir anıt heykeli bulunmaktadır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Turan_Emeksiz (21.03.2013).

¹⁸⁴ **Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesinde Gençlik**, Cilt I, 2. Baskı, Boran Yay., İstanbul, 1999, s.52; İstanbul öğrenci olaylarında Turan Emeksiz ile birlikte, gelen ordu birlikleri içerisinde yer alan bir tankın üstüne çıkmak isterken kayarak paletler altında kalan İstanbul Erkek Lisesi öğrencilerinden Nedim Özpulat'da öldü. 27 Mayıs öncesi ve ihtilal esnasında toplam 5 kişi ölmüştür. 27 Mayıs müdahalesinden sonra Turan Emeksiz ile Nedim Özpulat'ın cenazeleri büyük bir tören ile 10 Haziran 1960'da Anıtkabir'e gömüldüler. Ancak 12 Eylül müdahalesi sonrası 23 Ağustos 1988'de siyasi gerekçelerle cenazeleri Anıtkabir'den Cebeci Şehitliğine nakledildi. bkz; <http://www.taraf.com.tr/yildiray-ogur/makale-anitkabir-e-gomulen-protestocu-ogrenciler.htm> (11.04.2011); Haşmet Atahan, **68 Başkaldırısı Üzerine Yazılar, Söyleşiler, Eleştiriler**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2008, s.109-118; Tanzer Sülker Yılmaz, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1997, s.84.

alındı.¹⁸⁵ Polis müdahalesinin olaylarda yetersiz kalması üzerine ordu birlikleri sevk edilmeye başlandı. Mülki amirlerce verilen bu idari karar, olayların seyrini değiştirecek dönüm noktasını oluşturur.¹⁸⁶ Muhalefet tarafının demokrasiden saptığını düşündüğü DP hükümeti,¹⁸⁷ olayların gerçek muhtevisiyatını kavrayamamış, polisiye tedbirlerle protestoları sonlandırılabilceğini düşünmüştü. 29 Nisan 1960'taki Demokrat Parti Meclis Grubu toplantısında Başbakan Adnan Menderes olaylarla ilgili olarak bir açıklama yapmıştır;¹⁸⁸

“Bu üniversiteye gireceğiz, temelime gireceğiz... Bize vatan lazımdır. Siyaset yapmak için, üniversite kurmak için vatan lazımdır... Bu gün fülen ihtilal içindeyiz. İhtilalin kendine göre mantıklı icapları vardır. Biz bunları yaparken mümkün olduğu kadar memleket menfaatlerini müdafaa etmek ve kestirim yoldan her yerde her memleketi lokalize etmek suretile neticeler alma yolunda tertiplerimizi almaktayız. Şimdi aziz arkadaşlarım bu gazeteleri kapatacağız, bu adamları içeri tıkacağız.

¹⁸⁵ M.Albayrak, a.g.e., s.536.

¹⁸⁶ Abdi İpekçi; öğrencilerin, direnişi artırdıkça er veya geç ordunun yönetime müdahale edeceğinden emin olduklarını ileri sürer. Bunun içindir ki o sabah polisler karşı sert bir şekilde karşı çıkıp taş atarlarken, sonradan gelen askere sarıldıklarını, “ya ya ya şa şa şa Türk ordusu çok yaşa” diye bilinçli slogan atıldığını ileri sürer. Bkz; Abdi İpekçi, Ömer Sami Çoşar, **İhtilalin İcyüzü**, 2. Baskı, İş Bankası Yay., İstanbul, 2012, s.104; Ordunun olaylarda görev alması sonrasında en fazla kullanılan sloganlardan birisi de “**Ordu gençlik el ele**”dir. Bkz; Demet Lüküslü, **Türkiye’de “Gençlik Miti” 1980 Sonrası Türkiye Gençliği**, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.51; Olayların görgü tanıklarından olan Cumhurbaşkanının yaveri Mustafa Tayyar; “**Üniversite civarı mahşer. Tanklar, cemseler, jipler, Subaylar... Atatürk heykelinin etrafında kızıl erkekli öğrenciler kol kola girmişler, orada duruyorlar. Bir oyun havası içinde, bir laubalilik içinde. Subaylarla erlerle konuşuyorlar. Beraber sigara içiyorlar. Ben hemen Refik Tulga’yı aradım. ‘Sayın Generalim, beni Cumhurbaşkanımız gönderdi. Hadiseler hakkında iyi malumat alamadık. Ne oluyor?’**, ‘**Vallahi Tayyar Bey ben başa çıkamadım. Bu çocukları öğretim üyeleri, CHP yanlıları kandırıyorlar, CHP Gençlik Teşkilatı da bunları harekete geçiriyor’dedi. Askerler o gün Cumhurbaşkanı’nın elçisine göstericilerin tutuklandığını söylediler. Gerçekten de üniversite çıkışında yürüyüş yapan yüzlerce genç cemselere doldurularak Davutpaşa Kışlasına götürülmüştü. (...) İstanbul’dan Vali Yetkiner arıyor dediler, Çıktım telefona. Dedi ki, ‘Tayyar Bey, akşam yakalanıp cemselere bindirdiğimiz o öğrencilerin hepsi Davutpaşa Kışlasına gitmeden yolda serbest bırakılmışlar. Sadece 40–50 kişi gitmiş. Ertesi gün Davutpaşa Kışlası’nın futbol takımıyla maç yapmışlar. 2-2 berabere kalmışlar’ Ordunun tavrı böylece ortaya çıkmıştı. Ordu, artık iktidarın kontrolünde değildi (...)**” diyerek olaylarda ordunun tavrını aktarır. Bkz; M.A.Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e., s.50. Askerlerin tutuklanan öğrencilere karşı tavrı için bkz; Adnan Çelikoğlu, **Bir Darbeci Subayın Anıları, 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası**, Yayına Haz.; E.Konuksever, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010, s.117; Ali Fuat Başgil olaylara müdahale için ordunun gelmesini “**Menderes hükümetinin sonu bu dedim, çünkü harekete artık askerlerde katıldı**” diyerek olayların artık farklı bir yöne evrildiğini aktarır. Bkz; A.F.Başgil, a.g.e., s.121.

¹⁸⁷ Bahri Savcı, “1965 Milletvekili Seçimi Üzerine Bir Analiz”, AÜ, **Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 4, 1965, s.181.

¹⁸⁸ **Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları**, Cilt 204, Dönem XI, s.9-18, Aktaran, M.Albayrak, a.g.e., s.536-537.

Girilemezmiş?.. Emir verdik derhal girin dedik, üniversiteye girmek değil, temelinin altına gireceğiz (...)

Olayların başlaması ve kontrol edilemez bir hal almasını CHP'nin kışkırtmasına bağlayan hükümet;¹⁸⁹ önce İstanbul Üniversitesi'ni tatil eder, basına olaylarla ilgili yayın yasağı getirir¹⁹⁰ sonra da Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan

¹⁸⁹ Olayların arka planını tam olarak sezemeyen ve askeri müdahale hazırlıklarını öngöremeyen Adnan Menderes olaylar için; “(...) *hazırlanmış, tertiplenmiş, ve içleri kinle doldurulmuşların teşkil ettiği bir zümrecik, mesela İstanbul’umuzun 2 milyon nüfusuna oranla 3-4 gündür köşe kapmaca oynar gibi sokaktan sokağa, meydana meydana kaçışıp dağılan, dağılıp tekrar toplanan, sanki gerilla teşkilatı gibi... Bunun karşısında İstanbul’un büyük halk kitlesi vakar ve metanet içinde yüzlerinin çizgileri hayret ve nefretle gerilmiş, karşıdan seyirci. Bu mu ihtilal? Bu İstanbul Sokaklarında dolaştırılan yapmacık, bir uydurma göstermelik. İhtilali hak haline getirecek sebepler, bu ihtilal sebepleri bizim memlekette mi mevcut. Hayır, bu memlekette ne ihtilalin hak olduğu şartların mevcudiyetinden bahsetmeği ne de İstanbul sokaklarında dolaşan milli sahnenin bir ihtilal olduğunu iddia etmeğe zerre kadar imkân tasavvur olunamaz.*” demektedir. **Tercüman**, (02.05.1960); T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.31; H.Atahan, **a.g.e.**, s.116; Cumhurbaşkanı Yaveri olan Mustafa Tayyar’da çıkan olayları tartışmak amacıyla köşke gelen Ali Fuat Başgil’in hükümetin istifa ederek CHP ile birlikte bir Milli Birlik Hükümeti kurulması teklifi karşısında Celal Bayar’ın çok sinirlenerek kabul etmediğini ve daha fazla sertlik yanlısı olduğunu ve; “**Tenkid zamanı geçti. Şimdi tenkil** (herkeze örnek olacak bir cezanın verilmesi-uzaklaştırma) **zamanıdır**” dediğini aktarır. Bkz; M.A.Birand, C.Dündar, B.Çaplı, **a.g.e.**, s.50.

¹⁹⁰ Basına yayın yasağı getirilmesi ile DP'nin amaçladığının aksine ters sonuçlar ortaya çıkar. Güvenilir bilgi kaynaklarından yoksun kamuoyuna, içerisinde daha sonradan kasıtlı bir şekilde üretildiği anlaşılan birçok asparagas haberler yayılır. C.Eroğul, **a.g.e.**, s.157; Bu haberlerden bazıları; ölü sayısının yüzlerce olduğu, ölü öğrencilerden halkın haberi olmaması için cesetlerinin yeni yapılan Konya yolu asfaltına gömüldükleri veya tutuklanan öğrencilerin Et-Balık Kurumu'nun makinalarında doğranarak hayvan yemi yapıldığı, CHP'nin kapatılacağı, Ankara'da bazı bürokrat ve öğretim üyelerinin kapılarının işaretlendiği ve bunların idam edilecekleri gibi. Enformasyon kanallarının kapalı olduğu bu sansür ortamında, söylentiler nedeniyle halkta ve ordu'da DP karşı tepki arttı. **27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu**, s.58, bkz; dosyalar.hurriyet.com.tr/haber_resim_3/27_mayis_raporu.pdf (19.11.2012); S.K.Akgün, **a.g.m.**, s.418; Askeri Müdahale sonrası dönemin gazetelerinin büyük bir kısmında öğrenci cesetlerinin kıyılarak yem yapıldığı, ya da cenazelerin konuldukları buzhane ve kuyularda ortaya çıkartıldıklarını yazmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz; **Tercüman**, (31.05.1960); **Cumhuriyet**, (02.06.1960); **Hürriyet**, (04.06.1960); **Ulus**, (11.06.1960); 27 Mayıs müdahalesi sonrasında asparagas haberler nedeniyle ölü sayısını tam tespit etmek amacıyla Milli Birlik Komitesi, evlatlarından haber alamayan velilerin bizzat kendilerine müracaat etmelerini istemesine rağmen, hiçbir başvuru olmadı. Bunun üzerine Rektör Sıddık Sami Onar; “**Şehitlerimiz bu kadar değildir, daha çok şehitlerimiz var**” diyerek Profesör Kemal Oğuzman'ın başında bulunduğu bir şehit öğrenci arama komisyonu dahi kurdurtmasına rağmen istendik yönde bir sonuç elde edilemedi. Ergün Göze, **Üniversite Niçin Çöktü, Profesörler Geçiyor**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1990, s.141; Orhan Birgit, bu gibi dezenformasyon bilgileri kamuoyuna bilinçli şekilde ilk kez Basın Yayın İşlerinden Sorumlu Albay Ertuğrul Alatlı'nın yaydığını iddia eder. Bkz; İ.Gürsoy, **a.g.e.**, s.60.

eder.¹⁹¹ Sıkıyönetimin ilan edilmesine rağmen ertesi gün, CHP¹⁹² ve bazı üniversite hocalarının da kışkırtması sonucu olaylar İstanbul'dan Ankara'ya sıçramıştır.

II.2.2. 29 Nisan 1960 Ankara Olayları

DP Hükümeti'nin Tahkikat Komisyonu kararına yönelik İstanbul'da başlayan ve 2 kişinin ölümü, çok sayıda öğrenci ve polisin yaralanmasıyla sonuçlanan olaylar ile ilgili haberler ülkeye yayıldı. Ankara'daki üniversite gençliği de hem arkadaşlarına destek olmak hem de İstanbul'daki olayları kınamak için Ankara SBF ve Hukuk Fakültesi'nde derslere girmeyerek boykota başladılar. Hukuk Fakültesi binası önünde toplanmaya başlayan öğrenciler Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinin de katılımı sonrası İstanbul olayları esnasında ölen ve yaralananlar için saygı duruşunda bulunmak istediler.¹⁹³ Saygı duruşu sonrası bazı hocaların katılımı ile öğrenciler gösteriye başladılar.¹⁹⁴ Bu sırada Prof Dr. Bülent Nuri Esen ve Ankara Örfi İdare Komutanı Korgeneral Namık Argüç'ün öğrencilerin dağılmalarını sağlamak için yaptığı yatıştırıcı konuşmalar da bir işe yaramadı.¹⁹⁵

¹⁹¹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Kavanin Mecmuası**, Cilt 42, s.766; **Zafer**, (29.04.1960) İstanbul Örfi İdaresi yayınladığı ilk tebliğinde; basına olaylarla ilgili yayın yasağı getirmiş, saat 21.00'den sabah 5.00'a kadar sokağa çıkma, tüm toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılmasını yasakladı. Ayrıntılı bilgi için bkz; **Cumhuriyet**, (29.04.1960); **Milliyet**, (29.04.1960); İstanbul ve Ankara Örfi İdare kararları için bkz; T.Feyizoğlu, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, s.21-22; İstanbul Örfi İdare Komutanlığına Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara Örfi İdare Komutanlığına Korgeneral Namık Argüç atandı. Adnan Çelikoğlu, **a.g.e.**, s.116-117.

¹⁹² CHP'nin etkili üyelerinden olan Bülent Ecevit, Orhan Birgit, Alev Coşkun ve Suphi Başkan öğrencilerle kurdukları ilişkiler sayesinde, iktidara karşı liderliğini öğrencilerin yürüttüğü kitlesel protesto hareketlerinin devamlı canlı kalmasını sağladılar. Bkz; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1973; DP'ye karşı muhalefeti üniversite içerisinde de yükseltmek amacıyla CHP, 26-30 Ekim 1951'deki 9. Kurultayı'nda gençlik ve kadın kollarının kurulması kararlaştırılmıştı. Bu karar sonucunda; üniversiteli gençler arasında CHP'ye karşı sempatiyi artırmak amacıyla, İstanbul'da 23 Ekim 1951'de "*Üniversiteliler İnkılâp Ocağı*", 29 Mart 1953'te de Ankara'da "*Üniversiteliler Gençlik Ocağı*" kuruldu. Bkz; Verda Pars, "*1950-1960 Demokrat Parti İktidarı Döneminde Muhafız Örgütlenmeler*", **Türkiye'de Siyasal Muhalefet 1923-1980**, Ayşegül Komsuoğlu (der.) Bengi Yay., İstanbul, 2008, s.210-211.

¹⁹³ M.Albayrak, **a.g.e.**, s.537; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.136.

¹⁹⁴ A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.137; C.Eroğlu, **a.g.e.**, s.157.

¹⁹⁵ M.Taylak, **a.g.e.**, s.334; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.137-138.

Öğrencilerin gösterilere devam etmeleri üzerine süvari birliği ve polisin müdahalesi sonucu çatışma çıktı. 5 saate yakın süren olaylar esnasında fakülte binaları ağır tahrip oldu.¹⁹⁶ Aynı gün İzmir'deki yükseköğretim gençliğide olayları protesto etmek amacıyla sessiz bir yürüyüş düzenlediler.¹⁹⁷ Sıkıyönetime rağmen olayların giderek şiddetlenmesi üzerine örfi idare tarafından İstanbul ve Ankara Üniversitelerine bağlı tüm fakülte ve Yüksekokullar bir ay süre ile kapatıldı.¹⁹⁸

II.2.3. 555 K

İstanbul ve Ankara'da başlayan, muhalefet partilerinin de desteğiyle¹⁹⁹ ülke içerisinde hızla yayılan öğrenci protestoları²⁰⁰ karşısında Demokrat Parti de 5 Mayıs'ta Ankara'da miting düzenlemeye karar verdi.²⁰¹ DP yönetimi tarafından 555K* parolasıyla, gövde gösterisi şeklinde planlanan mitingde; Adnan Menderes taraftarlarının toplandığı anda meydana gelecek ve insanların arasına karışmasıyla birlikte muhalefete, hala büyük bir halk tabanının hükümetin arkasında olduğu mesajı verilecekti.²⁰²

İktidarın miting hazırlıkları karşısında muhalifler; 555K sloganına kendileri de sahiplenmişler, aynı parola ile Ankara'da karşıt bir miting düzenlemek istediler.²⁰³ 5

¹⁹⁶ İçişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre; Ankara olayları sonucunda 11 öğrenci, 7 polis, 1 er ve 3 itfaiye mensubu yaralanmış olup, olaylar nedeniyle 58 kişi tutuklanmış ve örfi idareye teslim edilmiştir. **Cumhuriyet**, (01.05.1960).

¹⁹⁷ **Cumhuriyet**, (30.04.1960).

¹⁹⁸ **Milliyet**, (30.04.1960).

¹⁹⁹ İçişleri Bakanlığı; Ankara'daki olaylar esnasında, CHP üyesi olan Turhan Feyizoğlu, Ferda Güley, Ahmet Fırat, Ahmet Üstün, Müslihittin Yılmaz ve Melih Küçüktepepınar'ın gösteriler boyunca aktif bir şekilde öğrencileri yönlendirdiğini açıklamaktaydı. **Cumhuriyet**, (01.05.1960).

²⁰⁰ 30 Nisan'da Gazi Terbiye ve Teknik Öğretmen Okulu öğrencilerinin yürüyüşü, 1 Mayıs'ta Çapa Eğitim Enstitüsü toplantısı, 3 Mayıs'ta Balıkesir Eğitim Enstitüsü, İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ve Balıkesir Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin yürümesi. Ayrıntılı bilgi için bkz; T.Feyizoğlu, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, s.27-37.

²⁰¹ Alper Sedat Aslandaş, Baskın Bıçakçılı, **Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü**, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s.44; T.Feyizoğlu, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, s.38.

* 555K: Beşinci ayın beşinci gününde, saat beşte Kızılay'da...

²⁰² Emin Karakuş, **Kırk Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara**, Hürriyet Yay., İstanbul, 1977, s.479.

²⁰³ Ahmet Yıldız, **İhtilalin İçinden; Anılar, Değerlendirmeler**, Alan Yay., İstanbul, 2001, s.122; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1849.

Mayıs'ta Kızılay'da toplanmaya başlayan öğrenciler, *“Kahrolsun Diktatör, Hükümet İstifa”* sloganları ve *“Dağ Başını Duman Almış”* marşı ile birlikte yürüyüşe geçtiler.²⁰⁴

Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Celal Bayar plana uygun olarak Çankaya'da arabadan indiği anda, beklenenin aksine, *“Menderes İstifa”* şeklinde bazı gruplar tarafından slogan atılmaya başlandı.²⁰⁵ Aleyhte sloganlara rağmen arabadan inen ve kalabalık arasına karışan Menderes tartaklandı.²⁰⁶ Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şube Müdürü Niyazi Bicioğlu'nun yardımcılarıyla güçlkle bir arabaya bindirilen Adnan Menderes, olay yerinden kaçırılmıştır.²⁰⁷ Olaylar nedeniyle meydana ayrılan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, İçişleri Bakanı Namık Gedik'e göstericilerin derhal dağıtılması, dağımayanların üzerlerine ateş açılması emri verdiği ileri sürülmüştür.²⁰⁸

Öğrencilerin ülke yönetimine yönelik protesto gösterileri, muhalefesinde katkısıyla Mayıs 1960 tarihinde doruk noktasına ulaştı. 555K olayları sonrasında 20 Mayıs'ta Hindistan Cumhurbaşkanı Nehru'nun karşılama töreninde Adnan Menderes'e karşı öğrencilerce yapılan protesto²⁰⁹ ve 21 Mayıs'ta 1960'ta Harp Okulu öğrencilerinin

²⁰⁴ M.Taylak, **a.g.e.**, s.341-342.

²⁰⁵ A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.152.

²⁰⁶ Halk arasında tartaklanan Adnan Menderes *“Öldürün beni”* diye bağırırmaktaydı. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1849; Olaylar esnasında, kendisi tarafından yalanlayan bir rivayete göre o dönem öğrenci olan Deniz Baykal'ın *“Hürriyet istiyoruz”* diyerek Menderes'in yakasına yapıştığı, Başbakan'ında kendisine *“hürriyet olmasa bir başvekile bunları söyleyebilirmisiniz”* dediği iddia edilmektedir. A.S.Aslandaş, B.Bıçakçı, **a.g.e.**, s.45.

²⁰⁷ Ali Dikici, *“Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Polis Teşkilatı”*, **Akademik Bakış**, Cilt 3, Sayı 5, Kış 2009, s.85; M.Taylak, **a.g.e.**, s.342.

²⁰⁸ Bazı kaynaklarda Celal Bayar'ın; *“Derhal hoparlörlerle ilan edeceksiniz. Bizden olanlar ayrılın, diyeceksiniz. Olmayanlara tereddütsüz ateş açacaksınız, anlaşıldımı?”* emri verdiği ileri sürülür. Ayrıntılı bilgi için bkz; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı (1899–1960)**, Evrim Matbaacılık, İstanbul, 1969, s.374; Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii**, Cilt II, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s.133; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.154.

²⁰⁹ **Hürriyet**, (01.06.1960); **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 5, s.1849; C.Eroğlu, **a.g.e.**, s.159-160; M.Taylak, **a.g.e.**, s.345.

başlarındaki subaylarla birlikte Kızılay'daki sessiz yürüyüşü²¹⁰ sonrası askeri müdahale için gerekli ortam sağlanmış oldu.

Muhalefetin yönlendirmesiyle gerçekleşmiş olsa da Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez üniversite öğrencileri, resmi otoriteye karşı örgütlü ve kitlesel bir güç olarak DP iktidarı döneminde ortaya çıktı. Hükümet, öğrencilerin taleplerini dikkate almak yerine önce üniversiteleri kapatıp, sonra da sıkıyönetim ilan etti. Siyasi çekişme içerisinde saf tutan üniversite yönetimleri ve muhalefetinde yönlendirmesiyle öğrencilerce çıkartılan olaylar sonunda askeri müdahaleye zemin hazırlanmıştır. Öğrenci olayları sonucunda; 1950–1960 yılları arasında varlığını sürdüren Demokrat Parti dönemi, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki 38 subay tarafından gizli şekilde yapılmış bir cuntanın oluşturduğu Milli Birlik Komitesi'nce yönetime 27 Mayıs 1960'ta el konulmasıyla sonlanmıştır.

1960 yılındaki askeri darbeyi gerçekleştiren cunta rejiminin üniversiteye bakışı, kısa sürede hayal kırıklığı yaratmıştır. Özellikle 147 öğretim üyesinin²¹¹ kısa

²¹⁰ T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.43-44; Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı**, s.332; Harb Okulu öğrencileri olayların patlak verdiği 28 Nisan günü yürüyüş yapmak için teşebbüse geçmek istemişler, ancak okul komutanı General Sıtkı Ulay'ın "**Harbiyeli inerse tertikle pijama ile değil, silah ile iner. Bekleyin, daha sırası değil**" diyerek öğrencileri yatıştırdığı ileri sürülür. Bkz; M.Taylak, **a.g.e.**, s.347; Sıtkı Ulay, **Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960)**, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yay., İstanbul, 1968, s.67-68.

²¹¹ 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrasında; Milli Birlik Komitesi üyesi Yüzbaşı İlhan Solmaz tarafından hazırlanan bir listeye göre; partizan davranışlara sahip oldukları, aşırı sol ideolojileri savundukları, tembel, yaşlı, verimsiz oldukları, bazılarında mason olduğu veya ahlaki zafiyetleri bulunduğu gibi çeşitli gerekçelerle, aralarında Tarık Zafer Tunaya, Ali Fuat Başgil, Yavuz Abadan ve İsmet Giritli'ninde olduğu 147 öğretim üyesi görevlerinden uzaklaştırdı. **Yeni Sabah**, (28.10.1960); Aralarında askeri müdahaleyi savunan öğretim üyelerinden bazılarında bulunmasına rağmen Milli Birlik Komitesi tarafından 28 Ekim 1960'da çıkartılan 114 sayılı yasa ile yapılan bu ölçüsüz tasfiye harekâtı, akademik camiada büyük tepkilere yol açtı. "**Vazifeden affedilme**" adıyla gerçekleştirilen tasfiyeleri protesto amacıyla; İÜ Rektörü Siddık Sami Onar, ODTÜ Rektörü Turhan Feyzioğlu, AÜ Rektörü Suat Kemal Yetkin, İTÜ Rektörü Fikret Narter ve Ege Üniversitesi Rektörü Mustafa Uluöz istifa ettiler. Üniversitelerden çeşitli bahanelerle görevlerine son verilen 147'ler, ancak 28 Mart 1962'de çıkarılan bir kanun ile geriye dönme imkânına sahip olabildiler. Ayrıntılı bilgi için bkz; Kamil Karavelioğlu, **Bir Devrim İki Darbe**, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007, s.74-77; Yeşim Demir, "**Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri**", **ÇTTAD**, V/12, 2006, s.159; Ali Arslan, **Kısır Döngü...**, s.336-348; S.Gönay, **a.g.m.**, s.300-302; Görevlerinden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesi'nin tam listesi için bkz; İ.Erol Ataer, **Milli Eğitim'de Olaylar ve Belgeler, Kızıl Rapor (1919-1975)**, Kırışçılı Yay., İstanbul, 1975, s.372-373.

süreliliğine de olsa, üniversitelerden uzaklaştırılmaları bu hayal kırıklığının²¹² en önemli nedenlerinden birisi olarak dikkat çekici bir noktadır. Askeri yönetimin üniversite yönetimlerinden tepki alan bazı uygulamalarına karşın, öğrenci dernekleri yayınladıkları bildiriler ile 27 Mayıs müdahalesini uzun süre desteklemeye devam etmişlerdir.²¹³

Askeri müdahale sonucunda uygulamaya sokulan yeni anayasada örgütlenme, kişi hak ve özgürlüklerine büyük önem verilmesi sonucunda, öğrenci hareketlerinin karakteri değişmeye başlamıştır. Ülkede daha önce yasaklanmış olan farklı siyasi düşüncelerin önündeki engellerin anayasa ile kaldırılması sonucu ideolojik akımların yaygınlaşmasıyla birlikte,²¹⁴ öğrencilerin ülke yönetimine ve idare sistemine yönelik bakış açıları da farklılaşmaya başladı. 1961 anayasası özgürlüklere getirdiği serbestlik nedeniyle daha önce bastırılan ideolojilerin yeniden dirilmesine olanak sağladı.

II.3. Türkiye’de 1968

Dünyada 1960’lı yıllardan itibaren özellikle ABD başta olmak üzere Kapitalist ülkelerde başlayan ve Sosyalist ülkelere yayılan, 1968 yılında Fransa’da zirveye ulaşan öğrenci olaylarının etkileri Türkiye’ye de yansımıştır.²¹⁵ Ancak; sanayileşmiş ülkelerde karşılaşılan sorunlar ile sanayileşmekte olan ülkelere karşılaşılan sorunların farklı olması

²¹² S.Karal Akgün, **a.g.m.**, s.433.

²¹³ 27 Mayıs 1960 müdahalesi sonrası DP üyelerinin yargı süreci sonrası verilen cezaların affedilişlerine en fazla karşı çıkan grup öğrenci dernekleri olmuştur. Af sürecindeki rolü nedeniyle CHP lideri İsmet İnönü bile protesto edilmiştir. **Vatan**, (18.10.1962). Öğrencilerin tepkisi; DP devamı olarak kurulan Adalet Partisine karşı da devam etmiştir. Öğrencilerin yaygın bir şekilde gösterdikleri bu tepki; 26 Mart 1963’de Yeni İstanbul Gazetesi’nin tahrip edilmesine, İstiklal Caddesinde AP’nin Ankara’daki genel merkezinin tahrip edilmesi olaylarına yol açmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; **Cumhuriyet**, (27-28.03.1963), **Ulus**, (27-28.03.1963).

²¹⁴ T.S.Yılmaz, **a.g.e.**, s.97-98.

²¹⁵ M.Tezcan, **a.g.e.**, s.43; A.Arslan, **a.g.e.**, s.420.

nedeniyle Türkiye’de başlayan olayların altyapısını oluşturan sosyolojik nedenler diğer ülkelere göre biraz daha farklılık göstermektedir.²¹⁶

II.3.1. Türkiye’de 1968 Olaylarının Başlama Nedenleri

Ekonomik sıkıntıların artmaya başlaması nedeniyle toplumsal dayanakları azalmaya başlayan, bürokrasi ve ordu desteğinin de fazla olmaması nedeniyle 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan bir askeri müdahale ile 10 yıl süren DP iktidarına son verildi. 27 Mayıs’taki yönetim değişikliği sonrası yürürlüğe giren yeni anayasayla özerk bir yapıya kavuşan üniversitelerde, öğrencilerin önceki siyasi faaliyetleri “direnme hakkı” meşruluğu maddesiyle yasal hale geldi.²¹⁷ 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’yle demokratik hak ve özgürlükler alanında birçok yeni kapı açılmasına rağmen,²¹⁸ ekonomik ve siyasi hedeflerini gerçekleştirilmede yaşanan başarısızlıklar üzerine,²¹⁹ yeni anayasa sayesinde legalleşme imkânı bulan ve hızla yaygınlaşan sol ideolojik akımların²²⁰ savunduğu yeni yönetim sistemleri gençler arasında tartışılmaya başlandı.²²¹ Yeni anayasanın yasal güvencesi altında, 1961 yılından itibaren ülke sorunlarıyla daha fazla ilgilenme fırsatı yakalayan üniversite gençliğinin sırasıyla kolektif bir şekilde, aşama aşama ilgilendikleri konuları şu üç grupta toplayabiliriz;²²²

* Yükseköğretim sistemi ile ilgili sorunlar.

* Ülke yönetimiyle ilgili sorunlar.

²¹⁶ V.Bayhan, **a.g.e.**, s.252-253.

²¹⁷ Direnme Hakkı’nın meşruluğunun sağlanması ile cunta yönetimi, yaptığı müdahale nedeniyle kendilerini güvence altına almak isterken, Menderes yönetimine karşı yapılan öğrenci eylemleride meşruiyet kazanıyordu. E.Höke, **a.g.e.** s.23.

²¹⁸ M.Çağatay Okutan, **Bozkurt’tan Kur’an’a Milli Türk Talebe Birliği 1916-1980**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2004, s.132; Sadun Eren, **TİP Olayı (1961-1971)**, Cem Yay., İstanbul, 1993, s.31.

²¹⁹ E.Höke, **a.g.e.** s.23.

²²⁰ T.Sülker Yılmaz, **a.g.e.**, s.97-98.

²²¹ E.Höke, **a.g.e.** s.24.

²²² Özcan Köknel, **Türk Toplumunda Bugünün Gençliği**, Bozak Matbaası, İstanbul, 1970, s.187.

* İdeolojik konular.

Ankara Üniversitesi'nde 1964-1965 eğitim ve öğretim yılı içerisinde toplam on adet fakültenin sekizinde, 317 öğrenciye ek olarak 109 öğrenci lideriyle yapılan bir araştırmaya göre üniversite öğrencilerinin gazete haberlerinde önem verdiği konular şu şekilde sıralanmıştır.

Tablo 1 Öğrencilerin Gazetelerde Okumayı Tercih Ettikleri Haber Konularının Dağılımı (%)

KONU	ÖĞRENCİLER	ÖĞRENCİ LİDERLERİ
Siyasal yazı, fıkra ve yorumlar	49.2	62.2
İç Politika Haberleri	8.8	10.0
Dış Politika Haberleri	7.2	4.4
Bilimsel Makaleler (İnceleme Yazıları)	12.3	15.5
Spor	4.2	6.6
Kadın- Moda	4.2	1
Zabıta Haberleri	–	–
Sinema-Tiyatro Haberleri	5	–
Başka	0.3	–
Cevapsız	8,8	–
Toplam	100,0	99,7
Konuşulan Öğrenci Sayısı	317	109

Kaynak: Özer Ozankaya, **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966, s.39; Jacop M. Landau, **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, Çev.E.Baykal, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s.49-50.

- **Yükseköğretim sistemi ile ilgili sorunlar**; 1960'lı yıllardan itibaren yeni anayasanın sağladığı pozitif kazanımlar sonucunda daha örgütlü hale gelen üniversite gençliği için temel sorun, mevcut üniversite sisteminde gördükleri aksaklıklardır. Öğrencilerin yükseköğretim sistemiyle ilgili şikâyetleri, daha okula ilk kabul edilmiş

koşullarından itibaren başlamaktaydı. 1961-1962 eğitim ve öğretim yılı başlangıcından itibaren kontenjanların yetersizliği nedeniyle üniversiteye giremeyen lise öğrencilerinin protestolarına rastlanır.²²³ Üniversiteye giremeyen öğrencilerin yoğun protestoları nedeniyle Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, gösterilerin yapılmasını yasaklama yoluna gider.²²⁴ Bu dönemde üniversite öğrencileri için en büyük sorun, ders geçme ve disiplin yönetmeliklerinin öğrenci aleyhine olmasıdır. Fakültelerinde uygulanan yönetmelik sistemiyle ilgili olarak değişiklik isteyen ilk boykot eylemi, 18 Kasım 1960'ta Atatürk Üniversitesi'nde başladı.²²⁵ Yönetmelik değişikliği ile ilgili olarak ikinci boykot İTÜ'de başlayarak,²²⁶ zaman içerisinde diğer bazı üniversitelerdeki öğrencilerin benzer talepleri nedeniyle artarak devam eder. Ayrıca 1961'de; Ege Üniversitesi'ndeki öğrenciler, Tıp Fakültesi'ne öğretim üyelerinin çocuklarının sınavsız ve kontenjan dışı bir şekilde alınmasına olanak sağlayan ve sınıfı geçmeyi zorlaştıran yeni yönetmeliği protesto etmek amacıyla dersleri boykot ettiler.²²⁷

İstanbul Üniversitesi'nde uzun yıllar okulun açılış töreninde öğrenci temsilcisine söz hakkı verilmemesi uygulamasına Rektör S. Sami Onar 1960 yılında son

²²³ 27 Aralık 1961'de üniversiteye giremeyen lise öğrencilerinden 100 kadarı, kontenjanların artırılması için açlık grevi dahi yapmışlardır. A.Arslan, **a.g.e.**, s.377; İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, 3765 olan tüm okul kontenjanına rağmen 6925 öğrenci alınması nedeniyle yaz döneminde yeni kayıt alınmayacağını açıklamıştı. **Cumhuriyet**, (25.01.1961). İÜ Rektörü Sıddık Sami Onar; “*memlekette başka üniversitelerde var*” diyerek öğrencilerin Anadolu'da yeni kurulan ve kontenjanı olan üniversitelere gitmelerini istemiştir. **Cumhuriyet**, (05.11.1961)

²²⁴ Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı yayınladığı 52 numaralı bildiriye gösteri yapan öğrencilerin zorla il dışına çıkartılacağını ilan etmekteydi. **Milliyet**, (15.11.1963)

²²⁵ Öğrenciler; derslerden takıntılı olanların derslere devam zorunluluğunun kaldırılması, okulu bitirmek için istenen dört yıllık ortalamanın 7 numaradan 5 numaraya indirilmesi, şubat ve eylül aylarında daimi olarak sınav hakkı verilmesi, takıntılı kalan öğrenciler için kredi saatlerinin artırılarak derse devam ettirilmeksizin sadece sınavlara girilmesi hakkı istenmekteydi. **Cumhuriyet**, (04.12.1960). Yöneticiler; öğrencilerin taleplerini dikkate almaları gerekirken, Erzurum Üniversitesi'ndeki bu boykot eyleminin diğer üniversitelere yayılmasını istemeyen Milli Eğitim Bakanlığı, maddeleri daha sert olan bir disiplin yönetmeliği izleme yoluna gitti. **Cumhuriyet**, (03.01.1961).

²²⁶ **Cumhuriyet**, (03.06.1961).

²²⁷ **Cumhuriyet**, (04.04.1961).

vermiş²²⁸ ve bundan sonra her açılış yılında öğrenciler de konuşmaya başlamışlardı. Ancak 1964 yılında Talebe Birliği Başkanı Eczacılık Fakültesi öğrencisi Osman Zeki Telci hakkında devam eden bir soruşturma ileri sürülerek söz hakkı verilmediği gibi, okulun 511. açılış töreni de iptal edildi.²²⁹ Bunun üzerine yükseköğretim öğrenci birlikleri yayınlamış oldukları bildiri ve basın açıklamalarıyla olayı protesto ederek kendileri alternatif bir açılış programı düzenleme kararı aldılar.²³⁰ Üniversite sorunları nedeniyle sık sık öğrencilerin bildiri yayınlaması ve boykot yapmaları üzerine; Bakanlar Kurulu 16 Ocak 1965'te konuyu gündemine almasına rağmen üniversite reform kanunu meclise sevk edilmedi.²³¹ Üniversite yönetim sistemiyle ilgili istek ve eylemler bu tarihten itibaren devamlı artarak devam etmiştir.

Biraz daha geç bir tarih olmasına rağmen Mehmet A. Kısakürek tarafından 1972-1973 eğitim ve öğretim yılında farklı üniversitelerde yapılan bir araştırmaya göre, 1968 sonrasında da öğrenciler ve öğretim üyeleri arasında üniversitede reform ihtiyacı fazlasıyla hissedilmekteydi.

²²⁸ **Cumhuriyet**, (14.09.1960); 27 Mayıs 1960 müdahalesi sonrasında çıkartılan 117 sayılı yasa ile öğrencilerin üniversite yönetim kurullarında yer almasına olanak sağlandı. Ancak Üniversite yönetimleri; öğrenci derneklerinin seçmiş oldukları öğrenci temsilcilerini yönetime almadılar veya yönetime alınan öğrencilerin etkinliklerini pasifize etme yolunu seçtiler. Turhan Feyizoğlu, "*Kazım Kolcuoğlu*", **Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor**, 3. Baskı, Ozan Yay., İstanbul, 2004, s.70

²²⁹ T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.191.

²³⁰ **Cumhuriyet**, (01.11.1964); **Tercüman**, (02.11.1964). Öğrenciler hazırlamış oldukları alternatif açılış törenini 2 Kasım 1964 günü Marmara Lokali'nde gerçekleştirmişler ve acilen bir üniversite reformu yapılması gerektiğini ilan ettiler. Törende yapılan konuşmalar için bkz; **Milliyet**, (03.11.1964).

²³¹ A.Arslan, **a.g.e.**, s.371; İsmet İnönü reform için artan öğrenci istekleri nedeniyle 16 Aralık 1964'te kendi ikametgahında, Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem ve çeşitli üniversite rektörlerinin katıldığı bir toplantı düzenlemesine rağmen uzlaşa sağlanamadı. **Cumhuriyet**, (17.12.1964).

Tablo 2 Üniversitede yenileşmeyi gerektiren neden üniversitelerin kendilerini yenilemede genellikle ağır kalmadır” Görüşüne Katılma Durumu (Üniversitelere Göre %)

	Katılım		Kısmen Katılım		Kararsızım		Katılmam		Cevapsız	
	Öğretim Üyeleri	Öğrenci	Öğretim Üyeleri	Öğrenci	Öğretim Üyeleri	Öğrenci	Öğretim Üyeleri	Öğrenci	Öğretim Üyeleri	Öğrenci
A.Ü.	51.5	52.8	32.0	26.0	3.9	8.7	11.7	11.0	1.0	1.6
A.ATÜ	50.0	36.0	19.2	26.0	15.4	10.0	15.4	28.0	-	-
B.Ü.	44.4	45.5	33.3	45.5	-	-	22.2	9.1	-	-
E.Ü.	61.1	43.6	31.5	16.4	5.6	9.1	1.9	30.9	-	-
H.Ü.	65.5	44.7	18.2	25.5	7.3	6.4	7.3	23.4	1.8	-
K.T.Ü	60.0	-	10.0	-	20.0	-	10.0	-	-	-
İ.T.Ü.	54.5	42.9	27.3	21.4	6.1	7.1	6.1	28.6	6.1	-
İ.Ü.	54.0	52.5	31.0	23.8	7.0	8.5	4.0	9.4	4.0	5.8
ODTÜ	37.5	53.2	47.5	19.1	2.5	14.9	12.5	10.6	-	2.1
Toplam	54.0	49.5	29.8	23.8	6.3	8.9	8.1	15.1	1.9	2.8
Ortalama	51.7		26.8		7.6		11.6		2.3	

Kaynak: Mehmet A. Kısakürek, **Üniversitelerimizde Yenileşme, Programlar ve Öğretim Açısından**, A.Ü Eğitim Fakültesi Yay., No:54, 1976, s.99

Çeşitli fakülte veya yüksekokul öğrencilerinin okullarındaki fiziki yetersizliklerden veya kendi ders ve sınıf geçme sistemlerinin sorgulanmasıyla başlayan eylemler, zaman içerisinde önce üniversite yönetimlerinin yönetim anlayışına daha sonra da tüm yükseköğretim sisteminin sorgulanmasına yol açmaktadır.

Tablo 3 Üniversitedeki yenileşme, eğitim sistemindeki ve özellikle yükseköğretimdeki yenileşmeden ayrı düşünülemez” Görüşüne Katılma Durumu (Üniversitelere Göre %)

	Katılım		Kısmen Katılım		Kararsızım		Katılmam		Cevapsız	
	Öğretim Üyeleri	Öğrenci	Öğretim Üyeleri	Öğrenci	Öğretim Üyeleri	Öğrenci	Öğretim Üyeleri	Öğrenci	Öğretim Üyeleri	Öğrenci
A.Ü.	77.7	78.7	16.5	11.0	2.9	3.9	2.9	4.7	-	1.6
A.ATÜ	92.3	70.0	3.8	10.0	3.8	6.0	-	14.0	-	-
B.Ü.	55.6	100.0	22.2	-	-	-	22.2	-	-	-
E.Ü.	77.8	70.9	16.7	10.9	1.9	7.3	3.7	10.9	-	-
H.Ü.	87.3	78.7	7.3	12.8	1.8	4.3	3.6	4.3	-	-
K.T.Ü	100.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İ.T.Ü.	75.8	71.4	9.1	7.1	-	21.4	12.1	-	3.0	-
İ.Ü.	76.0	72.9	9.0	13.8	3.0	5.8	9.0	4.4	3.0	3.1
ODTÜ	75.0	83.0	17.5	8.5	2.5	2.1	5.0	2.1	-	4.3
Toplam	79.1	75.5	12.1	11.6	2.3	5.4	5.6	5.6	0.9	1.9
Ortalama	77.3		11.8		3.9		5.6		1.4	

Kaynak: Mehmet A. Kısakürek, **Üniversitelerimizde Yenileşme, Programlar ve Öğretim Açısından**, A.Ü Eğitim Fakültesi Yay., No:54, 1976, s.183

Öğrencilerin 1960 yılından itibaren yükseköğretim sistemiyle ilgili şikâyetlerini zaman zaman yayınladıkları bildirimlerle ilan etmişlerdir. Bu bildirimlerde üzerinde durulan önemli talepler genel olarak şunlardır;²³²

- * *Öğrenciler yönetime katılmalıdırlar. Yönetimde söz ve oy hakları olmalıdır.*
- * *Öğrenim halka dönük olmalıdır.*
- * *Okulların bina, araç-gereç, öğretim üyesi sayıları ve sosyal tesisler yeterli hale getirilmelidir.*
- * *Devlet Üniversitelerinde görevli öğretim üyeleri tamgün okulda çalışmalıdırlar.*
- * *Asistanlık seçimi objektif olmalıdır. Asistanlar yönetime katılmalı ve dekan seçimlerinde oy kullanmalıdır.*
- * *Kürsü kurulları çalışmalı, doçent ve profesörlerin statüleri eşit olmalıdır.*
- * *Özel okullar devletleştirilmelidir.*

²³² M.Tezcan, **a.g.e.**, s.49; M.T.Hatipoğlu, **a.g.e.**, s.228; V.Bayhan, **a.g.e.**, 254-255; Cengiz Kürşat, “1968 Yılında İstanbul Üniversitesi Öğrenci Eylamları Dosyası”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 66, Temmuz 2002, s.60-61; Seha L. Meray, “Üniversite’de Yüzeye Çıkan Bunalım”, **SBF Dergisi**, Cilt 23, Sayı 2, 1968, s.289-302.

- * *Harçlar kaldırılmalıdır.*
- * *İlave sınav hakları tanınmalıdır.*
- * *Disiplin yönetmeliklerindeki öğrenci aleyhine olan maddeler kaldırılmalıdır.*
- * *Yurt kontenjanları artırılmalıdır.*
- * *Sınıflardaki öğrenci sayıları azaltılmalıdır.*
- * *Öğrencilere verilen kredi ve burs miktarları günün şartlarına göre artırılmalıdır.*
- * *Kitap fiyatları makul düzeye düşürülmelidir.*
- * *Öğrenciler için gerekli sosyal imkânlar sağlanmalı, sağlık ve beslenme ihtiyaçlarına önem verilmelidir*
- * *Ders programları, çağdaş bilim esaslarına göre yeniden düzenlenmelidir.*

Bu dönemde üniversite öğrencilerini meşgul eden konulardan biri de özel yüksekokulların hızla artması meselesidir. Devlet üniversitelerinde 1960'lı yıllardan itibaren; öğrenci sayılarında hızlı bir şekilde artış görülmesine rağmen, fiziki şartlar ve öğretim üyesi sayısında aynı oranda bir kapasite artışı sağlanamamıştı.²³³ Bu nedenle; toplamda 500 öğrenci kontenjan kapasitesi olan DTCF'nde 1000, Hukuk Fakültesi'nin 200 kişilik sınıflarında 2000-4000 arası öğrenci ders görmekteydi. Toplamda 10 bin öğrenci öğrenci bulunması gereken okullarda 30 bin öğrenci mevcuttu. Latince dersinde öğretim üyesi 400-500 civarında öğrencinin bulunduğu sınıfta, sesini duyurabilmek için hoparlörle ders anlatılmaktaydı.²³⁴ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki 2146 kapasiteli sınıflarda, 10506 öğrenci bulunması nedeniyle randıman %8,5'lardaydı.²³⁵ Üniversitelerin kapasite sorunları ve fiziki koşulların yetersizliği nedeniyle 1968 yılında üniversite çağına

²³³ Millet Partisi Milletvekili Hasan Latif Sarıyüce'nin TBMM Genel Kurulunda yaptığı açıklama. Bkz; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 79. Birleşim, Dönem 2, Cilt 28, Toplantı 3, Oturum 1, 21.06.1968, s.277.

²³⁴ 1964 yılında Cumhuriyet Senatosu'nca üniversiteleri araştırmak amacıyla kurulan komisyonun Şubat 1966 yılında tamamlanan raporuna göre Türkiye İşçi Partisi Urfa Milletvekili Behice Hatko (Boran)'ın TBMM Genel Kurulunda yaptığı açıklama. Bkz; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 79. Birleşim, Dönem 2, Cilt 28, Toplantı 3, Oturum 1, 21.06.1968, s.300-301.

²³⁵ Adalet Partisi Milletvekili Aydın Yalçın'ın TBMM Genel Kurulunda yaptığı açıklama. Bkz; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 80. Birleşim, Dönem 2, Cilt 28, Toplantı 8, Oturum 1, 24.06.1968, s.323

gelmiş öğrenciler arasında yükseköğretime erişebilme imkânı %3 civarında kalması nedeniyle, mevcut yükseköğretim sisteminin içine düşmüş olduğu sürdürülemez durum, hükümet yetkililerince de kabul edilmekteydi²³⁶

Üniversitelerdeki kontenjan yetersizliği nedeniyle oluşan sorunlar çözüm beklerken, bu dönemde özel yükseköğretim kurumlarında büyük bir artış görüldü. Öğretim üyesi ihtiyacını büyük oranda devlet üniversitelerinden sağlayan, salaş binalarda eğitim ve öğretim hizmeti verilen, genellikle ticari kaygılar nedeniyle açılan bu özel kurumların varlığı hızla arttı. Özel yükseköğretim kurumları meselesinde öğrencileri en fazla rahatsız eden konu, kendileriyle fazla iletişim kurmayan ve ilgilenmeyen hocaların, verilen fazla ücretler nedeniyle bu üniversitelerde derse girmeleri, vakitlerinin büyük bir kısmını bu okullarda geçirmeleriydi. Özellikle sol görüşlü öğrencilerin etkin olduğu İTÜ, ODTÜ ve Yıldız Teknik Okulu Talebe Birlikleri 04.11.1967’de ortak basın toplantısı düzenleyerek, bu okulların devletleştirilmesini istiyorlardı.²³⁷ Aynı amaç etrafında diğer öğrenci örgütleri de birleşerek hükümete baskı kurmaya başladı.²³⁸ Özel yüksekokulların devletleştirilmesi meselesinde halkın dikkatini çekmek amacıyla 09.11.1967’de İstanbul’dan başlayarak Ankara’ya yürüyüşe geçtiler.²³⁹ İstanbul’da 19.700 civarı üniversite öğrencisinin katıldığı boykot yapıldı.²⁴⁰ Bu faaliyetlerinde etkisiyle 50’ye yakın özel yükseköğretim kurumu, 50 bin kadar öğrencisiyle birlikte anayasaya aykırı olduğu gerekmesiyle 1971’de el konularak

²³⁶ Adalet Partisi Genel Başkanı Başbakan Süleyman Demirel’in üniversitelerde Haziran 1968’de patlak veren olaylar nedeniyle TBMM Genel Kurulunda yaptığı açıklama. Bkz; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 80. Birleşim, Dönem 2, Cilt 28, Toplantı 8, Oturum 1, 24.06.1968, s.350-351.

²³⁷ **Cumhuriyet**, (06.11.1967); A.Arslan, **Kısır Döngü...**, s.403.

²³⁸ **Cumhuriyet**, (18.11.1967).

²³⁹ **Akşam**, (10.11.1967); İstanbul’dan yola çıkan 150 kadar üniversite öğrencisini, yolculuğun 14. günü sonunda vardıkları Ankara’da binlerce öğrenci karşıladı. **Milliyet**, (21.11.1967).

²⁴⁰ **Cumhuriyet**, (14.12.1967).

devletleştirilmiş, okulların kapatılması yerine mevcut akademilere bağlanması ile sorun kısmen çözüldü.²⁴¹

1960'tan itibaren yeni anayasanın sağlamış olduğu özgürlük ortamında örgütlenme hakkına kavuşan üniversite öğrencileri için en önemli mesele olan yükseköğretim sistemiyle ilgili sorunlar, hemen her fırsatta kamuoyu gündemine taşınmaya çalışılmıştır. Ancak öğrencilerin dillendirdiği ve şikâyetçi oldukları problemlerin büyük kısmı günün siyasi konjektürü içerisinde sonuçsuz kalmış olup, günümüzde de halen yükseköğretim sistemi içerisinde çağın gereklerine cevap verecek reform arayışları devam etmektedir.

- **Ülke yönetimiyle ilgili sorunlar;** 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrası kabul edilen yeni anayasa sayesinde kısmi olarak fikir ve hareket özgürlüğüne kavuşan gençler, toplumsal yapıda önemli bir baskın güç unsuru olarak ortaya çıkmaya başladı. Gençlik bu gücünü; ordunun 27 Mayıs müdahalesine zemin hazırlayan, kolaylaştıran ve başarılı olmasını sağlayan eylem gücünden almaktaydı. Gençlerin özellikle; polis özelinde devlet kurumlarına karşı vermiş olduğu mücadeleler esnasında kazandıkları bazı başarılar nedeniyle kendilerinde güçlü bir önemslenme duygusu gelişti.²⁴² Bu duygu gelişimi sonucunda kendilerinin eğitim-öğretim faaliyetlerinde karşılaştıkları sorunları dillendirmenin yanısıra, ülke gündemini meşgul eden iç ve dış politika meseleleri hakkında da fikir beyan etmeye ve kollektif bir şekilde taraf olmaya başladılar. Bunlar arasında en önemlileri; özel yüksekokulların devletleştirilmesi, toprak reformu, milli petrol meselesi ve Kerkük sorunu ile Kıbrıs olayları ve Vietnam meselesi ekseninde gelişen bağımsız dış politika istekleri sayılabilir.

²⁴¹ N.Mater, **a.g.e.**, s.294-295.

²⁴² T.Pekasil, **a.g.e.**, s.122.

68 Kuşağının ilk hazırlık aşaması sayabileceğimiz 1961-1962 yılları arasında iktidar olan ve siyasi tarihimizin ilk koalisyon hükümeti olan CHP-AP zamanında²⁴³ öğrencilerle ülke yönetimi arasında ciddi bir siyasi çatışma yaşanmadı.²⁴⁴ Ancak 1962 yılından sonra kurulan çeşitli koalisyon hükümetleri ve 1965 seçimlerinde %53'e yakın oy oranı²⁴⁵ ile iktidarı tek başına üstlenen Adalet Partisi'nin yönetiminin ilk yıllarından itibaren, gençlik eylemleri siyasi iktidara ve onun icraatlarına karşı yönelmeye başladı.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında; başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere, Başbakan Adnan Menderes, Meclis başkanı olan Refik Koraltan ile birlikte Demokrat Partili milletvekilleri tutuklandı, parti de 29 Eylül 1960 tarihinde kapatıldı.²⁴⁶ 14 Ekim 1960'ta Yassıada'da başlayıp 15 Eylül 1961'de biten mahkeme sonunda,²⁴⁷ 15 sanık hakkında ölüm cezası verilmiş olup, 32 sanığa ömür boyu hapis cezası,²⁴⁸ 418 sanığa çeşitli hapis cezaları verilirken 123 kişi de mahkeme tarafından suçsuz bulundu.²⁴⁹ Milli Birik Komitesi Yassıada mahkemelerince verilen idam

²⁴³ 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrası DP iktidardan indirildi, parti kapatıldı ve önde gelen parti yöneticileri yargılanmak üzere tutuklandı. Daha sonra kurulan Demokrat Parti'nin devamı niteliğinde sayılan Adalet Partisi 1961 seçimlerine katıldı. 1961 seçimlerinde hiçbir parti, milli bakiye ilkesine bağlı nispi temsil sistemi nedeniyle tek başına çoğunluğu elde edemedi. İsmet İnönü liderliğindeki CHP oyların %36.74, Ragıp Gümüşpala liderliğindeki AP %34.79 ve Osman Bölükbaşı liderliğindeki Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi oyların %13.95'ini, Ekrem Alican'ın başında olduğu Yeni Türkiye Partisi'de oyların %13.72'sini alarak mecliste ilk dört partiyi oluşturdular. Bu parçalı tablo içerisinde herhangi bir parti tek başına hükümeti kurabilecek milletvekili sayısına ulaşamadığı için 1965 seçimlerine kadar geçen süreç içerisinde ülke, İsmet İnönü liderliğinde kurulan çeşitli koalisyon hükümetlerince yönetilmiştir. Ayrıntılı Bilgi için bkz; Hikmet Özdemir, "*Siyasi Tarih 1960-1980*", **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Haz. M.Tuncay, C.Koçak, H.Özdemir vd., Cem Yay., s.207-215; Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1845-1980**, 4. Baskı, Hil Yay., İstanbul, 2010, s.222; Nedim Yalansız, **Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri**, Büke Yay., İstanbul, 2006, s.50-51; E.J.Zürcher, **a.g.e.**, s.358.

²⁴⁴ T.Pekasil, **a.g.e.**, s.124.

²⁴⁵ Bahri Savcı, "*1965 Milletvekili Seçimi Üzerine Bir Analiz*", AÜ **SBF Dergisi**, Cilt 20, Sayı 4, 1965, s.200.

²⁴⁶ **Ulus**, (30.09.1960); **Milliyet**, (30.09.1960); **Cumhuriyet**, (30.09.1960).

²⁴⁷ 11 ay 1 gün süren mahkeme sonunda 287 celse düzenlenmiş olup, toplam 1033 saat süren yargılama yapıldı. Tekin Erer, **Yassıada ve Sonrası**, REK-TUR Kitap Servisi Yay., İstanbul, 1965, s.566.

²⁴⁸ F.Ahmad, B.Ahmad, **a.g.e.**, s.237-238.

²⁴⁹ E.J.Zürcher, **a.g.e.**, s.360.

kararlarından sadece üçünü onayladı.²⁵⁰ 16 Eylül 1961’de Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Maliye Bakanı Hasan Polatkan’ın, Başbakan Adnan Menderes’in cezası da 17 Eylül 1961’de İmralı adasında infaz edildi.²⁵¹ Diğer idam cezası verilenlerin cezaları ömür boyu hapis cezasına çevirildi.²⁵² Hapis cezası alan Demokrat Partili’ler cezalarını çekmeleri için Kayseri’ye gönderildiler.²⁵³

Demokrat Parti’nin ardılı kabul edilen Adalet Partisi’nin CHP ile birlikte kurmuş oldukları koalisyon hükümeti döneminde mahkûm Demokrat Partililerin merkezinde olduğu, siyasi mahkûmlara yönelik af tartışmaları başladı.²⁵⁴ Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, yaşadığı sağlık sorunları ileri sürülerek hükümet tarafından 22 Mart 1963’te tahliye edildi.²⁵⁵ 23 Mart 1963’te salıverilen Celal Bayar’ın Kayseri’den Ankara’ya gelişinde büyük bir kalabalık tarafından sevgi gösterileriyle karşılanması²⁵⁶, büyük bir karşı tepkinin doğmasına neden oldu. Karşılama töreninde yaşananlara yönelik gelişen tepkiler sonucunda; Celal Bayar’ın evi, Adalet Partisi binası ve Yeni İstanbul Gazetesinin binaları taşlı saldırılara uğradı.²⁵⁷

Demokrat Partililerin affedilmesi meselesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler, meclis içerisinde olduğu kadar diğer tüm toplumsal kesimlerde sert tartışmaların yaşanmasına neden oldu. O günlerde ülke gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden af

²⁵⁰ Askeri müdahaleyi gerçekleştirenler tarafından kurulmuş olan Milli Birlik Komitesi içinde Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Başkanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan için yapılan oylama sonucunda 13 kabul, 9 red oyu çıkması üzerine cezalar infaz edildi. Red ve Kabul oyu verenler için bkz; http://tr.wikipedia.org/wiki/Yass%C4%B1ada_Yarg%C4%B1lamalar%C4%B1#Mill.C3.AE_Birlik_Komites_i.27nin_C4.B0damlar_Hakk.C4.B1ndaki_Oylamas.C4.B1 (22.01.2013)

²⁵¹ Kemal H. Karpat, **Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset**, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s.339; Ş.Demir, a.g.e., s.625; F.Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.220; S.Bulut, “27 Mayısın Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası”, s.79

²⁵² Enver Durmuş, **Yassıda’dan İmralı’ya**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1990, s.238-239.

²⁵³ T.Erer, a.g.e., s.615-635.

²⁵⁴ Nedim Yalansız, “27 Mayıs Darbesi Sonrası Celal Bayar ve Eski Demokrat Partililerin Türk Siyasi Hayatına Etkileri”, **Türkîş Studies**, Vol 7/3, Summer 2012, s.2587.

²⁵⁵ F.Ahmad, B.Ahmad, a.g.e., s.259.

²⁵⁶ **Milliyet**, (23.03.1963); **Tercüman**, (23.04.1963); **Cumhuriyet**, (23.03.1963).

²⁵⁷ **Cumhuriyet**, (25.03.1963); **Ulus**, (25.03.1963); **Milliyet**, (25.03.1963); **Tercüman**, (25.04.1963).

tartışmalarında bir kısım üniversite öğrencileri de taraf oldular. Önde gelen bazı üniversite öğrenci kuruluşları, yayınladıkları bildiriler ile affa şiddetle karşı çıktıkları gibi, affa destek olan veya affi savunanlara karşı büyük bir tepki göstermekteydi.²⁵⁸ Üniversite yerleşkeleri veya fakülte binaları içerisinde affa destek veren öğrenciler ile karşı çıkanlar arasında şiddetli tartışmalar, karşılıklı bildiri veya miting savaşları yaşandı.²⁵⁹ Taraf olan üniversite öğrencileri arasındaki af sürtüşmeleri, tüm DP'lilerin serbest kalmalarına kadar devam eder.

Üniversite öğrencilerinin önem verdiği, ülke sorunları ile ilgili olarak ilişkilendirebileceğimiz diğer önemli bir hadise de, 1963-1964 yılında Kıbrıs'ta patlak veren olaylar nedeniyle gerçekleşti. 1958 ve 1959 yılları arasında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları gereği 16 Ağustos 1960 tarihinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye garantörlüğü altında Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu.²⁶⁰ Yeni kurulan devletin ilk cumhurbaşkanı olan Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu III. Makarios, 1963 yılında mevcut anayasa ile ülkenin yönetilmesinin zor olduğunu ileri sürerek 13 maddelik bir değişiklik yapılmasını istedi.²⁶¹ Anayasa değişiklik teklifinin Kıbrıslı Türk halkı tarafından kabul görmemesi üzerine Akritas planı²⁶² çerçevesi

²⁵⁸ Üniversite öğrencilerinden bazıları af meselesindeki tutumu nedeniyle CHP'nide hedef alan açıklamada bulunmaktaydılar. Hatta içlerinde CHP gençlik kolları üyelerinde olduğu bazı öğrenciler arasında, af meselesi karşısında partinin takındığı tavır nedeniyle partiden istifa edenler dahi oldu. **Cumhuriyet**, (09.01.1963); **Yeni İstanbul**, (27.01.1963); Üniversite yerleşkeleri içerisinde affa destek olan öğrenciler Öğrenciler arasında özellikle Adalet Partili öğrenciler arasında Af

²⁵⁹ **Cumhuriyet**, (27.03.1963); **Ulus**, (27.03.1963); **Milliyet**, (24.03.1963), (28.03.1963), (30.03.1963).

²⁶⁰ Robert Holland, **Britain and The Revolt in Cyprus 1954-1959**, Clarendon Pres, Oxford, 1998, s.299; Michalis Stavrou Michael, **Resolving The Cyprus Conflict**, Palgrave McMillan, New York, 2009, s.25-26; A.Fusun Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", AÜ, **SBF Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s.43; Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", **Akademik Bakış**, Cilt 6, Sayı 11, Kış 2012, s.97; Hasan Duran, "BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bakış", Dumlupınar Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 21, Ağustos 2008, s.122.

²⁶¹ Jan Asmussen, **Diplomacy and Conflict During The 1974 Crisis, Cyprus At War**, I.B Tauris, London, 2008, s.13; Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Haz. N.Uğurlu, Yeni Gün Yay., İstanbul, 2000, s.40.

²⁶² Kıbrıs Cumhuriyeti'ni fiili olarak Yunanistan'a bağlamayı amaçlayan plandır. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasının önündeki en önemli engel olarak görülen, Londra ve Zürih Antlaşmaları'yla elde ettikleri

içerisinde adadaki Rum milliyetçileri tarafından Türk cemaate yönelik şiddet hareketleri başladı. Şiddet olayları 21-22 Aralık 1963 tarihinde üst seviyeye ulaştı.²⁶³

Kıbrıs'ta çıkan bu olaylar karşısında en sert tepkiyi öğrenci kuruluşları gösterdi. Türkiye hükümetini Kıbrıs'ta yaşanan olaylar karşısında pasif bir dış politika yürüttüğü gerekçesi ile eleştiren öğrenciler, yayınladıkları bildirimler²⁶⁴ ve 15 Mart 1964 tarihinde yaptıkları büyük bir miting ile olayları protesto ettiler.²⁶⁵ Öğrenciler; uluslararası arenada Kıbrıs ile ilgileri gelişmeleri yakından takip etmişler, özellikle 1974 yılında gerçekleşen barış harekâtının en büyük destekçisi oldular.

- **İdeolojik Konular;** Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren sosyal, kültürel ve ekonomik alanda hızlı bir şekilde dönüşüm geçirmeye başlamış, bu dönüşüm siyasal üst yapıyı şekillendirdiği kadar ideolojik fikirleri de etkilemişti.²⁶⁶ 1950'li yıllardan itibaren Türk aydınları arasında gelişen ideolojik akımların fikir düzeyleri, askeri müdahale sonrası

haklar nedeniyle azınlıktaki Türk Cemaatinin etkinliklerinin her türlü yola başvurulacak yok edilmesini amaçlar. Türk cemaati, artan şiddet olayları karşısında kendi güvenliğini sağlamaya yönelik olarak 1958'de kurulmuş olan Türk Mukavemet Teşkilatı etrafında örgütlenmeye başladılar. Tabitha Morgan, **Sweet and Bitter Island, A History of The British in Cyprus**, I.B. Tauris, London, 2010, s.242; Angelos Sepos, **The Europeanization of Cyprus, Polity, Policies and Politics**, Palgrave MacMillan, New York, 2008, s.23; William Mallinson, **A Modern History Cyprus**, I.B. Tauris, London, 2005, s.110; David Hanay, **Cyprus, The Search of a Solution**, I.B. Tauris, London, 2005, s.4; Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis, Gisela Welz, *“Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus”*, **Divided Cyprus, Modernity, History and an Island in Conflict**, Ed. Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis, Gisela Welz, Indiana University Press, Indianapolis, 2006, s.2; V.Zeki Serter, **Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, s.176; Ramazan Tosun, *“Kıbrıs Meselesi”*, Erciyes Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 10, 2001, s. 100; http://tr.wikipedia.org/wiki/Akritas_Plan%C4%B1, (13.07.2012)

²⁶³ Kanlı Noel saldırısı ile zieveye tırmanan olaylar esnasında Türk Cemaatin yaşadığı toplamda 103 köy ile Lefkoşe, Larnaka ve Tuzla'da Türklerin yaşadığı mahallelere saldırılar düzenlenmiştir. Çıkan olaylar sonucunda 364 Türk ile 174 Rum hayatını kaybetmiş olup, 25-30 bine yakın Türk göç etmek zorunda kaldı. Ayla Gürel, Mete Hatay, Christalla Yakinthou, **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak, Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları**, Rapor 5, Peace Research Institute Oslo, Oslo (PRIO), 2012, s.7; **Milliyet**, (23.12.1993)

²⁶⁴ Üniversite öğrencileri; Kıbrıs'ın taksim edilmesi fikrini dillendirmeye başlayan hükümet yetkililerinin bu söylemi karşısında *“Taksim değil ilhak istiyoruz”* şeklinde açıklamalarda bulunuyorlardı. **Tercüman** (28.12.1963)

²⁶⁵ Türkiye Milli Talebe Federasyonu ile Milli Türk Talebe Birliği tarafından organize edilen, *“Ordu Kıbrıs'a, Akdeniz gelen düşman değil biziz, İnönü çizmeni giy Büyük Taaruzu Unutma”* gibi pankartların yer aldığı, bir çok sendika ve sivil toplum kuruluşu tarafından desteklenen binlerce kişinin katıldığı büyük bir miting düzenlendi. **Ulus**, (16.03.1964)

²⁶⁶ Mustafa Çalık, **Siyasi Kültür ve Sosyolojinin Bazı Kavramları Açısından MHP Kaynakları, Hareketi ve Gelişimi (1965-1980)**, Cedit Yay., Ankara, 1995, s.79

yapılan yasal düzenlemelerle 1960'lı yıllardan itibaren daha da genişleyerek farklı boyutlar kazanmasına yol açtı.

II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan soğuk savaş ile birlikte dünya ABD ve SSCB önderliğinde, iki kutuplu bir yapı içerisinde ayrılmaya başladı.²⁶⁷ Türkiye'de savaş sonrası kendisine yönelik artan Sovyet baskısı ve istekleri²⁶⁸ karşısında mevcudiyetini korumak amacıyla 1952'de²⁶⁹ NATO'ya üye olarak, Liberal Batı bloğu içerisinde yer aldı.

II. Dünya Savaşı'na fiili olarak girmedigi için Avrupa ülkeleri gibi büyük bir fiziki, sosyal ve ekonomik yıkıma uğramayan Türkiye'ye, Truman Doktrini²⁷⁰ gereği Marshall planı²⁷¹ ile de ekonomik yardımlar yapıldı. Ancak Soğuk Savaş ortamı içerisinde NATO'ya bağlı olarak, Kapitalist batı bloğu içerisinde yer aldığı için yapılan Marshall

²⁶⁷ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl Aşırılikler Çağı 1914-1991**, Çev. Y.Alogan, 5. Baskı, Everest Yay., İstanbul, 2001, s.302

²⁶⁸ Mehmet Gönlübol, A.Haluk Ülman, A.Suat Bilge, Duygu Sezer, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)**, 8. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s.201; 7 Ağustos 1946 tarihinde Rusya tarafından Türkiye'ye verilen nota ile gün yüzüne çıkan istekler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; **Cumhuriyet**, (16.08.1946); A.Nimet Kurat, **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)**, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara, 1959, s.47.

²⁶⁹ 18 Şubat 1952'de Meclis'te yapılan Nato'ya giriş antlaşmalarının onaylanacağı oturuma, toplam 487 milletvekilinden 410 tanesi katılmış, yapılan oylamada 1 çekimser oy'a karşılık, iktidar ve muhalefetin tam desteği sonucu 409 oyla kabul edildi. **TBMM Tutanak Dergisi**, C 13, Dönem IX, s.331-339.

²⁷⁰ II. Dünya Savaşı sonrasında, genileyen ve nüfuzu hızla yayılan Sovyetler Birliği'ni çevreleyerek gücünü sınırlandırmak amacıyla, komünizmle mücadele eden başta Türkiye ve Yunanistan olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinin askeri yönden desteklenmesini savunan ABD menşei politik programının adıdır. Stephen E. Ambrose, Douglas G. Brinkley, **Rise To Globalism, American Foreign Policy Since 1938**, 8. Edition, Penguin Boks, New York, 1993, s.79-98; Oral Sander, **Siyasi Tarih II (1918-1994)**, İmge Kitabevi, 12. Baskı, Ankara, 2004, s.257-258; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 15. Baskı, Aklım Yayınevi, İstanbul, 2005, s.441-444.

²⁷¹ Askeri yardım amacıyla oluşturulan Truman Doktrini'nin yetersiz olduğu, program dâhilindeki 16 ülkenin ekonomik yardımlarla da desteklenmesi gerektiği düşüncesinin ortaya çıkması üzerine, tehlike altında olduğu ileri sürülen devletlerden bazılarına 1948-1951 yılları arasında yapılan Marshall yardımları şunlardır;

Ülke	Toplam (Milyon Dolar)	Ülke	Toplam (Milyon Dolar)
Türkiye	137	Avusturya	468
İngiltere	3297	Belçika ve Lüksemburg	777
Almanya	1448	Hollanda	1128
Yunanistan	376	Norveç	372
Fransa	2296	İsviçre	250
Danimarka	385	İtalya	1204
Portekiz	70	İrlanda	133
İzlanda	43	İsveç	347

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan%C4%B1 (23.02.2013)

yardımları, DP hükümetlerince katma değer yaratıcı alanlara yönelik yatırım olarak kullanılmaması nedeniyle, istendik yönde bir sosyal ve ekonomik refah ortamı sağlanamadı. ABD eksenli iç ve dış politikanın şekillendiği bir dönemde, Türkiye'nin köklü bir ekonomik atılım sağlayamaması karşısında Türk aydınları, yeni model arayışları içerisine girer. Ayrıca; Kıbrıs meselesi konusunda Avrupa'lı müttefik devletlerin ve ABD'nin Türkiye karşıtı tavrı ve ülke içerisinde büyük tepki toplayan Johnson Mektubu,²⁷² aydınlar ve öğrenciler arasında ABD'ye karşı bir antipati oluşmasına,²⁷³ Türkiye'nin Liberal batı bloğu seçiminin doğruluğunu sorgulamaya itmiştir.

Bu dönemde; iç ve dış politik gelişmeleri dikkatlice takip eden bazı Türk aydınlarının ve öğrencilerin dikkatini Sosyalist ülkeler çeker. II. Dünya Savaşı sonrasında 1945-1957 yılları arasında 36 tanesi Afrika'da olmak üzere 69 yeni devlet kurulmuştu.²⁷⁴ Yeni kurulan devletlerin hemen hemen hepsi, yeni biten dünya savaşı öncesi dönemde, Kapitalist batı ülkelerinin sömürgesi durumundaydı. Savaş sonucunda artan milliyetçilik fikirlerinin etkisiyle bağımsızlıklarına kavuşan bu devletler, eski sömürgeci devletlere karşı tam bağımsızlıklarını kazanamabilmek amacıyla kapitalist batıyla ilişkilerini sınırlı tutmaya çalışırken, her anlamda batının antitezi olduğu savıyla ortaya çıkan SSCB ve sosyalizm, bu yeni ülkelerde sempati uyandırıyor.²⁷⁵ Sosyalizm ile yönetilen bazı

²⁷² Kıbrıs meselesi nedeniyle ABD başkanı Lyndon B. Johnson tarafından 5 Haziran 1964'de Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilen sert ifadelerin kullanıldığı tarihi mektuptur. Kamuoyu, mektubun içeriğini ancak 1,5 yıl sonra, 13 Ocak 1966'da Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanması üzerine haberdar olmuştur. Mektubun sızması üzerine ertesi gün Johnson mektubuna İsmet İnönü'nün verdiği resmi cevabı yayınlanmıştır. **Hürriyet**, (13-14.01.1966), **Milliyet**, (14.01.1966), **Tercüman**, (14.01.1966), Mektubun tam metni için bkz; **Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı**, AÜ Sosyal Bilimler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsü, Vol VII, Ankara, 1966, s.139-141.

²⁷³ B.Oran, **Türk Dış Politikası I**, s.689-691; M.Çalık, a.g.e., s.80.

²⁷⁴ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2001)**, 6. Baskı, DER Yay., İstanbul, 2006, s.688.

²⁷⁵ SSCB lideri Nikita Kruşçev (1894-1971), 1961 yılında yaptığı bir konuşmada; Marksizmin evrensel olarak asıl yayılma imkânını, II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgeci devletlere karşı verilen ulusal bağımsızlık savaşları ile sağladığını ileri sürer. Terence K.H opkins, Immanuel Wallerstein, **Geçiş Çağı, Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)**, Çev. N.Ersoy, E.Abadoglu, O.Akalın, Y.Kaya, Avesta Yay., İstanbul, 2000, s.38

ülkelerin hızlı bir şekilde ekonomik refahı sağlaması da bu sempatinin oluşmasında önemli bir etkendi.

Sosyalizme karşı sempati besleyen bazı aydınlar için bu dönemde dikkatli izlenen ülkelerden bir tanesi de komşu devlet olması nedeniyle Bulgaristan'dır. Savaş sonrası büyük bir yıkımın eşiğine gelmiş olmasına rağmen, savaş sonucunda SSCB desteğiyle başa geçen Georgi Dimitrov önderliğinde gerçekleşen sistem değişikliği sonucunda, ülkenin kısa sürede ekonomik ve sosyal refah düzeyine yükseltmesi de aydınlar ve üniversite öğrencileri arasında Sosyalizme karşı oluşan sempatiyi kuvvetlendirmekteydi.²⁷⁶ Sosyalizme karşı bazı aydınlar ve öğrenciler arasında gelişmeye başlayan bu sempati duygusu, 1961 Anayasası'nın getirdiği demokratik ortam sayesinde legal bir şekilde savunulmaya başlanmış olup, bu faaliyetler ilk olarak 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi'nin kurulması ile somutlaşmıştır.

Türkiye'de 1968 yılında zirveye ulaşan öğrenci olayları başlangıçta; eğitim için daha fazla kaynak ayrılması, eğitim-öğretim şartlarının çağa uygun şekilde düzeltilmesi ve okul yönetim kurullarında daha çok söz sahibi olmak noktasında gittikçe artan talepler toplamı olarak ortaya çıktı. Zaman içerisinde Yükseköğretim sistemiyle ilgili olarak değiştirilmesini istedikleri haklı taleplerinden bazılarının, rahatlıkla bir senato kararıyla bile düzeltilmesi mümkün iken, karşılarına çıkartılan bürokratik engeller bir yana, kazandıkları bazı demokratik hakların dahi ellerinden alma teşebbüsleri²⁷⁷ nedeniyle ülke

²⁷⁶ Bulgaristan; Osmanlı Devleti döneminde ülkenin bir eyaleti konumunda iken, II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen sistem değişikliği sonucu, kısa sürede adam başı ihracatı Türkiye'nin on katına çıkmıştı. Bulgaristan ayrıca Hindistan'da bir tane traktör fabrikası dahi kurmuş iken aynı tarihlerde Türkiye Avrupa Devletleri'nden traktör ihraç etmekte dahi bazen zorlanmaktaydı. Bkz; Savaş Açıkaya, **Solun Türk Devrimiyle İmtihani**, Paraf Yay., İstanbul, 2011, s.63

²⁷⁷ 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrası dönemde; üniversite resmi açılışlarında söz sahibi olan üniversite öğrencilerinin bu hakları, 1964 yılında İstanbul Senatosu'nun aldığı bir karar ile kaldırması üzerine eğitim-öğretim dönemi törensiz başladı. Öğrenci kuruluşları yayınladıkları bildiri ile üniversite yöneticilerinin keyfi

yönetim sistemini sorgulanmaya başlandılar. Aşağıdaki tablodanda anlaşılacağı üzere; 1960'lı yıllardan itibaren öğrencilerin ilgi alanlarının genişlemesi ve artan ideolojik perspektifler doğrultusunda çeşitli iç ve dış siyaset konularını da kapsayacak şekilde genişleyerek, ülke çapında büyük ölçekli talepler şekline dönüştü.

Tablo 4 Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin En Çok Konuştukları Siyasal ve Toplumsal Sorunlar

SORUNLAR	Öğrenciler (%)	Dernek Yöneticileri (%)
Kıbrıs meselesi	34.4	19.3
İktisadi kalkınma	13	22
Eğitim	6.9	–
Sosyalizm ve sosyal adalet	6.6	4.6
Siyasi partiler ve iç politika	6.3	7.3
Toprak Reformu	5.7	11
Yabancı sermaye ve petrol	1.9	2.7
Dış politika	1.6	7.3
Tasnif edilmeyen başka cevaplar	19.2	19.3
Cevapsız	4.4	6.4
Toplam	100	99.9
Konuşulan öğrenci sayısı	317	109

Kaynak: Ö.Ozankaya, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, s.46.

1968 olayları, öğrencilerin henüz diploma almadan toplumu dönüştürmeye çalışmaları olarak ifade edilen bir süreç olarak kendini göstermektedir.²⁷⁸ Bu zaman zarfında; üniversite öğrencilerinin yaşanan iç ve dış olaylar karşısında bakış açılarında görülen değişim, öğrenci kuruluşlarının yayınlamış oldukları bildirimlere de yansımıştır;

uygulamalarını sert bir şekilde eleştirmiş, acilen demokratik bir üniversite reformunun yapılması gerektiği belirtmişlerdir. Bkz; Ö.Köknel, *a.g.e.*, s.188.

²⁷⁸ A.Bağış Erten, *"Türkiye'de 68"*, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, cilt:8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.842.

Tablo 5 Öğrenci Kuruluşlarının Bildirileri

Bildiri Konuları	1950-1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Öğrenci İşleri							
Öğrenci Kuruluşlarının Birleştirilmesi	4	3	4	-	-	-	-
İdeolojik Konular							
Amerika Aleyhtarı Bildiriler	-	5	15	15	20	34	229
Gerici Dini Eylemlerin Kınanması	16	25	15	17	32	28	204
İç Politika Sorunları							
Atatürk Devimlerinin Korunması	24	3	7	6	11	14	37
Hükümet Politikalarının Kınanması	-	20	26	38	47	61	282
Ekonomik Sorunlar	-	11	16	23	30	47	94
Halkın Diğer Kesimi İle İşbirliği Çağrısı	8	-	-	-	-	-	63
Uluslararası Sorunlar							
Kıbrıs	24	4	3	7	5	4	-

Kaynak: Nermin Abadan, "Türk Üniversite Öğrencileri ile Genç İşçilerin Siyasal Eğilimleri", s.71.

Yukarıdaki tabloda belirtilen bildiri sayılarından da anlaşılacağı üzere; 1967 ve 1968 eğitim-öğretim yılından itibaren gittikçe politikleşen öğrenci birliklerinin siyasi konulara karşı duyarlılıkları, 1960'lı yıllardan itibaren artmaya başlamıştır. Özellikle 1965 seçimlerinin ortaya çıkardığı tablo sonucu,²⁷⁹ Türkiye İşçi Partisi'nin meclise girdiği ve

²⁷⁹ 1965 Türkiye genel seçimleri sonucunda şu şekilde bir tablo ortaya çıkmaktadır;

Parti Adı ve Lideri	Oy Oranları (%)	Kazanılan Milletvekili Sayısı (Toplam: 450)
---------------------	-----------------	---

Adalet Partisi'nin tek başına iktidar olduğu dönemden itibaren ülke içerisinde öğrenci örgütleri arasında ideolojik ayrışma netleşmeye başlar. Özellikle sosyalist muhalif öğrenci örgütlenmesinin arttığı gözlemlenir. Türkiye İşçi Partisi milletvekili olan Çetin Altan'ın iktidar partisi tarafından dokunulmazlığının kaldırılması yönünde faaliyet içine girmeleri karşısında en sert tepki, üniversite öğretim üyeleri ve öğrencilerce gösterilir.²⁸⁰

II.3.2. 1968 Olaylarının Gelişimi

1967 yılı, 1968 yılı öğrenci olaylarının hem habercisi hem de hazırlayıcısıydı.²⁸¹ Sol karakterli öğrenci örgütlerinin aktif bir şekilde ön plana çıkmasını sağlayan en büyük olay, 1967'de Amerikan 6. filosunun Türkiye'ye gelişi esnasında yaşandı. 1965'te Kıbrıs'ta yaşanan olaylar esnasında iki devlet arasında ilişkileri gerginleştiren Johnson Mektubu nedeniyle, 1960'lı yıllardan itibaren belli aralıklarla Türk limanlarına uğrayan Amerikan 6. Filo'suna bağlı gemiler, artık öğrenciler arasında, Amerikan emperyalizminin önemli bir unsuru olarak görülmüş ve pek de hoş karşılanmamaya başlanmıştı.²⁸²

6. Filo'nun Haziran 1967'deki Türkiye ziyareti, öğrencilerin protesto etmesi nedeniyle olaylı başladı. Filo komutanının Taksim anıtına koyduğu çelenk, öğrenciler tarafından parçalanır.²⁸³ Ziyareti protesto etmek amacıyla 24 Haziran günü, öğrencilerin

Adalet Partisi (Süleyman Demirel)	52.87	240
Cumhuriyet Halk Partisi (İsmet İnönü)	28.75	134
Millet Partisi (Osman Bölükbaşı)	6.26	31
Yeni Türkiye Partisi (Ekrem Alican)	3.72	19
Türkiye İşçi Partisi (Mehmet Ali Aybar)	2.97	14
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (A. Türkeş)	2.24	11
Bağımsızlar	2.38	1

Kaynak: http://www.konrad.org.tr/secim/ayrinti.php?yil_id=5 (12.02.2013)

²⁸⁰ **Milliyet**, (03.07.1967).

²⁸¹ T.A. Türkyılmaz, **a.g.e.**, s.111.

²⁸² Mustafa Eren, **Kanlı Pazar, 1960'lar Türkiye'sinde Milliyetçiler, İslamcılar ve Sol**, Kalkedon Yay., İstanbul, 2012, s.121.

²⁸³ **Akşam**, (23.06.1967).

organize ettiği ve binlerce kişinin katıldığı Beyazıt Meydanı'ndan Taksim'e doğru bir yürüyüş düzenlenir. Rıhtımda bulunan Amerikan bayrakları indirilir.²⁸⁴ Amerikalıların Taksim anıtına koydukları çelenk yakılır.²⁸⁵ Amerikan 6. Filo'suna bağlı savaş gemileri, bu gergin ortamda 6 Ekim'de İstanbul'a tekrar gelir. Öğrenci kuruluşları ziyareti protesto etmek amacıyla Dolmabahçe'de bir oturma mitingi düzenleme kararı alır.²⁸⁶ Miting yüzünden Amerikan askerleri karaya çıkamaz, filo komutanı ancak helikopter ile Yeşilköy'e inebilir.²⁸⁷ Protesto için öğrencilerden bazıları açlık grevine bile başlar.²⁸⁸ Ancak en şiddetli 6. Filo gösterileri 1969 yılında yapılır.

1968 yılına gelindiğinde, ülkedeki siyasi partilerin ana gündemi anayasanın sosyalizme açık olup olmadığıdır.²⁸⁹ Bazı öğrenciler ülke gündemine paralel olarak ülke içerisinde Komünist avına çıkar.²⁹⁰ Gençlik teşkilatlarından olan MTTB, meclisteki olaylar²⁹¹ üzerine, “*Komünizm Yolunda Olanları Ezeceğiz*” yazılı bir çelengi TİP binasına bırakırlar.²⁹² Yaşanan olaylar karşısında sosyalizm fikrine sempati ile yaklaşan öğrenci kuruluşları da Ankara Tandoğan Meydanında düzenledikleri olaylı anayasa mitingi ile cevap verir.²⁹³ İkinci miting de bazı öğrenci kuruluşları ve TİP önderliğinde İstanbul'da

²⁸⁴ **Milliyet**, (25.06.1967); **Akşam**, (25.06.1967). Bu dönemdeki bu olaylara rağmen, 6. Filoya yönelik en büyük protestolar 1968 yılında gerçekleşir.

²⁸⁵ Harun Karadeniz, **Olaylı Yıllar ve Gençlik**, 8. Baskı, Belge Yay., İstanbul, 1995, s.66

²⁸⁶ **Milliyet**, (07.10.1967).

²⁸⁷ **Cumhuriyet**, (08.10.1967). Filo Komutanı Koramiral Milliam Martin, gazetecilerin bir sorusu üzerine; “*6. Filo 20 yıldır Türkiye'ye gelip-gitmektedir. Bu ziyaretler daima dostlu içinde yapılıyor. Bu defaki protestonun manasını anlayamadık. Biz Türkiye ile daima dostuz ve dost kalmak istiyoruz*” diyerek protestoların nedenini kavrayamadıklarını açıklar. **Milliyet**, (08.10.1967).

²⁸⁸ **Akşam**, (11.10.1967).

²⁸⁹ **Akşam**, (08.01.1968).

²⁹⁰ **Cumhuriyet**, (05.02.1968).

²⁹¹ 19 Şubat 1968 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde devam etmekte olan bütçe görüşmeleri esnasında TİP Milletvekillerinden bazıları AP Milletvekillerinin fiziki saldırılarına maruz kalırlar. Olaylar sonucu yerlerde tekmelenen Çetin Altan, Sadun Eren ve Yunus Kocak Yaralanır, hatta Yunus Koçak yaralı olarak hastahaneye kaldırılır. **Milliyet**, (21.02.1968).

²⁹² **Cumhuriyet**, (23.02.1968).

²⁹³ **Milliyet**, (24.02.1968). Mitingin hazırlanış nedenlerini dağıttıkları bir bildiri ile açıklayan öğrenciler; “*Olaylar artık kamuoyundan saklanamaz hale geldi. Türkiye Büyük Millet Meclisinde halk temsilcilerinin güvenliği sağlanamaz hale geldi. Atatürkçüler görev başına! (...) Anayasa bekçileri görev başına! Türkiye Cumhuriyeti'nin yürekli bekçileri, sonuna dek direneceğiz elbette. Halkın yönetimi kuruluncaya dek*

yapılır.²⁹⁴ Sosyalist öğrenci teşekküllerinin düzenledikleri “*Uyanış*” mitingleri karşısında sağ görüşlü öğrenciler de MTTB önderliğinde “*Şahlanmış*” mitinglerini düzenler, konuşmacı olarak da Şair Necip Fazıl Kısakürek katılır.²⁹⁵

Öğrenci kuruluşları arasında yaşanan ideolojik farklılaşmaların gittikçe arttığı bu dönem içerisinde; İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonunda 7 Mart 1968’de düzenlenmekte olan 20. Uluslararası AIESEC* kongresinde çıkan olaylar, gerilimi daha da artırır. Hükümet adına kongreye katılan Devlet Bakanı Seyfi Öztürk’ün şahsında, Başbakan Süleyman Demirel ve Amerika aleyhine bir gurup öğrenci tarafından protesto sloganları atılır.²⁹⁶ Kongre sonunda slogan atanlardan toplamda on öğrenci hakkında soruşturma açılır.²⁹⁷ Yedi öğrenci açılan soruşturma sonucu tutuklanır.²⁹⁸

1968 yılı öğrenci boykotlarının başlangıcı; Hatice Babacan adlı öğrencinin, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde derslere başörtüsü ile girmek istemesi yüzünden patlak veren olaylar esnasında gerçekleşir.²⁹⁹ Fakülte yönetim kurulu; Hatice Babacan ve derste onun lehine konuşan öğrenci Mustafa Demirsoy’un okuldan atılmalarına, Mahmut

anayasanın tanıdığı tüm haklar kullanılacak.” Diyerek tartışmalara taraf olurlar. **Cumhuriyet**, (24.02.1968). Miting esnasında çıkan olaylarda 8 kişi yaralanır, 20 kişi de gözaltına alınır. **Milliyet**, (25.02.1968).

²⁹⁴ Uyanış Mitingleri adı verilen mitinglerde İÜTB, TOTB ve çeşitli fakültelerin Fikir Kulüpleri Federasyonlarınca desteklenmiş olup, öğrenciler göstericiler esnasında hep bir ağızdan; “*Türk gençliği, devrimi yapacak; Bize Amerika selam duracak; Toplarıyla, tanklarıyla gelseler dahi; Sosyalist olacak Türk’ün ülkesi*” dörtlüğünü marş halinde söylemekteydiler. **Cumhuriyet**, (26.02.1968).

²⁹⁵ **Tercüman**, (04.03.1968); **Cumhuriyet**, (04.03.1968); MTTB Başkanı İsmail Kahraman mitingde yaptığı konuşmada “*Bu son fikri ikazdır, sıra fiili ikaza geldi*” şeklinde konuşma yapar. Bkz; **Milliyet**, (04.03.1968).

* İktisat ve Ticari İlim Yapan Öğrenciler Birliği.

²⁹⁶ Aralarında Deniz Gezmiş ve Bozkurt Nuhoğlu’unda bulunduğu öğrenciler önce; “*Yankee Go Home*”, “*Morrison Süleyman*”, “*Namaza, Namaza*”, “*Yaşasın Sosyalizm*”, “*Faşistler, Satılmışlar, Bağımsız Olmak İstiyoruz*” şeklinde sloganlar attıktan sonra “*Dağ başını duman almış*” diye bağırarak birlikte Gençlik Marşını söylemişlerdir. Bkz; **Cumhuriyet**, (08.03.1968).

²⁹⁷ **Milliyet**, (08.03.1968).

²⁹⁸ **Cumhuriyet**, (10.03.1968).

²⁹⁹ **Cumhuriyet**, (12.04.1968). Olayın başlangıcı ise; fakülte hocalarından Doç. Dr. Bahriye Üçok’un dersine Hatice Babacan adlı öğrencinin başörtüsü ile girmesi, dersten çıkartılmak istemesi üzerine Mustafa Demirsoy adlı öğrencininde, Bahriye Üçok ile sert bir şekilde tartışmaya girmesi üzerine çıkan tartışma ile patlak verir. **Milliyet**, (16.04.1968); Süleyman Genç, **12 Mart’a Nasıl Gelindi? Bir Devrin Perde Arkası 1960-1971**, İleri Yay., Ankara, 1971, s113.

Baykam adlı bir diğer öğrenciye de onbeş günlük “Tard” cezası verilmesi üzerine,³⁰⁰ öğrenciler boykota başladılar.³⁰¹ Olaylar üzerine fakülte bir ay süre ile kapatılır.³⁰² Fakülte dekanı istifa eder.³⁰³ Fakülteyi işgal edip, dekanı tartaklayan, kimseyi de okula sokmayan öğrenciler³⁰⁴ yayınladıkları bildiride;³⁰⁵

- Arapça bilen hocaların derslerine girmelerini
- Ders kitaplarının sadece tercüme eserlerden oluşmamasını,
- Kız öğrencilerin diledikleri kıyafetlerle derslere girebilmelerini,
- Türkiye’de din hürriyetini
- Dekan ve bazı kifayetsiz yöneticilerin değiştirilmesini istediler.

1968 yılının ikinci kısmı boykot dalgası ise Erzurum’da başlayarak Ankara ve Ege üniversitesi Ziraat Fakültelerine yayılan hadiselerdir. Mesleki alanda karşılaştıkları eşitsizlik ve maaş farklılıkları nedeniyle başlatılan boykot,³⁰⁶ çeşitli ziraat meslek

³⁰⁰ Fakülte Dekanı Hüseyin Yurtaydın yaptığı basın açıklamasında bu öğrencilerin başörtüsü nedeniyle değil de hocalarına hakaret ettiklerini ve yönetim kurulu kararı ile cezalandırıldıklarını açıklar. **Milliyet**, (12.04.1968).

³⁰¹ **Milliyet**, (16.04.1968).

³⁰² **Milliyet**, (20.04.1968).

³⁰³ N.Mater, **a.g.e.**, s.296; Başbakan Süleyman Demirel, boykot olayları ile ilgili Meclis genel kurulunda yapmış olduğu genel değerlendirme esnasında İlahiyat Fakültesi boykotuyla ilgili olarak; **“İlahiyat Fakültesi’ndeki boykotçuları müdafaa edeceğimi mi zannediyosunuz? 20. Asrın 1968 Türkiye’sinde başörtüsü Türkiye’nin hangi problemini halledecek? Müdafaa edeceğimizi mi zannediyosunuz?”** diyerek, konuyla ilgili düşüncelerini açıklar. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 80. Birleşim, Dönem:2, Cilt: 28, Toplantı:8, Oturum:1, 24.06.1968, s.337.

³⁰⁴ **Milliyet**, (23.05.1968).

³⁰⁵ T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.413-414.

³⁰⁶ **Milliyet**, (31.05.1968); Hikmet Altuğ, Kazım Arısan, Özcan Köknel, Nephân Saran, **Öğrenci Hareketlerinin Bilimsel Yönden Araştırılması**, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay., Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1970, s.13; Cengiz Kürşat (Haz.), **“1968 Yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’nde Öğrenci Hareketleri Dosyası”**, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 30, Temmuz 1999,s.74.

odalarının da desteğini alan öğrenciler, taleplerinin kabul edilmesi üzerine boykotu sona erdirirler.³⁰⁷

1968 Mayıs ayına geldiği zaman başta Fransa ve Almanya olmak üzere, Avrupa'daki önemli üniversitelerin genelinde boykot ve işgal dalgası iyice yayılmıştı. Avrupadaki üniversite öğrencilerinin sistem karşıtı tavrı ve reform istekleri, isteklerini gerçekleştirmede uyguladıkları yollar, Türkiye'deki muadilleri içinde büyük bir ilham kaynağı olur.³⁰⁸ Bu dönemde üniversite öğrencilerinin bir diğer gündemi ise; NATO'ya hayır etkinlikleri olur.³⁰⁹

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Ziraat Fakültesi boykotları bireysel veya mesleki bir sorun kaynaklıdır. Üniversite sisteminde büyük çaplı bir reform³¹⁰ yapılması isteği ile başlayan büyük büyük boykot olayları ise, Mayıs 1968'de DTCF'de başlar.³¹¹ 10 Haziran'da fakültede reform isteyen öğrenciler, dersleri ve devam etmekte olan sınavları boykot eder.³¹² Fakülte kapısına bazı öğrenciler kendilerini zincirleyerek içeriye başka birinin girmesini engellerler. Aynı gün Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde bir milletvekilinin çıkardığı olayları protesto etmek amacıyla öğrenciler yürüyüşe geçer.³¹³

³⁰⁷ **Milliyet**, (04.06.1968)

³⁰⁸ Süleyman Kocabaş, **Bir Kuşağın Dramı (1960-1980)**, Vatan Yay., Kayseri, 2004, s.246; Dünyada gerçekleşen 1968 olaylarının Türkiye'ye etkileri konusunda Cüneyt Akalın; **"Dünyada 68 olmasaydı, Türkiye'de 68 olmazdı. Tıpkı, Rusya'da Ekim Devrimi olmasaydı, bizde kimsenin Türkiye Komünist Partisini kurmaya kalkışmayacağı gibi"** Avrupa etkisini göz önüne serer. C.Akalın, **a.g.e.**, s.236.

³⁰⁹ **Akşam**, (21.05.1968); NATO'ya karşı ilk kampanya 14.05.1968'de başlar. Bkz; H.Karadeniz, **a.g.e.**, s.75.

³¹⁰ Zamanın öğrenci liderlerinden olan Harun Karadeniz 1968-1969 yıllarında üniversite gençliği artık sadece fakültelerde kısmi reformlar değil, **"İlkokuldan üniversiteye kadar eğitimde devrim"** istediklerini belirtir. Bkz; H.Karadeniz, **a.g.e.**, s.91.

³¹¹ Devam etmekte olan Latince dersi sınavı esnasında, Prof. Dr. Samim Sinanoğlu salona gelerek, herhangi bir gerekçe ileri sürmeksizin sınavın ileri bir tarihe ertelendiğini açıklamaları üzerine olaylar başlar. **Cumhuriyet**, (11.06.1968).

³¹² **Hürriyet**, (11.06.1968); **Tercüman** (11.06.1968); **Cumhuriyet**, (11.06.1968); **Milliyet**, (11.06.1968).

³¹³ AP Afyon Milletvekili Mustafa Akalın'ın hastahanedeki doktorları dövdüğü iddiası üzerine, aralarında bazı Hacettepe Tıp Fakülte'lilerinde olduğu 300 kadar öğrenci sessiz bir protesto yürüyüşü düzenler. Bkz; **Milliyet**, (11.06.1968).

Bu iki olay, Türkiye’de üniversitelerde yaşanan 1968 boykot hareketlerinin başlangıcı ve ateşleyicisi olur.

Boykot başladıktan sonra 50’ye yakın arkadaşı ile birlikte fakülteyi işgal eden DTCF Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı, akşama doğru yapmış olduğu basın toplantısında boykotun amacını açıklamıştır;³¹⁴

“Dünya gençliği bizden çok daha iyi şartlarda bulunurken, daha iyi olanaklara kavuşmak için mücadele verirken pek ilkel koşullarla ve en ilkel yönetmeliklerle öğrenimimize devam etmemiz, Türk gençliğinin devrimcilik görüşü ile bağdaşmamaktadır. Biz, bu hareketle Türkiye’deki bütün üniversite gençliğinin devrimci hareketlerine, fakültemiz bahçesini mücadele alanı olarak ayırdık”

Celal Kargılı daha sonra da 13 maddeden oluşan reform isteklerini ilan eder. Bunlar;³¹⁵

- Fakülte dekanı, ya Atatürk ilkelerine saygılı olmalı ya da görevini derhal terk etmelidir.
- Fakülte mezunları, layık oldukları görevlere layık oldukları ücretlerle atanmalıdır.
- Filolojilerde Latince dersleri kaldırılmalıdır.
- Lisan barajı tamamen kaldırılmalıdır.
- Öğrencilere şubat hakkı verilmelidir.
- Belge tamamen kaldırılmalıdır.
- Harçlar dondurulmalıdır.
- Birinci sınıfta sınav kaldırılmalıdır.

³¹⁴ http://www.birgunabone.net/sunday_index.php?news_code=1212910142&year=2008&month=06&day=08 (22.05.2013); Celal Kargılı daha sonraki dönemlerde CHP İçel Milletvekili olarak meclise girer.

³¹⁵ **Cumhuriyet**, (11.06.1968); **Milliyet**, (11.06.1968); T.Feyzioğlu, **a.g.e.**, s.416; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.185.

- Filolojilerde üçüncü sınıfta sınav kaldırılmalıdır.
- Yönetmelik öğrenci lehine değiştirilmelidir.
- Fakülte yönetimine öğrenciler katılmalıdır.
- Fakülteye öğrenci alımları belli oranda yapılmalıdır.
- Bir günde birden fazla sınav yapılmamalıdır.

şeklinde genel olarak fakülte yönetmelikleri ile ilgili değişikliklerin talep edildiği isteklerdir. DTCF başlayan boykot ve işgal hadiseleri kısa süre içerisinde üniversitenin diğer fakültelerine yayılır. Aynı dönem içerisinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri de eğitimde reform isteği ile fakülteyi işgal ettiler. İstekleri ise,³¹⁶

- Elemenin kaldırılması,
- Barajların kaldırılması,
- Sözlü imtihanların en az üç gün ara ile yapılması,
- Sınavlarda kazanılan derslerin hiçbir şekilde yanmaması,
- Yönetmelikte öğrenci aleyhine olan bütün hükümlerin değiştirilmesidir.

TMGT ve TMTF gibi resmi öğrenci kuruluşlarının da desteğiyle diğer üniversitelere yayılır.³¹⁷ Pazarlıklar ay sonuna kadar devam eder.³¹⁸ 20 Haziran tarihli Akşam Gazetesi'ne göre devam edegelen boykot ve işgaller şu şekildedir;

Tablo 6 Fakülteleere Göre Boykot ve İşgaller::

FAKÜLTE ADI	BOYKOT-İŞGAL BAŞLAMA
-------------	----------------------

³¹⁶ **Milliyet**, (12.06.1968).

* İstanbul Üniversitesi tarafından olayların nedenini araştırmak amacıyla oluşturulan komisyonun raporuna göre; öğrenci taleplerinin büyük bir kısmının, uygulama imkânı olmayan arzular niteliğine dönüştüğü ileri sürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz; H.Kurtul, K.Arısan, Ö.Köknal, N.Saran, **a.g.e.**, s.17.

³¹⁷ **Milliyet**, (14.06.1968); S.Kocabaş, **a.g.e.**, s.247; N.Mater, **a.g.e.**, s.296.

³¹⁸ Boykotcu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu direniş komite üyelerinden bazıları Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'la dahi görüşme ve sorunlarını anlatma fırsatını elde ederler. Cumhurbaşkanı Sunay; **"Öğrencilerin isteklerinin çoğu haklı görünüyor. Bunların birçoğunun bugüne kadar halledilmiş bulunması lazımdır"** diye bir açıklama yapar. Ayrıntılı bilgi için bkz; **Milliyet**, (20.06.1968).

	TARİHİ VE DURUMU
İstanbul Teknik Üniversitesi (Makine, Maden, Elektrik, Kimya, Mimarlık Fakülteleri ve Maçka Teknik Okulu	17 Haziran'da boykota başladılar. 18 Haziran'da fiili işgal oldu.
Şişli Özel İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	14 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
Işık Mühendislik ve Mimarlık Yüksek O.	15 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
Diğer Yüksek Okullar	Yüksek özel okul sahipleri ve Vali ile yaptıkları toplantıdan sonra okulları bir hafta süre ile kapatılmış ve boykota başlamaları önlenmiştir.
Devlet Güzel Sanatlar Akademisi	17 Haziran'da ilk boykot, sonra erteleme, 19 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu.
MEB'e bağlı Beyoğlu Olgunlaşma Ens.	18 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi	11 Haziran'da sınav boykotu, 12 Haziran günü fiili işgal oldu.
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	12 Haziran'da boykot, 14 Haziranda işgal gerçekleşti.
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi	12 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi	14 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
İstanbul Üniversitesi Dişçilik Fakültesi	15 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	15 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi	15 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi	14 Haziran günü boykot başladı. İstekleri kabul edildiği için aynı gün sona erdi.
Florance Nightingale Yüksek Hemşirelik Okulu	16 Haziran'da boykot başladı. Halen devam ediyor.
Ankara Üniversitesi DTCF	11 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	12 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
Ankara Üniversitesi Sağlık Okulu	14 Haziran'da boykot oldu

Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi	15 Haziran'da boykot oldu
Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi	13 Haziran'da boykot oldu
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi	14 Haziran'da boykot oldu
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	Mayıs ayı işgal ve boykot
Hacettepe Üniversitesi	Yok
Ortadoğu Teknik Üniversitesi	Yok
Gazi Eğitim Enstitüsü	14 Haziran'da boykot oldu
Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	Yok
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi	Yok
Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi	Yok
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fak.	Yok
İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek O	18 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
Yüksek Denizcilik Okulu	19 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
İktisadi Ticari İlimler Akademisi	14 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
İstanbul Eğitim Enstitüsü	18 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu
Maçka Yüksek Tekniker Okulu	19 Haziran'da boykot ve fiili işgal oldu

Kaynak : **Akşam**, (20.06.1968); Aktaran: T.Feyzioğlu, **a.g.e.**, s.452.

Türkiye'de Haziran 1968'den itibaren kitlesellenen olaylarda üniversite iç yapısıyla ilgili öğrenci isteklerini genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz;³¹⁹

- Yönetime katılma isteği
- Tam Gün yasasının çıkması
- Özel üniversitelerin devletleştirilmesi
- Sınav ve sınıf geçme yönetmeliklerinin düzeltilmesi
- Okul ve sınıfların fiziki yetersizliklerinin uygun hale getirilmesi

³¹⁹ Mahmut Tezcan, "Memleketimizde Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenci Hareketleri ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar", **1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de)**, AÜ Eğitim Fakültesi Yay., Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s.176; T.Feyzioğlu, **a.g.e.**, s.252-253,416; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.186; V.Bayhan, **a.g.e.**, s.254-255; M.Tezcan, **Gençlik Sosyolojisi...**, s.48-49; Bu sorunların bir kısmı günümüzde de devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Suavi Tuncay, "Türkiye'de Gençlik Sorunlarının Psikolojik Boyutu", Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, **SBE Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2000, s.246.

- Öğretim elemanlarının kalite seviyelerinin yükseltilmesi
- Kitap fiyatlarının düşürülmesi
- Harçların dondurulması, burs ve kredi miktarlarının artırılması
- Barınma, beslenme ve sağlık problemlerinin çözüme kavuşturulmasıdır.

Boykot ve işgal olayları karşısında iktidar partisi olan AP'nin ve muhalefetin tavrı da ayrıca dikkat çekicidir. Olayların patlak verdiği ilk dönemde Başbakan Süleyman Demirel; yaşanmakta olan küresel olayların Türkiye'ye de yansımaları olarak görür ve dış ülkelerde yaşanan benzer öğrenci olaylarına karşı bir özentiden dolayı başladığı yönünde açıklama yapar. Süleyman Demirel grup toplantısında yaptığı konuşmada üniversite hadiselerine ilişkin olarak şu açıklamayı yapar;³²⁰

“Dünya garip bir dünya oldu. Belki garip dünya oldu demek de doğru değil. Dünya yeni ufuklara giden bir dünya oldu. Bu dünyanın yeni ufuklara doğru ne kadar gittiğini, nereye varacağını, bunların nelere bağlı olacağını kestirmek güç. Çekoslovakya ve Polonya'daki hadiseler gayet enteresandır, buradaki gençlik hürriyeti bilmiyor, ama kendi ifadelerine göre bilmediği şeyi tatmak istiyor. Belki yetiştiği sistem icabı hürriyete de inanmıyor, fakat muhakkak olan cihet şudur ki, Demirperde gerisi gençliği, hürriyeti bilmiyor, ama tatmak istiyor. (...) Batı memleketleri dâhil, dünyada bir takım olaylar var. Biz dünyanın dışında değiliz. Bunların Türkiye'ye sirayet edeceği ve bir takım hadiselere sebep olacağını söylemek için çok dirayetli olmaya lüzum yok. Bunlar tahmin edilmiştir. Masum arzular, dikkatle, itina ile üniversite idaresi tarafından icraya taalluk edenler varsa, icra tarafından gayet tabii ki nazarı itibare alınacaktır (...) Bugün dünyanın birçok memleketlerinde eskiden isyan addedilebilen hadiseler, artık toplum hadisesi addediliyor. Toplum hadisesi olarak dünya yeni anlayışlar içerisine girmiştir. Üniversite hadiseleri nev-i

³²⁰ Milliyet, (14.06.1968).

şahsına münhasır bir olaydır. Kendi şartları içinde mütalaa edilmek gerekir. Ve bu şartların içinde mütalaa edildiği takdirde de akliselimin galip gelmesini ümit etmek zannediyorum ki hakkımızdır.”

Muhalefette yer alan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü olaylar karşısında, evinde düzenlediği basın toplantısında, olayları dış etkenlerin etkisinden ziyade, farklı bir bakış açısıyla değerlendirir;³²¹

“Hükümet gençlik cereyanlarına ilgi göstermesini ve bunlara bizzat Başbakanın sahip çıkmasını gene ben ilk günden beri telkin ederdim. Hükümetin gençlik meselesinde tuttuğu yol tamamiyle ihtiyacın aksi olan bir yoldur. Milli Eğitim politikasını doğru bir istikamete sevk etmek kararı verilmedikçe, iktidarın gençlik meselesine bir çare bulması ümit olunamaz. İktidar, şimdiye kadar, gençlik hareketlerini suni olarak yarattığı ve beslediği mütecaviz karşıt örgütlerle halletmeyi düşünmüştür. Yeni duruma da aynı yolda çare aramasından endişe ederim. Bu yanlış zihniyeti terkedip doğru bir yola dönecekse, yani bütün eğitim düzenimizi yeniden gözden geçirip, ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini, yurt gerçeklerine ve halka dönük bir öğretim programını sağlayacak adımları atacaksa, kendilerini ilk tebrik edecek biz olacağız. (...)”

İktidar ve muhalefet arasında, olayların çıkış ve gelişmesinin nedenlerine dönük açıklamalar birbirinden çok farklıdır. Hızla gelişen boykot ve işgaller karşısında üniversite yönetimlerinin ve hükümet kanadının gerekli adımların atılacağı yönünde açıklama ve girişimleri üzerine haziran sonu, temmuz başı itibarıyla hareketler sönmeye başlar. Boykot hareketlerinin hızının azalmasında yaklaşan yaz tatilinin de etkisi vardır. Okulların açılması ile birlikte; verilen sözlerin büyük kısmının hala hayata

³²¹ Akşam, (19.06.1968); Milliyet, (19.06.1968).

geçirilmemesi üzerine ODTÜ, Ankara Üniversitesi SBF ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültelerinin ekim ayındaki açılışları boykot ve işgallerle başlar.³²²

1968 Mayıs ayında başlayan ve Haziran ayında zirveye ulaşan öğrenci boykot ve fiili fakülte işgalleri, Temmuz ayından itibaren yerini Amerikan aleyhtarı gösterilere bırakır. İstanbul'a sekiz günlük bir ziyaret için gelen Amerikan 6. Filosuna ait bir uçak gemisi ve beş destroyerin limana demirlemesinden itibaren Dolmabahçe'de öğrenci gösterileri başlar.³²³ Amerikan askerleri dövülür, üzerlerine boya veya mürekkep atılır. İTÜ merkezli çıkan olaylar esnasında 19 üniversite öğrencisi gözaltına alınır.³²⁴ Olayların gece de sürmesi üzerine güvenlik kuvvetleri Teknik Üniversitenin Gümüşsuyu'ndaki öğrenci yurtlarına baskın düzenler.³²⁵

Baskın esnasında Üniversite Rektörü Bedri Karafakioğlu tartaklanırken, polis şefi öğrenciler tarafından rehin alınır.³²⁶ Olaylar esnasında Hukuk Fakültesi öğrencilerinden Vedat Demircioğlu³²⁷ ağır yaralanır. 6. Filo gösterileri başta Ankara olmak üzere, hızla diğer illere yayılır.³²⁸ Olayların gittikçe tırmanması üzerine; hükümet 6. Filo'nun ülkeden ayrılmasını ister, İTÜ Rektörü ve senatosu istifa eder.³²⁹ Amerikan

³²² N.Mater, **a.g.e.**, s.297.

³²³ **Cumhuriyet**, (16.07.1968); **Tercüman**, (16.07.1968)

³²⁴ **Tercüman**, (16.07.1968); Öğrencilerin adliyeye sevkisi esnasında da olaylar çıkar. Adliyede ifadeleri alan öğrenciler serbest bırakılırlar. **Milliyet**, (17.07.1968).

³²⁵ **Cumhuriyet**, (18.07.1968);

³²⁶ **Milliyet**, (17.07.1968); Olayların başlangıcından itibaren öğrenciler ile Türk ordu mensupları arasındaki tavırlar dikkat çekicidir. Olaylar başladığı gün, Dolmabahçe rıhtımında kendilerini durdurmaya gelen İstanbul Garnizon Komutanı Selami Pekün sloganlarla omuzlara alınır. T.Feyzioğlu, **a.g.e.**, s.481.

³²⁷ Vedat Demircioğlu'nun yurt baskını esnasında, kasten polis tarafında pencereden atıldığı ileri sürülür. Bkz; **Cumhuriyet**, (16.07.1968), Vedat Demircioğlu tedavi gördüğü hastahane 24 Temmuz 1968'de vafat eder. Cenaze töreni esnasında çıkan olaylarda 49 kişi gözaltına alınır. Bkz; **Milliyet**, (25-26.07.1968); **Cumhuriyet**, (25-26.07.1968); Aydın Çubukçu, **Bizim 68**, 12. Baskı, Doğa Basın Yayın, İstanbul, 2008, s.82-85.

³²⁸ Ankara'da Amerikan Haber Merkezi, Neşriyat Bürosu, Tuslog'da dâhil altı Amerikan binası taşlanır, **Milliyet**, (19.07.1968); **Cumhuriyet**, (19.07.1968); **Milliyet**, (24.07.1968); Ankara'da Meclis önündeki protesto gösterilerinde de Atalay Savaş adlı bir öğrenci trafik kazası ile ölür. **Milliyet**, (30.07.1968).

³²⁹ **Cumhuriyet**, (19.07.1968); **Tercüman**, (19.07.1968); **Milliyet**, (19.07.1968).

donanmasına yönelik yoğun protestolar temmuz ayının sonuna doğru bitmese de sönümlenmeye başlar.

II.3.3. 1968 Olaylarının Sonuçları

Üniversitelerde 1967 yılından itibaren yoğunlaşan gençlik eylemlerinde izlenen en büyük usul; derslerin boykot edilmesi veya fakülte ve yüksekokulların işgal edilmesidir.³³⁰ Ankara ile İstanbul Üniversitesi'nde dersleri boykot ve işgal eylemleri, ODTÜ'de Amerikan Konsolosunun arabasının yakılması, ABD'nin 6.Filosunun protesto edilmesi, işçilerle birlikte fabrikaların işgalleri³³¹ gibi çok geniş bir yelpazede yer alan öğrenci olayları, 1968 olaylarının kapsamını gözler önüne serer. Üniversite öğrencilerinin gerginliklerinin dışa vurumu ve artan şiddet, fabrika işçilerinin huzursuzlukları ve grevlerle, ülkedeki sosyal ve siyasal hayat sarsıntıya uğramıştır. Genelde sorun çıkarmayan bir kesim olan köylüler bile, 68 olayları sonrasında harekete geçmişler, kendilerine ait olmayan toprakları bile işgal etmeye başlamışlardır.³³²

1968 olaylarına siyasal açıdan bakıldığında ise bu dönem, olaylara öncülük edenlerin, Avrupa'daki özgürlük amaçlı hareketlerin aksine, ülkede darbe koşullarını yaratma amacı ile hareket ettikleri süreç olarak ifade edilmektedir.³³³ Bu tarihten sonraki Türk siyasal hayatında yaşanacak olan ve siyasi yönlendirme için gereken şiddet eylemlerinin yaşanmasında dönüm noktası oluşturan 1968 olaylarıyla başlayan süreçte, sağ

³³⁰ İşgal veya boykot eylemlerinde organize hareket etmek amacıyla öğrenciler kendi aralarında komiteler kurmuşlardır. M.T.Hatipoğlu, **a.g.e.**, s.227.

³³¹ İlk fabrika işgali; 1968 Temmuz ayında Derby fabrikasının işçiler tarafından işgal edilmesi ile başlar. Ayrıntılı bilgi için bkz; H.Karadeniz, **a.g.e.**, s.105-106.

³³² Faroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayın, İstanbul, 2007, s.257; N.Mater, **a.g.e.**, 289.

³³³ Hasan Cemal, **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım**, Everest Yay., İstanbul, 2012, s.9; Bedri Baykam, **68'li Yıllar, Tanıklar**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.185-186.

ve sol görüşteki grupların elbirliğiyle artırdığı şiddet, darbe için gereken koşulları olgunlaştırmıştır.³³⁴

1968 olaylarını ve ülkede gittikçe artan sosyalizm sempatisini tepkiyle karşılayan bazı toplum kesimleri, karşıt gruplar etrafında kümelenmeye başlanmış, 1969 yılından itibaren de milliyetçilik ve ülkücülüğün yeni bir evreye girmesini sağlamıştır.³³⁵

II.4. 12 Mart 1971 Muhtırasının Üniversiteye Yansımaları

12 Mart 1971 Askeri Muhtırası, 27 Mayıs 1960 Darbesi benzeri, sol görüşe yakın bir müdahalenin tekrarlanmaması için yapılmıştı. 12 Mart Muhtırası'nın, 27 Mayıs müdahalesinden farkı, parlamentonun kapatılmamış olmasıdır. Muhtıra'nın ilk isteği olan hükümetin istifası, yerine getirilmiş, böylelikle 12 Mart ara rejim dönemi başlamıştır.³³⁶

1970'li yıllarının başından itibaren üniversiteli gençlik örgütleri, Türkiye'de sosyalist savaşı yürüten en aktif gruplar olarak görülüyordu. Bu öğrenci grupları, gençlik ve öğrenci sorunlarının yanısıra, işçi ve köylülerle de işbirliği yaparak sosyalizmi tanıtmaya, bu görüşe yönelik eylemlere önem veriyorlardı. 12 Mart Muhtırası ile beraber, bu eylemler yön değiştirerek, anarşi ve terör hareketlerine dönüşmüştür.³³⁷

12 Mart'ın üniversitelerle ilgili bu hukuksal düzenlemeleri önemli olmakla beraber, üniversiteler açısından sarsıcı olan, üniversiteyi bir araştırma ve öğretim merkezi olmaktan çıkartan sıkıyönetimin ve mahkemelerin, üniversite üyelerine yönelik olumsuz bakış açıları olmuştur. Bu dönemde yoğun bir şekilde üniversite düşmanlığı oluşmuş, ilk

³³⁴ Mümtaz'er Türköne, **Darbe Peşinde Koşan Bir Nesil 68 Kuşağı**, Nesil yayınevi, İstanbul, 2009, s.12-77.

³³⁵ Gökhan Tuncel, *"Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Altmışsekiz Olayları"*, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, cilt:1, sayı:1, 2010, s.92-93.

³³⁶ E.Sözer, **a.g.e.**, s.1-3.

³³⁷ A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.157-225.

hedef olarak eylemci öğrenciler belirlenmiş, daha sonra öğretim üyeleri de bu kapsama alınmıştır.³³⁸

II.4.1. 1968'den 12 Mart Muhtırası'na Üniversiteler

Modern çağın gereklerine cevap veremediği için köklü reformların yapılması talebiyle başlayan ve haziran ayında zirveye ulaşan 1968 olayları, daha sonraki süreçte git gide yerini ABD ve NATO karşıtlığına bırakır. Üniversitelerde 1968 Temmuz'undan itibaren gittikçe yükselen Amerikan aleyhtarlığı, 6 Ocak 1969'da elçi Robert W. Komer'in ODTÜ'yü ziyaretiyle yeni bir boyut kazanır.

Robert W. Komer; Güney Vietnam'da CIA tarafından desteklenen “*Barışı Koruma Programı*”nın müdürlüğünü yapmakta iken, ABD Ankara Büyükelçisi Parker Hart'ın yerine büyükelçi olarak atanır.³³⁹ Yeni büyükelçi Komer'in randevu taleplerini, üniversite öğrencileri arasında gittikçe artan Amerikan aleyhtarlığının farkında olan ODTÜ rektörü Kemal Kurdaş, yoğun programı nedeniyle üç kere erteler. Ancak talebin devam etmesi üzerine büyükelçi, 6 Ocak'ta Rektör Kurdaş tarafından öğle yemeği için ODTÜ'ye davet edilir.³⁴⁰ ABD Ankara elçisi Komer'in ODTÜ yerleşkesi içerisinde olduğu, hemen Devrimci öğrenciler tarafından haber alınır.

³³⁸ S.K.Arap, **a.g.e.**, s.15-17.

³³⁹ Nurettin Çalışkan, **ODTÜ Tarihçe 1956-1980**, Arayış Yayınları, Ankara, 2002, s.13; Robert W. Komer'in gelişine karşı en sert tepki yazısı, İlhan Selçuk tarafından kaleme alınır. Bkz; **Cumhuriyet**, (30.11.1968); Robert W. Komer'in Ankara'ya büyükelçi atanmasına en fazla tepki, devrimci öğrenciler tarafından gösterilir. Türkiye'ye uçakla geldiği ilk andan itibaren Ankara Esenboğa ve İstanbul Yeşilköy havaalanlarında öğrenci protestolarıyla karşılaşılır. Aralarında Deniz Gezmiş'inde olduğu protestoya katılan 18 kişi gözaltına alınır. **Cumhuriyet**, (29.11.1969); T.Çelenk, Ö.Gürcan, **a.g.e.**, s.365; A.Çubukçu, **a.g.e.**, s.88.

³⁴⁰ **Tercüman**, (06.01.1969).

Rektörlük binası önünde toplanan öğrenciler, dışarıda park halinde bulunan Cadillac marka makam otosunu önce ters çevirirler, sonra da yakarlar.³⁴¹ Protesto gösterileri sırasında arabasının yakılması üzerine Büyükelçi Komer şu açıklamada bulunur;³⁴²

“Müttefik bir ülkenin temsilcisinin, büyük bir Türk Üniversitesi Rektörü tarafından öğle yamağıne davet edildiği bir sırada, otomobilinin ufak bir müfrit grup tarafından ateşe verilmesi gerçekten üzücü bir husustur. Böyle bir olayın ODTÜ’de, bizzat Birleşik Amerika’nın dostane destek sağlamış olduğu bir okulda cereyan etmiş olması bilhassa şayanı teessürdür.”

Savcılık yakma olaylarına karışan dokuz öğrenci için yakalama kararı çıkarır.³⁴³ Olayların büyümesi üzerine Rektör Kurdaş başkanlığında toplanan üniversite konseyi üniversitede eğitime bir ay ara verir.³⁴⁴ Öğrenci birlikleri kapatılmaya karşı çıkar ve Danıştay’a başvurur.³⁴⁵ Danıştay, yönetim kurulunun kapatma kararını durdurur.³⁴⁶ Tutuklanan 9 öğrenci de 12 Mart 1969’da 1. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen ilk dava da beraat ederler.³⁴⁷

Ülkede 1967 yılından itibaren sayıları gittikçe artan sosyalizm tandanslı örgütlenmelerin en büyük eylem zeminini, Amerikan 6. Filo’sunun Türkiye ziyaretlerinin doğurduğu tepkiler oluşturur. Bu süreç içerisinde kendisini sosyalist dalga karşısında

³⁴¹ **Günaydın**, (07.01.1969); **Hürriyet**, (07.01.1969); **Milliyet**, (07.01.1969); **Cumhuriyet**, (07.01.1969); **Tercüman**, (07.01.1969); Mehmet Bican, **Devrim İçin Gençlik Hareketleri**, Güvendi Matbaası, Ankara, 1970, s.28-30

³⁴² **Tercüman**, (08.01.1969); **Hürriyet**, (08.01.1969); **Milliyet**, (08.01.1969).

³⁴³ Yakalama kararı çıkartılan öğrenciler; Yusuf Arslan, Mustafa Akgül, Halit Çelimli, İbrahim Seven, Çoşkun Eroğlu, Nazım Çomak, İrfan Uçar, Seçkin İnceefe ve Tunçay Çelen’dir. **Tercüman**, (08.01.1969).

³⁴⁴ **Cumhuriyet**, (10.01.1969).

³⁴⁵ **Tercüman**, (10.01.1969); **Cumhuriyet**, (11.01.1969).

³⁴⁶ **Cumhuriyet**, (12.01.1969).

³⁴⁷ N.Çalışkan, **a.g.e.**, s.73; Tutuklu gençlerin savunmasını üstlenmek için ülkenin çeşitli yerlerinden 148 avukat başvuruda bulunmuş olup, Halit Çelenk başkanlığında 49 avukat savunmaya katıldı. A.Çubukçu, **a.g.e.**, s.89-90.

konumlandırılan, milliyetçi-muhafazakâr kesim de örgütlenmesini büyük oranda tamamlar. Bu taraf arasında en aktif olan grup ise Alparslan Türkeş önderliğindeki CKMP'yle fiili bağları olan, zamanla Ülkücüler ismini alacak olan Ülkü Ocağı mensubu Milliyetçi Komando'lardır. Karşıt ideolojilere sahip öğrenci örgütleri arasındaki ilk çatışma, 31 Aralık 1968'de Komandolar'ın Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci derneğini basması ile başlar.³⁴⁸ Bu tarihten itibaren üniversite içinde veya dışarıda, karşıt gruplar arası şiddet olayları artan bir yoğunlukta 12 Eylül 1980'e kadar süregelir.

20 Eylül 1969'da Beşiktaş Işık Mimarlık ve Mühendislik Özel Yüksek Okulu'nda, özel okullarca sömürdüklerini düşünen Sol görüşlü öğrenciler tarafından basılır.³⁴⁹ Silah ve Molotofların kullanıldığı saldırı esnasında, çıkan olaylarda Orman Fakültesi öğrencisi Mehmet Cantekin adlı öğrenci ölür, yedi kişi de ağır yaralanır.³⁵⁰ 21 Eylül'de MTTB'nin spor salonunda bir patlama olur. Bomba imal etmeye yönelik birçok malzemenin bulunduğu salondaki patlama olayı esnasında Mustafa Bilgin adlı öğrenci ağır yaralanır.³⁵¹

1969 yılının sonuna doğru devrimci öğrenciler arasında büyük bir infial yaratan bir olay daha yaşanır. 23 Eylül 1969'da; İÜTB Genel Kurulu'na katılmak üzere İstanbul'a gelen ODTÜ öğrencilerinden Mustafa Taylan Özgür, Beyazıt Meydanı'ndaki bir gösteri esnasında sırtından vurularak öldürülür.³⁵² İlk kez bir öğrenci liderinin faili meçhul bir şekilde öldürülmesi, öğrenci hareketleri içerisinde silahlı mücadelenin kapısını da açmaktaydı. Taylan Özgür'den sonraki ölüm olayı, Aralık 1969'da, Sol kesimin ağırlıklı olduğu Yıldız Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisinde yaşanır. 14 Aralık'ta; Yıldız

³⁴⁸ **Milliyet**, (02.01.1969); A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.205.

³⁴⁹ **Milliyet**, (20.09.1969).

³⁵⁰ **Cumhuriyet**, (20.09.1969); **Tercüman**, (20.09.1969).

³⁵¹ **Milliyet**, (21.09.1969); Mustafa Bilgin, 25 Eylül'de hastahane de ölür. **Cumhuriyet**, (23.09.1969).

³⁵² **Cumhuriyet**, (24.09.1969); **Tercüman**, (24.09.1969); **Milliyet**, (24.09.1969); A.Arslan, **a.g.e.**, s.422.

Camisinden çıkan bazı MTTB üyesi öğrencilerce akademiye yapılan bir baskın esnasında, Battal Mehmetoğlu adlı öğrenci de öldürülür.³⁵³

Haziran 1968 sonrası üniversitelerin tamamına yakınında görülen en büyük boykot ve işgaller, 1969 kış mevsiminde yoğunlaşır. Üniversite senatoları ve öğrenci birliklerince teklif edilen reform tasarıları kanunlaşmadan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tatile girmesi üzerine üniversitelerdeki bazı yöneticiler istifa eder.³⁵⁴ Üniversitelerdeki Sosyalist öğrenci kuruluşları da; hem istifa eden öğretim üyelerine destek olmak hem de Meclis'in tavrını protesto etmek amacıyla yeni bir boykot ve işgal dalgası başlatmaktaydı. 1969 yılında işgal veya boykot yaşanan okullar;³⁵⁵

- 16 Mart 1969: Ege Üniversitesi'nde Laborant Okulu
- 18 Mart 1969: Ege Üniversitesi Fakülteleri
- 8 Nisan 1969: ODTÜ Mimarlık Fakültesi
- 9 Nisan 1969: ODTÜ Rektörlük binası
- 11 Nisan 1969: Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
- 31 Mayıs 1969: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
- 1 Haziran 1969: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Eczacılık Fakültesi, Kimya Fakültesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Çapa Tıp Fakültesi
- 6 Haziran 1969: İstanbul Üniversitesi Fakülteleri
- 7 Haziran 1969: İzmir Yüksek Tekstil Teknik Okulu
- 10 Haziran 1969: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Veterinerlik Fakültesi

³⁵³ **Cumhuriyet**, (15.12.1969); **Tercüman**, (15.12.1969); **Milliyet**, (15.12.1969);

³⁵⁴ Ali Yıldırım, **FKF Dev-Genç Tarihi**, Doruk yayımları, Ankara, 1997, s.306.

³⁵⁵ **1969 Yılı Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri Koleksiyonları**. Aktaran; Sezen Çilengir, **Düşünce ve Pratiklerin Uluslararası Dolaşımı: 1968-1970 Yılları Arasında Türkiye'de Üniversite İşgalleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2011, s.83.

- 11 Haziran 1969: Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi, Eczacılık Fakültesi
- 14 Haziran 1969: Atatürk Üniversitesi Fen Fakültesi, Ziraat Fakültesi
- 15 Haziran 1969: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
- 19 Haziran 1969: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
- 16 Ağustos 1969: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
- 4 Kasım 1969: Atatürk Üniversitesi Fakülteleri

Bu boykot ve işgaller 12 Mart 1971'e kadar artarak devam eder. 1970 senesine gelindiği zaman öğrenci hareketleri karakter değiştirmiş, reform taleplerinden ziyade ideolojik kampaşmaların, kolektif silahlı çatışmaların başladığı yıl olmuştur. Çatışmaların yoğun olarak yaşandığı fakülteler genelde iki tarafın da birbirine denk olduğu, bir tarafın diğer tarafa karşı hâkimiyet kurmak istediği okullar idi. Bunlar;³⁵⁶

- 28 Ocak'ta ODTÜ'de öğrenciler, rektörlüğe seçilen Mustafa Parlar'ı protesto etmek için boykota başlar.
- 16 Mart'ta Sosyalist öğrenciler, sağ kesimin elinde bulunduğu inandıkları Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'na saldırıda bulunurlar.
- 22 Mart'ta Milli Eğitim Bakanlığı'ı, artarak devam eden öğrenci çatışmaları nedeniyle Gazi Eğitim Enstitüsü süresiz olarak kapatılır.
- 23 Mart'ta Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'nda öğrenciler arasında çıkan çatışma sonucunda Ziraat Fakültesi öğrencilerinden Süleyman Özmen öldürülür.
- 13 Nisan'da İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciler arası çıkan kavga esnasında yedi öğrenci kurşunla yaralanır. Olaylar nedeniyle üniversite süresiz kapatılır.

³⁵⁶ S.Kocabaş, **a.g.e.**, s.328-331; A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.217-220.

- 22 Nisan'da karşıt görüşlü öğrenciler arası çıkan kavga nedeniyle beş öğrenci yaralanır.
- 30 Nisan'da Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde çıkan çatışma esnasında Yaşar Serpin adlı öğrenci öldürülür.
- 4 Mayıs'ta Ankara Üniversitesi DTCF, Fen ve Hukuk Fakülteleri'nde karşıt gruplar arasında çatışma çıkar.
- 19 Mayıs'ta Sosyalist öğrenciler, özel yüksekokul ve akademilerin devletleştirilmesi amacıyla Sultanahmet'te büyük bir miting düzenler.
- 15 Mayıs'ta Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde süresiz boykot başlatılır.
- 16 Mayıs'ta Ankara'daki Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerini kaldığı Cumhuriyet Yurdu, savcılık kanalıyla aranmak istenir. Aramaya direnen 86 öğrenci gözaltına alınır.
- 18 Mayıs'ta Atatürk Üniversitesi'nde karşıt görüşlü öğrenciler arasında kavga çıkar.
- 22 Mayıs'ta Ankara Basın Yayın Yüksek Okulu'nda çıkan bir çatışmada solcu öğrencilerden Mustafa Kuseyri öldürülür.
- 3 Haziran'da Ankara Üniversitesi'nde devamlı çıkan olaylar sonucu, can güvenliği kalmadığı gerekçesiyle Fen, Ziraat, Tıp ve İlahiyat Fakülteleri süresiz kapatılır.
- 8 Haziran'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde karşıt gruplar arasında çıkan olaylar nedeniyle Ülkücü Yusuf İmamoğlu adlı öğrenci öldürülür. Olayların devam etmesi üzerine Edebiyat, Fen ve Kimya Fakülteleri süresiz kapatılır.

- 21 Ağustos'ta Ankara Üniversitesi Hukuk ve DTCF'si Komandolar tarafından basılarak işgal edilir.
- 12 Ekim'de Hacettepe Üniversitesi, ülkücü öğrenciler tarafından işgal edilir.
- 16 Ekim'de Hacettepe Üniversitesi, SBF Öğrenci Derneği, DEV-GENÇ, DDKO Lokallerini basılır ve birçok öğrenci gözaltına alınır.
- 19 Kasım'da İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi'ndeki olaylar nedeniyle süresiz kapatılır. Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu'nda çıkan çatışma nedeniyle ülkücü öğrenci Dursun Önkuzu öldürülür.
- 27 Kasım'da Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nda çıkan kavgada iki öğrenci vurulur. Yaralananlardan Hüseyin Aslantaş 9 Aralık'ta ölür.
- 27 Kasım'da Ankara Üniversitesi, ODTÜ ve Hacettepe Üniversiteleri'nde boykot başlar.
- 7 Aralık'ta yine Çapa Yüksek Öğretmen Okulu, çıkan kavgalar nedeniyle süresiz kapatılır.
- 10 Aralık'ta Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nda çıkan olayları protesto etmek amacıyla İTÜ'de boykot başlar.
- 24 Aralık'ta Ankara Fen Fakültesi'nde Dev-Genç üyesi Naif Karaçam öldürülür.
- 27 Aralık'ta Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde İlker Mansuroğlu, ülkücü öğrenciler tarafından vurulur, ertesi gün ölür.
- 28 Aralık'ta İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne dinamit atılması nedeniyle, üniversite 13 günlüğüne kapatılır.

1967 yılında ABD ve NATO karşıtlığı ile başlayan, 1968 yılında Avrupa'daki olayların da etkisiyle reform taleplerini gerçekleştirmek için boykot ve işgal eylemleriyle

zirveye çıkan öğrenci hareketleri 1970 yılından itibaren tamamen yön değiştirmekteydi. 1970 yılından itibaren üniversite hareketleri, diğer toplumsal kesimlerce de desteklenen ve katıldığı silahlı anarşist hareketlere doğru yön değiştirir. Üniversite talebe kuruluşlarının yerini, öğrencilerin merkezinde olduğu THKO veya TİİKP gibi örgütler ön plana çıkmaya başlamaktaydı. Örgütlerin yönetimindeki öğrenci kitleleri, üniversite içi veya dışındaki eylemlerine 1971'in ilk günlerinden itibaren devam ederler. 1971'in ilk günlerinde itibaren muhtıraya kadar geçen süreç içerisinde, üniversitelerde gerçekleşen olaylar ise;³⁵⁷

- 6 Ocak'ta Ege Üniversitesi'ne ait matbaa binasına bomba atılır.
- 17 Ocak'ta Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'na bomba atılır. Ayrıca Edirnekapı'daki Vatan Öğrenci Yurdu'nda patlama olur.
- 18 Ocak'ta Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki bir anfiye bomba atılır.
- 19 Ocak'ta Özel Yükseliş Koleji'ne dinamit atılır.
- 25 Ocak'ta Çapa Yüksek Öğretmen Okulu bahçesine bomba atılır. SBF öğrenci yurdunda öğrenciler polisle çatışır.
- 29 Ocak'ta Orman Fakültesi öğrenci yurduna dinamit atılır.
- 19 Şubat'ta Hukuk Fakültesi binasında patlama olur. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi'nde bombalı çatışmalar yaşanır.
- 20 Şubat'ta ODTÜ öğrencileri Eskişehir yolunu trafiğe kapatır.
- 22 Şubat'ta Ankara'daki Niğde Talebe Yurdu'na bomba atılır.
- 3 Mart'ta Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'na dinamit atılır.
- 5 Mart'ta güvenlik güçlerince ODTÜ'de arama yapılmak istenmesi üzerine öğrenciler polisle çatışır. 2 öğrenci ölür

³⁵⁷ A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.221-222; S.Genç, **a.g.e.**, s.376.

- 6 Mart'ta Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi'ne dinamit atılır.

1970'lerin sonlarına doğru gittikçe artan şiddet olayları, 1971'de de artarak devam etmekteydi. Artan şiddet olayları ile birlikte; Amerikalı asker Çavuş Jimmy R. Finley'in ile Ahlatlıbel'deki radar üssünde görevli dört ABD askerinin kaçırılması, siyasi gündemi de etkiler. Anarşi olaylarının artması ve hükümetin üstüne düşeni yapmadığı gerekçesiyle ordu 12 Mart 1971'de siyasi iktidara muhtıra verir. 12 Mart Muhtırası ile siyasi hayatla birlikte, öğrenci hareketlerinde de farklı bir aşamaya geçilmekteydi.

II.4.2. 1971-1974 Arası Öğrenci Örgütlerinin Bastırılması, Askeri Yönetim ve Üniversite

Ülke içinde giderek yükselen siyasal şiddetin yanında ekonomik göstergelerin de bozulmaya başlaması üzerine Genelkurmay Başkanı Orgeneral Menduh Tağmaç komutasındaki Yüksek Komuta Konseyi 11 Mart 1971'de Ankara'da toplanır.³⁵⁸ Görüşmeler sonucunda hazırladıkları muhtıra mektubunu; Hükümet'e, Cumhurbaşkanı,

³⁵⁸ **Cumhuriyet**, (12.03.1971); **Milliyet**, (12.03.1971); M.Ali Birand, Can Dünder, Bülent Çaplı, **12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.215.

Senato ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderirler.³⁵⁹ Muhtıra sonrası Süleyman Demirel başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu istifa kararı alır.³⁶⁰

Muhtıra sonrası 26 Mart'ta Nihat Erim başkanlığında, partilerüstü olan, 33. Türkiye Hükümeti kurulur.³⁶¹ Başbakan Nihat Erim öğrenci olaylarına ve anarşist hareketlere karşı bakış açısını şu şekilde açıklamıştır,³⁶²

“Bu davranışta gençler, genç öğrenciler olarak silahlı öğrenciliğe kadar gittiler. Öğrenim ve öğretim hürriyeti diye bir şey kalmamıştı. Gençlerle devletin silahlı kuvvetleri, polisi, hatta askeri, Ocak ayında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ve Mart ayı içerisinde de Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde adeta meydan muharebesi verdiler. Bu meydan muharebelerinde tabiatıyla mukavemetleri kırıldı. Ancak, memleketin asayışı üzerinde faaliyetleri durmadı. Büyük şehirlerde, hergün bombalar patlıyordu. Her gün hangi bankanın soyulacağını kimse tahmin edemiyordu. Ve her gün yerli yabancı kimin kaçırılacağını vatandaşlar tahmin edemez oldular. Bu, aşırı solu temsil eder görünen gençlerin çalışmalarını ve faaliyetleriydi.”

Yeni hükümetin Milli Eğitim Bakanı olan Şinasi Orel'in rektörlerle yaptığı ilk toplantı sonucunda, üniversitelerin içerisinde yapılan anarşist unsurlar temizlenmeden,

³⁵⁹ Muhtıra mektubunda; 1) *Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu, anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği, ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.* 2) *Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin, partilerüstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek, mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın öngördüğü reformları Atatürk'çü bir görüşle ele alacak ve İnkılap Kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.* 3) *Bu husus sür'atle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevlerini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır. Bilgilerinize. Yazmaktadır. Cumhuriyet,* (13.03.1971); *Tercüman,* (13.03.1971); *Milliyet,* (13.03.1971); K.Özcan, *12 Mart Öncesi Suçlar Kimdi?*, Özcan Yay., İstanbul, 1973, s.165; Ertuğrul Alatl, *“Müdahale” 12 Mart 1971-12 Eylül 1980*, Alfa Yay., İstanbul, 2002, s.1.

³⁶⁰ *Hürriyet,* (13.03.1971); *Cumhuriyet,* (13.03.1971); *Sabah,* (13.03.1971); *Bugün,* (13.03.1971); *Tercüman,* (13.03.1971); *Milliyet,* (13.03.1971).

³⁶¹ *Hürriyet,* (27.03.1971); Hikmet Özdemir, *“Siyasi Tarih 1960-1980”*, *Türkiye Tarihi IV, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Ed. M.Tuncay, C.Koçak vd., Cem Yay., Ankara, 1985, s.229.

³⁶² Nihat Erim, *12 Mart Hatıralarım*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2005, s.321

okulların açılmaması kararı alınır.³⁶³ 26 Nisan 1971’de sıkıyönetim ilan edilir.³⁶⁴ Sıkıyönetimin ilan edildiği gün Ankara Üniversitesi DTCF’de silahlı çatışma çıkar. Çatışma esnasında ellerindeki dinamitin patlaması sonucu 2 öğrencinin parmakları kopar, fakülte süresiz tatil edilir.³⁶⁵ Sıkıyönetimin ilanından hemen sonra Dev-Genç ve Ülkü Ocakları kapatılır.³⁶⁶ 29 Nisan günü Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı’nın emri ile Ankara’da faaliyette olan 22 öğrenci derneği kapatılmaktaydı.³⁶⁷ 2 yıl 5 ay süren sıkıyönetim esnasında öğrenci kuruluşu ve örgütü tamamına yakını kapatılır.

Bu kapatma işlemleri sırasında bir olay, hükümetin tutumunu sertleştirmesine ve sonucunda da öğrencilere yönelik çok sayıda tutuklamaları beraberinde getirir. 17 Mayıs 1971’de İsrail’in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom’un öğrenci önderlerinden Mahir Çayan’ın liderliğini yaptığı yasadışı THKP-C tarafından kaçırılması³⁶⁸ üzerine hükümet tarafından ülke genelinde büyük bir tutuklama operasyonunun başlatılmasına yol açar.³⁶⁹ 19 ilde 427 kişi gözaltına alınır. Aranmakta olan ve içerisinde profesörler, yazarlar ve sendikacılarında olduğu 49 kişiden 11’i teslim olur.³⁷⁰ Öğretim üyelerine yönelik

³⁶³ Muhtıra öncesi ve sonrasında; ODTÜ 5 Mart’ta, İstanbul Üniversitesi 26 Mart’ta, İTÜ 30 Mart’ta, Ege Üniversitesi 8 Nisan’da süresiz kapatılır. **Hürriyet**, (15.04.1971).

³⁶⁴ Sıkıyönetim ilan edilen iller: İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Eskişehir, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Hatay, Diyarbakır ve Siirt’tir. **Tercüman**, (27.03.1971); **Milliyet**, (27.03.1971); **Hürriyet**, (27.03.1971); **Cumhuriyet**, (27.03.1971); **Sabah**, (27.03.1971); **Bugün**, (27.03.1971).

³⁶⁵ **Milliyet**, (27.03.1971); **Hürriyet**, (27.03.1971); **Cumhuriyet**, (27.03.1971).

³⁶⁶ **Cumhuriyet**, (28.04.1971); **Hürriyet**, (28.03.1971); **Tercüman**, (28.03.1971).

³⁶⁷ **Tercüman**, (29.04.1971); **Hürriyet**, (28-29-30.04.1971); **Milliyet**, (28-29.04.1971).

³⁶⁸ Efraim Elrom’un kaçırılması üzerine hükümet yayınladığı bildiri; *“İsrail Devletinin İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom, bugün İstanbul’daki evinden silahlı dört zorba tarafından kaçırılmıştır. Türkiye’de görev yapan, Türk kanunlarının ve geleneksel Türk konukseverliğinin himayesi altında bulunan bir kişiye karşı girişilen bu alçakça saldırının, bugüne kadar çeşitli kanunsuz hareketlerde bulunan ve amacı Türkiye Cumhuriyetini yıkmak ve parçalamak olan gizli örgüt mensupları tarafından yapıldığı ve saldırganların kimlikleri tespit edilmiş bulunmaktadır. Kendilerini, Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi Merkez Komitesi diye tanıtan silahlı saldırganlar, küstahlıklarını daha da ileri götürerek, Türk devleti ve hükümetiyle şartlar ileri sürerek pazarlığa girişmeye kalkışmak cür’etini göstermişlerdir”* açıklamasında bulunulur. **Cumhuriyet**, (18.05.1971).

³⁶⁹ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.81.

³⁷⁰ İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı; *“masum gençleri kışkırtıcı yayın ve sözlerle kanunsuz hareketlere teşvik ettikleri”* gerekçesiyle aranmakta olan Ankara Üniversitesi SBF Öğretim Üyelerinden Prof. Bahri Savcı, Prof. Muammer Aksoy, Prof. Mümtaz Soysal, İstanbul Üniversitesi’nden Prof. İsmet Sungurbey, Prof. Tarık Zafer Tunaya ile yazar Yaşar Kemal’de gözaltına alınır. **Cumhuriyet**, (19.05.1971).

gözetimler gittikçe artar.³⁷¹ Faillerin bulunması amacıyla 23 Mayıs'ta İstanbul'da gece 24.00'ten itibaren gündüz 15.00'a kadar sokağa çıkma yasağı bile ilan edilir.³⁷² Tüm tedbirlere rağmen Başkonsolos Efraim Elrom'un 23 Mayıs'ta da öldürülmesi üzerine sıkıyönetim uygulamaları daha da sertleşmekte ve sol görüşlü birçok yazar, akademisyen, sendikacı ile öğrenci gözetimine alınmaya devam etmekteydi.³⁷³ İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırmak ve infaz etmekten aranan THKP-C'nin önde gelen isimlerinden Hüseyin Cevahir ile Mahir Çayan 30 Mayıs'ta Maltepe'de gizlendikleri bir evde bulunurlar.³⁷⁴ 3 gün süren müzakere ve pazarlıkların sonuçsuz kalması üzerine;³⁷⁵ düzenlenen askeri operasyon sonucunda Mahir Çayan yaralı, Hüseyin Cevahir ise ölü olarak ele geçmişti. Rehin olayının yaşandığı günlerde ayrıca; öğrenci liderlerinden Sinan Çemgil ve iki arkadaşı Adıyaman'da ölü, Cihan Alptekin de Tekirdağ'da sağ yakalandı.³⁷⁶ 12 Mart sonrasında özellikle solcu öğrencilere yönelik tutuklamalar olabildiğince sürmekteydi.

9 Ekim 1971'de Tuğgeneral Ali Elverdi başkanlığında toplanan 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi; "*Anayasanın tamamını veya bir kısmını tağyir, tebdil veya ilgaya ve TBMM'ni iskata veya vazifesini yapmaktan mene cebren teşebbüs*" suçundan aralarında

³⁷¹ 21 Mayıs'ta Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından aralarında; Ankara Üniversitesi'nden Prof. Bülent Nuri Esen, Prof Uğur Alacakaptan, Prof. Rauf Nasuhoğlu, Doç. Mukbil Özyörük, Doç. Ahmet Abdik, Doç. Burhan Cahit Önal, Asistan Dr. Adil Özkoç, ODTÜ'den Prof. Nihat Şişli, Doç. Maide Oruç, Doç. Etem Tokmakçıoğlu, asistanlar Atilla Elmaslı ve Naif Türkmen, Ege Üniversitesi'nden Prof. Oğuz Aksu ve Doç. Oğuz Çataloğlu gözetimine alınırlar. **Milliyet**, (22.05.1971).

³⁷² **Cumhuriyet**, (23.05.1971); **Hürriyet**, (23.05.1971); **Tercüman**, (23.05.1971); **Milliyet**, (23.05.1971).

³⁷³ Bakındı, **a.g.e.**, s.81.

³⁷⁴ Saklandıkları evden kaçarken tesadüfen girdikleri Binbaşı Dinçer Erkan'a ait evde, konut sahibinin 14 yaşındaki kızı Sibel Erkan'ı rehin alırlar. 1 Haziran'da güvenlik güçleri ile çıkan çatışma sonucunda Hüseyin Cevahir ölür, Mahir Çayan ise yaralı olarak ele geçer. 31 Mayıs'ta da örgüt üyesi, öğrenci liderlerinden Sinan Çemgil, Kadir Manga ve Alparslan Özdoğan Nurhak'ta ölü ele geçer. **Akşam**, (02.06.1971); **Tercüman**, (02.06.1971); **Milliyet**, (02.06.1971); **Hürriyet**, (02.06.1971); **Cumhuriyet**, (02.06.1971); **Sabah**, (02.06.1971); 30 Kasım'da; Mahir Çayan tutuklu bulunduğu Maltepe Askeri Cezaevi'nden 4 arkadaşı ile birlikte firar eder. **Cumhuriyet**, (01.12.1971).

³⁷⁵ Teslim olmaları için olay yerine getirilen Mahir Çayan'ın annesi ve Hüseyin Cevahir'in dayılarının görüşmeleri dahi sonuçsuz kalır. **Milliyet**, (01.06.1971).

³⁷⁶ **Milliyet**, (01.06.1971); **Cumhuriyet**, (01.06.1971).

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın da olduğu 17 kişiyi idama mahkûm eder.³⁷⁷

30 Kasım 1971'de Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Cihan Alptekin, Ömer Ayna ve Ziya Yılmaz tutuklu buldukları İstanbul Maltepe 2. Zırhlı Tugayı Askeri Ceza ve Tutukevi'nden tünel kazarak kaçarlar.³⁷⁸ Olay üzerine 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün şu bildiriye yayınlar;³⁷⁹

“Devletin temel nizamlarını ve Anayasa ile müesses Türkiye Büyük Millet Meclisini zorla ıskata teşebbüs ve bunu temin için birçok anarşik olayları icra etmek suretiyle kamunun huzurunu mal ve can güvenliğini tehdit etmekten idam talebiyle yargılanan Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Cihan Alptekin ve Ömer Ayna, 29-30 Kasım 1971 gecesi Kartal Tutukeviden, tünel açmak suretiyle kaçmışlardır.”

Cezaevinden kaçan Mahir Çayan ve arkadaşları; haklarında idam kararı verilmiş olan Deniz Gezmiş ve 17 kişiyi kurtarmak amacıyla, 27 Mart 1972'de Ordu'nun Ünye ilçesinde konuşlanmış bulunan NATO Hava Üssü'nde görevli 9 uzman teknisyenin kaldığı evi basarlar. Evde bulunan üç teknisyeni kaçırlar.³⁸⁰ Kaçıranların istekleri üzerine Başbakan Nihat Erim, şantaj karşı kararlı olduğunu şu açıklamayla beyan eder;³⁸¹

“Biz Türkiye’de amatör akademik masum gençler olayları ile karşı karşıya değiliz. Bunları yapanlar yıllarca bu iş için yetiştirilmişlerdir. (...) Bunlar gençlik heyecanı ile harekete geçmiş, yolunu şaşırılmış kimselerden ibaret değillerdir. Bunlar dışarıdan yardım, dışarıdan teşvik görmektedirler. Türkiye’nin zayıflamasını, bölünmesini

³⁷⁷ Tercüman, (10.10.1971); Milliyet, (10.10.1971); Hürriyet, (10.10.1971); Cumhuriyet, (10.10.1971).

³⁷⁸ Milliyet, (01.12.1971); Tercüman, (01.12.1971); Cumhuriyet, (01.12.1971).

³⁷⁹ Cumhuriyet, (01.12.1971).

³⁸⁰ Kaçırılan teknisyenler; İngiliz olan Gordon Banner, Charles Turner ve Kanada’lı John Law’dır. Hürriyet, (28.03.1972); Tercüman, (28.03.1972); Sabah, (28.03.1972); Akşam, (28.03.1972); Milliyet, (28.03.1972); Cumhuriyet, (28.03.1972).

³⁸¹ Milliyet, (29.03.1972); Cumhuriyet, (29.03.1972).

isteyenlerden yardım görmektedirler. Bunların milli karakteri yoktur. Bu, milletlerarası bir örgütün Türkiye'deki bir kolu olarak çalışmaktadırlar.”

Kaçırılan İngiliz uzmanlar ile birlikte Mahir Çayan ve arkadaşları, Tokat Niksar'ın Kızıldere Köyü'nde kuşatılır. 12 saate yakın süren kuşatma sonunda, 3 İngiliz teknisyen ile birlikte, 10 eylemci ölü olarak ele geçerken,³⁸² eylemcilerden sadece Ertuğrul Kürkçü saklandığı samanlıkta sağ ele geçer.³⁸³

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin Aslan için verilen idam cezası kararı, 10 Ocak 1972'de Askeri Yargıtay 2. Dairesi tarafından onanır.³⁸⁴ TBMM'de 24 Nisan 1972'de yapılan ikinci oylamada da 273 oyla kesin olarak kabul edilir.³⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını tağyir, tebdil ve ilga, TBMM'yi silahla cebren iskat ve Komünist bir rejim kurmak suçları sabit görülerek ölüm cezasına mahkûm edilen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan hakkındaki hüküm, 6 Mayıs 1972 günü sabaha karşı 02.00-03.40 arasında infaz edilmiştir.³⁸⁶ Çok sayıda öğrencinin tutuklanması ve liderlerinin bazılarının infaz edilmelerinden sonra olayların hızı büyük oranda düşmüş olmasına rağmen, sıkıyönetimin kaldırıldığı 1973 yılı sonuna kadar, üniversite ve öğrenciler üzerindeki baskı artarak sürmüştür.

³⁸² Olay esnasında Mahir Çayan ile birlikte ölenler; Saffet Alp, Sabahattin Kurt, Hüdayi Arıkan, Ertan Saruhan, Nihat Yılmaz, Ahmet Atasoy, Ömer Ayna ve Cihan Alptekin'dir. **Tercüman**, (31.03.1972); **Sabah**, (31.03.1972); **Cumhuriyet**, (31.03.1972); **Akşam**, (31.03.1972); **Milliyet**, (31.03.1972); **Hürriyet**, (31.03.1972); Tolga Ulubaş, **Kronolojik Türkiye Tarihi: Geçmişten Günümüze Türkiye**, CNR Studio Yay., İstanbul, 2013, s.223-225

³⁸³ **Cumhuriyet**, (01.04.1972); **Milliyet**, (01.04.1972).

³⁸⁴ **Tercüman**, (11.01.1972); **Milliyet**, (11.01.1972); **Cumhuriyet**, (11.01.1972).

³⁸⁵ **Resmî Gazete**, 25.03.1972, Sayı: 14139; TBMM'deki oylama esnasında; 48 red oyuna karşın 273 oyla idam cezaları onaylanmaktaydı. CHP lideri İsmet İnönü, cezaların idam yerine müebbet hapse çevrilmesini istemesine rağmen, 144 CHP Milletvekilinden 97'si evet oyu vermekteydi. **Tercüman**, (25.04.1972); **Milliyet**, (25.04.1972); **Cumhuriyet**, (25.04.1972); Aleyhte ve lehte oy kullanan milletvekillerinin tam listesi için bkz; **TBMM Tutanakları, İdam Görüşmeleri: Deniz Gezmiş-Hüseyin İnan-Yusuf Arslan**, Öteki Yay., Ankara, 2011, s.433-438.

³⁸⁶ **Tercüman**, (06.05.1972); **Milliyet**, (06.05.1972); **Cumhuriyet**, (06.05.1972); **Akşam**, (06.05.1972); **Hürriyet**, (06.05.1972); **Sabah**, (06.05.1972).

II.5. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine Giden Süreçte Üniversite

Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 27 Nisan 1971 tarihli bildirisi ile DDKO, Dev-Genç ve Ülkü Ocakları Derneği, 2 Aralık 1972 günü kabul edilen yeni Dernekler Kanunu ile de MTTB ile birlikte yükseköğretim ve fakültelerdeki dernekler kapatılır. Mahir Çayan ve arkadaşlarının ölümleriyle THKP-C, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının infazlarıyla da THKO örgütü gibi öğrenci örgütlerinin önderlik ettiği öğrenci hareketleri, 1974 yılında çıkarılan Af Kanunu'na kadar sessiz bir döneme girmektedirler.³⁸⁷

II.5.1. Eylem Dönemi (1974–1978)

25 Ocak 1974'te Bülent Ecevit tarafından kurulan hükümet, 10 ay sürmüş ve 16 Eylül 1974 tarihinde dağılmıştır. Ecevit ve Demirel'in hükümet kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış, bu arada öğretim yılı da olaylarla başlamıştır. Üniversitelerde yaşanan siyasi öğrenci hareketlerinde; anarşist olaylara karışanlara yönelik 1974'te çıkarılan Af Kanunu'nun önemli bir yeri vardır. 26 Ocak 1974'te kurulan CHP-MSP Koalisyonu³⁸⁸ tarafından 28 Mart 1974 tarihinde çıkarılan Af kanunu,³⁸⁹ muhtıra ile hızı kesilen ideolojik çatışmaların yeniden başlamasına yol açmıştır.

1974 yılının Mayıs ayında genel affın kabul edilmesi de, o güne dek cezaevlerinde yatan birçok suçlunun serbest kalmasına ve olayların tırmanışa geçmesinde önemli rol oynamıştır. Bu tarihten sonra, üniversitelerdeki öğrenci derneklerine üye olup

³⁸⁷ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.88-89.

³⁸⁸ http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_CabinetHistory.aspx (02.20.2013).

³⁸⁹ **Milliyet**, (16.05.1974); Seçimler esnasında siyasi partilerin en büyük seçim vaatlerinden birisi de af kanununun çıkartılacağıdır. İbrahim H. Seydioğulları, "*Türkiye'de Ceza Afları: Ankara'da Af Konulu Alan Araştırması*", **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 8 (3-4) s.7; 28 Mart 1974'de TBMM'de kabul edilen, 15 Mayıs 1974'de kesinleşen 1803 Numaralı Af Kanunu'nun ilk halinde; siyasi suçluları ilgilendiren 141. ve 142. Af kapsamı dışında kalmasına rağmen, ilk etapta THKP-C Davasından ilk etapta 60 kişi, Dev-Genç Davası'ndan da 16 sanık tahliye edilirler. **Milliyet**, (21.05.1974).

da, şiddet eylemlerine katılmış olanlar, yeniden süratle dernekler kurmuşlardır.³⁹⁰ 1974'ün sonlarına doğru, Türkiye'de siyasal şiddet ve anarşi ortamı büyük sorun haline gelmiştir. Sokaklara ve üniversite kampüslerinde hâkimiyet kurmak isteyen, aşırı sol bazı gençlik grupları; hem kendi aralarındaki farklı fraksiyonlarla hem de sağda yer alan ülkücü ve akıncı gruplarla çatışmaya girmişlerdir. Bu gruplar, 1970'lerde ülkenin geçirdiği ekonomik bunalım yüzünden,³⁹¹ her yıl 200.000 civarında lise mezunundan yalnızca %20 kadarına yükseköğretime devam etme olanağı sunan eğitim sisteminden dolayı, mesleki gelecekleri belirsiz ya da hiç olmayan gençleri kendi saflarına katmak istemişlerdir.³⁹²

Bu öğrenci hareketlerinin içinde, özellikle sol görüşlülerin, dernek kurmada hızlı davranarak, kısa zamanda Türkiye'deki üniversite derneklerini örgütlenerek ele geçirdikleri ifade edilmektedir.³⁹³ Sol görüşlülerin bu denli hızlı hareket etmeleri, sağ görüşlüler ve özellikle ülkücü ve akıncı grupların harekete geçmelerine neden olmuştur. Üniversite olayları, bu tarihlerde giderek anarşi ve terör olaylarına dönüşmüştür. Çeşitli öğrenci örgütleri karşıt gruplara karşı okul kantinlerini ve öğrenci yurtlarını kullanarak eylemler düzenlemişlerdir.³⁹⁴

1974 yılında dikkat çekici 19 olayın 14 tanesi, üniversite içinde ya da üniversite yurtlarında başgösteren sağ-sol çatışması şeklindedir. Bunların dışındaki üç olay boykot ve işgal eylemleri, bir olay ABD Dışişleri Bakanı H.Kissinger'in protesto edilmesi,

³⁹⁰ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.92.

³⁹¹ 1974-1980 arası bazı ekonomik göstergeler;

YILLAR	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Dış Açık (milyar %)	2.2	3.3	3.1	4.0	2.3	2.8	4.7
(1974 rakamları %100 kabul edilirse)	100	150	141	182	105	127	214
Büyüme Hızı %	7.4	8.0	7.7	4.0	3.6	1.5	-0.6
(1974 rakamları %100 kabul edilirse)	100	108.2	104.1	54.1	48.6	2.03	-8.1

Kaynak: R.Keleş, A.Ünsal, **a.g.e.**, s. 22'den tarafımızca derlenmiştir.

³⁹² E.J.Zürcher, **a.g.e.**, s.383.

³⁹³ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.92.

³⁹⁴ E.Höke, **a.g.e.**, s.79-99.

bir diğ er olay ise, Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD)'nin binasını aramak isteyen polisle öğrencilerin çatışmasıdır.³⁹⁵ 1974 yılında yaşanan ve sayısız yaralının olduğu bu olaylarda, 27 kişinin yaşamını yitirdiği belirtilmektedir.³⁹⁶

1974 yılında af kanunu sonrasında çıkan ilk olay; 5 Kasım 1974'te devletleştirilen yüksekokulların yürürlükteki statülerinin bazı hükümlerinin değiştirilmesini isteyen İstanbul'daki İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı bazı fakülteler ile Galatasaray ve Beşiktaş Mimarlık ve Mühendislik Okullarındaki 25 bin öğrencinin katılımı ile başlar.³⁹⁷ Yönetmelik sorunlarıyla ilgili boykotlar devam ederken; ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger'in Türkiye'yi ziyaret etmek istemesi, muhtıra sonrasında sönümlenmiş olan ideolojik karakterli çatışmaları tekrar başlatır. 8 Kasım'da Türkiye'ye gelmesi planlanan Kissinger'in ziyareti nedeniyle ODTÜ'de boykot düzenlenir. Boykotun kısa sürede diğ er üniversitelere de sıçraması üzerine karşıt gruplar arasında çatışmalar da artar. Özellikle ODTÜ ve Hacettepe Üniversitelerinde Devrimci ve Ülkücü öğrenciler arasında çıkan kavgalar esnasında 28 öğrenci yaralanmaktaydı.³⁹⁸ 12 Kasım'da İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi'nde bildiri dağıtılması sebebiyle sağ ve sol gruplar arasında çıkan kavgada, patlamaların da yaşandığı olaylar sonucunda 6 öğrenci gözaltına alınır.³⁹⁹

³⁹⁵ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.93.

³⁹⁶ R.Keleş, A.Ünsal, **a.g.e.**, s. 35.

³⁹⁷ **Cumhuriyet**, (06.11.1974); **Milliyet**, (06.11.1974).

³⁹⁸ **Milliyet**, (06.11.1974); ODTÜ ve Hacettepe Üniversiteleri'ndeki boykota karşı Ülkücü Komandolar tarafından düzenlenen baskın sonrasında Ülkü Ocakları Genel Başkanı Muharrem Şemsek; *"Bu tip hareketlerin devam edeceğini"* söyler. **Cumhuriyet**, (09.11.1974).

³⁹⁹ **Cumhuriyet**, (12.11.1974).

Aralık 1974'e gelindiği zaman ülke tam bir siyasi istikrarsızlık içinde olup 4 aydır güvenoyu alabilecek bir hükümet seçilememiştir.⁴⁰⁰ Mecliste erken seçim tartışmalarının yaşandığı, siyasi otorite boşluğunun olduğu bu ortamda, üniversitelerde sağ-sol çatışması tekrar başlamaktaydı. 27 Kasım'da Ege Üniversitesi'nde başlayan ve 29 öğrencinin gözaltına alınmasına neden olan olaylar, İstanbul Devlet Mimarlık ve Mühendislik akademisine sığraması üzerine, okul süresiz kapatıldı.⁴⁰¹

Aralık 1974'te hala hükümet kurma çabaları devam ederken, üniversitelerde de fakülteleri ele geçirme ve sahiplenme amacıyla Devrimci ve Ülkücü öğrenciler arasında çatışma hızlanmaktaydı. 19 Aralık'ta Yıldız Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi öğrencileri arasında çıkan bıçaklı sopalı kavga sonucunda, İYÖKD Yönetim Kurulu üyesi Şahin Aydın adlı akademi son sınıf öğrencisi öldürülür.⁴⁰² Muhtıra sonrasında gerçekleşen bu ilk öğrenci ölümü olayı, diğer olayların ilk kıvılcımı olur. Bundan sonraki her olay, daha fazla şiddeti de beraberinde getirmekte, etkiye verilecek tepki için daha sert ölçümler aranmaktaydı.⁴⁰³

1975 yılı başında Süleyman Demirel'in kurduğu I. Milliyetçi Cephe hükümeti dönemindeki ekonomik kriz, birbiri ardına yapılan devalüasyon ve zamlar, halk ve öğrenciler arasında yaşanan huzursuzluğu daha da artırmaktaydı. Güvenlik güçleri arasında da görüş ayrılıklarının olması, sağ-sol çatışmalarını körüklemiştir. Bu dönemde okullar, öğrenciler için kurtarılmış bölgeler haline gelmiştir.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen Sadi Irmak'ın kabinesi de 29 Kasım 1974'te mecliste yapılan güvenoylamasını geçemez. **Hürriyet**, (30.11.1974); **Tercüman**, (30.11.1974); **Cumhuriyet**, (30.11.1974); **Milliyet**, (30.11.1974); **Sabah**, (30.11.1974).

⁴⁰¹ **Milliyet**, (29.11.1974).

⁴⁰² **Hürriyet**, (20.12.1974); **Cumhuriyet**, (20.12.1974); **Milliyet**, (20.12.1974).

⁴⁰³ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.95.

⁴⁰⁴ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.93-97.

Devrimci öğrencilerden Şahin Aydın'ın ölümü olayının etkileri 1975'te de devam eder. 1975 yılındaki gazete başlıklarında yer alan 25 üniversite olayından 16 tanesi kavga, 8 tanesi boykot ve işgal, bir tanesi de protesto şeklinde görülmektedir. Yine aynı yıl içinde, şiddet ve terör yüzünden yaşamını yitirmiş olan 42 kişiden 19 tanesi sağ ya da sol görüşlü üniversite öğrencisi olarak saptanmıştır.⁴⁰⁵

İstanbul Üniversitesinde bu dönemdeki sağ-sol görüşlü öğrenci çatışmaları öylesine sıklaşmıştır ki, önceleri rektörün izniyle üniversitelere girebilen polis, 8 Ocak 1975 tarihinden itibaren üniversite içinde karakol kurmuştur.⁴⁰⁶ 13 Ocak günü İstanbul Üniversite'sindeki sağ-sol görüşlü çatışmada ölen bir öğrencinin cenazesi morgdan kaçırılınca, çıkması olası daha büyük olayları önlemek amacıyla, üniversite süresiz olarak kapatılmıştır.⁴⁰⁷

24 Mart 1975'te İTÜ Maden Fakültesi anfisine gelen bir grup öğrenci, ders işlendiği esnada taşkınlık yapmaya başlaması üzerine, karşıt grupta yer alan öğrencilerinde müdahalesi ile çıkan kavgada 1 tanesi ağır olmak üzere 5 öğrenci yaralanır. Aynı gün; çıkan kavgalar nedeniyle 3 gün kapatıldıktan sonra tekrar açılan, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde de çıkan kavgada 10 öğrenci gözaltına alınır iken; polis Enstitüde yaptığı aramada üç öğrenci üzerinde tabanca, muşta ve bıçaklar bulunmaktaydı.⁴⁰⁸

1975-1976 eğitim ve öğretim yılının ilk günlerinde en fazla çatışmaların yaşandığı yer Gazi Eğitim Enstitüsü'dür. 13 Ekim'de üniversitede hâkimiyeti elinde tutan ülkücüler ile okula girmek isteyen solcu öğrenciler arasında çıkması muhtemel çatışma

⁴⁰⁵ **Hürriyet**, (07.01.1975).

⁴⁰⁶ **Hürriyet**, (09.01.1975).

⁴⁰⁷ **Hürriyet**, (25.01.1975).

⁴⁰⁸ **Milliyet**, (25.03.1975).

nedeniyle, solcu öğrenciler polis tarafından okula sokulmamaktaydı.⁴⁰⁹ Okul öğrencileri arasında yükselen gerilim sonucunda 3 Kasım 1975'te Beşevler'de büyük bir kavga çıkar. Dinamit, bomba ve silahlarında kullanıldığı kavga sonucunda ağır yaralanan Alparслан Gümüş adlı öğrenci, kaldırıldığı hastahane de vefat eder, 9 öğrenci de ağır yaralanır. Aynı gün yeni ders yılının başladığı İstanbul üniversitesi'nde de çıkan ve 10 dakikaya yakın süren silahlı çatışma sonucunda 7 öğrenci yaralanırken, toplamda 55 öğrenci de gözaltına alınmaktaydı.⁴¹⁰ İTÜ Taşkışla binasında 5 Kasım'da çıkan olaylar esnasında çıkan kavgada ülkücü Yaşar Özcivelek öldürülürken, 3'ü ağır 8 öğrenci yaralanır. Ayrıca; Ankara Bahçelievle Kız Öğrenci Yurdu'nda da kızlar arasında çıkan sağ-sol kavgasında da pek çok kız öğrenci yaralanır iken 2'si gözaltına alınır,⁴¹¹ aynı gün açılan ODTÜ herhangi bir olaya sahne olmadan açılır.

1975'ten itibaren üniversite olayları açısından şiddetli eylemlere sahne olan ODTÜ, 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu kapsamı dışında olması ve hükümetin üniversite yönetimine el koyma yetkisinin olmayışı ile dikkat çekici bir noktada bulunmaktaydı. Bu üniversitede denetim ve kontrolü sağlamakla görevli olan jandarmanın, üniversite olayları sırasında silah kullanma durumunda kalması, olayların büyümesine neden olmuştur. Ankara'daki sol eğilimli parti ve öğrenci kuruluşlarıyla bağlantıda olan ODTÜ Öğrenci Derneği, olayları yönlendirmede oldukça etkili olmuştur. Buradaki olaylar, genellikle jandarmanın üniversiteden çıkarılması istediği doğrultusunda çıkmıştır ki, bu sorun da, 25 Kasım 1975 tarihinde ODTÜ Rektörü'nün, okulda çatışma olmadıkça jandarmanın üniversiteye girmeyeceğini açıklamasıyla çözülmekteydi.⁴¹²

⁴⁰⁹ **Cumhuriyet**, (24.10.1975).

⁴¹⁰ **Hürriyet**, (04.11.1975); **Tercüman**, (04.11.1975); **Cumhuriyet**, (04.11.1975); **Milliyet**, (04.11.1975).

⁴¹¹ **Milliyet**, (06.11.1975).

⁴¹² **Cumhuriyet**, (26.11.1975).

2 Aralık 1975'te Galatasaray Mühendislik Yüksek Okulu öğrencilerinden Yüksek Öğrenim Kültür Derneği üyesi Cezmi Yılmaz ile Türkiye İşçi Partisi üyesi Halil Pelitözü, Şişli'de yürürken bir otomobilden açılan ateş sonucu öldürülürler. Şişli'de yüzlerce kişinin gözü önünde öldürülen iki öğrenci için çeşitli fakültelerde yürüyüş ve forumlar düzenlenir. Artan olaylar üzerine DMMA Yönetim Kurulu; 20 Kasım'dan bu yana kapalı olup, bir gün önce açılan kendilerine bağlı Galatasaray, Beşiktaş, Kadıköy ve Vatan Mühendislik Yüksek Okullarını süresiz tatil eder.⁴¹³

Üniversitelerde ortaya çıkan olayların, 1976 yılında, önceki yıllara göre sayı ve ideolojik şiddet açısından arttığı görülür. 1974'te çıkan Af Kanunu sayesinde dışarı çıkma imkânına kavuşan üyelerinin de katılımlarıyla birlikte, gençlik ve üniversite örgütlerinin daha organize hale gelmesinin bunda payı bulunmaktadır. 1976 yılına dek, sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında çıkan çatışmalar, bu yıl içinde, birlikte hareket eden gruplar arasındaki sürtüşmeler de açığa çıkmaya başlamaktaydı. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'nde, 17 Mayıs 1976 tarihinde ortaya çıkan olaylar, ikisi de sağ partilerin etkisinde kalan MSP'li Akıncılar ile MHP'ye yakın ülkücü öğrenciler arasında olmuş, çıkan çatışmada ülkücü bir öğrenci üçüncü kattan aşağı atılarak komalık edilmiştir.⁴¹⁴

Üniversitelerdeki sol görüşlü öğrencilerin Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DGDF-Dev-Genç) adıyla organize olmaları, ülkücü ve akıncı grupların da kendi aralarında organize olmalarının yolunu açmaktaydı. Bu gruplaşmaların yanı sıra, aşırı silahlanma, yandaş yayın organlarının artması, medyanın haberleri sürekli olarak taraflı ve karşı grubu kışkırtacak şekilde aktarması, olayların şiddetini artırmaktaydı.⁴¹⁵

⁴¹³ **Cumhuriyet**, (02.12.1975); **Hürriyet**, (02.12.1975); **Milliyet**, (02.12.1975).

⁴¹⁴ **Milliyet**, (18.05.1976).

⁴¹⁵ M.Bakındı, **a.g.e.**, 98.

1976 yılında, Türkiye’deki üniversitelerde ortaya çıkan en önemli 50 olayın 40 tanesi kavga-çatışma, 4 tanesi işgal-boykot, 2 tanesi forum, bir tanesi polisle çatışma ve bir tanesi de miting şeklinde kayıtlara geçmiştir. Bu yıl içinde görülen öğrenci olaylarında, sağ görüşlü öğrencilerin de kendi aralarında çatışmaları ve ayrıca yalnızca kız öğrencilerin çatışmalarına da tanık olunması, şiddet eğiliminin düzeyini göstermesi bakımından önem kazanmaktadır.⁴¹⁶

Tablo 7 01.10.1976-01.02.1977 Arasında Bazı Üniversite ve Fakültelerin Kapalı Kaldığı Gün Sayıları *

ÖĞRETİM KURUMUNUN ADI	Kapalı Kaldığı Gün Sayısı		
	Süresiz	Sürelili	Toplam
İstanbul Üniversitesi	30	6	36
Tıp Fakültesi		2	2
Fen Fakültesi		48	48
İktisat Fakültesi		11	11
Orman Fakültesi		2	2
Eczacılık Fakültesi		2	2
Kimya Fakültesi		7	7
Tıp Fakültesi		2	2
İstanbul Üniversitesi 26.01.1977’de süresiz kapatıldı. 01.02.1977’de açıldı.			
İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi			
Uygulamalı Endüstri Sanatları Y.O.		1.5	1.5
Mimarlık Yüksek Okulu		25	25
Yıldız İDMMA	Hiç öğrenim yapılamadı		
Atatürk Üniversitesi (Tüm Fakülteleri)	11	7	18

⁴¹⁶ M.Bakındı, a.g.e., s.99.

Diyarbakır Üniversitesi Kimya Fak.		45	Okul, 01.02.1977 tarihinde halen boykottaydı.	
Bursa Üniversitesi, Tıp Fakültesi			13	13
Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi			1	1
Zonguldak DMMA			3	3
İstanbul Teknik Üniversitesi			1975-1976 öğrenim döneminde çıkan olaylar nedeniyle okul geç açılır. 1976-1977 öğrenim dönemi 24.01.1976'da başlamış olmasına rağmen çıkan olaylar nedeniyle önce 01.02.1976'ya, daha sonra da 08.02.1976'ya kadar kapatıldı	
Konya DMMA		28		8
Ege Üniversitesi				
Tıp Fakültesi			2	2
Fen Fakültesi			4	4
Buca Mimarlık ve Mühendislik Y.O.			2	2
Denizli Ön Lisans Y.O			2	2
Buca Ön Lisans Y.O			2	2
Eczacılık Fakültesi			2	2
Balıkesir Ön Lisans Y.O			2	2
Güzel Sanatlar Fakültesi		28	Okul, 01.02.1977 tarihinde halen boykottaydı.	
İzmir Ön Lisans Y.O			3	3
Manisa Ön Lisans Y.O			6	6
Ziraat Fakültesi			2	2
Ankara Üniversitesi		51		51

Hukuk Fakültesi			26	26
Ziraat Fakültesi			7	7
Veteriner Fakültesi			7	7
Dil Tarih Coğrafya Fakültesi			9	9
Hacettepe Üniversitesi, Dış Hekimliği F.		08.01.1976'da çıkan olaylar nedeniyle tüm üniversite 01.02.1976'ya kadar kapalı kalır.		
	Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin aralıksız sürdüğü okullar:			
	Fırat Üniversitesi			
	Boğaziçi Üniversitesi			
	Karadeniz Teknik Üniversitesi			
	Sakarya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi			
	Eskişehir Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi			

Kaynak: Milliyet, (01.02.1977)'den tarafımızca derlenmiştir.

1976 Yılı'nın ilk olayı 5 Ocak'ta İTÜ'de çıkmaktaydı. Karşıt gruplar arasında çıkan çatışmada İnşaat Fakültesi öğrencisi Ülkü Ocağı üyesi Yılmaz Özcan başından tabancayla yaralanır. Olaylar nedeniyle İTÜ Kimya ve Maden Fakülteleri'nde eğitime bir gün ara verilmekteydi. Aynı gün Kadıköy Fikirtepe'deki Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde de Komandoların açtığı ateş sonucu fakültenin karşısında oturan yaşlı bir karı-koca yaralanmış, Hacettepe Üniversitesi'nde de çıkan karşıt gruplar arası çıkan kavga sonucu 2'si ağır 6 öğrenci yaralanmıştı.⁴¹⁷ Olayların ertesi günde devam ettiği Hacettepe Üniversitesi'nde bir öğrenci silahla başından yaralanırken, Ankara DMMA'da bir öğrenci

• Tabloya, fakültelerin kapalı kaldığı gün sayısına, üniversitelerin toplam kapatılma süresi eklenmemiştir.

⁴¹⁷ **Cumhuriyet**, (06.01.1976); **Milliyet**, (06.01.1976).

silahla yaralanır, okul 1 Mart'a kadar tatil edilir. Aynı gün Ankarada çıkan olaylar sonucunda 40 öğrenci gözaltına alınmaktaydı.⁴¹⁸

7 Ocak'ta Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi girişinde gece alınından tabanca ile yaralanan Alman Filolojisi son sınıf öğrencisi Şükrü Bulut ölür.⁴¹⁹ 8 Ocak günü sağcı grupların Hacettepe Üniversite'sini işgale yeltenmelerinin yol açtığı olaylarda; silahlarında kullanılması sonucu 1 tanesi ağır 13 öğrenci yaralanmış, 20'ye yakın öğrenci de gözaltına alınır. Olaylar nedeniyle üniversite yönetimi okulu 1 Şubat'a kadar okulu tatil eder.⁴²⁰ Ankara Yüksek Teknik Öğretmen Okulu'nda on gün önce meydana gelen silahlı kavga esnasında yaralanan ve hastahaneye kaldırılan ülkücü Yunus Ceylan 11 Ocak'ta ölür.⁴²¹

13 Ocak 1976'da İstanbul Üniversitesi ve İTÜ Yönetimleri yaptıkları toplantılar sonucunda öğrenci ve öğretim üyelerinin can güvenlikleri kalmadığı gerekçesini ileri sürerek üniversitelerini kapatma kararı alırlarken, Ankara ve Hacettepe Üniversiteleri'nin Rektörleri de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e başvurarak can ve eğitim güvenliklerinin sağlanmasını istemekteydiler.⁴²² 18 Ocak'ta Fındıkzade'deki Kocaeli ve Maraş öğrenci yurtları, Komando olduğu ileri sürülen 60 kadar öğrenci tarafından tabanca ve sopalarla basılmış, 1 tanesi ağır olmak üzere 10 öğrenci yaralanmıştır. Aynı gece silahla yakalanan bir öğrencinin Zeytinburnu Yeşiltepe'deki evine baskın yapan polis ile evde bulunan devrimci öğrenciler arasında çıkan çatışmada Atilla Özkan adlı öğrenci ölürken, 4

⁴¹⁸ **Milliyet**, (07.01.1976).

⁴¹⁹ **Cumhuriyet**, (08.01.1976).

⁴²⁰ **Milliyet**, (09.01.1976); Üniversitelerde gittikçe yükselen anarşi ortamının ülke gündemini devamlı meşgul etmeye başlaması üzerine Başbakan Süleyman Demirel sıkıyönetim konulabileceğini, olayların kökünü kurutmak için herşeyin yapılacağını, Üniversiteler Kanunu'na göre üniversitelere el koyma yetkilerinin olduğunu açıklarken, Ankara Üniversitesi Senatosu'da yayınladığı bildiriye olayların sürmesi halinde okulun süresiz kapatılacağını ilan etmekteydi. **Tercüman**, (11.01.1976); **Cumhuriyet**, (11.01.1976); Üniversite senatosu olayların son bulması için AP-CHP işbirliğinin gerçekleşmesini ister. **Milliyet**, (11.05.1976).

⁴²¹ **Tercüman**, (12.01.1976); **Milliyet**, (12.05.1976).

⁴²² **Cumhuriyet**, (14.01.1976).

öğrenci de gözaltına alınmaktaydı. Evde yapılan arama sonucunda sol yayınlar, tabanca, dinamit lokumları ve peruklar bulunmaktaydı.⁴²³

1976'daki en büyük olaylar 8 Nisan'da Ankara'da yaşanır. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde karşıt gruplar arasında çıkan çatışma sonucunda, Tabii Senatör Muzaffer Yurdakuler'in oğlu Hakan Yurdakuler'in vurularak öldürülmesi üzerine olaylar kentteki diğer üniversitelere sıçrar. Hakan Yurdakuler'in öldürülmesini protesto etmek amacıyla yürüyüşe geçen Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin yürüyüşüne engel olmak isteyen polis ile öğrenciler arasında 3 saate yakın çatışma çıkar. Sis bombaları sayesinde Hacettepe Üniversitesinin öğrenci yurtlarına giren polisin ateşi sonucunda, burada Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencisi Orhan Ensari öldürülür. Aynı gün başka bir öğrenci grubu da protesto için SBF önünden Kurtuluş'a doğru yürüyüşe geçen öğrencilere, yine polislerce açılan ateş sonucu Ankara DMMA öğrencisi Burhan Esin'in de öldürülmesi üzerine, aynı gün toplamda öldürülen öğrenci sayısı üçü bulurken 300'e yakın öğrenci de gözaltına alınmaktaydı.⁴²⁴

Üniversitelerdeki çatışmalar, genellikle erkek öğrenciler arasında olmakla beraber, 13 Nisan'da Aydın Ortaklar Kız Öğretmen Okulu yurdunda karşıt görüşlü kız öğrenciler arasında çıkan kavga sonucunda 5 kişi yaralanır.⁴²⁵ Yine 11 Mayıs 1976 tarihinde Erzurum Atatürk Üniversitesi Kız Öğrenci Yurdu'nda karşıt görüşlü kız öğrenciler arasında çıkan çatışma sonucunda 3 kız öğrenci yaralanırken 12 öğrenci de gözaltına alınır.⁴²⁶

⁴²³ **Cumhuriyet**, (19.01.1976); **Milliyet**, (19.01.1976); **Tercüman** (19.01.1976).

⁴²⁴ **Hürriyet**, (09.04.1976); **Milliyet**, (09.04.1976); **Bugün**, (09.04.1976); **Tercüman**, (09.04.1976); **Cumhuriyet**, (09.04.1976).

⁴²⁵ **Milliyet**, (14.04.1976).

⁴²⁶ **Milliyet**, (13.05.1976).

1976 yılına dair dikkat çekici bir olay da; ortak hedef olarak belirledikleri sol kesime karşı birlikte hareket eden ülkücü ve akıncı üniversite öğrencileri arasındaki sürtüşmenin de gün yüzüne çıkmasıdır. 17 Mayıs Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'ndeki akıncı ve ülkücü öğrenciler arasında çıkan çatışmada ülkücü öğrencilerden Temel Sarı, okulun üçüncü katından atılarak komaya girer.⁴²⁷ 24 Haziran'da KTÜ öğrenci yurtlarında karşıtlar arası çıkan kavgada ikisi tabanca ile olmak üzere üç öğrenci yaralanırken, olaylar şehre sıçramış, MHP İl Başkanlığı binasına sığınan 14 öğrenci ile birlikte toplamda 33 öğrenci gözaltına alınmıştı.⁴²⁸

1976-1977 eğitim ve öğretim yılının açılışından itibaren olaylar kaldığı yerden artarak devam eder. Ege Üniversitesi'ndeki yurtlarından çıkarıldıkları için Mühendislik Bilimleri Fakültesi önünde çadır kuran öğrencilere baskın düzenlenir. Silah ve bıçakların da kullanıldığı çatışma sonucunda 5 tanesi ağır olmak üzere 18 kişi yaralanmaktaydı.⁴²⁹

1977 yılında da, Türkiye'nin içinde bulunduğu iktisadi kriz ve siyasi problemler, anarşi ve terör olaylarının yoğun bir şekilde sürmesine neden olmuştur.⁴³⁰ Bu dönemde üniversiteler, artan şiddet olayları nedeniyle öğretim yapamaz duruma gelmekteydi. Yüzlerce olayın yaşandığı üniversitelerde, yalnızca öğrencilere değil, öğretim üyelerine yönelik saldırılar da görülmüştür.⁴³¹

Bu dönemde üniversitelerde başlayan ideoloji kaynaklı politik şiddet, artık liselere kadar inmiştir.

⁴²⁷ **Milliyet**, (18.05.1976).

⁴²⁸ **Cumhuriyet**, (25.06.1976); **Milliyet**, (25.06.1976).

⁴²⁹ **Milliyet**, (07.09.1976).

⁴³⁰ Af kanununun çıkarılmasının ardından, eski şiddet yanlılarının sahne alması, 1974'ten itibaren ölümle sonuçlanan öğrenci şiddet olaylarındaki artışa neden olmuştur. 18 Ocak 1977 tarihli Emniyet Genel Müdürlüğü raporunda, 1974-1976 yılları arasındaki öğrenci olaylarında, meydana gelen 60 olayda 53 kişinin yaşamını yitirdiği, üniversite, yüksekokul ve yurtlarda yapılan aramalarda 102 tabancanın ele geçirildiği belirtilmiştir. Bu dönemde görülen olayların çoğunda, 1968-1971 arasındaki olayların tersine, silah, patlayıcı madde ve kesici alet kullanıldığı saptanmıştır. **Hürriyet**, (19.01.1977).

⁴³¹ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.101.

1977 yılına damgasını vuran olaylardan biri de 1 Mayıs olayıdır. 1 Mayıs 1977 tarihinde, DİSK'in İstanbul Taksim Meydanı'nda düzenlemiş olduğu miting, o güne dek görülen en büyük provakasyon sonucu, kan dökülerek son bulmuştur. Miting alanını dolduran kalabalığın üzerine silahla ateş açılmış, oluşan izdihamında etkisiyle 34 kişi yaşamını yitirmiştir.⁴³² Bu yıl içinde üniversitelerde görülen olaylardan bazıları şunlardır;

- 7 Ocak 1977: Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'de, ülkücü öğrenciler, üç sol görüşlü öğrenciye saldırmış, birinin gözünü kör etmişler, diğer ikisini yaralamışlardır.⁴³³

- 11 Ocak 1977: Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencisi Ahmet Söken ve Celal Bilici, Tıp Fakültesine bağlı hastahaneden çıkarken bir grubun silahlı saldırısına uğramaları sonucu, Ahmet Söken öldürülür. Solcu öğrencinin öldürülmesi üzerine polis üniversite yurtlarında arama yapar. Atatürk Üniversitesi'nde aynı gün ayrıca MHP ve MSP'li öğrenciler arasında da çatışmalar çıkmaktaydı.⁴³⁴ Olayların artarak devam etmesi üzerine, can güvenliği kalmadığı gerekçesiyle üniversite süresiz kapatılır.⁴³⁵

- 16 Ocak 1977: İstanbul Teknik Üniversitesi 3. sınıf öğrencisi ülkücü Aytekin Taşçı'nın karşıt görüşlü 3 öğrenci tarafından öldürülmesi üzerine, Fındıkzade'de birbirine yakın olan Niğde ve Sakarya yurtlarında kalan öğrenciler arasında karşılıklı ateş açılır. İki saate yakın süren silahlı, dinamit lokumlu ve molotof kokteyllerinin kullanıldığı

⁴³² **Cumhuriyet**, (02.05.1977); **Hürriyet**, (02.05.1977); **Milliyet**, (02.05.1977); **Bugün**, (02.05.1977); **Tercüman**, (02.05.1977);

⁴³³ E.Höke, **a.g.e.**, s.131.

⁴³⁴ **Cumhuriyet**, (12.01.1977); **Milliyet**, (12.01.1977).

⁴³⁵ **Milliyet**, (13.01.1977).

çatışmaları, çelik yelekli polisler panzerlerle ancak önleyebilmiş, 19 öğrenci gözaltına alınmıştır.⁴³⁶

- 22 Ocak 1977: Trabzon'da öğrencilerinde kaldığı bir evde patlama olur. Patlama sonucunda bomba imal etmeye çalıştığı anlaşılan Dev-Genç üyelerinden öğretmen Yüksel Eriş ölürken, ağır yaralı olarak kurtulan KTÜ öğrencileri İsmihan Araz ve Yener Orkunoğlu'nun elleri ve ayakları, patlama nedeniyle kopar.⁴³⁷

- 01 Mart 1977: İstanbul Şehremini'de bulunan Adana Öğrenci Yurduna bomba atılması sonucunda, yurttan kalan bir kahveci ölmüş, bir işçi'de yaralanır. Bu olaydan da anlaşılacağı 1977'den itibaren üniversite yurtları da, öğrenci barınağı işlevi dışında örgüt merkezleri haline gelmiş olup, öğrenciler dışında da birçok kişi yurtlarda kalmaktaydı. Aynı gün kapatılma kararı alınan ve bu karar nedeniyle öğrencilerin açlık grevi başlattığı site öğrenci yurdunda, 25 öğrenci sağlık sorunlarının artması üzerine hastahaneye kaldırılır.⁴³⁸

- 20 Nisan 1977: Erzurum Atatürk Öğrenci Yurdu'nda kalan MSP'li bir öğrencinin MHP'liler tarafından yaralanmasıyla başlayan olayları yatıştırma amacıyla yurda giren jandarma kuvvetlerine MSP'liler tarafından dinamit atılmış, olaylar sonucu 137 kişi gözaltına alınmıştır.⁴³⁹

- 18 Mayıs 1977: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, çıkan ülkücü-akıncı çatışması nedeniyle süresiz kapatılmıştır.⁴⁴⁰

⁴³⁶ Tercüman, (17.01.1977); Milliyet, (17.01.1977).

⁴³⁷ Milliyet, (23.01.1977); Tercüman, (23.01.1977).

⁴³⁸ Hürriyet, (02.03.1977); Milliyet, (02.03.1977).

⁴³⁹ Milliyet, (21.04.1977); Cumhuriyet, (21.04.1977).

⁴⁴⁰ Cumhuriyet, (19.05.1977); Milliyet, (19.05.1977).

- 30 Kasım-2 Aralık 1977: ODTÜ’de solcu öğrencilerle, ülkücü işçiler arasında çıkan tartışmalar büyümüş, ülkücü işçiler 2 Aralık günü eğitimi engellemek için bombalı ve silahlı saldırıda bulunmuşlardır. 100 öğrencinin yaralandığı olaylar sonrasında, işçilerin ODTÜ’ye girmeleri yasaklanmıştır. Aynı gün, yine ülkücü öğrenciler tarafından, 5000 ODTÜ öğrencisinin üzerine bombalı, silahlı saldırı düzenlenmiş, olayda ağır yaralanan bir öğrenci yaşamını yitirmiş, 52 öğrenci de yaralanmıştır.⁴⁴¹

Üniversite olayları açısından 1977 yılı, öğretim üyelerine yapılan saldırı ve cinayetlerle gündeme gelir. Yalnızca bu yıl içinde 5 öğretim üyesi cinayete kurban gitmiş, böylelikle öğrenciler arasındaki fiziki şiddet, öğretim üyelerine de yönelmiştir.⁴⁴²

1978 yılına büyük bir siyasi kaos içinde girilmişti.⁴⁴³ 1978 yılı boyunca, anarşi, terör ve şiddet olayları yüzünden, 359’u öğrenci olan 1105 kişinin yaşamını yitirdiği saptanmıştır.⁴⁴⁴ Bu dönemde ortaokul ve liselere kadar inen ideolojik temelli şiddet öylesine artmıştır ki, günde ortalama 3 kişi ölmüş ve bu üç kişiden biri ise genellikle lise ve üniversite öğrencisi olmuştur. Bu dönemde üniversite içinde ortaya çıkan şiddet olaylarından bazıları şunlardır:

- 1978 yılının ilk ölüm olayı 13 Ocak’ta gerçekleşir. Laleli’de bir otomobilden, Yabancı Diller Yüksek Okulu’nda dersten çıkan ve grup halinde yürüyen öğrenciler üzerine ateş açılması sonucunda, ikinci sınıf öğrencisi Gökhan Yüksel olay

⁴⁴¹ **Milliyet**, (03.12.1977); **Cumhuriyet**, (03.12.1977); **Hürriyet**, (03.12.1977); **Tercüman**, (03.12.1977); E.Höke, **a.g.e.**, s.141.

⁴⁴² 7 Nisan 1978- Server Tanilli, 11 Temmuz 1978- Bedreddin Cömert, 29 Ekim 1978- Bedri Karafakioğlu, 27 Aralık 1978- Necdet Bulut. E.Höke, **a.g.e.**, s.200-201.

⁴⁴³ 31 Aralık 1977’de Milliyetçi Çephe hükümeti için yapılan güven oylamasında, 218 güvenoyuna karşılık 228 güvensizlik oyu verilmesi üzerine Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir hükümet gensoru ile düşürülmekteydi. Gensoru sonrası Başbakan Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e istifasını verir. Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından hükümeti kurma görevi CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’e verilir. **Hürriyet**, (01-06.05.1978); **Milliyet**, (01-06.05.1978); **Tercüman**, (01-06.05.1978); **Bugün**, (01-06.05.1978); **Cumhuriyet**, (01-06.05.1978).

⁴⁴⁴ Tayfun Mater, **Devrimci Yol Savunması-12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Simge Yayınları, Ankara, 1989, s.589-615.

yerinde, ağır yaralanan Kudret Uybaş ise hastahanedede vefat ederken bir öğrencide ağır yaralı kurtulur. Aynı gün, İzmir Göztepe’de İstanbul İTİA öğrencilerinden Ruhi Mücahit’in, otomobille üzerinden birkaç kez geçilip ezilerek öldürülmüş olarak bulunur. Bu gün ayrıca; İTÜ Rektörlük binasına büyük hasara yol açan bomba atılır.⁴⁴⁵

- 26 Ocak 1978: Ankara DMMA’ne gece kimliği belirsiz kişilerce atılan bombanın patlaması sonucunda 2’si ağır 23 öğrenci yaralanır.⁴⁴⁶

- 04 Ocak 1978: Ankara’da ODTÜ Öğretim Üyelerin Derneği Başkanlığını yapmakta olan Doç. Dr. Yakup Kepenek otomobilindeyken silahlı saldırıya uğrar.⁴⁴⁷

- 16 Mart 1978: 1978 yılının en büyük hadisesi, 16 Mart’ta İstanbul’da yaşanır. İstanbul Üniversitesi’nde İktisat ve Hukuk Fakülteleri’ndeki derslerinden 13.30’da çıkan sol görüşlü öğrenciler, okul dışında bekleyen ülkücüleri görünce, çıkmaktan vazgeçip okulda kalmak istemişlerdir. Şikâyetler karşısında herhangi bir tedbir almayan güvenlik güçleri, ayrıca okulu boşaltmalarını da isteyince, öğrenciler okuldan çıkmak zorunda kalır. Dışarıya çıkan sol görüşlü öğrencilere önce bomba atılmış, sonrada otomatik silahlarla taranmaları sonucunda Hamdi Akın, Turan Ören, Hatice Özen, Baki Ediz, Cemil Sönmez, Abdullah Şimşek, Murat Kurt isimli 7 öğrenci ölmüş, 41 öğrenci de yaralanmıştır. Olay üzerine İstanbul Üniversitesi süresiz kapatılır.⁴⁴⁸ Hükümet olay karşısında sadece üniversitede görevli polislerin görev yerlerini değiştirmektedir⁴⁴⁹

- 14 Mart 1978: Adana Mühendislik Yüksek Okulu Endüstri Bölümü öğrencisi Ali Osman Beygili ile İnşaat Bölümü öğrencisi Güven Bilgili, okuldan çıkıp

⁴⁴⁵ **Cumhuriyet**, (14.01.1978); **Milliyet**, (14.01.1978).

⁴⁴⁶ **Milliyet**, (26.01.1978).

⁴⁴⁷ **Milliyet**, (05.02.1978).

⁴⁴⁸ **Cumhuriyet**, (17.03.1978); **Hürriyet**, (17.03.1978); **Milliyet**, (17.03.1978); **Tercüman**, (17.03.1978); **Bugün**, (17.03.1978); M.Bakındı, **a.g.e.**, s.106.

⁴⁴⁹ **Milliyet**, (24.03.1978); **Cumhuriyet**, (24.03.1978).

evlerine doğru giderken, kimliği saptanamayan kişilerce açılan yaylım ateşi sonucunda vurularak öldürülürler.⁴⁵⁰

- 07 Nisan 1978: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Servet Tanilli, kimliği saptanamayan kişilerin açtığı ateş sonucunda ağır yaralanır.⁴⁵¹

- 09 Mayıs 1978: Saat 20.45 civarı dersten çıkan sol görüşlü Yıldız DMMA öğrencileri, topluca otobüs durağına giderken bir otomobilden ateş açılır. Açılan ateş sonucunda Makine Bölümü öğrencisi Hasan Okut olay yerinde, Renan Eriş ve Müjdat Çelikyay'da kaldırıldıkları hastahanedede ölürken, 3'ü ağır 13 öğrenci de yaralanmaktaydı.⁴⁵²

- 15 Mayıs 1978: İTÜ Maçka binasının bahçe kapısı önünde polis gözetiminde derse gelmekte olan ülkücü öğrencilerin üzerine ateş açılması sonucunda Ahmet Avlamaz adlı öğrenci ölürken, bir öğrenci de ağır yaralanmaktaydı.⁴⁵³

- 05 Haziran 1978: Aydın Ortaklar Eğitim Enstitüsü'nde öğrencilerin İstiklal Marşı'nı söyledikleri esnada üzerlerine arka arkaya üç dinamit atılır. Patlama sonucunda 15 öğrenci yaralanır.⁴⁵⁴

- 9 Ekim 1978: Ankara Bahçelievler semtinde Türkiye İşçi Parti'li gençlerin kalmakta olduğu bir eve baskın düzenlenir. Baskın sonucunda evde kalanların üçünün ellerini arkadan bağlayıp ağızlarına kurşun sıkılarak, bir tanesini eterle bayılttıktan sonra telle boğarak, ikisini de evden kaçırdıktan sonra Eskişehir yolu üzerindeki bir yerde

⁴⁵⁰ **Cumhuriyet**, (17.03.1978);

⁴⁵¹ **Hürriyet**, (08.04.1978); **Milliyet**, (08.04.1978); **Cumhuriyet**, (08.04.1978).

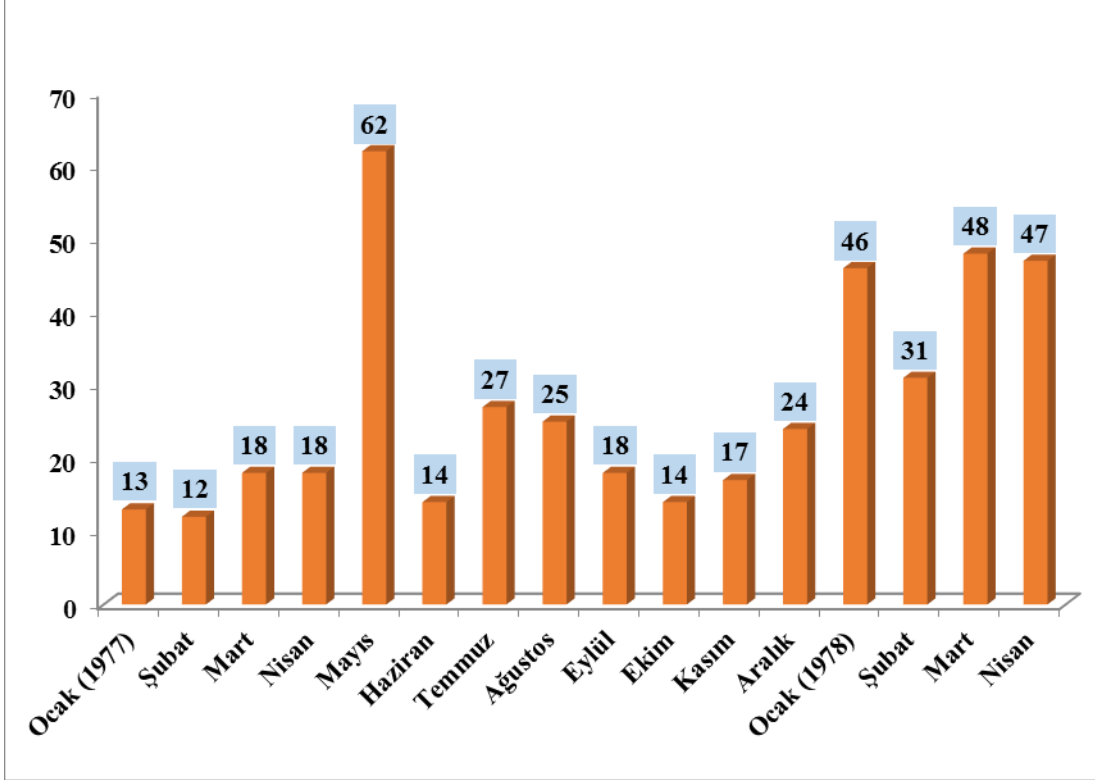
⁴⁵² **Milliyet**, (10-17.05.1978).

⁴⁵³ **Milliyet**, (26.05.1978).

⁴⁵⁴ **Cumhuriyet**, (06.06.1978); **Milliyet**, (06.06.1978).

kurşunlayarak öldürürler. 5 tanesinin öğrenci, bir tanesi de memur olmak üzere 6 kişi ölürken, bir kişi de ağır yaralı olarak kurtulmaktaydı.⁴⁵⁵

Tablo 8 Ocak 1977- Nisan 1978 Arası Anarşik Olaylarda Hayatını Kaybedenlerin Sayıları

Kaynak: **Milliyet**, (01.05.1978)'den tarafımızca düzenlenmiştir.

1978 yılının başından itibaren sayıları gittikçe artan şiddet ve çatışma eylemleri, 1977 yılına kadar üniversitelerde yaygın olarak görülen boykot ve işgal gibi eylemlerin yerini almıştır. Üniversitelerin yanı sıra, sokaklar, mahalleler bile kurtarılmış bölgeler haline gelmiştir. Üniversitelerdeki öğrenci kuruluşlarının yerini, terör eylemleriyle tanınmaya çalışan örgütler almıştır.⁴⁵⁶

⁴⁵⁵ **Hürriyet**, (10.10.1978); **Bugün**, (10.10.1978); **Cumhuriyet**, (10.10.1978); **Milliyet**, (10.10.1978); **Tercüman**, (10.10.1978).

⁴⁵⁶ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.107.

II.5.2. Politik Şiddet Dönemi (1979- 1980)

1979 yılında iyice derinleşen ekonomik kriz⁴⁵⁷ ve iktidar ile muhalefet arasında medya aracılığı ile yaşanan tartışmalar, üniversitelerde ve sokaklarda meydana gelen terör ve anarşi olaylarına yeterince önem verilmemesine neden olmuş, bu ilgisizlik yüzünden 784 kişi yıl içinde yaşamını yitirmiştir.⁴⁵⁸ 1979 yılından itibaren sağ ve sol arasında devam eden ideolojik çatışmaların niteliği de değişmekte, siyasal şiddet; ideolojik tarafların mensuplarının yanında, toplum tarafından tanınmış kişilere de yönelmeye başlamaktaydı.⁴⁵⁹

Bu dönemde gazeteler, öğrenci olaylarını o kadar çok haber yapmışlardır ki, olayların sayısını saptamak oldukça zordur. Hergün yaşanan ve rutin hale gelen olaylar, toplum nezdinde normal görülmeye başlanmış, bazı günler sokak anarşileri ve üniversite olayları gazetelerin birinci sayfasında bile yer almamaya başlar. İdeolojik grupların kurtarılmış bölgeleri haline gelmeye başlayan üniversitelerde yaşanan tüm bu olumsuzluklardan dolayı eğitim yapılamaz olmuş, kapanma noktasına kadar gelinmişti. Ayrıca; 1979 yılının sonuna doğru, hemen her ay bir öğretim üyesi yaşamını yitirmiş, öğretim üyelerinin öldürülmesi rutin hale gelmiştir.⁴⁶⁰ Bu dönemdeki önemli olaylardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- 12 Mart 1979 tarihinde, Ankara'daki tüm yüksekokul, fakülte ve liselerde 12 Mart muhtırasını kınayan forum, boykot ve mitingler yapılmış⁴⁶¹ olup çeşitli yerlere 12 Mart harekâtını kınayan afişler asılır. İstanbul Üniversitesi'nde de bu tür gösteri yaptıkları

⁴⁵⁷ E.J.Zürcher, **a.g.e.**, s.388-391.

⁴⁵⁸ T.A.Türkyılmaz, **a.g.e.**, s.156.

⁴⁵⁹ E.J.Zürcher, **a.g.e.**, s.384.

⁴⁶⁰ 9 Eylül 1979- Ümit Yaşar Doğanay, 11 Eylül 1979- Fikret Ünsal, 7 Aralık 1979- Cavit Orhan Tütengil, Burhan Cahit Ünal (yaralı), Akın Ünalp (yaralı). E.Höke, **a.g.e.**, s.201-202.

⁴⁶¹ **Cumhuriyet**, (13.03.1979).

gerekçesiyle, 14 Mart'ta gösteri yapan 120 kadar İTİA öğrencisi polis tarafından yakalanıp, Sıkıyönetim Komutanlığı'na sevk edilirler.⁴⁶²

- 10 Haziran 1979: Ankara'nın Cebeci semtinde duvara yazı yazarken meydana gelen silahlı çatışma sonucunda Siyasal Bilgiler Fakültesi Derneği başkanı ve aynı zamanda Dev-Genç üyesi olan Hakan Şenyuva öldürülürken, bir öğrenci de ağır yaralanır.⁴⁶³ Durumu protesto eden Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri okul önündeki caddeyi trafiğe kapatır. Olay yerine gelen polis 150 öğrenciyi gözaltına alınırken, SBF'deki derslere ara verilmek zorunda kalınır.⁴⁶⁴

- 11 Haziran 1979: Bakırköy Halkevi binasının bahçesine atılan bombanın patlaması sonucu, Tıp Fakültesi öğrencisi Yusuf Atbakan, ortaokul öğrencisi Nihat Özyağlı ve Serdar Akcan adlı bir işçi yaşamını yitirmiş, 6 kişi de yaralanmıştır.⁴⁶⁵

- 27 Ağustos 1979: ODTÜ'de jandarmanın bir arkadaşlarını gözaltına almasını protesto amacıyla forum düzenleyen öğrencilere, jandarmanın müdahale etmesi sonucu çıkan çatışmada 450 öğrenci gözaltına alınır.⁴⁶⁶ Ertesi gün derslere girmeyerek olayı protesto eden öğrenciler, 23 aydan beri kesintisiz eğitim yapan ODTÜ'deki eğitimin jandarma yüzünden tehlikeye girdiğini belirtirler.⁴⁶⁷

- 7 Aralık 1979: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyesi Cavit Orhan Tütengil, Levent'teki evinden üniversiteye giderken, silahlı saldırıya uğrayarak

⁴⁶² **Milliyet**, (15.03.1979).

⁴⁶³ **Cumhuriyet**, (11.06.1979); **Milliyet**, (11.06.1979).

⁴⁶⁴ **Milliyet**, (12.06.1979).

⁴⁶⁵ **Milliyet**, (12.06.1979); **Cumhuriyet**, (13.06.1979); E.Höke, **a.g.e.**, s.220.

⁴⁶⁶ **Tercüman**, (28.07.1979); **Cumhuriyet**, (28.07.1979).

⁴⁶⁷ E.Höke, **a.g.e.**, s.221.

öldürülür. Olay üzerine İstanbul'daki çeşitli üniversite ve yüksekokul yönetim kurulları protesto amacıyla eğitime ara verirler.⁴⁶⁸

- 15 Aralık 1979: Beşiktaş'ta Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi (DMMA) yakınlarında bulunan ve genelde sol görüşlü öğrencilerin gittikleri Barbaros Kıraathanesi'nin kalorifer radyatörüne konan bombanın patlaması sonucunda 5 kişi yaşamını yitirirken, 21 kişi de ağır yaralanır.⁴⁶⁹

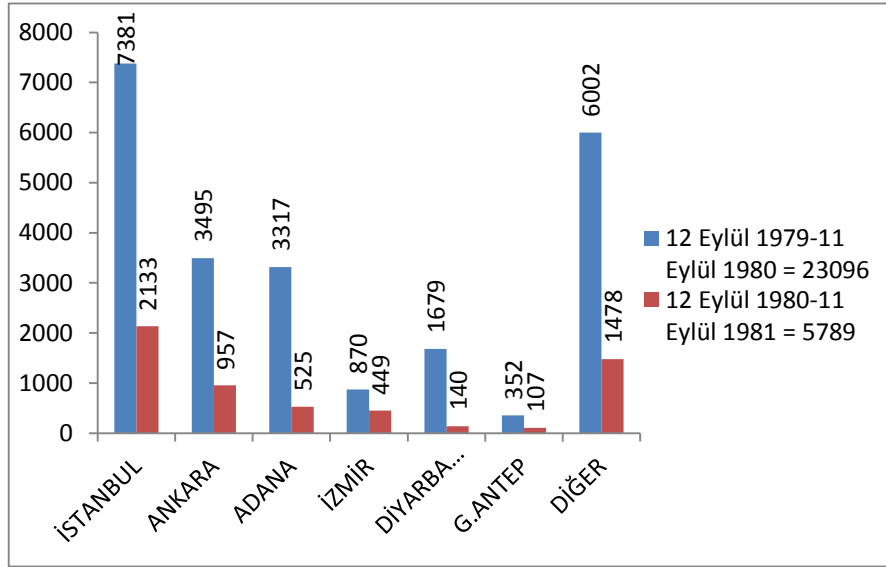
1979 sonuna dek gelişen bu olaylar, sonunda, 19-26 Aralık 1979'da Kahramanmaraş ve Mayıs-Haziran 1980'de yaşanan Çorum hadiseleriyle kitlesel katliamlara doğru da evrilmeye başlar. Gittikçe artan şiddet olaylarıyla başlayan 1980 yılı, bu olayların yanısıra, derinleşen ekonomik krizin aşılmasına yönelik 24 Ocak kararlarının alınması ve Türkiye ile Uluslararası Para Fonu (IMF) arasındaki ekonomik anlaşmaların doğurduğu tartışmalarla hareketli günlere sahne olmuştur.⁴⁷⁰ Süleyman Demirel Hükümeti'nin, ülke sorunlarını çözmek amacıyla ve IMF yönergeleri doğrultusunda gündeme aldığı 24 Ocak Kararları sonucunda, ekonomik yaşam tüm halk için çekilmez bir hale gelmişti.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ **Tercüman**, (08.12.1979); **Bugün**, (08.12.1979); **Hürriyet**, (08.12.1979); **Cumhuriyet**, (08.12.1979); **Milliyet**, (08.12.1979);

⁴⁶⁹ **Milliyet**, (16.12.1979).

⁴⁷⁰ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.110.

⁴⁷¹ Oğuzhan Müftüoğlu, **1960'lardan 1980'e Türkiye Gerçeği**, Patika Yayıncılık, İstanbul, 1989, s.337; E.Höke, **a.g.e.**, s.225.

Tablo 9 12 Eylül 1980 Öncesi ve Sonrası Bir Yıllık Sürede Meydana Gelen Olayların Karşılaştırılması

Kaynak: Başbakanlık, **Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Gelişmesi, Sonuçları ve Güvenlik Kuvvetleri İle Önlenmesi**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982, s.211.

Kaotik bir ortamda geçen 1980 yılında, hükümetin uygulamaya koyduğu çeşitli ekonomik ve siyasi önlem bir anlamda kendisinin de devre dışı kalacağı açık bir kriz rejiminin oluşumuna hizmet ederken, diğer yandan toplumun büyük kesimi açısından, kurtarıcı beklentisine yol açan bir kitle psikolojisinin oluşmasına neden oluyordu.⁴⁷²

Ekonomik ve siyasi kaos, düzenin tüm kurumlarını etkisi altına almaktayken, Türkiye'nin bir darbeye doğru gittiğinin göstergesi oluyordu. Çorum'daki olaylarda, güvenlik güçlerinin etkisiz kaldığı; Şavşat'ta, İzmir'deki İnciraltı yurtlarında⁴⁷³ ve bunun gibi birçok yerde gerçekleşen kitlesel katliamlar ve cinayetlere karşın, evlerde, sokaklarda,

⁴⁷² E.Höke, a.g.e., s.225.

⁴⁷³ 12 Haziran 1980 günü, Üniversitelerarası seçme sınavına katılmak için şehirdışından gelen öğrenciler için İzmir İnciraltı yurtlarında konaklayan üniversite öğrencileri tarafından düzenlenen moral gecesi esnasında. Moral gecesi programı başladıktan bir süre sonra güvenlik güçlerinin gelmesi üzerine çıkan olaylar sonucunda 5 öğrenci ölmüş, onlarcası da yaralanmıştır. **Cumhuriyet**, (14.06.1980); **Milliyet**, (14.06.1980); E.Höke, a.g.e., s.226.

barikatlarda gerçekleşen çatışmalar, grev ve direnişler vb. gibi olayların artması, hükümeti aşan sorunlar olarak kendini gösteriyordu.

Ülkede her gün üzüntü verici olaylar yaşanırken, Meclis'te grubu bulunan siyasi partiler, ortak bir aday üzerinde anlaşamadan Cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaşmıştı. Traji-komik bir hal alan Cumhurbaşkanlığı seçim turları sürerken, ülkede anarşik olaylar aralıksız sürüyor, günde yaklaşık 10 kişi ölüyordu. 1980 Nisan'ında, terör olayları sonucu 247 kişi yaşamını yitirmiş, 475 kişi yaralanmıştı.⁴⁷⁴ Görev süresi 6 Nisan 1980'de son bulan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine aday gösterilemeyişi, orduda büyük rahatsızlık yaratıyordu. 24 Mayıs'ta toplanan komutanlar, siyasi partilerin ülkedeki anarşiyi önlemede yetersiz kaldığı ortak görüşünde buluşmuş, yönetime el koymayı gündemlerine almaktaydılar.⁴⁷⁵

1 Temmuz 1980 tarihinde toplanan komutanlar, ülkedeki demokrasiyi korumak adına, müdahaleye karar vermişlerdi. Ancak, 2 Temmuz'da Süleyman Demirel hükümetinin güvenoyu alması, komutanların planını kısmen bozmuştu.⁴⁷⁶ 19 Temmuz'da, 12 Mart dönemindeki uygulamaların sorumlusu olarak görüldüğü için öldürülen o dönemin başbakanlarından Nihat Erim'in⁴⁷⁷ ardından, 22 Temmuz'da TİP ve DİSK kurucusu Kemal Türkler'in suikast sonucu öldürülmesi,⁴⁷⁸ toplumun tüm kesimlerinde büyük yankı uyandırmıştı. Müdahalenin gündemdeki yerini koruduğu sırada, 4 Ağustos'ta toplanan Yüksek Askeri Şura sonunda, ordudaki terfi ve tayin konuları halledilmişti. 26 Ağustos günü de, komutanlar bir araya gelerek, harekât günü olarak 12 Eylül'ü saptamışlardı.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Bülent Ruscuklu, **Demokrat Partiden 12 Eylül'e**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2008, s.385-389.

⁴⁷⁵ B.Ruscuklu, **a.g.e.**, s.386-396.

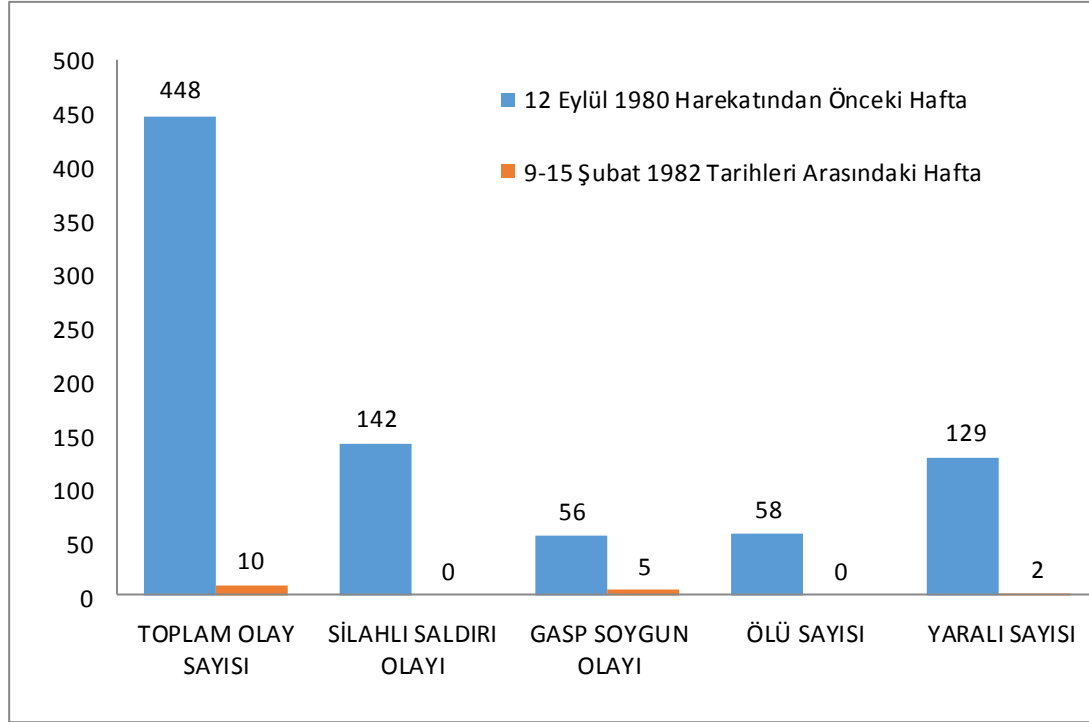
⁴⁷⁶ B.Ruscuklu, **a.g.e.**, s.406-407.

⁴⁷⁷ **Hürriyet**, (20.07.1980); **Tercüman**, (20.07.1980); **Cumhuriyet**, (20.07.1980); **Milliyet**, (20.07.1980).

⁴⁷⁸ **Milliyet**, (23.07.1980); **Tercüman**, (23.07.1980); **Cumhuriyet**, (23.07.1980).

⁴⁷⁹ B.Ruscuklu, **a.g.e.**, s.419-421.

Tablo 10 12 Eylül 1980 Harekâtından Bir Hafta Önceki Olaylar ile 09-15 Şubat 1982 Tarihleri Arasındaki Bir Haftalık Olayların Karşılaştırması.

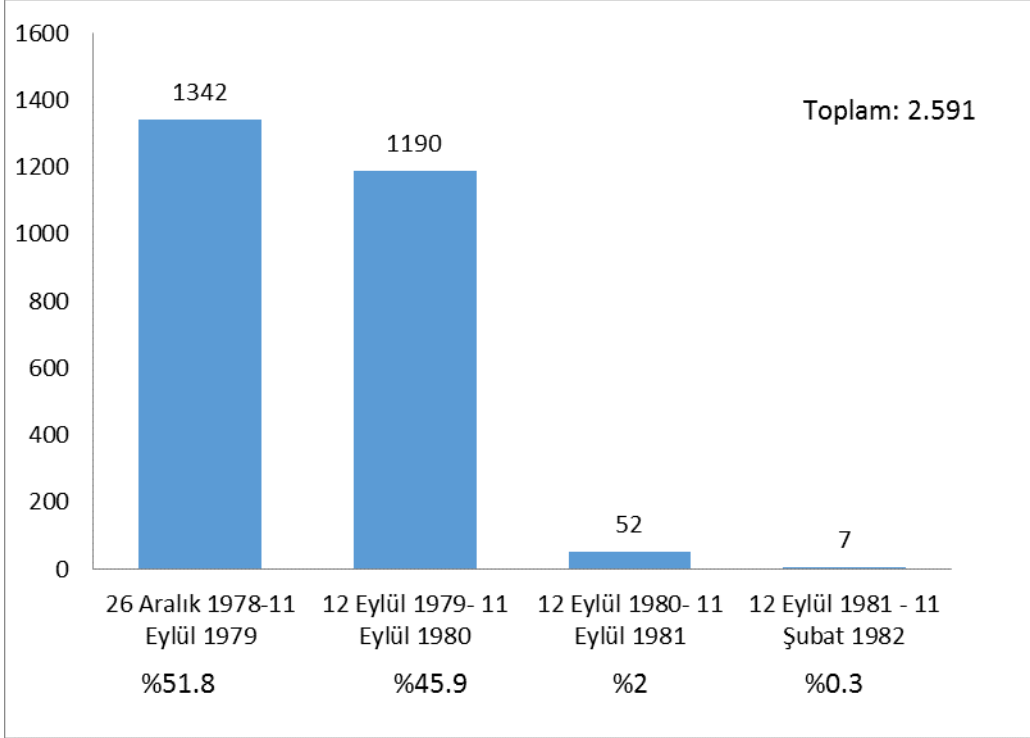

Kaynak: **Başbakanlık...**, s.212.

Özellikle siyasi iktidarlar başta olmak üzere, yöneticilerin sorunu geniş kapsamlı olarak saptayamaması, basit bir sorun olarak görmeleri, gerçekte yüzleşildiğinde ise hal çaresi bulamamaları, anarşi olaylarını çözümsüz kılmaktaydı. Olaylar karşısında medyanın bir kesiminin kışkırtıcı davranması, bir kesiminin görmezden gelmesi de bu çözümsüzlüğü artırıcı nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸⁰

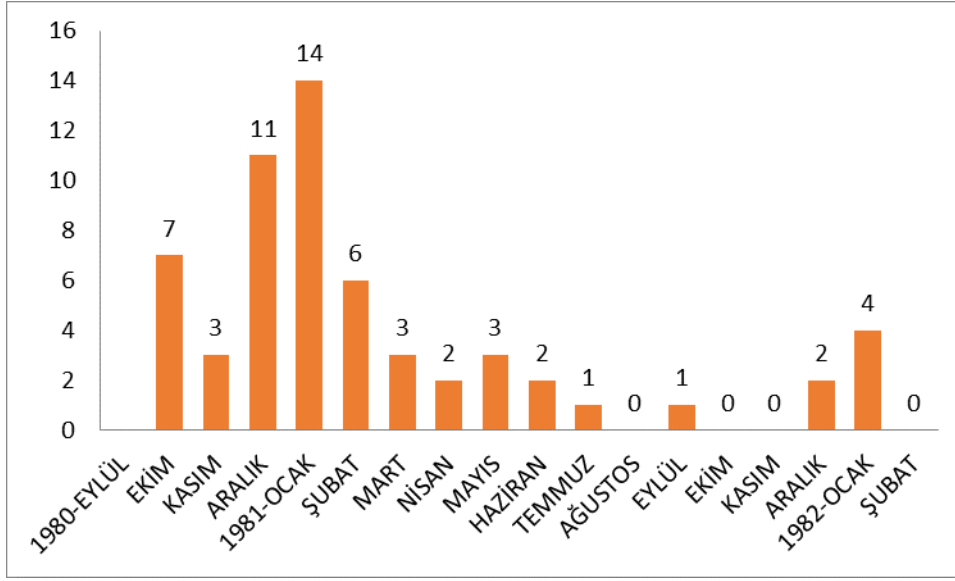
Sorun oluşturan bir diğer konu ise, üniversitelerin, olayların ortaya çıkışındaki dönemde, yeterli eğitim kapasite ve olanaklarından uzak olmalarıdır. Üniversitelerin içinde bulunduğu birtakım yetersizlikler, aşırı koşullanmış olan bazı marjinal gençlik örgütleri tarafından sömürü konusu olmuştur.

⁴⁸⁰ R.Keleş ve A.Ünsal, **a.g.e.**, s.89-93.

Tablo 11 1978-1982 Arası Öğrenci Olayları

Kaynak: **Başbakanlık...**, s.197.

Olayların başladığı dönemde etkileri olmamakla birlikte, ilerleyen her aşamada güvenlik güçlerinin yanlış ve sert tutumları, karşıt gruplar arasında tarafsızlıktan uzak olarak olaya dâhil olmaları, sık sık değişen zıt karakterli hükümetlerin olaylara karşı gruplara karşı bakış açılarındaki farklılık karşısında standart bir uygulamanın olmaması, hatta zaman içerisinde kendi aralarında da ideolojik kamplaşmaların başlaması olayları önlenememesinde bir etken olarak görülmektedir. Ülkede yaşanan ekonomik kriz, tek başına itici bir etkisi olmamakla birlikte, ekonomik krize siyasi krizin de eklenmesi, artan istikrarsız ortam içerisinde iyice bunalan toplumu, ileride yapılacak olan askeri müdahale için gerekli ilk psikolojik destek ortamını hazırlamaktaydı.

Tablo 12 12 Eylül Sonrası Öğrenci Olaylarının Aylara Göre Dağılımı

Kaynak: **Başbakanlık...**, s.216.

Türkiye’de gençlik sorunlarının temelinde, toplum tarihiyle birlikte ortaya çıkan sosyo-kültürel yapının, çağdaşlaşmanın getirdiği süreçle birlikte oluşan, özellikleri de belirsizlik taşıyan tarihi-siyasi-sosyal-kültürel-ekonomik alanların oluşturduğu bir ortamın bulunduğu düşünülmektedir. Özellikle Tanzimat Dönemi ile hız kazanan batılılaşma süreci, modern Batı fikirleri ile bağlantıların artması, çeşitli modern okulların kurulması, görsel ve yazılı basın kaynaklarının artması, kültür ve medeniyet alanlarındaki gelişmemizi etkilemiş olmasının yanı sıra, toplumda günümüze dek ulaşan bazı derin sarsıntılar da yaratmaktaydı.⁴⁸¹

⁴⁸¹ Necati Akder, “Üniversite Buhranı ve Gençliğin Bunalımı”, **Türk Kültürü**, 6 (69), 1968, s.603-643.

III. BÖLÜM

ÜNİVERSİTE İÇİNDE SAĞ VE SOL'UN YÜKSELİŞİ, ÖRGÜTLER, KAMPLAŞMALAR VE DÜŞMANLARI VE BASIN

Türkiye’de yaşanan 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonucunda kabul edilen yeni anayasa ile birlikte yasama, yürütme ve yargı arasındaki dengeler yeniden tanımlandı. Üniversitelere tanınan özerklikle birlikte, düşünce özgürlüğü ve örgütlenme konusunda da gelişmeler yaşandı.⁴⁸² Anayasal güvenceler altında çok partili sisteme geçiş, çok dernekli sistemin de yolunu açmıştır. 1961 Anayasasının sağladığı daha özgürlükçü ortam, o döneme kadar devlet tarafından devamlı baskı altında tutulan demokratik isteklerin artmasına yol açmaktaydı.⁴⁸³ Soğuk savaşın ön plana çıkardığı baskın ideolojik akımların etkilerinin Türkiye’ye yansımalarının da olmasıyla daha legal bir şekilde siyaset sahnesine çıkan Türkiye İşçi Partisi, Dev-Genç ve üniversitelerde Fikir Kulüpleri Federasyonu gibi gençlik örgütlenmeleri, 68 olaylarının Türkiye’yi etki altına almasıyla, oldukça farklı bir düzlemde çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda yaşanan sorunlar, üniversite gençliğini harekete geçirdi.⁴⁸⁴ Bu kuruluşların etki alanlarının genişlemesi ve kendi aralarındaki yöntem farklılaşmalarının gün yüzüne çıkmasına, çalışmalarını ayrı yollarda sürdürmelerine neden olurken,⁴⁸⁵ kısa sürede karşı faaliyette bulunmak amacıyla birçok milliyetçi ve muhafazakâr öğrenci kuruluşu ve örgütün de açılmasına neden olmaktaydı.

⁴⁸² Gazanfer Kaya, **Toplumsal Değişme Sürecinde Siyaset ve Özgürlükler (CHP ve AP Üzerine Bir İnceleme)**, Ütopya Yay., Ankara, 2013, s.203

⁴⁸³ Tefik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950-1995**, C.II, İmge Kitabevi, Ankara, 1996 s.111.

⁴⁸⁴ Celalettin Can, **Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesinde Gençlik**, Haziran Yayınları, İstanbul, 1998, s.39-40.

⁴⁸⁵ A.Bağış Erten, **“Türkiye’de 68”**, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Sol**, 8.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.839.

III.1. Türkiye’de 1960 - 1980 Arası Etkin Olan Öğrenci Kuruluşları

1920’lerde kurulan Türkiye Komünist Partisi’nin ardından, 1946 yılından sonra çok partili yaşama geçişle birlikte oluşan özgür düşünce ortamında, birçok yazar, Marx, Lenin, Mao, Tito, Che Guevara’nın yapıtlarını Türkçeye çevirerek Marksist-Leninist düşüncelerin yayılması için zemin hazırladılar.⁴⁸⁶ 1961 Anayasası’nın sağladığı hak ve özgürlük ortamında, çeşitli kesimleri temsilen çok çeşitli sol örgütler ortaya çıkmaktaydı. TKP’nin öncülüğünde kurulan Türkiye İşçi partisi (TİP), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), Fikir Kulüpleri (1963), Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF), Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) bunlar arasında sayılabilir.⁴⁸⁷

III.1.1. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)

Ülke sevgisi anlayışı ve heyecanıyla 14 Aralık 1916 tarihinde kurulan MTTB, kökü Osmanlı dönemine uzanan tek öğrenci örgütüdür.⁴⁸⁸ Bu örgüt, I. Dünya Savaşı yıllarında ülkede birliği sağlamak isteyen İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin teşviki ile Dar’ül Fünun öğrencileri tarafından kurulmuştur.⁴⁸⁹ MTTB Cumhuriyet dönemindeki ilk olarak Tramvay Şirketi protestolarıyla adını duyurur.⁴⁹⁰ Bu hareket, dört dönemde incelenir:

- 1916-1936 Dönemi: MTTB, kuruluş yılı 1916 olmasına rağmen, araya giren I. Dünya Savaşı nedeniyle, uzun süre varlık gösteremedi.⁴⁹¹ Birlik ancak 1924 yılında, İbrahim (Öktem), Tahsin Bekir (Balta) ve Nihat (Üçüncü) öncülüğünde çalışmalarına

⁴⁸⁶ M.Arslan, a.g.e., s.15.

⁴⁸⁷ Mustafa Arslan, **Türkiye’de Terör Örgütlerinin Tarihsel Oluşumları** s.11, <http://www.mustafaarslan.info/1/post/2011/04/turkiyede-teror-orgutlerinin-tarihsel-olusumlari.html> (11.02.2012).

⁴⁸⁸ **Milli Türk Talebe Birliği 1916-1980**, Birlik Vakfı, İstanbul, 1996, s.1-2.

⁴⁸⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Mill%C3%AE_T%C3%BCrk_Talebe_Birli%C4%9Fi_%281916%29. (22.01.2013)

⁴⁹⁰ N.Mater, a.g.e., s.360.

⁴⁹¹ M.Çağatay Okutan, **Bozkurt’tan Kur’an’a Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.25

tekrar başlar. Başkanlığa getirilen İbrahim (Öktem), yurtdışındaki uluslararası öğrenci kongrelerine (1926-Roma, 1927-Paris, 1928-Peşte)⁴⁹² katılarak, örgütü uluslararası boyuta taşımaya çalıştı. 4 Mart 1928'deki Olağanüstü Kongre, MTTB'nin henüz tam olarak örgütsel ve işlevselliğini kazanamadığını gösteren, dağılma tehlikesinin işaretlerini veriyordu.⁴⁹³ Örgüt, 1929-1933 yılları arasında, Tefik Celal (İleri) başkanlığında aktif bir döneme girer.⁴⁹⁴ Bu dönemde milliyetçi bir çizgiye sahip olan örgütün, İstanbul-Beyazıt Meydanı'nda 1933'te yapılan Hatay'ın ilhakı mitingi sonucunda, izinsiz miting yapıldığı gerekçesiyle çalışmalarına son verilir.⁴⁹⁵

- 1946-1960 Dönemi: 1933 yılında kapatılan MTTB, 13 yıl aradan sonra, 1946 yılında başkan Rehai İslam ve arkadaşları tarafından Türk Talebe Birliği adıyla yeniden faaliyete başladı. Bakanlar Kurulu'nun 17.02.1947 tarihli kararı ile birliğe Milli kelimesi eklendi. MTTB'nin diğer başkanları sırasıyla, Suphi Bayram, Kamuran Evliyaoğlu (26.12.1951), Nejat Cerman (10.04.1955-17.05.1955), Orhan Sakarya, Vehbi Ünal, Yaşar Özdemir'dir. Kemalist bir çizgiye sahip⁴⁹⁶ olan MTTB'nin bu zaman dilimindeki faaliyetleri genel olarak sönük geçmiştir. Bu dönemde örgütün düzenlediği en önemli faaliyet olarak Yunan zulmü altında ezilen Kıbrıslı Müslümanların haklarını savunmak için 15.01.1950'de düzenlenen yürüyüş sayılabilir.⁴⁹⁷

- 1960-1967 Dönemi: MTTB, 1960 İhtilali sırasında, siyasetten uzak kalmıştır. 06.05.1961'de yapılan 45.Büyük Kongre'de genel başkan seçilemediği için, Genel Kurul 16 Ocak'ta yeniden toplanmış, Genel Başkan olarak Faruk Narin seçilmiştir. 46.Genel Kurul'da seçilen Yüksel Çengel döneminde, Birlik adı altında çıkan yayın organı,

⁴⁹² A.Kabacalı, **a.g.e.**, s.71-72.

⁴⁹³ M.Taylak, **a.g.e.**, s.109.

⁴⁹⁴ **MTTB, 54.Dönem Faaliyet Raporu 1976-1977**, Fatih gençlik Vakfı Matbaası, İstanbul, 1978, s.20.

⁴⁹⁵ **MTTB, 51.Dönem Faaliyet Raporu 1971-1973**, Yüksel Matbaası, İstanbul, 1974, s.18-19.

⁴⁹⁶ M.Ç.Okutan, **a.g.e.**, s.26.

⁴⁹⁷ Milli Türk Talebe Birliği 1916-1980, **a.g.e.**, s.2

Milli Gençlik adı altında yayınına devam etmiştir. Sol bir çizgide bulunan MTTB'nin bu dönemdeki faaliyetleri; Öğrenci sorunlarıyla ilgi bir açık oturum (15.05.1966), İstanbul'un 512.fetih kutlamaları (29.05.1965), Pakistan Mitingi (09.09.1965),⁴⁹⁸ Siyaset, bilim ve teknik elemanların katılımıyla, Prof.Dr. Mümtaz Turhan'ın başkanlığında, *Köy Meseleleri ve Hal Çareleri* konulu açık oturum (02.10.1965), Kıbrıs'la ilgili olarak, Türkiye aleyhine karar alan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nu protesto mitingi (20.12.1965), Türkiye'de Diyanet ve Laiklik konulu açık oturum (08.10.1966) düzenlemiştir.

- 1967–1980 Dönemi: 1961–1965 yılları arasında sol çizgide yer alan MTTB, 1967 yılında Genel Başkanlığa Burhanettin Kayhan'ın geçmesiyle birlikte, söylemlerini bir kez daha değiştirerek, Milliyetçi/Muhafazakâr bir yol izlemiştir.⁴⁹⁹ 1970'ten sonra bu eğilim kuvvetlenmeye başlamıştır.⁵⁰⁰ MTTB'nin bu dönemdeki faaliyetleri ise; Milliyetçi/Muhafazakâr gençliğin, şehitleri anma amacıyla, 500 kişinin üzerinde bir grupla Çanakkale'de tören düzenlemeleri (18.03.1967), Erzurum'da yapılan Anadolu Şahlanış Mitingi (12.11.1967), Fatih Gençlik Vakfı'nın kurulması (21.06.1971), 1972–1980 dönemindeki milliyetçi ve dini içerikli birçok konferans ve yayın faaliyeti sayılabilir.

1916 yılında kurulan Milli Türk Talebe Birliği başlangıçta etkinlik göstermemişken, 1945 yılından itibaren diğer öğrenci derneklerinin kuruluşunda önemli rol oynamış; 1950-1960 yılları arası CHP'yi desteklemişken, 1960'tan sonra AP çizgisine kaymıştır.⁵⁰¹ MTTB'nin faaliyetlerine, 12 Eylül 1980 İhtilali'nden sonra, dernek ve

⁴⁹⁸ Keşmir anlaşmazlığı yüzünden Hindistan'ın Pakistan'a saldırması üzerine, Sultanahmet Meydanı'nda yapılan geniş katılımlı miting. Milli Türk Talebe Birliği 1916-1980, **a.g.e.**, s.129-168.

⁴⁹⁹ Serkan Yorgancılar, **1965 Sonrası İslamcı Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s.171.

⁵⁰⁰ M.Ç.Okutan, **a.g.e.**, s.169-200.

⁵⁰¹ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.62-65.

federasyonların çalışmalarına son vermekle ilgili Konsey Kararı gereğince son verilmiştir.⁵⁰²

III.1.2. Fikir Kulübü Federasyonu ve DEV-GENÇ

Fikir Kulübü Federasyonu (FKF)'nin ilk adımları, Demokrat Parti iktidarı yıllarında, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde (SBF) atılır.⁵⁰³ SBF Fikir Kulübü'nün kurucu ve öncüleri burjuva liberalleriydi. Turhan Feyzioğlu ve Aydın Yalçın'ın yayınlamaya başladıkları Forum Dergisi ve kurucularından oldukları Fikir Kulübü, sonradan tümüyle karşı oldukları bir anlayışın eline geçmiştir. İngiltere'deki Oxford-Cambridge Üniversite eğitim sisteminde yetişen SBF'nin genç öğretim üyeleri, batılı liberal düşünceleri buldukları kuruma aktarma çabası içinde olmuşlardır.⁵⁰⁴ Bu çabaları, II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'nin iktisadi yapısıyla birleşerek, Forum Hareketi'ni çıkarmıştır.

13 Şubat 1961'de 12 sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin içinde, daha sonra FKF'yi kuran ve ilk dönemler yönetiminde yer alan gençler de bulunuyordu.⁵⁰⁵ 1965-1966 eğitim-öğretim yılının başlangıcında, öğrenciler arasında, Fikir Kulüplerini bir federasyon çatısı altında birleştirme gerekliliği dile getirilmeye

⁵⁰² MTTB 56.Dönem Faaliyet Raporu 1979- 1980, Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, İstanbul, 1980, s.3-5.

⁵⁰³ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 9, s.2046; A.Yıldırım, **FKF Dev-Genç Tarihi**, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.27; Fikret Babuş, **68 Hareketi'nin Köy Eylemleri Devrim Havarileri: FKF ve Dev-Genç**, 4. Baskı, Ozan Yay., İstanbul, 2010, s.28; T.Çelen, **a.g.e.**, s.325-327; Kerem Ünüvar, "*Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969)*", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Sol**, Cilt 8, s.821; Hayati Beşirli, "*1960-1971 Döneminde Türkiye'de Gençlik Hareketleri*", **KÖK**, Cilt IV, Sayı 1, Bahar 2001, s.39.

⁵⁰⁴ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.27.

⁵⁰⁵ K.Ünüvar, **a.g.m.**, s.821; 1968 Haziranında üniversitelerde patlak veren büyük işgal ve boykotları görüşmek üzere toplanan TBMM'deki oturumda iktidardaki Adalet Partisi adına konuşma yapan milletvekili Aydın Yalçın, Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun TİP'in öğrencilere yönelik paravan bir örgütü olduğunu ileri sürmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 80. Birleşim, Dönem 2, Cilt 28, Toplantı 8, Oturum 1, 24.06.1968, s.320.

başlamıştı.⁵⁰⁶ Ancak Fikir Kulüpleri bünyesinde yer alan öğrencilerin çoğu, TİP ile bağlantılıydı ve TİP de kendi gençlik kolları dışındaki örgütlenmelere sıcak bakmıyordu.⁵⁰⁷

Ekim 1965'te, Ankara'nın çeşitli yükseköğretim kurumlarından gelen Fikir Klüpleri'ndeki gençler, yoğun tartışmalardan sonra, 17 Aralık 1965 tarihinde Ankara Valiliği'ne verdikleri tüzükleriyle, 1960 sonrası kurulmuş ilk sosyalist öğrenci örgütü olan Fikir Kulübü Federasyonu'nu resmen faaliyete geçirirler.⁵⁰⁸

FKF'nin örgütlenme dönemi olarak adlandırılan kuruluşundan sonraki ilk dönemde, örgütün organik olarak oturtulması ve kendi içinde bir hareketliliğin oluşturulması esas tutulur. Diğer fakültelerdeki Fikir Kulüpleri'ni federasyona katma çalışmaları başlatılır. Organizasyon içi çalışmalar yanısıra, sosyal çalışmalar üzerinde de durulur.⁵⁰⁹

Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Fikir Kulübü üyelerine dekan tarafından verilen ihtar cezası, FKF'ye yapılan ilk saldırdır.⁵¹⁰ Şubat 1966 tarihinde, öğrencileri Fikir Kulübü'ne çağırarak amacıyla dağıtılan bildiri, üniversite dekanını harekete geçirir ve FKF yönetim kurulunu cezalandırır. Olay, 18 Şubat 1966 tarihinde YÖN Dergisi'nde yayınlanan açık mektupla protesto edilir.⁵¹¹ Dekanın ihtarını polis saldırıları izler. 18 Mart'ta ise, bu kez sosyalizm karşıtı gruplar, FKF tarafından düzenlenen Mehmet Ali Aybar'ın SBF'deki konferansında olay çıkartırlar.⁵¹²

⁵⁰⁶ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.41-42.

⁵⁰⁷ K.Ünüvar, **a.g.m.**, s.825; A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.47.

⁵⁰⁸ T.Feyizoğlu, **Türkiye'de Gençlik...**, s.255.

⁵⁰⁹ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.42.

⁵¹⁰ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.52.

⁵¹¹ **YÖN**, 18 Şubat 1966.

⁵¹² A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.53.

FKF, 19 Nisan 1966'da Cento toplantıları için Ankara'ya gelen ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk'un geçiş yolunda ellerinde bayraklarıyla, Amerikan Emperyalizmini, Nato ve Cento'yu protesto etti. Bu gösteriler sırasında, pankart taşıyan 80 kadar genç adalete sevk edilmiştir. Sorgunun uzaması üzerine, Prof. Muammer Aksoy devreye girmiş, gençler serbest bırakıldılar.⁵¹³ 27 Haziran 1966'da Çorumlu işçilerle beraber Ankara'dan İstanbul'a yürürler. FKF yönetimi, Ankara'nın merkezi bir yerinde, üyelerinin bir araya gelebilecekleri bir mekân açarlar; Temmuz başlarında da, dünyanın seçkin yönetmenlerinin filmlerinin yer aldığı toplu sinema günleri düzenlenir.⁵¹⁴

FKF yönetimi, Haziran 1967'de, Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul'u ziyaret etmesini, 10 bini geçen öğrencinin katıldığı büyük bir protesto yürüyüşüne dönüştürerek buna önderlik eder.⁵¹⁵

FKF'nin stratejisi, Kurtuluş Savaşı'yla bağımsızlığı'na kavuşan Türkiye'nin ekonomik açıdan hala emperyalizmin baskısı altında olması, bu konuda halkta toplumculuk anlayışını geliştirerek, anayasal düzeyde direniş ve ülke kalkınması için gerekli adımlar atılması olarak belirlenmişti. Örgütün etkileme alanları, kamuoyu ve yükseköğretim gençliği olarak belirlenmişti. Örgütün temel etkinlikleri ise, örgütlenme, eğitim ve bilim, eylem, eşgüdüm ve haberleşme, yayın ve gelir olarak düzenlenmişti. FKF'nin I. Kurultayında Federasyona üye olan Fikir Kulübü sayısı 11 iken, bu sayı II. Kurultay'da 26'yı bulmuştu.⁵¹⁶ Bu dönemdeki FKF faaliyetleri içinde, Doğu mitinglerine

⁵¹³ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.54.

⁵¹⁴ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.59.

⁵¹⁵ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 9, s.2048.

⁵¹⁶ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.111.

destek, atom bombasına kınama, 6.Filo'ya karşı açlık grevi⁵¹⁷, özel okullara hayır yürüyüşü dikkat çeker.

1968 yılından itibaren üniversite boykot ve işgalleri ile sonrasında gerçekleştirilen 6. Filo özelindeki NATO'ya hayır kampanyaları esnasında başat rol oynayan sol öğrenci birlikleri arasında herhangi bir üst çatı örgütü yoktur.⁵¹⁸ Organizasyon dağımlığının açtığı sorunlar nedeniyle öğrenci birlikleri içinde yavaş yavaş yeni çatı örgütü kurma çalışmaları başlar. Zamanın öğrenci liderlerinden FKF Başkanı Yusuf Küpeli'nin yaptığı bir açıklama ile bu ihtiyacı dillendirir.⁵¹⁹ 1968 yılında resmi olarak mevcut olan başkanlığını Ekrem Özer'in yaptığı TMTF ile İsmail Kahraman'ın başkanlığını yaptığı MTTB vardı ve ikisinin de yönetim kurullarında sağ görüşlü öğrenciler hâkimdi.⁵²⁰ Bu örgütler içerisinde istedik yönde kararlar çıkartamayan Sosyalist öğrencilerin girişimleriyle, temeli 1965 yılında atılan, Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun DEV-GENÇ'e dönüşmesini sağlar.

FKF içerisinde farklı fraksiyonların mücadeleleri sonucunda TİP'in ağırlığı iyice azalıp Milli Demokratik Devrim (MDD) taraftarları yönetimi ele alırken,⁵²¹ 9-10 Ekim 1969'da Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapılan olağanüstü kurultayda federasyonun ismi DEV-GENÇ'e dönüştürülmekteydi.⁵²² 12 Mart Muhtırası'nı

⁵¹⁷ **Ant**, Sayı 42, 17 Ekim 1967.

⁵¹⁸ H.Karadeniz, **a.g.e.**, s.125.

⁵¹⁹ Yusuf Küpeli yaptığı açıklamada; *“Doğru konuşalım! Son olaylar sosyalist cephenin içinde bulunduğu dağımlıklığı bir kez daha gösterdi. Yayılmamıza paralel sağlam, derinliğine bir örgütlenmeye gidemediğimiz gün gibi açık. Yine bu sömürü düzenine karşı çıkan, uzlaşmaz sosyal menfaat çelişkilerinin olmadığı bir düzeni kurma uğrunda savaşan sosyalistlerin; sağlam, derinliğine bir örgütlenmeye gidemeden dünyanın hiçbir yerinde iktidara gelemedikleri de gün gibi açık.”* Diyerek birleştirici bir çatı örgütlenmesine duyulan ihtiyacı dillendirir. Ali Yıldırım, **a.g.e.**, s.295

⁵²⁰ Hikmet Çetinkaya, 68'den 78'e Sancılı Yıllar, Kuşatılmış Sokaklar, s.43

⁵²¹ Turhan Feyizoğlu, **FKF, Fikir Kulüpleri Federasyonu**, Ozan Yay., İstanbul, 2004, s.193-195; T.Çelen, **a.g.e.**, s.329; T.A.Türkyılmaz, **a.g.e.**, s.108-109.

⁵²² **Dev-Genç Dosyası I**, Töre-Devlet Yay., Ankara, 1973, s.103; T.Feyizoğlu, **FKF, Fikir...**, s.202-206; http://tr.wikipedia.org/wiki/Fikir_kul%C3%BCpleri_federasyonu (30.04.2013).

gerçekleştiren generaller, ideolojik kavgaların doğrudan sorumlusu olarak gördükleri Dev-Genç'i, 27 Nisan 1971 tarihinde yayımladığı 2 no.lu bildiri ile süresiz olarak kapattır.⁵²³

III.1.3. Devrimci Doğu Kültür Ocakları

Devrimci Doğu Kültür Ocakları; 21 Mayıs 1969 tarihinde Dev-Genç'ten ayrılan Kürtçülük ideolojisine sahip⁵²⁴ öğrenciler tarafından Ankara'da kurulmuştur.⁵²⁵ Türkiye'deki sosyalist hareketlerin içinde bir yer edinene dek son derece sınırlı etkiye sahip olan ayrılıkçı gelenek, sosyalist hareketle birlikte farklı bir kimliğe bürünmüştür.⁵²⁶ 1960 yılı sonrası TİP içinde örgütlenen sosyalist Kürtçüler, buradan ayrıldıktan sonra bağımsız birkaç örgüt kuracak düzeyde kadrolar yetiştirmişlerdi. DDKO'nın kurulması için yapılan ilk toplantı Ankara Ticari İlimler Akademisi öğrenci lokalinde Nisan 1969'da yapılır.⁵²⁷

1967-1969 yılları arasında, TİP'in önderliğinde düzenlenen Doğu mitingleri, bölücü Kürt hareketleri açısından da bir dönüm noktası oluşturmuştur.⁵²⁸ Sosyalist Kürtçülerin ifadelerine göre, genelde doğu ve güneydoğudaki merkezlerde gerçekleşen mitingler, onların hem kitle halindeki ilk muhalefet gösterileri hem de Kürt aydınlanması

⁵²³ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.584-585.

⁵²⁴ **Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası I**, Komal Yay., Ankara 1975, s.25; Ethem Özbakır, **Dünya'da ve Türkiye'de Demokratik Sol**, Kalite Matbaası, Ankara, 1977, s.262; Faruk Sükan, **İhanetler Karşısında Türkiye**, Kültür Ofset, Ankara, 1994, s.127

⁵²⁵ M.Arslan, **a.g.e.**, s.19.

⁵²⁶ M.Naci Kutlay, "*Devrimci Doğu Kültür Ocakları ve Öncesi*", **Bir**, sayı:5, 2006, s.1-13.

⁵²⁷ H.Çelen, **a.g.e.**, s.360.

⁵²⁸ Ümit Fırat, "*Türkiye'de Modern Kürt Siyasetinin Doğuşu Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)*", Haz. Nadire Mater, **Sokak Güzeldir: 68'de Ne Oldu**, Metis Yay., İstanbul, 2008, s.365; M.Arslan, **a.g.e.**, 35; TİP öncülüğünde 1967-1969 yılları arasında Doğu Mitingleri adı altında sırasıyla Silvan, Diyarbakır, Siverek, Batman, Tunceli, Ağrı, Ankara, Suruç, Hilvan, Varto, Siverek, Lice'de toplantılar düzenlenir. Ayrıntılı Bilgi için Bkz; Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası I, **a.g.e.**, s.29-33.

ve şekillenmesinde önemli role sahip olan politik eylemlerdi. Sonraki yıllarda Dev-Genç'e dönüşecek olan FKF, bu oluşumun da yolunu açmaktaydı.⁵²⁹

1965 yılı seçimlerinde büyük uğraşlar sonunda aralarında Kürt unsurların da yer aldığı 15 milletvekili çıkararak meclise girmeyi başaran TİP, DDKO'nun da yolunu açmaktaydı.⁵³⁰ Kürtlerin bir kısmı da, Kürt olan Dr.Yusuf Azizoğlu'nun liderliğinde kurulan Yeni Türkiye Partisi'ne (YTP) katılmışlardı.⁵³¹

1968 yılında dünyayı etkisi altına alan *devrimci dalga* ile birlikte, Türk Devrimci Hareketi de, Milli Demokratik Devrim (MDD) ve Sosyalist Devrim (SD) anlayışları olarak ikiye bölünmüştü. Doğulu Devrimci Gençler de, bu ortamda, onları kendi taraflarına çekmeye çalışan MDD ve SD anlayışlarının arasında kalmışlardı. Ancak onlar, Türk Solundan kopmayı seçmiş, 1967 Doğu Mitingleri'nden sonra yollarını tamamen ayırmış, kendi sorunlarına eğilmeyi yeğlemişlerdi.⁵³²

Bu karmaşa ortamında DDKO'lar şekillenmeye başladı. Önceleri, önemli güçleri, maddi olanakları, yurtları vb. olan *Doğu Kültür Dernekleri*'ni toplayarak güç toplamak ve kendi örgütlenmelerini yaratmak amacıyla, *Doğu Kültür Dernekleri Federasyonu* üzerinde yoğunlaştılar.⁵³³ Bu konudaki hazırlıklarını tamamladıktan sonra, federasyonun tüzük ve programını hazırladılar. Çalışmalarını, yalnız Kürt gençlerini

⁵²⁹ Servet Avcı, "Türkiye Solunun Kürtçü İhaneti", **Yeniçağ**, (29.07.2012) <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=23541>.

⁵³⁰ TİP içindeki Kürtler, *Doğulu Sosyalistler* diye adlandırılmıştı. Kürtler bu oluşum içinde önemli bir muhalefet haline gelmişti. 1965 seçimlerinde 14 milletvekili çıkaran TİP, daha sonra bağımsız aday Çetin Altan'ın da katılımıyla milletvekili sayısını 15'e çıkartmıştı. Milletvekili seçilen Dr.Tarık Ziya Ekinci, kürt unsur olan *Doğulu Sosyalistler* ekolünün başını çekiyordu. Mümtaz Kotan, "Tarihin Karartılması Eylemi Üzerine Somut Bir Örnek DDKO Devrimci Doğu Kültür Ocakları", **Bir**, (6), 2006, s.61.

⁵³¹ M.N.Kutlay, **a.g.m.**, s.7.

⁵³² M.Kotan, **a.g.m.**, s.9.

⁵³³ M.Kotan, **a.g.m.**, s.10.

birleştirmek değil, aynı zamanda Kürt varlığı, dili, kültürünü geliştirmek amacıyla geniş bir alana yaymaya çalışmaktaydılar.⁵³⁴

DDKO'lar, Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Öğrenci Derneği (Talebe Cemiyeti)'nde yapılan toplantının ardından, Kürt nüfusun yoğun olarak bulunduğu illeri ve her görüşteki unsuru dengeli olarak temsil eden 24 kurucu üye ile kuruldu.⁵³⁵ İlke olarak, özellikle kurucuların Kürt kökenli olmalarını ilke olarak benimsediler. Böylece, Türkiye'deki üniversitelerde Kürt gençliğinin ve aydınlarının ilk yasal ve bağımsız örgütü olan DDKO, 1969 yılı öncesi, Ankara ve daha sonra da İstanbul'daki kuruluşlarını tamamlamış oldu.⁵³⁶

DDKO'nun gerçekleştirdiği ilk miting, Ankara'da yaklaşık 3500 kişinin katıldığı bir kitle ile gerçekleştirildi. Yürüyüş, tüm Doğu illeri Kültür Dernekleri ve İstanbul ve Diyarbakır'dan gelen sınırlı katılımı gerçekleştirildi. Bu miting sırasında, saldırıya uğradılar. Olay sonrasında göstericiler dağılmış olsa da, tartışma ve protestolar daha sonra da devam eder.⁵³⁷

Bu arada DDKO içinde bölünme başgösterdi. İstanbul ve Ankara DDKO arasında başgösteren görüş ayrılıkları sonunda iki gruba ayrılıp komün kurdular.⁵³⁸ 12 Mart ve 12 Eylül sonrası, haklarında soruşturma açılan bazı DDKO üyeleri, yurtdışına çıktı. Çoğunlukla Avrupa'ya yerleşen bu gruplar, orada daha çok kültürel çalışmalara ağırlık veren örgütlere dönüşürken, Türkiye içinde kalan kadroları küçülmekteydi.⁵³⁹

⁵³⁴ M.Kotan, **a.g.m.**, s.10.

⁵³⁵ M.Kotan, **a.g.m.**, s.14.

⁵³⁶ M.Kotan, **a.g.m.**, s.14.

⁵³⁷ M.Kotan, **a.g.m.**, s.16.

⁵³⁸ N.Kutlay, **a.g.m.**, s.10.

⁵³⁹ N.Kutlay, **a.g.m.**, s.12.

III.1.4. Üniversite Talebe Dernekleri

1961 Anayasasının kısmen getirdiği örgütlenme kolaylığı nedeniyle Yükseköğretim kurumlarının büyük bir kısmında kısa sürede talebe dernekleri kurulur. Devrimci öğrenciler fakülte ve yüksekokul dernek seçimlerinden itibaren önce kendi okullarının kurullarına, daha sonra da üniversitenin talebe derneklerini ele geçirmeye çalışmışlardır.⁵⁴⁰ Bu dernekler arasında 1965'ten itibaren en aktif devrimci muhalefeti sergileyenler ise; ODTÜ Öğrenci Birliği ve İTÜ Talebe Birliği'dir.

- *ODTÜ Öğrenci Birliği*; ODTÜ'deki ilk örgütlenme çabaları, Mimarlık Fakültesi Öğrenci Derneği'nin (ODTÜ-MFÖD) kurulmasıyla görüldü.⁵⁴¹ ODTÜ öğrencileri, 24 Şubat 1973'te, MFÖD önderliğinde, sınırsız siyasal af kampanyasına katılırlar. ODTÜ'deki tüm öğrencilerin sorunları, 15 Mart 1973'te, Üniversite Mütevelli Heyeti'ne verilen bir muhtırayla iletilir. Yemek fiyatlarını protesto eden öğrenciler, Nisan 1973'te dört gün süreyle kafeteryayı boykot ettiler, bunun sonucunda fiyatlar, öğrencilerin isteğine göre yeniden belirlendi. ODTÜ öğrencileri, 4 Mayıs 1973'te, Mimarlık Fakültesi dekanlığına atanan Prof. Dr. Atilla Bilgütay'ı protesto ederler.

ODTÜ'den mezun olacak öğrenciler, 28 Haziran 1974 tarihinde yapılan diploma töreni sırasında, kültür emperyalizminin simgesi olarak kabul ettikleri cüppeleri giymeyip, jandarma gözetimi altında diploma almayı redderek, okulu terk ettiler.

⁵⁴⁰ F.Babuş, **a.g.e.**, s.27; Bazı fakültelerin öğrenci talebe birlikleri için bkz; Özcan Köknel, **Türk Toplumunda Bugünün Gençliği**, Bozak Matbaası, İstanbul, 1970, s.201-202.

⁵⁴¹ N.Çalışkan, **a.g.e.**, s.146.

7 Kasım 1974 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Henri Kissinger'in Türkiye'ye gelişi, Türkiye genelinde on binlerce öğrencinin katıldığı eylemlerle protesto edilmiştir. ODTÜ'lüler de bu protestoya katılarak boykot eylemi düzenlediler.⁵⁴²

O zamana dek ODTÜ-MFÖD çatısı altında sürdürülen mücadele, Şubat 1975'te ODTÜ komisyonu tarafından kurulan ODTÜ-DER ile devam ettirildi. ODTÜ-DER, Türkiye'de üniversite çapında kurulan ilk dernek olmuştur.⁵⁴³ ODTÜ'lüler, o zamana dek yaptıkları, üniversiteler üzerindeki baskıların kaldırılması ve saldırıların önlenmesi yolundaki görüşümlerin çözümsüz kaldığı gerekçesiyle 15 Mayıs 1975 tarihinde, düzenledikleri bir forumda aldıkları karar doğrultusunda süresiz boykot kararı alırlar.⁵⁴⁴ Boykot kararı üzerine 22 Mayıs 1975 günü ODTÜ çevresinde güvenlik önlemleri artırılmaktaydı.

ODTÜ'de öğretim yılı, uzun boykotun ardından, 3 Kasım 1975'te yeniden başladı. Bu dönemde ODTÜ öğrencilerine yönelik saldırılar da sürüyordu.⁵⁴⁵ 4 Haziran 1976 tarihinde, Ankara DGM'de yargılanan ODTÜ-DER yöneticileri, gizli örgüt kurdukları iddiası ile yargılandılar. 14 Haziran 1976'da bu soruşturma gereğince ODTÜ yurtları arandı. 2,5 saat süren arama sonunda, jandarmanın elinde bulunan listede adı geçen 19 öğrenci gözaltına alındı. 10 Temmuz 1976 tarihinde, Ankara DGM'de yargılanan ODTÜ-DER yöneticileri tahliye edildi.

9 Ekim 1977 tarihinde, aralarında ODTÜ öğrencisi Serdar Alten'in de bulunduğu 7 TİP'li öldürüldü. Çatışmaların sürmesi, ekonomik ve siyasi istikrarın birtürlü

⁵⁴² **Cumhuriyet**, (07-08.11.1974).

⁵⁴³ N.Çalışkan, **a.g.e.**, s.146.

⁵⁴⁴ **Milliyet**, (16.05.1975)

⁵⁴⁵ ODTÜ'ye sınava girmek üzere gitmekte olan öğrencilerin otobüsüne, 3 Ocak 1976 tarihinde silahlı saldırıda bulunuldu. Saldırıda 6 öğrenci yaralandı. Saldırıyı yapanların bindiği arabaların plakalarının numaraları saptanmış olmasına rağmen, suçlular yakalanamadı.N.Çalışkan, **a.g.e.**, s.165.

sağlanamaması CHP hükümetinin düşmesine, yerine yeni bir MC hükümetinin kurulmasına yol açmaktaydı.⁵⁴⁶

2 Aralık 1977'de ODTÜ'de AYÖD toplantısı yapılırken, ODTÜ Rektörü Hasan Tan zamanında üniversiteye alınan milliyetçi işçilerle öğrenciler arasında kargaşa çıktı. Olayın diğer fakültelerden duyulması üzerine, AYÖD toplantısından çıkan 5000 kadar öğrenci durumu protesto etmek için Rektörlük binası önünde toplandılar. Karşıt grupların, ODTÜ öğrencilerine bomba atması sonucu, 52 öğrenci yaralandı, yaralılarından bir öğrenci kaldırıldığı hastahane 11 Aralık günü ölür.⁵⁴⁷ Güvenlik güçlerinin olaya seyirci kalması, olayın faillerinin kaçmalarına göz yummaları büyük tepkilere neden olur.⁵⁴⁸

24 Mayıs 1978 tarihli Üniversite Konseyi toplantısında oy birliğiyle kabul edilen ODTÜ-ÖTK (Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Öğrenci Temsilciler Konseyi), ülkenin içinde bulunduğu koşullarda, özerk üniversite-demokratik yönetim yolunda atılmış ileri bir adım olarak ifade edilir.⁵⁴⁹ Bu örgütlenme aracılığıyla, ODTÜ öğrencileri, eğitimdeki sorunlar karşısında olanaklar elverdiğince alternatif yaratmaya çalışırlar. Öğrencilerin akademik, sosyal, kültürel, ekonomik sorunlarına çözümler aramaları yanı sıra, ana hedefin amacını kitlelere göstermeye ve bu uğurda mücadeleye de çağırılmışlardır.⁵⁵⁰

1979 yılında ilan edilen sıkıyönetimle gelen baskılar, okulun kapatılacağı söylentilerinin de yayılmasına neden oldu. 8 Temmuz 1979'da, ODTÜ-ÖTK son bir hafta içinde 13 öğrencinin gözaltına alındığını, gözaltına alınan diğer öğrencilerden de hiç haber

⁵⁴⁶ N.Çalışkan, a.g.e.,s.139.

⁵⁴⁷ **Cumhuriyet**, (3-6.11.1977); **Tercüman**, (3-7.11.1977); **Milliyet**, (35.11.1977); **Hürriyet**, (3-6.11.1977).

⁵⁴⁸ N.Çalışkan, a.g.e., s.247-248.

⁵⁴⁹ N.Çalışkan, a.g.e., s.174.

⁵⁵⁰ N.Çalışkan, a.g.e., s.174.

alınmadığı öne sürülüyordu.⁵⁵¹ Bu arada öğretim üyelerine karşı yapılan saldırıların da dozu artıyordu.

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası, birçok ODTÜ öğrencisi çeşitli davalarda yargılandılar. Öğrenci İşleri Dekanlığı 1982 yılına dek işlevini korumasına rağmen, ÖTK feshedildi, temsilcilikler dağıtıldı. ODTÜ için 1982 yılı, bir dönemin kapatıldığı yıl olarak kayıtlara geçmekteydi.⁵⁵²

- **İTÜ Talebe Birliği;** Türkiye’de çok partili sisteme geçilmesiyle beraber, değişik siyasi görüşlere sahip olan bireyler, kendilerini ifade etme arayışına girmişlerdir. Bununla beraber, 1950’lerden itibaren, parlamentarist sistemin işlevselliğini kazanamaması, ülke içinde aşırı siyasallaşma ve kamplaşmaya yol açmıştır.⁵⁵³

Bu durum üniversitelere de yansımış, üniversiteler içinde kurulan öğrenci dernekleri, öğrencileri etkileyerek, çeşitli politikalar belirlemişlerdir.⁵⁵⁴ İstanbul Üniversitesi’nin 1956 yılında, okulun açılış töreninde, öğrenci temsilcisine söz hakkı verilmemesi, tartışmaları da beraberinde getirmiş,⁵⁵⁵ gençlik hareketlerinin artarak devam etmesine yol açmıştır. Partiler tarafından kuruluşlarındaki çizginin değiştirilmesi, öğrenci derneklerini piyon haline getirmiştir. 1948 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği’nin (İTÜTB) desteğiyle kurulmuş olan Türkiye Milli talebe Federasyonu (TMTF) ise, üniversite gençliğini yurtdışında temsil etme amacıyla kurulmuştur. MTTB’nin tersine önceleri DP çizgisindeyken, sonra CHP’ye kaymıştır.⁵⁵⁶

⁵⁵¹ N.Çalışkan, **a.g.e.**, s.263.

⁵⁵² N.Çalışkan, **a.g.e.**, s.274.

⁵⁵³ O.Türkdoğan, **a.g.e.**, s.310-316.

⁵⁵⁴ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.6-7.

⁵⁵⁵ M.Bakındı, **a.g.e.**, s.8.

⁵⁵⁶ A.Yıldırım, **a.g.e.**, s.62-65.

Bu dönemde Harun Karadeniz'in başkanlığını yaptığı İTÜTB, bir öğrenci kuruluşu olmasına rağmen, şiddet olaylarına yönelmiştir.⁵⁵⁷ 1963 yılında Yeni İstanbul Gazetesi'ni basan İTÜTB taraftarları, Celal Bayar'ın sağlık nedeniyle affedilmesi konusunu ele alan gazeteyi protesto etmişlerdir.⁵⁵⁸

1967 yılındaki en hareketli öğrenci örgütleri olarak, İTÜTB, İstanbul Yüksek Teknik Okulu Talebe Birliği, İTÜ Teknik Okul talebe Birliği, ODTÜ Öğrenci Birliği olarak öne çıkar.⁵⁵⁹ Bu yıl içindeki gençlik eylemleri, belirgin şekilde sosyalist görüş çatısında örgütlü olarak yapılmıştır. Eylemlerinde tarafsız gençleri de yanlarına almaya çalışan, üniversite, akademi ve yükseköğrenim gençliğinin az bir bölümünü temsil eden solcu gençlik dernekleri, çok iyi örgütlenmişlerdir.⁵⁶⁰

7 Kasım 1967 tarihinde, Taksim alanına çenk koyan İTÜ öğrencileri, sömürü düzeninin bir parçası olarak kabul ettikleri özel okullara karşı savaşmak amacıyla, Ankara'ya doğru yürüyüşe geçtiler.⁵⁶¹

24 Şubat 1968 tarihinde, Meclisteki TİP Milletvekillerine yönelik kavgaları protesto etmek amacıyla düzenlenen Anayasa Mitingi'ne ODTÜ Öğrenci Birliği, FKF, İTÜTB gibi gruplar katılmışlardır. Ancak mitingin olduğu sırada, karşıt grup olan MTTB'li gençler, mitingi engelleme girişiminde bulunmuşlar, iki karşıt grup arasında çıkan çatışmada 200'den fazla öğrenci yaralanmış, olay polis müdahalesiyle yatıştırılmıştır.⁵⁶²

⁵⁵⁷ M.İhsan Özgen, **TKP ve Organize Gençlik Hareketleri**, 14 Mayıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1982, s.152.

⁵⁵⁸ M.İ.Özgen, a.g.e., s.152.

⁵⁵⁹ M.İ.Özgen, a.g.e., s.158-159.

⁵⁶⁰ M.Bakındı, a.g.e., s.32.

⁵⁶¹ **Cumhuriyet**, (8-9.02.1967)

⁵⁶² **Milliyet**, (25.02.1968); **Cumhuriyet**, (25.02.1968).

ABD'nin emperyalist politikalarının simgesi haline gelen 6.Filo'nun Türkiye'ye ziyaretlerine karşı başlayan öğrenci eylemleri, 1967'den itibaren bir anda yayılır. 15 Temmuz 1968'de Dolmabahçe rıhtımına gelen İTÜ öğrencileri, rıhtımda bulunan bayrakları, Türkiye'nin bağımsız olmadığını göstermek amacıyla, yarıya indirdiler. Öğrenciler eylemlerini, eğlenmek için Beyoğlu'ndaki eğlence yerlerine giden Amerikan askerlerine karşı sürdürdüler. Çıkan olaylar kaşısında polis, İTÜ ve İTÜ yurdunun önünde barikat kurarak, devrimci öğrencilerin çıkmasını engellediler. 17 Temmuz günü ise, İTÜ öğrenci yurdu polisler tarafından basıldı. Bu olayların ardından, eylemler Taksim ve çevresinde yayıldı. Olaylar sırasında bir öğrenci, İTÜ binasının penceresinden atılarak öldürüldü.⁵⁶³

Ankara 5.Asliye Hukuk Mahkemesi, 2 Ekim 1969 tarihinde, adları çeşitli olaylara karışan AÜTB, TMTF, Ege Üniversitesi Talebe Birliği, İTÜTB, Yıldız Yüksek Teknik Okulu Talebe Birliği gibi 6 öğrenci örgütü ile bunlara bağlı olan 52 öğrenci derneğini kapatmıştır.⁵⁶⁴

III.2. Türkiye'de 1968 Olaylarında Öğrencilere Etki Eden Görüş ve Partiler

Sosyalist düşüncenin Türkiye'de doğuş dönemi olarak; 1917 Ekim Devrimi'nin etkisiyle ve 1919-1922 yılları arasındaki kurtuluş mücadelesinin örtüştüğü tarihsel dönemden, 1930'ların sonuna dek uzanan dönem kabul edilir.⁵⁶⁵ Bu dönemde, gerçek anlamda sosyalist bir mücadelenin yürütülememesi, ülkeyi yöneten Kemalist kadroların bu gereksinimi giderecek düzeydeki reformist ve modernist siyaset takip etmelerinden

⁵⁶³ E.Höke, **a.g.e.**, s.45-46.

⁵⁶⁴ **Hürriyet**, (03.10.1969).

⁵⁶⁵ M.Çulhaoğlu, "*Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı*", **Praksis**, cilt:2, sayı:6, 2002, s.12.

kaynaklanmaktaydı. Bu dönemde, gerçek anlamda sosyalist bir mücadelenin yürütülememesi, yeni yönetici kadroların bu gereksinimi karşılayacak düzeydeki siyaseti kadar, kendisinden başka hiçbir siyasi girişime hayat hakkı tanımamalarının da payı vardır.⁵⁶⁶

Türk sol görüşü, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan itibaren, sosyalizmi Atatürk'ün Türkiye'si'ne sorun oluşturmayacak şekilde düzenlemiş, tamamen farklı bir sosyalizm icat etmiştir. Bu gelenek, 1920 ve 1930'lu yılların "Kadro" çıkışının ardından, en görkemli dönemini 1960'lı yıllarda yaşamıştır.⁵⁶⁷

Türkiye'de solcu gençlik örgütlenmesi, 1944 yılında kurulan İlerici Gençlik Birliği ile başlamıştır. Bu örgütteki öğrencilerin tutuklanması, Türkiye'deki solcu gençlik örgütlenmesini duraksatmamıştır. 1946 yılından itibaren yeniden örgütlenmeye başlayan solcu gençler, çalışmalarını çeşitli kuruluşlar oluşturarak sürdürmüşlerdir. Bu dönemin kurulan solcu gençlik örgütleri arasında yer alan Türkiye Gençler Derneği, Ankara'da 1946 yılında kurulmuştur. Bu örgüt, köylüye yönelik faaliyetleri ve maddi durumu elverişli olmayan ailelere sağlık yardımı yapmaları gibi genelde sosyal içerikli faaliyetlerle tanınmıştır. Bu dernek üyelerinin bazılarının, o dönemde çalışmalarını gizlice yürüten TKP'ye üye olmaları, gizlice Komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle birçok yöneticisinin tutuklanmasına ve 1949 yılında da kendisini feshederek dağılmasına neden olmuştur.⁵⁶⁸

⁵⁶⁶ M. Çulhaoğlu, **a.g.m.**, s.19-20.

⁵⁶⁷ M. Çulhaoğlu, **a.g.m.**, s.14-15.

⁵⁶⁸ Asil Kaya, **Türk Siyasi Tarihi'nde CHP'nin Gençlik Kolları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010, s.59.

İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği: 1946'da İstanbul'da kurulmuştur. Dernek tüzüğünde, ırkçı ve faşistlere karşı olduğunu ima etmiştir. Derneğin birçok üyesi, 1951-1952 yıllarında, TKP ile olan ilişkileri nedeniyle tutuklanmıştır.⁵⁶⁹

1950'li yıllardan itibaren ekonomik ve siyasi istikrarın bir türlü sağlanamaması, köyden kente göçle birlikte yaşanan uyum sorunları, gecekondulaşma, işsizlik ve istihdam sorunları gibi iç sorunların yanında, soğuk savaşın başlaması ile birlikte yanında yer alınan ABD'nin Kıbrıs sorununda takındığı tutum, Vietnam Savaşı, ABD'nin İsrail yanlısı tavrı, Arap-İsrail Savaşı gibi dış olaylar, 1960'lı yılların gençliğini Amerikan karşıtlığına iterken,⁵⁷⁰ Türkiye'de Sosyalizmin gelişmesi için de gerekli ortamı sağlamaktaydı. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile ortaya çıkan ve ülkenin toplumsal sorunlarını ayrıntılı bir şekilde ele alan ve bu sorunlara çözüm yolları arayan siyasal fikir hareketlerinin başlıcaları şu şekilde sıralanabilir:⁵⁷¹

- Yön-Devrim Grubu ve Zinde Güçler Teorisi
- Ortodoks Marksistler: TİP
- Milli Demokratik Devrimciler
- Asya Tipi Üretim Tarzı Yanlıları
- Sosyalizm ve İslamiyet Tartışmaları
- Ortanın Solu
- Liberalizm ve Sözcüsü Ahmet Hamdi Başar

⁵⁶⁹ A.Kaya,a.g.e., 59.

⁵⁷⁰ <http://kutuphane.halkcephesi.net/hesaplasma/bolum-6.htm> (17.03.2013).

⁵⁷¹ H.Bayram Kaçmazoğlu, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri**, Birey Yayıncılık, Türkiye İncelemeleri Serisi:1, İstanbul, 2000, s.58-247.

- Hareket Okulu ve Nurettin Topçu
- Milliyetçi-Toplumcu Doktrin

1960-1971 yılları arasında Türk solunun üç ana akımı olarak; Türkiye İşçi Partisi kanadı, Yön-Devrim kanadı ve Milli Demokratik Devrim kanatları sayılabilir.⁵⁷²

1960-1971 döneminin en önemli özelliği, düzen değişikliği isteklerinin sosyalizm adı altında gündeme gelmesidir. Bu dönemde ortaya çıkan grupların ortak isteği, farklı açılardan da olsa, sosyalist bir düzendir. Sosyalizmi bazı gruplar, emekten yana ve emek gücünün düzeni olarak yorumlarken; bazıları, zinde güçlerle düzenin ele geçirilmesi olarak; bazı gruplar ise, faşizme yakın, hatta tamamen faşizmle örtüşen görüşler çerçevesinde yorumlamışlardır.⁵⁷³

Bu dönemde görülen sosyalist fikir akımlarının bir başka ortak özelliği de, her grubun devletçilik, idealizm ve planlı kalkınma istekleri olmuştur. Bu grupların birleştikleri bir diğer ortak nokta da, hangi grup olursa olsun, “*bizim planımız uygulamaya geçerse, Türkiye 25-30 yıl içinde aydınlığa ulaşır, Batı ile aynı düzeye gelir*” şeklindeki savları sürekli dile getirmeleridir.⁵⁷⁴ Bu gruplara göre devlet, 200-250 yıldır Batılılaşma yönünde çaba göstermekte, ancak birtakım nedenlerle bunu gerçekleştirememektedir. Bu nedenler, doğru saptanıp, toplumsal özelliklerimiz doğrultusunda uygulamaya konursa Türkiye, Batılılaşma yarışında en hızlı ve kısa yolu bulacaktır.⁵⁷⁵

⁵⁷² Gökhan Atılğan, “Yön-Devrim Hareketi”, **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce- Sol**, C.8, s.597.

⁵⁷³ H.B.Kaçmazoğlu, a.g.e., s.51.

⁵⁷⁴ H.B.Kaçmazoğlu, a.g.e., s.51-52.

⁵⁷⁵ H.B.Kaçmazoğlu, a.g.e., s.52-53.

III.2.1. Türkiye İşçi Partisi (TİP)

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında İstanbul İşçi Sendikalar Birliği idarecilerinden Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu ve Şaban Yıldız yeni bir sol parti kurma kararı alırlar.⁵⁷⁶ Alınan karar gereği İstanbul'da 13 Şubat 1961'de 12 sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi,⁵⁷⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili seçtiren, sol hareketinde en önemli ilk yasal parti olmuştur. Kuruluş aşamasında TİP, Kemalizm ve 27 Mayıs Anayasa'sına saygıyı, kendi siyasi ve ideolojik görüşü olarak benimsemişti.⁵⁷⁸ Kuruluşunda genel başkanlığını İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Avni Erakalın'ın yaptığı parti,⁵⁷⁹ 1962 yılında partinin başına Mehmet Ali Aybar'ın geçmesiyle sosyalistleşme sürecine girer.⁵⁸⁰

TİP, kurulduğu yıllarda programında sınıf ve sınıf mücadelesine yer vermemekle beraber, Mehmet Ali Aybar'ın başkanlığında hazırlanan yeni tüzüğünde kendisini, işçi-emekçi sınıf partisi olarak açıkça ortaya koymuştu.⁵⁸¹ 1964 yılında kabul edilen yeni programında ise, Türkiye'deki sınıfsal yapı, *hâkim sınıflar* (büyük toprak sahipleri, tüccarlar, sanayiciler ve mali sermaye çevreleri), *orta sınıflar* (küçük tüccar, esnaf ve zanaatkârlar-orta toprak sahipleri-memurlar, ücretliler ve serbest meslek

⁵⁷⁶ **TİP Dosyası**, Devlet-Töre Yay., Ankara, 1973, s.7; Aclan Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, 5. Baskı, Haz. E.Cihangir, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009, s.302.

⁵⁷⁷ Dimitir Şişmanov, **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi**, 2. Baskı, Haz. A.Zarakolu, R.Zarakolu, Belge Yay., İstanbul, 1990, s.230; Mustafa Şener, **Türkiye Sol Hareketinde İktidar Stratejisi tartışmaları: 1961-1971**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s.233.

⁵⁷⁸ Artun Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, s.114.

⁵⁷⁹ Kurucu genel başkanı Avni Erakalın'ın 1961 seçimlerinde Yeni Türkiye Partisi listesinden bağımsız olarak aday olması ile parti bir ara başsız kalma tehlikesi de yaşar. İhsan Darendelioğlu, **Türkiye'de Komünist Hareketleri**, Eranlar Matbaası, İstanbul, 1973, s.486; Sadun Aren, **TİP Olayı (1961-1971)**, Cem Yay., İstanbul, 1993, s.36.

⁵⁸⁰ Ergun Aydınoglu, **Türkiye Solu (1960-1980)**, Versus Yay., İstanbul, 2007, s.92-93; 61; Haluk Yurtsever, **Yükseliş ve Düşüş (Türkiye Solu 1960-1980)**, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s.61; Kemal H.Karpat, **Türkiye'deki Siyasal Sistemin Evrimi: 1876-1980**, Çev.E.Soğancılar, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s.251; Behice Boran, "Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)", **Yürüyüş**, 67, 1976, s.8-11; J.M.Landau, a.g.e., s.178.

⁵⁸¹ Nihat Sargın, **TİP'li Yıllar (1961-1971)**, cilt:1, Felis Yayınları, İstanbul, 2001, 397-402.

sahipleri), *Türk işçi sınıfı ve topraksız köylü* sınıfı olmak üzere üç temel grupta inceleniyordu.⁵⁸² TİP'e göre, hâkim sınıflar, üretim araçlarına sahip olmalarından aldıkları güçle, tüm emekçi halk sınıf ve tabakalarını nüfuz ve egemenlikleri altında tutuyorlardı.⁵⁸³ Fakat işçi sınıfı hareketinin gelişmesi ve her türlü engele rağmen ilerleme kaydetmesi, bu grubun politik bilincin eşiğine varmış olduğunu açıkça ortaya koyduğu yönündeki inanın artmasına yol açtı.⁵⁸⁴

Türkiye'deki sol harekette sosyalist devrim stratejisini savunan ilk önemli yayın organı olan Emek Dergisi'nin çizgisinde olan grubun TİP'in yönetim kadrosuna geçmesiyle, *Türkiye'nin önündeki devrim aşamasının sosyalist devrim olduğu* kesin bir şekilde belirtilmişti. 29-31 Ekim 1970 tarihleri arasında düzenlenen IV. Büyük Kongre'de partinin resmi görüşü olarak kabul edilen bu görüşün⁵⁸⁵ yanısıra, Türkiye'de Milli Demokratik Devrim (MDD) stratejisini savunmanın TİP üyeliği ile bağdaşmadığı vurgulanmıştı.⁵⁸⁶

Burjuva muhalefeti yaptığı iddialarıyla suçlanan⁵⁸⁷ TİP Başkanı Mehmet Ali Aybar, parti içindeki bölünmeler yüzünden 1969 yılında genel başkanlıktan, 1971'de de parti üyeliğinden istifa ederek, Sosyalist Parti'yi kurarken TİP'in başına sırasıyla Mehmet Ali Arslan, Şaban Yıldız ve Behice Boran gelir. 29–31 Ekim 1970 tarihleri arasında düzenlenen IV. Büyük Kongre'de, öncülük konusunda alınan kararla, önceleri “işçi ve emekçilerin birleşik hareketi” olduğu iddiasını taşıyan TİP, bu kararla tam bir sınıf partisi olarak gündeme gelmiş ve partinin diğer sınıf ve tabakalardan bağımsızlığı özellikle

⁵⁸² T.Z.Ekinci, “Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınma Yolu”, **Sosyal Adalet**, yıl:1, sayı:14, 18 Haziran 1963, 8.

⁵⁸³ **Türkiye İşçi Partisi Programı**, Ersa Matbaacılık, İstanbul, 1964, 36.

⁵⁸⁴ **Türkiye İşçi Partisi Programı**, s.50-51.

⁵⁸⁵ Mustafa Şener, “*Türkiye İşçi Partisi*”, **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce- Sol**, C.8, s.357

⁵⁸⁶ **Emek**, 1970, s.7; N.Sargın, **a.g.e.**, s.1373-1375.

⁵⁸⁷ Uğur Mumcu, **Aybar ile Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık**, 8. Baskı, Tekin Yay., İstanbul, 1993, s.51.

vurgulanmıştı.⁵⁸⁸ Ancak aldıkları kongre kararlarını uygulamada fazla zamana sahip olmayan TİP, 12 Mart 1971 tarihindeki askeri müdahalenin ardından kapatılmış, yöneticileri hakkında da soruşturmalar açılmıştır.

1960-1970 arası Türkiye’deki tüm sol hareketi içerisinde barındıran tek çatı örgütü olan TİP, bünyesinde birleştirdiği grupların ayrılmasına engel olamaz. FKF, Dev-Genç, THKP-C, THKO, gibi öğrencilerin etkin bir şekilde yer aldığı örgütlerin kökü de TİP kaynaklıdır.⁵⁸⁹

III.2.2. YÖN Dergisinin Etkisi

Türkiye İşçi Partisi’nin açtığı yolda gelişip serpilme imkânı bulan Yön-Devrim Hareketi, kendisine ayrı bir yol çizmekle birlikte, bu yol zaman içerisinde MDD (Milli Demokratik Devrim) düşüncesi ile birlikte TİP’e alternatif olur.⁵⁹⁰ Yayın hayatına 20 Aralık 1962 tarihinde bir bildiri ile başlayan Yön Dergisi,⁵⁹¹ kısa sürede yüksek bir satış rakamına ulaşmasının yanısıra, aydınlar için de güçlü bir çekim merkezi olarak, yalnızca bir yayın organı olmasının ötesine geçip, bir siyasi hareket haline gelmiştir.⁵⁹² Yön-Devrim Hareketi, genel kabul gören görüşe göre, Kemalizm ve Marksizm arasında yer almaktadır.⁵⁹³ Yön-Devrim Hareketi, Türkiye’nin, iktisadi açıdan az gelişmişliğini temel

⁵⁸⁸ Emek, 1970, s.7.

⁵⁸⁹ Hüseyin Aykol, **Türkiye’de Sol Örgütler**, Pelikan Yay., İstanbul, 1996, s.62.

⁵⁹⁰ M.Bayram Mısır, Mehmet Horuş, **Tarihsel Seyri İçinde ÖDP: Sol’un Yakın Kısa Tarihi ve ÖDP Üzerine**, Ütopya Yay., Ankara, 1999, s.24.

⁵⁹¹ Hikmet Özdemir, **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi**, Bilgi Yay., İstanbul, 1986, s.50; Haftalık fikir-sanat gazetesi olarak tanıtılan Yön Dergisi’ni Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Cemal Reşit Eyüpoğlu, Hamdi Avcıoğlu’ndan oluşan altı kişilik bir yazar ekibi tarafından çıkartılır. İlk sayısında ilan ettiği bildiriyle amaçlarını ilan eden Yön dergisinin bildirisini toplumun tüm katmanlarından 1042 kişi imzalar; **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.3, Haz. M.Belge, B.Özüakın, İletişim Yay., İstanbul, 1083, s.27; G.Atılğan, **a.g.m.**, s.600.

⁵⁹² M.Şener, **a.g.e.**, s.1-3.

⁵⁹³ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 8, s.1442-1443; G.Atılğan, **a.g.m.**, s.597; Sol Kemalizm’in ilk yorumu olarak Kadro Hareketi gösterilirken, ikinci yorumu getiren derginin Yön olduğu ileri sürülür. Faruk Alpkaya, *“Bir 20. Yüzyıl Akımı: “Sol Kemalizm”, Modern Türkiyede Siyasi Düşünce-Kemalizm*, C.2, s.478.

sorun olarak ele alan ve sosyal adalet, eğitim, demokrasi gibi yan sorunların çözümünü de bu temel sorunun çözümüne bağlayan bir görüşü benimsemiştir.⁵⁹⁴

Türkiye'deki toplumsal ve sınıfsal mücadelenin unsurlarını ele alış biçimi, Yön-Devrim Hareketi'nin iktidar stratejisinin temelini oluşturmaktadır. Türkiye'deki devrimci mücadeleyi yalnızca dinamik güçlerin yürütebileceğine inanan Yön-Devrim Hareketi, işçi sınıfının ise, sosyalizme geçişte öncülük edebilecek nitel ve nicel güce sahip olmadığını savunur. Onlara göre, ara tabakalar ve asker-sivil aydın zümre olarak da tanımlanan bu dinamik güç, sivil memurlar, subaylar ve öğrenci gençlikten oluşmaktadır. Geleceğin Türkiye'sini temsil edebilecek kapasitede olan bu alt ve orta sınıftan gelen aydın grup ile varlığını sürdüren siyasi partiler arasındaki mesafenin giderek açıldığı öne sürülüyordu.⁵⁹⁵

Yön-Devrim Hareketi, ileri sürdüğü siyasal tezlerine ve ideolojik durumuna paralel olan bir iktidar stratejisine de sahipti. Bunun, Türkiye'nin siyasal tarihi içinde, iktidarı ciddi bir şekilde hedefleyip bu yönde harekete geçen ilk sol hareket olduğu da ifade edilmektedir.⁵⁹⁶

Yön Dergisi'nin ilk sayısından itibaren öne sürülen sosyalizm hedefine, ancak bir devrim yoluyla ulaşılabileceği, zaman içinde netlik kazandı. Bu durum da, devrimin nasıl yapılacağı tartışmalarını gündeme getirdi. Güncel hedefin sosyalizm değil, öncelikle anti-emperyalist, anti-feodal demokratik bir devrimin gerekli olduğu, sosyalizme ancak aşamalı olarak geçilebileceği görüşü ağırlık kazandı.⁵⁹⁷

⁵⁹⁴ YÖN, "Yön Bildirisi", 1, 1961, 12-13.

⁵⁹⁵ Doğan Avcıoğlu, "Olup Bitene Şaşmamak Lazım", YÖN, 1962, 35:3.

⁵⁹⁶ M.Yanardağ, **Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi**, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988, 209.

⁵⁹⁷ M.Şener, **a.g.e.** s.4.

Yaklaşık on yıl iktidar arayışı geçiren Yön-Devrim Hareketi'nin, bu süreç içinde üç aşamadan geçtiği ifade edilir:⁵⁹⁸

* I.Dönem (1961-1965): Reformculuk ile İhtilalcilik Arasında

* II. Dönem (1965-1967): Milli Cephe

* III. Dönem (1967-1971): Tek Yol Devrim

Yön Dergisi'nin, yayın hayatına başladığı 1961 yılından 1965 Ekim'indeki genel seçimlere dek geçen sürede, genel olarak parlamento ve parlamentaristlere kuşku ile yaklaşan Yön-Devrim Hareketi, ülkenin gereksinim duyduğu reformları CHP ve TİP gibi partiler aracılığı ile gerçekleştirebileceği umudunu korumuştur.⁵⁹⁹

II. Dönem'de ise, sonucu hayal kırıklığı yaratan 1965 yılı genel seçimleri sonrası, parlamenter mücadele hedefi sorgulanmaya başlanmış;⁶⁰⁰ dış emperyalist güçlerin içerideki işbirlikçileri ve feodal ağaların varolan siyasi partilerle beraber hareket ettiği, seçmenlerin de baskı altında kalıp, aldatıldığı ileri sürülmüştür. Bu dönemde, izleri daha önceye dayanan, *milli demokratik devrim* çizgisi netlik kazanmış, bu amaçla bir *milli cephe* oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁶⁰¹

Devrim Dergisi yıllarını (1969 Ekim-1971 Mayıs) kapsayan III. Dönem'de, parlamentarist mücadeleye son verilmiş, cici demokrasi olarak adlandırılan çok partili demokrasi küçümsenmiş ve ana hedef olarak, ordu içinde kurulmuş bulunan bir cunta kanalıyla iktidarı ele geçirme hedefine odaklanılmıştır.⁶⁰²

⁵⁹⁸ M.Şener, **a.g.e.**, s.77-99.

⁵⁹⁹ YÖN, "Yön, Yön'den Yön'cüler'e", 1964, 78:2.

⁶⁰⁰ Mümtaz Soysal, "Ortanın Solu mu Sorumlu", YÖN, 1965, 133:3.

⁶⁰¹ YÖN, "Yön, Aybar ve Milli Cephe Çağrısı", 1967, 199:6.

⁶⁰² M.Şener, **a.g.e.**, s.78.

Yön-Devrim Hareketi'nin bu üç dönemi incelendiğinde, sosyalizme geçiş süreci, bu geçişin çizgisi, geçişe hangi grubun liderlik edeceği gibi temel tartışmalı konularda farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye İşçi Partisi'nin temel siyasal tezleri ve ideolojisi, özellikle 1965-1966 yıllarına dek, Yöncüler gibi dönemin diğer sol hareketleriyle farklılık göstermiyordu. TİP ve Yön Hareketi arasında, 27 Mayıs 1961 Anayasası, Kemalizm, devletçilik, kapitalist olmayan kalkınmacılık, sosyal adalet, bağımsızlık gibi konularda benzerlikler görülüyordu.⁶⁰³

Yön Dergisi, kuruluşundan itibaren parlamentoya ve parlamenter mücadeleye cephe almış, cici demokrasi adı altında çok partili demokrasiyi küçümsemişti. Yön Dergisi'ne göre, iktidar yalnızca, aydın, asker, üst düzey bürokratlar, öğrenciler gibi elit-dinamik güçlerin öncülüğünde yapılacak bir ihtilal ya da darbe ile alınabilirdi. 1965 yılında Ankara Üniversitesi öğrencileri arasında yapılan bir araştırmaya göre en sevilen ve takip edilen dergi Yön'dür.⁶⁰⁴ Yayınlandığı zamanlar bir okul görevi gören dergi,⁶⁰⁵ sol hareketin bölünmeye başlaması ve her fraksiyonun kendi dergilerini yayınlamaları ile trajik iyice düşmeye başlarke, 30 Haziran 1967'de 222 sayısı yayımlandıktan sonra kapanır. Doğan Avcıoğlu Yön Dergisi yerine 1969'da Devrim Dergisini çıkarmaya başlar.⁶⁰⁶

III.2.3. Milli Demokratik Devrim (MDD)

1960 sonrasında Türk solu ile Marksizmi buluşturan, kendisinden sonra gelen sol hareketlere kaynaklık eden MDD, özellikle 1974'te muhtıra sonrası tekrar toparlanmaya çalışan solun da yaratıcısı olduğu iddia edilir.⁶⁰⁷ Türkiye'deki sol düşünce ve

⁶⁰³ M.Şener, **a.g.e.**, s.253.

⁶⁰⁴ J.M.Landau, **a.g.e.**, s.74.

⁶⁰⁵ Yalçın Küçük, **Aydın Üzerine Tezler 1830-1980**, C.5, Tekin Yay., İstanbul, 1997, s.625.

⁶⁰⁶ Gökhan Atılğan, **Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s.288-293.

⁶⁰⁷ E.Aydınoğlu, **a.g.e.**, s.141.

eylemi, genel olarak, *evrenselci sol* ve *özgücü sol* olarak iki grupta incelenmektedir. Daha çok korporatist⁶⁰⁸ eğilimleri temsil eden MDD, özgücü sol çizgisinde olmuştur. MDD'nin stratejisi, Üçüncü dünyaya özgü sayılan ve asıl çelişkiyi kapitalist sınıflarla emekçi sınıflar arasında değil, emperyalizmle ezilen sınıflar arasında kuran bir devrim stratejisidir.⁶⁰⁹

1960'ların başında Yön Dergisi ile aynı çizgide olan, daha sonra Yön Hareketi'nden ayrılıp, kendi bağımsız bölümlerini oluşturarak bağımsız bir siyasal hareket konumuna gelen MDD Hareketi, yanılıcı olarak, TİP ve Yön Hareketi'nden sonra, en geç ortaya çıkan akım olarak görülür. Gerçekte ise, TKP geleneğinden gelen MDD hareketi, yeni bir hareket değil, Türkiye'deki geleneksel siyasetin bir devamı niteliğindedir.⁶¹⁰

Kemalizm'e, Cumhuriyet Tarihi'ne ve 27 Mayıs hareketine dair analizler, MDD Hareketi'nin siyasal tezlerinin çerçevesini oluşturmuştur. Bu değerlendirme, MDD Hareketi'nin siyasal tezlerini ortaya koymasına kaynaklık etmesi yanı sıra, bu yolla iktidar stratejisine ilişkin arka planı oluşturmuştur. Devrim için bir ulusal cephe ve müttefik arayışı içinde olan MDD'ciler, bu düşünceyle, Kemalist'lere ve Kemalist çizgide olduklarını varsaydıkları asker-sivil aydın kesime önem vermişlerdir.⁶¹¹

MDD'nin karşısında yer alan cephenin bir diğer önemli kesimi de, iktisadi bakımdan işbirlikçi sermaye kadar güçlü olmasa da, gerici akımları destekleyen başlıca

⁶⁰⁸ Korporatizm, Orta Avrupa'da Fransız Devrimi'nin ardından ortaya çıkan ve sonradan yeni korporatizm adını alan, ilk uygulaması İtalya'da Mussolini iktidarında olan, ardından Almanya ve İspanya'daki diktatör rejimlerce benimsenen, sınıfların loncalar şeklinde tanımlandığı ve devletin loncaları temsil eden bir organ olarak iktisadi yaşama sınırsız bir şekilde dâhil olduğu, sendikalar ile iş çevreleri arasındaki sınıf çatışmasını dengelemeye çalıştığı, temelinde kapitalist sistemin korunduğu, sosyalizm ve sendikalizm karşıtı olan iktisadi sistemdir. <http://www.sosyalistforum.net/kapitalizm-ve-devlet/29697-korporatizm.html> (11.03.2013).

⁶⁰⁹ Suavi Aydın, "Milli Demokratik Devrim"den "Ulusal Sol"a Türk Solunda Özgücü Eğilim", **Toplum ve Bilim** 1998, s.59-91.

⁶¹⁰ E.Aydınoglu, **a.g.e.**, s.142; M.Şener, **a.g.e.**, s.156.

⁶¹¹ Mihri Belli, "Demokratik Devrim: Kimle Beraber, Kime Karşı", **Yön**, 1966, s.175.

kaynak olan feodal ağalardır. Gücünü derebeylik ilişkilerinden alan bu grup, geniş sömürme olanaklarına sahip bulunmaktadır.⁶¹²

Egemen sınıflara karşı, demokratik devrim cephesinde yer alan grup olarak küçük burjuva radikallerini gören MDD, bu grubun ordu taraftarı propagandalarını ve darbeyi özendiren tutumlarını desteklemekten kaçınmamıştır. Devrimci Güç Birliği'ni zayıflatan bu görüşler sonucunda, demokratik devrimin öncülüğünün, küçük köylülerin ve küçük burjuvazinin en radikal gruplarının desteklemesi koşuluyla işçi sınıfının üstleneceği kanısına varılmıştır. Bu adeta işçi sınıfına zorla verilmiş bir görev olmuştur.⁶¹³ MDD Hareketi, iktidar stratejisini üç noktada toplamıştır:

- Sosyalizme geçiş stratejisi: MDD'ciler'e göre, Türkiye'de sosyalist devrime⁶¹⁴ uygun bir ortam yoktur. Bu yüzden, önce demokratik devrim yapılmadan, sosyalist devrim yapılamaz. Bu da aşamalı olarak çözülebilecek bir sorun olmaktadır. MDD'ye göre, emperyalizmin egemenliğindeki bir ülkede öncelikle küçük burjuva radikalizmi ve proleter devrimci akım sahneye çıkacaktır. Daha sonra, proleter devrimcilerin, ülke koşullarıyla bağlantılı programlarını saptayıp, küçük burjuva radikallerini bu program kapsamında bir araya getirmeye çalışmaları gerekir. Sonra da, oluşturulan bu ortak program çerçevesinde güçbirliği sağlayarak kitlelere aktarmanın yolları aranmalıdır. Gel-gitlerin yaşanacağı bu zorlu süreci takiben, milli demokratik iktidar aşamasına gelinmiş olacaktır.⁶¹⁵

- Sosyalizme geçişte izlenecek mücadele yöntemi: MDD, iktidar stratejisindeki parlamentarizm konusunda Yöncülerle aynı düşüncededeydi. Geri kalmış

⁶¹² M.Belli, **a.g.e.**, s.227.

⁶¹³ M.Şener, **a.g.e.**, s.171-172.

⁶¹⁴ M.Belli, **a.g.e.**, s.212-215.

⁶¹⁵ Halil Berktaş, "*Bilimsel Sosyalist Devrim Anlayışı*", **Aydınlık Sosyalist Dergi**, sayı:14, 1969, 140-147.

ülkelerdeki burjuva parlamentarizmi, emperyalimle işbirliğinde bulunan gerici güçlerin iktidarını kuvvetlendirmekten başka bir işe yaramazdı. MDD'nin, ittifak kurulması hedeflenen toplumsal sınıfların belirlenmesinde asıl tepkisi, parlamentarizme karşıdır. Bu konuda, TİP'in anayasaya duyduğu güven eleştirilmekte, anayasanın gerici rejimin bir maskesi olduğu ileri sürülmektedir.⁶¹⁶

- Sosyalizme geçişe öncülük eden sınıf ya da tabakalar: Sosyalizme aşamalı geçişi benimseyen, gündemde anti-emperyalist ve anti-feodal bir devrim olduğunu ileri süren MDD, bu görüşleriyle bağlantılı olarak milli cephe politikasını benimsemiştir.⁶¹⁷ MDD'ye göre, milli demokratik devrimi gerçekleştirme görevi, küçük burjuvazinin en radikal gruplarının desteğiyle, işçi sınıfı ve yoksul köylü kesiminin üstünde olmalıdır.⁶¹⁸

MDD Hareketi, iktidar stratejisi üzerindeki tartışmalar, bölünmeleri de beraberinde getirmiştir. Radikal devrimciler, toplumsal sorunların gelişimini henüz tamamlamamış koşullarda saklı duran çözümünü en radikal teoriden çıkarmaya çalışıyorlar, ancak bu radikal teorileri ayrıntılı işledikleri oranda hızla bölünüyorlardı. TİP'in hızlı büyümesi MDD'yi, MDD'nin hızlı büyümesi sonucunda da; Doğu Perinçek çevresi Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'ni (TİİKP), Deniz Gezmiş ve arkadaşları Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nu (THKO), Mahir Çayan'ın liderliğini yaptığı Dev-Genç çevresi Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi'ni (THKP-C), önceleri Doğu Perinçek ile birlikte hareket edip ayrılan İbrahim Kaypakkaya'da Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist-Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu'nu (TKP/ML-TİKKO) kurarlar.⁶¹⁹ Böylece;

⁶¹⁶ Behice Boran, **Savunma**, Sosyalist Yayınlar, 1992, s.54-55.

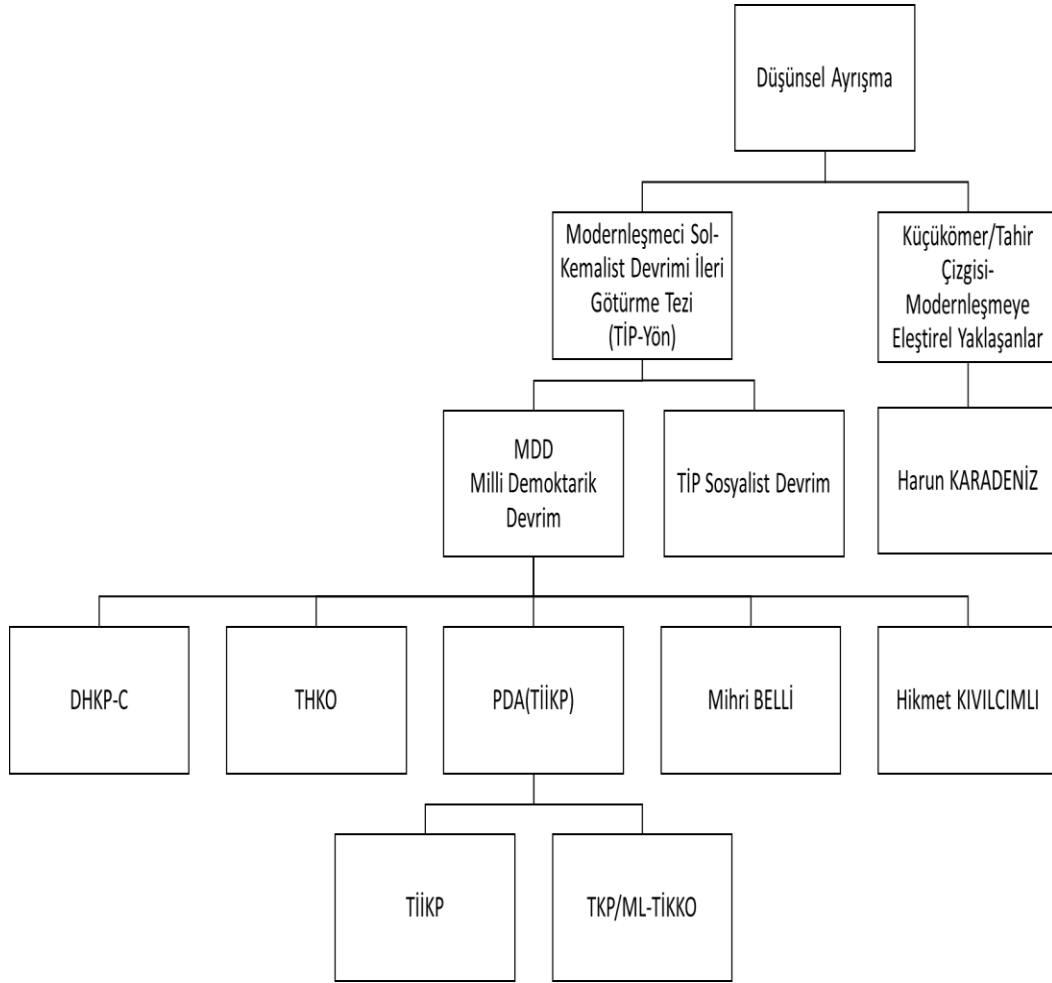
⁶¹⁷ Gün Zileli, Oral Çalışlar, "*Milli Demokratik Cephe Politikası Temel Politikamızdır*", **Türk Solu**, 1969, s.118-119.

⁶¹⁸ M.Belli, **a.g.e.**, s.231-232.

⁶¹⁹ **Aydınlık, Proleter Devrimci Aydınlık, Seçmeler-1 (1969-1970)**, Aydınlık Yayınları, İstanbul, 1979, 17; Suavi Aydın, "Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik", **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce-**

devrim için elitist aydın-asker dayanışmasını savunan MDD hareketi, bu örgütlerin büyük çoğunluğunun silahlı mücadeleyi savunmalarıyla birlikte, gerilla mücadele düşüncesi haline dönüşür.

Tablo 13 1960-1971 Arası Düşünsel Ayrışma ve Sol'un Yükselişi

Kaynak: M.Bayram Mısır, Mehmet Horuş, **Tarihsel Seyri İçinde ÖDP: Sol'un Yakın Kısa Tarihi ve ÖDP Üzerine**, Ütopya Yay., Ankara, 1999, s.31

Türkiye solunu büyük ölçüde etkilemiş olan MDD hareketinin çizgisini izleyen siyasetlerde değişmeyen dört tema görülür: Kemalizm, kalkınmacılık, milliyetçilik ve

kendimize özgü yol arayışı. Bunlara eklenen sosyal adaletçilik, sınıfsız toplum arayışı gibi sosyalist terminolojik unsurlar, bu hareketi sol çizgide yer almasını sağlar.⁶²⁰

Türkiye’de 1960’lı yıllarda, ilk kez yasal alanda kendisini ifade edilebilen sosyalist fikirler, öğrenci ve aydınlar arasında giderek yaygınlaşmaya başlamıştı. 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi, Yön, Türk Solu, Ant gibi dergiler, Akşam ve Cumhuriyet Gazeteleri, çeşitli dernekler, Türkiye’de sosyalist düşüncelerin yaygınlaşmasında büyük rol oynadılar.⁶²¹ Bu dönemde, giderek radikal eğilim göstermeye başlayan üniversite öğrenci hareketini Milli Demokratik Devrim (MDD) düşüncesine yaklaştıran etken, Türkiye İşçi Partisi yönetiminin, anti-emperyalist eylemlerde görece olarak edilgen bir çizgi izlemesine bağlanmaktadır. MDD etkisinde kalan, başta Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) olmak üzere öğrenci dernekleri, 1960’lı yılların sonlarında görülen, radikalleşen anti-emperyalist mücadelenin ana karakterleri olacaktır.⁶²² Türkiye’deki sol hareket, 1961-1971 yılları arasında, Yön Hareketi, TİP ve MDD grubu olarak, farklı iktidar stratejilerine sahip, üç farklı kola ayrılmaktaydı.

III.3. Sol Görüşlü Öğrenciler Arasında Gelişen Örgütler ve Kamplaşmalar

Öğrencilerin önceleri eğitim ve öğretim konulu istekleri, giderek siyasal bir nitelik göstermeye başlamıştır.⁶²³ 1968 yılındaki dünya gençlik hareketlerinin, Türkiye’deki öğrenci kesiminin siyasallaşmasında etkin olduğu ifade edilir. Öğrenci hareketlerinin ideolojik kimliğe bürünmesinde, Türkiye İşçi Partisi ve bu partinin gençlik örgütü olan FKF etkili olmuştur.⁶²⁴ Öğrenci gençler arasında Amerikan karşıtlığı ve

⁶²⁰ S.Aydın, **a.g.e.**, s.81.

⁶²¹ Muzaffer Kaya, “*Türkiye’de Anti-Emperyalist Mücadele (1965-1971)*”, **Journal of Historical Studies**, 4, 2006, s.4.

⁶²² M.Kaya, **a.g.e.**, s.5.

⁶²³ M.Tezcan, **a.g.e.**, s.72.

⁶²⁴ M.Şener, **a.g.e.**, s.205-225.

sosyalizm en etkili ideolojik tercihler olarak ön plana çıkmıştır. Karşıt görüşlü öğrencilerin gençlik hareketlerinin önlenmesinde kullanılması, şiddetin daha da artmasına ve ideolojilerin daha militanca bir çizgiye kaymasına neden olmuştur.⁶²⁵ Teoriden uzak, pratiği ön plana çıkaran konuların yer aldığı yayınlar, öğrenci gruplarının ideolojiyi benimsemesinde önemli yer tutmuştur. Bunlar dışında, 1960'lı yıllardan itibaren hızlanan kırsal alandan kentlere olan göç olgusu, öğrenci gençliğin ideolojiyi daha yoğun yaşamasına neden olmuştur.⁶²⁶

1965'li yıllardan itibaren gittikçe politikleşen üniversite öğrenci kuruluşları, bir yandan eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapılması için mücadele verirken, bir yandan da bu doğrultuda ülke sorunlarına çözüm konusunda çalışmalar yapıyorlardı.⁶²⁷ Haziran 68'de gerçekleşen üniversite işgalleri, gençlik hareketlerine büyük bir ivme kazandırır. 1970'li yılların başlarında görülen terör eylemlerinin hazırlık ve örgütlenme aşamasında, bu gençlik dinamizminin zirve yaptığı üniversiteler karargâh rolü oynamaktaydı. Bu nedenle terör odakları, gençliği daha kolay ele geçirmek ve gereksinim duydukları elemanları sağlamak amacıyla okul derneklerini hedef olarak almışlardır. Bunun dışında, üniversiteler dışında paravan dernekler kurarak ve çeşitli kültürel, sportif etkinlikler düzenleyerek genç kitleyi kendilerine çekmeye çalışmaktaydılar.⁶²⁸

1970'li yıllarda; sendikaların siyasi faaliyetleri ve öğrenci hareketleriyle Türkiye'nin siyasal düzeninde yeni bir mücadele alanı yaratan sosyalist hareket, sistem içindeki dengeleri ve güç odaklarını yorumlamakta yanlışlıklar yapmış, ülke siyasetindeki

⁶²⁵ M.Şener, **a.g.e.**, s.343-358.

⁶²⁶ Vehbi Bayhan, **Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s.112-126.

⁶²⁷ M.Kaya, **a.g.e.**, s.5.

⁶²⁸ Bekir Kocadaş, *"Hedefteki Gençlik: Siyasi ve İdeolojik Hareketler Açısından"*, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 04.12.2004, s.9.

kutuplaşmalara paralel olarak giderek radikal bir çizgiye kaymış, bölünmeler başlamıştır.⁶²⁹

Türkiye’de 1960’lı yıllarda ortaya çıkan öğrenci gençlik hareketlerinde, önceleri belirgin bir ideoloji referans alınmıyordu. Türkiye’nin siyasal ortamıyla paralellik gösteren tartışma ve partileşme süreci içinde, öğrenci hareketleri de giderek ideolojik bir kimlik taşımaya başladı. Tartışmalar, önceleri fikir kulüpleri aracılığıyla yapılıyorken, giderek örgüt ortamına taşınmaya başladı. Bu yeni gruplar, dünyadaki gelişmeler doğrultusunda Çin, SSCB, Küba sosyalizmini örnek almaya başladılar. Bu dönemde, ideolojik açıdan, sürekli bir bölünme, ayrışma ve kopma yaşanıyordu. Kurtuluş düşüncesi odak alınarak, farklı biçimlerde ama aynı doğrultuda olan bu gruplar birbirleriyle mücadeleye yöneliyorlardı.⁶³⁰

1971’lerden önce, üniversitelerde Fikir Kulüpleri Federasyonu adıyla kurulan dernekler, büyük ölçüde akademisyenler tarafından desteklenmiştir.⁶³¹ Ancak zaman içinde bu örgüt, belirli aşamaları geçirdikten sonra, oluşturduğu merkez etrafında giderek güçlenerek Dev-Sol ve Dev-Yol’a dönüşmüştür.⁶³² Bir partinin ideoloji ekseninden ayrılan gençlik, buna alternatif oluşturan yönetsel yapılar, örgütler ve ideolojiler oluşturarak, bu yeni örgütlerle ülke yönetiminde söz sahibi olmak için harekete geçmiştir.⁶³³ Yeni örgütlenmeye başlayan silahlı öğrenci birliklerinden THKO’yu Dev-Genç’in Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) ve ODTÜ kanadı kurarken, THKP/C’nin kuruluşunda SFB

⁶²⁹ M.Sinan, Marksizm ve Türk Solunun İdeolojik Geleneği, MT, 2005.

<http://www.zevkli.org/marksizm-ve-turk-solunun-ideolojik-gelenegi-mehmet-sinan-t984150.html> (02.09.2012).

⁶³⁰ V.Bayhan, **a.g.e.**, s.236-258.

⁶³¹ B.Kocadaş, **a.g.m.**, s.6.

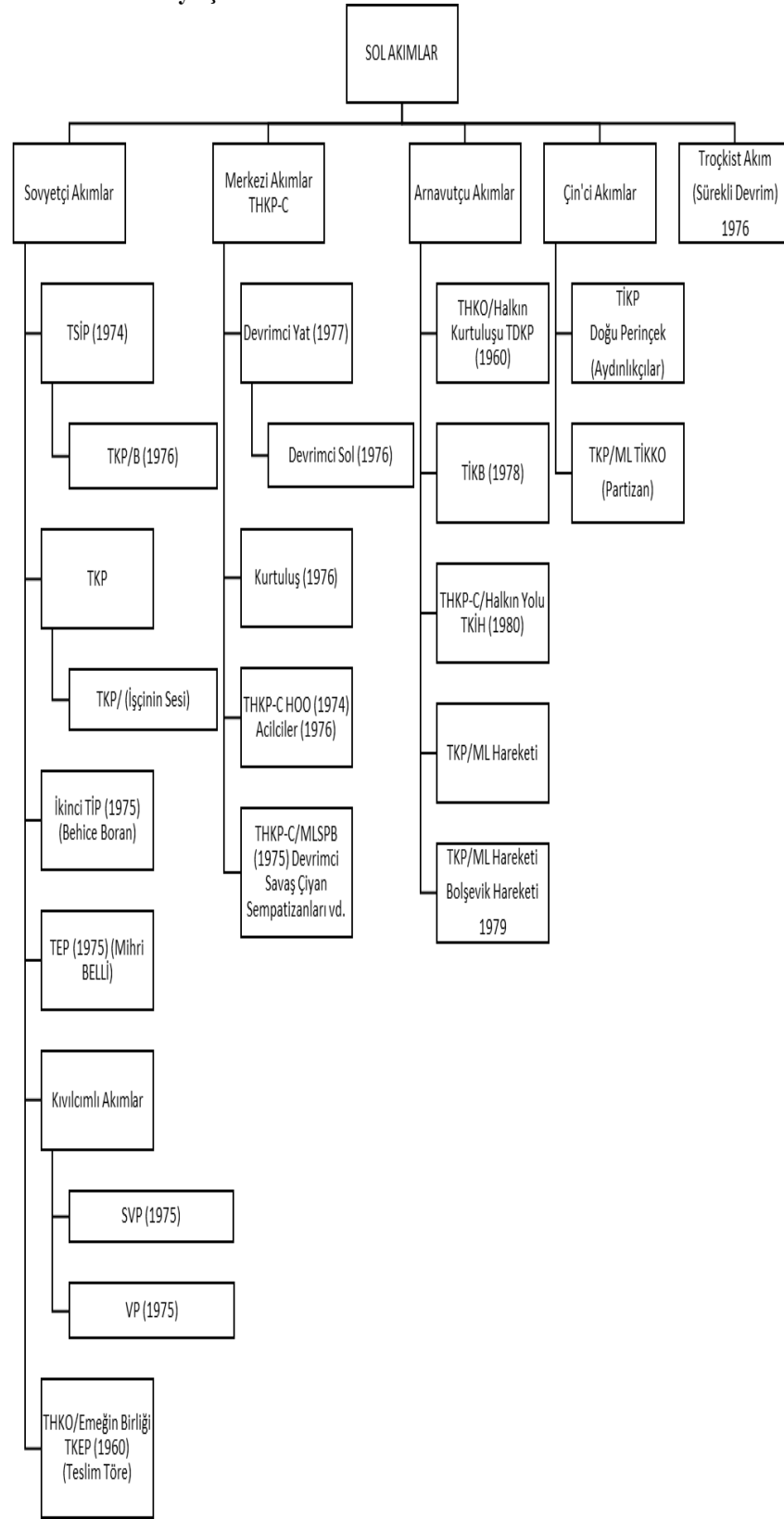
⁶³² Orhan Türkdoğan, **Sosyal Hareketler Sosyolojisi**, Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.30.

⁶³³ Y.Kenan Mengüç, **Türkiye’deki Sol Hareketinde Yasadışı Örgütlenmeler ve İdeolojik Ayrışma**, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, s.47.

öğrencileri etkili olmaktadır.⁶³⁴ Bu gelişmelerin sonucu olarak 1970'lerin başlarında, silahlı mücadele taraftarı, şehir ve kır gerillacılığını savunan yeni birçok sol örgüt ortaya çıkmaya başlamaktaydı.

⁶³⁴ S.Kocabaş, **Bir Kuşağın Dramı**, s.440.

Tablo 14 1971-1980 Arası Politik Ayrışma

Kaynak: M.B.Mısır, M.Horuş, a.g.e., s.35.

III.3.1. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)

1970 yılında; Dev-Genç içerisinde yaşanan hizipleşmelerden birini de popüler öğrenci liderlerinden Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın çevresinde toplanan insanlar oluşturur.⁶³⁵ Kurumsal tartışmalar veya parti kurmanın vakit geçirmek olup, bunların yerine emperyalizme karşı silahlı mücadeleyi esas alan örgüt,⁶³⁶ ilk eylemini 28 Aralık 1970'te Ankara'daki bir polis noktasının kurşunlanması olayı ile duyurur.⁶³⁷ Örgütün toplum tarafından adının duyulmasını sağlayan en büyük eylemi ise 4 Mart 1971'de Amerikalı 4 astsubayın kaçırılması olayıdır.⁶³⁸

Örgütün ideolojik çizgisinin belirtildiği tek yayın olan Hüseyin İnan'ın "Türkiye Devriminin Yolu" adlı bir broşürle belirtir.⁶³⁹ Bu broşürde Hüseyin İnan devrim stratejisini Milli Demokratik Devrim'i gerçekleştirmek için temel mücadele alanı olarak kırsal alanları, bunu gerçekleştirmek için de temel gücün köylüler ve işçiler olduğunu savunmaktaydı.⁶⁴⁰

THKO'ya önderlik eden veya aktif üyelerinden bazıları İsrail'e karşı etkili bir mücadele yürütmeye çalışan Filistin Kurtuluş Örgütü saflarında savaşan El-Fetih saflarında askeri eğitim alırlarken tanışmaktaydılar.⁶⁴¹ Filistin kamplarından 1970'te yurda dönen⁶⁴²

⁶³⁵ **Sol Terör Örgütleri**, T.C. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Hizmete Özel, Ankara, 2000, s.5.

⁶³⁶ Gökhan Atılgan, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971)", **Modern Türkiyede Siyasi Düşünce- Kemalizm**, C.8, s.701; "68 Yürüyüşü, Deniz'ler veya THKO" **Birikim**, Sayı 110, Haziran 1998, s.99.

⁶³⁷ **Terör Örgütleri ve Tunceli'deki Yapılanmaları**, T.C. Tunceli Valiliği, Emniyet Müdürlüğü Raporu, Hizmete Özel, Tunceli, 1997, s.30

⁶³⁸ **Milliyet**, (06.03.1971); **Tercüman**, (06.03.1971); Esat Korkmaz, **Kafa Tutan Günler, Yeraltı: 68 Güncesi**, C.II, Anadolu Kültür Araştırma İnceleme Yay., İstanbul, 2002, s.93.

⁶³⁹ Hüseyin İnan, THKO'nun MDD çizgisinde olduğunu; "Sosyalist devrime geçiş için ön şart olan MDD'nin tamamlanmasını zorunlu kılan teoriye aşamalı devrim teorisi diyoruz. Diğer devrime geçişi engelleyici tüm zorluklar tükülmüş olacaktır ve mutlak. İşte bu anlamda iki devrim teorisine kesintisiz devrim teorisi diyoruz" diyerek açıklamaktaydı. Hüseyin İnan, *Türkiye Devriminin Yolu*, 1976, s.35

⁶⁴⁰ Hüseyin İnan, *Türkiye Devriminin Yolu*, 2. Baskı, İstanbul Kültür Yay., İstanbul, 1991, s.35.

⁶⁴¹ Y.K.Mengüç, **a.g.e.**, s.56-57.

⁶⁴² **Marmara Brifingi, Devletin Gözüyle Sol ve Sağ Örgütler**, Kaynak Yay., İstanbul, 1995, s.65

lider kadrolarca kurulan THKO silahlı mücadele şekli olarak; dağlık bölgelerde kır gerillası, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının önderlik ettiği grup ise propaganda amaçlı olarak şehir gerillası olarak örgütlenir.⁶⁴³

Şehir yapılanmasında da İstanbul ve Ankara ön plana çıkar. İstanbul yapılanmasının başkanlığını Cihan Alptekin,⁶⁴⁴ Ankara gurubunun liderliğini Deniz Gezmiş'in yapmakta olduğu örgütün belli başlı eylemleri ise;⁶⁴⁵

İstanbul kanadı:

- 17 Ocak 1971: Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'na dinamit atılması
- Philips Ananim Şirketinden tehdit yoluyla para alınması
- Selami Çeşme Akbank Şubesi'nin soyulması hadisesi
- 30 Mart 1971: Edip Turhan Targaç isimli vatandaşın evine baskın yapılması.
- 15 Nisan 1971: Hakan Duman adlı vatandaşın fidye için kaçırılması
- 19 Nisan 1971: Gazi Osman Paşa İş Bankası Şubesi'nin soyulması girişimi.

Ankara kanadı;

- 29 Aralık 1970: Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Sinan Çemgil'in bir araç içerisinde, ABD Büyükelçiliği önündeki polis noktasını kurşunlaması sonucunda 2 polisin yaralanması olayı

⁶⁴³ Yüksel Çelik, **Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yasadışı Sol Örgütlenmeler Olarak TKP/ML-TİKKO**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2008, s.30.

⁶⁴⁴ Nuran Alptekin Kepenek, **Oy Cihan Bizim Cihan**, Güncel Yay., İstanbul, 2009, s.110.

⁶⁴⁵ Burhan Dodanlı, **Hepiniz Suçlusunuz!**, 6. Baskı, Güncel Yay., İstanbul, 2008, s.127-139.

- 11 Ocak 1971: Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Sinan Çemgil, Yusuf Aslan ve Alparslan Özdoğan'ın birlikte İşbankası Bahçelievler Şubesi'ni soymaları
- 15 Şubat 1971: Soymak için girilen silah deposunda nöbet tutmakta olan Amerikalı er Jimm R. Finley'in kaçırılması olayı
- 27 Şubat 1971: ODTÜ Atölyeler şefi Nihat Çokyüce'nin el ve ayaklarının bağlanması, otosunun gaspedilmesi olayı
- 04 Mart 1971: Amerikalı dört askerin kaçırılması hadisesi

Gibi olaylar sayılabilir. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın tutuklanmaları sonucunda askeri mahkeme tarafından verilen kararla 6 Mayıs 1972'de idam edilmeleri, THKO önderlerinden Sinan Çemgil'in Nurhak'ta, Cihan Alptekin ile Ömer Ayna'nın da Kızıldere'de öldürülmeleri üzerine lider kadro yok olur.⁶⁴⁶ Lider kadronun öldürülmeleri sonucunda fiilen ortadan kalkan THKO, 1974'te tekrar toparlanma sürecine girmesine rağmen diğer sol örgütler gibi bölünmekten kurtulamaz.

III.3.2. Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C)

Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C), 1970 yılının başında, Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga ve Mahir Çayan tarafından kurulmuştur.⁶⁴⁷ Ertuğrul Kürkçü, Hüseyin Cevahir, Ulaş Bardakçı örgütün önemli simaları arasında sayılmaktadır.⁶⁴⁸

Düşünsel temeli, 1960 yılı sonunda Türkiye İşçi Partisi içinde atılan Milli Demokratik Devrim (MDD) savı ve Yeni Sömürgecilik olgusu olarak ifade edilmektedir.

⁶⁴⁶ Y.K.Mengüç, a.g.e., s.58-59.

⁶⁴⁷ THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri, Kaynak Yayınları, sayı:77, İstanbul, 1987, s.12.

⁶⁴⁸ Türkiye'de Demokrasi Saldırı Karşısında, Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1972, s.20; Yılmaz Okay, Mahir Çayan'ın Hayat Öyküsü, Kalipso Yay., İstanbul, Yayın Yılı Yok, s.141.

TKP ve onun ardılı TİP'i, sağa kaymakla ve savaş karşıtlığıyla suçlayarak, Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) içindeki bazı gruplarla beraber, bu örgütü kurmuşlardır.⁶⁴⁹

THKP/C örgütü, hedef olarak, halkın memnuniyetsizliği ile oligarşik diktatörlük arasındaki dengesizliği yoluna koyacak politik bir askeri savaş stratejisini benimsemişti. Mahir Çayan, 1972 yılında devlet tarafından arandığı sırada yazdığı *Kesintisiz Devrim* adlı 3 bölümlü kitabında, öncü devrimin önemini vurgulamıştır. Ona göre, Türkiye 1950'li yılların başından beri, uluslararası emperyalizm tarafından, Yeni Sömürgecilik anlayışıyla örtülü bir şekilde işgal edilmektedir.⁶⁵⁰ Yine aynı kitapta anlatıldığına göre, 12 Mart Muhtırası'nın ardından, Amerikan tekelleri ile ittifak halinde bulunan burjuvazi, oligarşik diktatörlük rejimi kurmuştur.

THKP-C örgütünün kuruluş aşamasında, Latin Amerika'daki kent gerillası örnek olarak alınmıştır.⁶⁵¹ Gruba Fransa'dan gönderilen çeviriler, Latin Amerika'daki gelişmeleri yakından izlemelerini sağlıyordu.⁶⁵² Zaman içinde, gitgide Guevara'nın *tüm Latin Amerika Devrimi* anlayışından kaynaklanan, *Ortadoğu devrimci çemberi* görüşü etkinlik kazandı.⁶⁵³ Bu görüş, emperyalistlerin bloklaşmaya gittiklerini, devrimin artık tek ülkede olmadığını savunuyordu. Onlara göre, Türkiye'deki devrim ancak Ortadoğu ve Kuzey'den yardım sağlanarak gerçekleşebilecekti. Gerçekleştirecekleri silahlı mücadeleyi başlatacakları alan olarak, Karadeniz, Doğu, Güneydoğu ve Çukurova'yı içine alan bir yay çizmişlerdi.⁶⁵⁴

⁶⁴⁹ THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri, **a.g.e.**, s.9-20.

⁶⁵⁰ E.Höke, **a.g.e.**, s.17-22.

⁶⁵¹ Y.Okay, **a.g.e.**, s.146-147.

⁶⁵² Mihri Belli anılarında; gençlerin silahlı mücadeleye girmelerinde Carlos Marigella'nın "Şehir Gerillası" gibi kitapların çok büyük etkilerinin olduğunu açıklamaktaydı. Mihri Belli, **İnsanlar Tanıdım**, Doğan Kitap, İstanbul, 2000, s.519.

⁶⁵³ THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri, **a.g.e.**, s.14.

⁶⁵⁴ THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri, **a.g.e.**, s.14.

THKP/C örgütünün hazırladığı tüzüğün birinci bölümünde yer alan genel programda, örgütün amacı, dünyadaki insanların birbirine hükmetmediği, her çeşit baskı ve sömürünün kalktığı bir düzeni gerçekleştirene dek mücadelele etmek olarak belirtiliyordu. Öğrencilerin Cephe'ye kabulü için, *belli bir Marksist-Leninist formasyona sahip olmak, parti ilkelerini benimsemek ve belli bir alanda çalışmak* koşulu aranırken, diğer kesimler için, *partinin kılavuzluğunu ve örgüt disiplinini kabul etmek* yeterli görülüyordu.⁶⁵⁵

12 Mart Muhtırası'nın ardından kurulan I. Erim Hükümeti tarafından başlatılan Balyoz Harekâtı⁶⁵⁶ kapsamında, THKP-C kadrolarının Kızıldere'de⁶⁵⁷ öldürülmesi, örgütün bölünmesine yol açar. Daha sonra bu örgüt, THKP-C/Kurtuluş, Devrimci Yol, MLSPB, THKP-C/HDÖ gibi adlar altında varlığını sürdürmeye çalışmıştır.⁶⁵⁸

THKP/C örgütünün bazı eylemleri şunlardır:⁶⁵⁹

- 4 Nisan 1971 işadamı Mete Has'ın kaçırılması,⁶⁶⁰
- 19 Mayıs 1971'de, İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'un kaçırılıp 22 Mayıs'ta öldürülmesi,⁶⁶¹

⁶⁵⁵ THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri, a.g.e., s.28-32.

⁶⁵⁶ 12 Mart Muhtırası'ndan sonra, Mahir Çayan'ın İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'un kaçırmasıyla başlayan sol karşıtı tutuklamalar sürecidir. Bu harekât sırasında, İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere 6 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, TİP ve DİSK kapatılmıştır. Çağlar Kırçak, **Türkiye'de Gericilik (1950-1990)**, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s.233-235; http://tr.wikipedia.org/wiki/Balyoz_Harekâtı (21.06.2013).

⁶⁵⁷ THKP-C üyeleri, 12 Mart Muhtırası'ndan sonra yakalanan Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamını durdurmak için, iki İngiliz ve bir Kanadalı teknisyeni NATO üssünden kaçırmak için Kızıldere köyüne götürmüşlerdir. Güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği operasyon sonucu, THKP-C kurucularından olan Mahir Çayan ve ekibi öldürülmüştür. Çatışmalar sırasında 3 NATO teknisyeni de öldürülmüştür. Y.Okay, a.g.e., s.177-181; http://tr.wikipedia.org/wiki/Kızıldere_Olayları

⁶⁵⁸ **THKP-C ve İki Sapma**, Devrimci Sol:6, Bilimsel Eleştiri Dizisi:2, İstanbul, 1980, s.65-72.

⁶⁵⁹ THKP-C'nin diğer bazı önemli eylemleri için bakınız; Alişan Satılmış, **Terör ve Terörizm**, Emre Yay., İstanbul, 2001, s.142-158; F.Süreyya Oral, **Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973**, Sanayii Nefise Matbaası, Ankara, 1973, s.474-475.

⁶⁶⁰ THKP-C, bu tarihlerde, kaçırılacak işadamlarının saptanması için telefon rehberlerini taramıştır. Bu amaçla giriştikleri birkaç başarısız eylemden sonra, bir sosyete dergisinde gördükleri Mete Has'ın işadamı Kadir Has'ın oğlu sanılarak, kaçırılmasına karar verilmiş. Fidyeye için istenen 400.000 liranın yarısını peşin aldıktan sonra, ikinci yarısını alamadan polis harekete geçmiş, Mete Has kurtarılmıştı. **Milliyet**, (07.04.1971)

- 22 Mart 1972’de 3 NATO radar teknisyeninin kaçırılması,⁶⁶²
- 3 Mayıs 1972’de, Ankara-İstanbul seferini yapan THY’nin DC-9 Boğaziçi adlı uçağının, 4 örgüt üyesi tarafından Sofya’ya kaçırılması,⁶⁶³
- 22 Ekim 1972’de İstanbul-Ankara seferini yapan THY’nin Truva adlı uçağının, 4 örgüt üyesi tarafından Sofya’ya kaçırılması,⁶⁶⁴
- 6 Ağustos 1977’de, İstanbul İntercontinental otelinin makineli tüfekle taranması,⁶⁶⁵
- 13 Nisan 1979’da İzmir’de bir ABD askerinin öldürülüp, bir diğerrinin yaralanması.⁶⁶⁶

Örgüt, 12 Mart dönemecinde yankı uyandıran faaliyetleriyle adından çok söz ettirmiş; ancak lider kadrosuna yönelik aldığı ağır darbelerle 1972 yılı ortalarında ömrü fiilen sona ermişti. 1974 affının ardından THKP/C örgütünün geleneği ilk elden devam ettirecek tek bir kişi dahi kalmaması üzerine hareketin çok sayıda türevinin oluşmasına neden olmaktadır.⁶⁶⁷ 1980’li yıllara dek Mahir Çayan’ın tezlerine teorik anlamda sahiplenilen THKP/C (Acilciler), MLSPB (Devrimci Kurtuluş) gibi salt *silahlı mücadele*ye odaklanmış örgütlerde sürmüş, 1980’lerden günümüze dek ise Dev-Sol (DHKP/C) tarafından sürdürülmüştür.⁶⁶⁸

⁶⁶¹ **Hürriyet**, (20-24.05.1971); **Milliyet**, (22-23.05.1971); **Cumhuriyet**, (21-23.05.1971); **Tercüman**, (21-23.05.1971); Turhan Feyizoğlu, **Mahir: On’ların Öyküsü**, 12. Baskı, Ozan Yay., İstanbul, 2007, s.449-452.

⁶⁶² **Cumhuriyet**, (24.03.1972); **Milliyet**, (24.03.1972)

⁶⁶³ **Milliyet**, (04.05.1972).

⁶⁶⁴ **Milliyet**, (23.10.1972).

⁶⁶⁵ **Milliyet**, (07.08.1977).

⁶⁶⁶ **Milliyet**, (13.04.1979).

⁶⁶⁷ Y.Okay, **a.g.e.**, s.181.

⁶⁶⁸ Ömer Laçiner, “*THKP-C: Bir Mecranın Başlangıcı*”, **Toplum ve Bilim**, 78, İstanbul, 1998, s.8.

III.3.3. Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TIKKO)

12 Mart döneminde öldürülen İbrahim Kaypakkaya'nın öncülüğünde kurulan, inandıkları *halk savaşı* teorisini gerçekleştirmek için silahlı mücadele başlatan bir sol örgüttür.⁶⁶⁹ Örgüt tabanı, önceleri Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TIİKP) bünyesinde yer alan, bu partinin yayın organlarında şiddetle savunduğu *halk savaşı* propagandasının samimi olmadığını farkettikten sonra, hayal kırıklığı ile yeni arayış içine giren, üyelerinden oluşmuştur.⁶⁷⁰

TIKKO örgütü; 12 Eylül öncesinde, Ümraniye 1 Mayıs mahallesinde beş ülkücü öldürmüştü, olay tüm ülkede yankı uyandırmış,⁶⁷¹ 35 ülkücü kuruluş, bu katliama tepki göstermek amacıyla bir basın toplantısı düzenlemiştir.⁶⁷²

TIKKO, Halkın Kurtuluşu hareketinden sonra, en çok bölünmenin görüldüğü, günümüzde de süregelen siyasi koludur. İdeolojik olarak Mao Tse Tung'un fikirlerini benimseyen örgüt, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilen maddeleri silah kullanarak değiştirmeye çalışmaktadır.⁶⁷³

Özellikle yetiştirme yurtlarındaki çocukları bünyesine almayı hedefleyen örgüt, devrimin kırsal kesimden geleceğine inanmaktadır. Doğu bölgesinde, sol örgütler içinde en çok destek bulan bu örgüt, son yıllarda çalışmalarını Trakya bölgesinde yoğunlaştırmıştır.⁶⁷⁴

⁶⁶⁹ Ö.Laçiner, **a.g.m.**, s.12.

⁶⁷⁰ Ö.Laçiner, **a.g.m.**, s.13.

⁶⁷¹ **Tercüman**, (19-21.03.1978); **Milliyet**, (19.03.1978); **Hürriyet**, (19-20.03.1978); **Cumhuriyet**, (19-20.03.1978).

⁶⁷² M.Birol Cevizoğlu, **Şehit Beş Ülkücü İşçi, TIKKO ve Akıncılar**, Presstürk, 2012. <http://www.giresunaktuel.com/yazar.asp?yaziID=3426> (28.02.2012).

⁶⁷³ **Kurtuluş'un Yol Ayrımı**, Kurtuluş Sosyalist Dergi Yayınları, 13, Eylül 2010, s.13-15.

⁶⁷⁴ **Milliyet**, 06.03.1999).

III.3.4. Devrimci Yol Hareketi (DEV-YOL)

Devrimci Yol Hareketi (Dev-Yol), 1974 yılı sonrasında, THKP/C örgütünün, düşünsel ve örgütsel olarak ardılı niteliğindedir.⁶⁷⁵ Eski THKP/C ve Dev-Genç kökenli gruplar, 15 Mayıs 1974 tarihinde çıkarılan genel af sonrası, geçmişin değerlendirilmesine yönelik tartışmalara girişmişlerdir. THKP/C'nin bölünmesine yol açan tartışmalarda, THKP/C ve Mahir Çayan'ın geliştirdiği politik-ideolojik görüşlerin doğruluğunu savunan grup, Devrimci Yol'un ortaya çıkmasına yol açmaktaydı.⁶⁷⁶

Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (Dev-Genç) ve Devrimci Gençlik Dergisi çerçevesinde yürütülen çalışmalar, Devrimci Yol Bildirgesi ile sonuçlanır.⁶⁷⁷ İlk sayısını 1 Mayıs 1977 tarihinde çıkaran Devrimci Yol Dergisi, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmaktaydı. 12 Eylül askeri darbesi sırasında, direnişi ön planda tutan Devrimci Yol, özellikle büyük kentler dışında yürüttüğü faaliyetler sonucu, çok sayıda üyesini kaybetmiştir.

Devrimci Yol'un en çok tartışılan ve somut olarak ortaya konamayan yönü, bu hareketin görünümü ile ilgilidir.⁶⁷⁸ Devrimci Yol, diğer sol örgütler tarafından, örgüt olmaktan çok, kendiliğindenci bir hareket olarak tanımlanmakla beraber, Sıkıyönetim Askeri Savcıları tarafından, örgüt olarak değerlendirilmiştir.⁶⁷⁹

Ortaya çıktığı dönemde, Türkiye'ye özgü bir hareket yaratma çabasında olan Devrimci Yol, 1975-1980 yılları arasında yaşanan sosyalist hareketlerin ve kamplaşmaların

⁶⁷⁵ **Kendiliğindenci Bir hareket: Devrimci Yol**, Mücadele yayınları, İstanbul, 1990, s.12.

⁶⁷⁶ Kendiliğindenci Bir hareket: Devrimci Yol, **a.g.e.**, s.12-13.

⁶⁷⁷ Kendiliğindenci Bir hareket: Devrimci Yol, **a.g.e.**, s.64-65.

⁶⁷⁸ Kendiliğindenci Bir hareket: Devrimci Yol, **a.g.e.**, s.12.

⁶⁷⁹ Kendiliğindenci Bir hareket: Devrimci Yol, **a.g.e.**, s.19.

dışında kalır.⁶⁸⁰ Devrimci Yol'un kitleselleşmesini sağlayan en önemli faktörün, Türkiye'ye özgü olan bir Sosyalizm ve örgütlenme arayışları olduğu ifade edilir. Bu doğrultuda kullandıkları, "Söz, yetki, karar, iktidar Halka – Üreten biziz, yöneten de biz olacağız, Sosyalist demokrasi – Halk Komiteleri – Direniş Komiteleri" gibi slogan ve kavramlar, sol görüş tarafından gündeme alınmış ve tartışılmıştır.⁶⁸¹

Devrimci Yol, Türkiye'nin politik, kültürel, ekonomik ve askeri bakımdan emperyalizme bağımlı olduğunu ileri sürer. Türkiye'deki kapitalist ekonominin, başından beri tekeli bir karaktere sahip olarak, dışa bağımlı yürütüldüğünü söyler.⁶⁸² Türkiye'nin 1900'lü yıllardan itibaren, burjuvazinin önderlik ettiği bir devrim sürecinde olduğu, ancak gerçek bir demokratik devrimin, proleteryanın önderliğinde halk tarafından gerçekleştirilebileceğini ileri sürer.

Devrimci Yol, Direniş Komiteleri ile militan sağ hareketlere karşı konabileceği görüşünü dile getirmiştir.⁶⁸³ Çeşitli tartışmalara neden olan bu öneri, Devrimci Yol ile THKP/C'yi karşı karşıya getirir. O dönem Türkiye'de, günlük yaşamdaki can güvenliği, en önde gelen konuların başında yer alıyordu. Siyasal nedenlerle günde 5-6 kişi yaşamını yitiriyor, kentler, mahalleler, sokaklar, işyerleri, okullar saflaşmanın içine itiliyordu. Toplum büyük bir hızla, ideolojik kamplaşmadan, fiziki bir kamplaşmaya doğru gidiyor, bireyler bir tercih yapmak zorunda bırakılıyordu. Devrimci Yol'un önerdiği Direniş Komiteleri, bir bakıma bu karmaşanın önünü alma çabasıydı.⁶⁸⁴

⁶⁸⁰ Oguzhan Müftüoğlu, **Devrimci Yol Yazıları**, Devrim Yayınevi, İstanbul, 1991, s.346-350.

⁶⁸¹ Necmi Erdoğan, "*Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar*", **Toplum ve Bilim**, 78, İstanbul, 1998, 32.

⁶⁸² N.Erdoğan, **a.g.e.**, s.26.

⁶⁸³ S.Aydın, **a.g.e.**, s.26.

⁶⁸⁴ S.Aydın, **a.g.e.**, s.26.

Devrimci Yol, daha 1980 yılının ilk aylarında, bir askeri darbenin olabileceğini, bu yüzden diğer gruplarla ortak bir siyaset geliştirerek, önlemler alınmasını öneriyordu. Diğer gruplarca tartışılan bu öneriler, çeşitli ilke tartışmaları ve polemiklerle sonuçsuz kaldı. 12 Eylül öncesinde Çorum, Fatsa, Tariş olaylarıyla yoğun bir iç mücadele ve çatışmalarla meşgul olan Türk soluna, Devrimci Yol, gelebilecek olan askeri darbenin ekonomi kaynaklı olacağını, IMF'in üçüncü dünya ülkelerine dayattığı politikalarını uygulamak isteyen egemen grupların, böyle bir darbeye gereksinim duyduklarını açıklıyordu.⁶⁸⁵

Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri tarafından, 12 Eylül darbesinin ardından açılan siyasi davalarda, on binlerce insan yargılanmış, birçok idam ve müebbet hapis cezası verilmiştir. Türkiye genelinde yaklaşık 40 kadar Devrimci Yol davası açıldığı ifade edilmektedir.⁶⁸⁶

1985 yılından sonra, Devrimci Yol'u yeniden hayata geçirmek amacıyla yürütülen çalışmalar, 1988 yılı sonrasında, üniversitelerde, işçi ve öğrenci kesiminde gelişme alanı buldu. Bu dönemde etkinliğini koruyan Devrimci Yol kadroları, devrimciler ismiyle merkezleşmeden çalışmalarını yürüttü. Ana karakteri faşizme karşı savaşım olduğunu ilan eden hareket, halk kitleleri bir yana, diğer sol hareketleri dahi bünyesine dâhil edememiştir.⁶⁸⁷

1968 yılı, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye için de bir kırılma noktası olarak ifade edilir. Türk solu, bazı istisnalar dışında, ordunun sol karakterli bir askeri müdahalede bulunması için, terör olaylarının devam etmesi gerektiğini düşünüyor ve sonuçta da, ülkenin üniversitelerinde eğitim gören gençleri bu amaç için ya ölüyor ya da

⁶⁸⁵ Devrimci Yol, sayı:20-21, 1978.

⁶⁸⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Devrimci_Yol (13.03.2013).

⁶⁸⁷ N.Erdoğan, **a.g.m.**, s.35.

öldürülüyordu.⁶⁸⁸ Sonunda gelen 12 Mart askeri darbesi ile bu hareketlere katılanların bazıları ülkeyi terk etmek zorunda kalmış, bazıları da hapis yatmıştır. Bu arada sol da, gittikçe bölünmeler artarken, Türk sağının organize bir şekilde ortaya çıkmasıyla da, 1970’li yıllar boyunca sağ-sol kavgasının iyice artması sonucunda 12 Eylül askeri müdahalesine giden yolun koşulları olgunlaşıyordu.⁶⁸⁹

III.4. Sağ Görüşlü Öğrenciler Arasında Etkin Örgütler ve Ayrışma

Türkiye’de Devrimci Sol hareket 1960’lardan itibaren siyasal gündemi büyük oranda tayin etmeye başladığı zamana kadar Sağ kesimde politik gençlik organizasyonu yok denecek kadar azdır.⁶⁹⁰ Türkiye’de sosyalist akımın öğrenciler arasında da gittikçe yayılmaya başlaması üzerine; kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan gençler de, 5 Haziran 1965 günü “Kuva-i Milliye” adlı bir dergi çıkarır.⁶⁹¹ Dönüşüm ve Kuva-i Milliye dergilerinin çıkması, milliyetçi-muhafazakâr üniversite gençliğini hareketlendirdi. Bu gelişmelerin ardından, 11 Aralık 1965’te Kuva-i Milliye dergisi odağında bir araya gelen milliyetçi öğrenciler, sonraları Ülkü Ocakları ve Ülkücü Gençlik Dernekleri için temel oluşturacak olan Kuva-i Milliye Derneği’ni kurdular.

1960’lı yıllardaki Amerika’nın 6.Filosuna karşı yapılan protestolarla belirginleşen öğrenci hareketleri, işçi sınıfının da ideolojik katılımıyla birleşerek, kapitalizme karşı büyük tehdit oluşturuyordu.⁶⁹² 1970’li yıllarda görülen provakatif öğrenci olayları ve sokak çatışmaları, öğrenciler arasında örgütlenmeye yol açtı. Bu olayların ardından gençlik, sağ ve sol diye iki kola ayrışır. Özellikle, 15 Temmuz 1968’de

⁶⁸⁸ Hasan Aksakal, “Güler Yüzlü Bir Sosyalist, İlkeli Bir Siyasetçi: Mehmet Ali Aybar’ın Türk Siyasal Yaşamındaki Yeri ve Önemi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:20, 2009, 82.

⁶⁸⁹ H.Aksakal, *a.g.e.*, s.83.

⁶⁹⁰ Süleyman Kocabaş, *Türkiye’de Politikada Şiddetin Perde Arkası*, Vatan Yay., Kayseri, 1996, s.167.

⁶⁹¹ N.Çalışkan, *a.g.e.*, s.13.

⁶⁹² E.Höke, *a.g.e.*, s.45.

Dolmabahçe önlerine yanaşan ABD'nin 6. Filosu'na karşı oluşan tepkiden sonra, milliyetçi ideolojiye sahip Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'nin MHP'ye dönüşmesi,⁶⁹³ bu oluşumun Türkiye'nin 26 bölgesinde Komando kampları açması, öğrenci gruplaşmaları yönünden oldukça dikkat çekici bir dönüm noktası olarak ifade edilmektedir.⁶⁹⁴

Olayların akışı içinde hemen hemen aynı tabana hitap etmekte olan sağcı örgütler de, kendi içlerinde bölünüyordular. Bu oluşumlar içinde Milliyetçi MHP'nin *Bozkurtları* yanısıra, mukaddesatçı MSP'nin *Akıncılar*'ı öne çıkmaktaydı. Çok hiyerarşik bir örgüt olarak görülen MHP, Ülkü Ocakları Derneği adı altında örgütlenmişti.⁶⁹⁵ Sağ görüşlü öğrenci derneklerinden biri de, Komünizmle Mücadele Derneği'dir. İlk dönemlerde, AP'nin etkinliğinde ve sağın vurucu gücü olarak tanımlanan bu örgüt 1960'lı yıllardan sonra ülkede gelişen sınıflar mücadelesine bağlı olarak ortaya çıkmışlardır.

Türkiye'de 1975-1978 yılları arasında iktidarda bulunan, birçok ciddi siyasal ve anayasal konuda önemli çatışmaların doğmasına neden olan, iki Milliyetçi Cephe hükümeti, 1970'lerin sonlarında, anarşiyi engelleyemediği için hükümetin işlevselliğinin yitirilmesine de yol açmaktaydı. Sağcı partilerin, ilk MC koalisyonu ile iktidara gelmesi ve devlet olanaklarından yararlanmaya başlamaları sonucunda, radikal sol ideolojiye karşı başlatılan mücadelenin artmasına neden oldu. MHP'nin gençlik kolları komandolar (Ülkücüler), şiddet eylemlerine karşılık vermişlerdir.⁶⁹⁶ Olaylar, karşılıklı çatışmaya dek gittiğindeyse, ülkede büyük kaos ortamının başlamasına neden oldu. 1 Mayıs 1977'de

⁶⁹³ 31 Mart 1965 yılında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne giren Alparslan Türkeş, 31 Temmuz 1965'te genel kongrede genel başkan olduktan sonra, onun önerisiyle Şubat 1969'da partinin ismi Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilir. Bkz; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında Ankara-Çankırı-Kastamonu İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı'nca açılmış olan **MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası İddianamesi**, Evrak No:1980/7040, Karar No: 1981/600, 29.04.1981, s.125.

⁶⁹⁴ **Milliyetçilik ve Faşizm Türkiye'de Irkçı Milliyetçilik Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, 2008, s.135-164.

⁶⁹⁵ H.Altıntaş, "*Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri*", **Akdeniz İ.İ.B.F.Dergisi**, 5, 2003, s.18.

⁶⁹⁶ A.Samim, **The Left in Turkey in Transition, New Perspectives**, Oxford University Press, Oxford, 1987, s.162-163.

Taksim Meydanı'nda Devrimci İşçi Sendikaları'nın (DİSK) gerçekleştirdiği kutlamalar sırasında çıkan olaylar, içinde bulunulan tehlikeli durumun bir göstergesiydi.⁶⁹⁷

III.4.1. Komünizmle Mücadele Derneği

Türkiye'de, kuruluş başvurusunu ilk olarak Zonguldak'ta 1948 yılında yapan *Komünizmle Mücadele Derneği*'nin ikincisi 1956 yılında İstanbul'da; üçüncüsü 1963 yılında İzmir'de, Nejat Halil Pala'nın genel başkanlığında gerçekleştirmiştir.⁶⁹⁸ 1963 yılından itibaren faal hale gelen Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği, Türkiye çapında sol karşıtı faaliyetlerini etkili bir şekilde sürdürmüştür. Toprak Dergisi sahibi ve o dönemin AP milletvekili olan İlhan Egemen Darendelioğlu'nun 1965 yılında başkanlığa geçmesiyle de, derneğin çalışmaları hız kazanmıştır. Demokrat Parti iktidarınca desteklenen Komünizmle Mücadele Derneği'nin⁶⁹⁹ 1965 yılı içinde 27 tane olan şube sayısı, bu dönemden sonra hızla artarak 110'a ulaşmıştır.⁷⁰⁰

⁶⁹⁷ Faroz Ahmad, **Military Intervention and the Crisis in Turkey**, Der. H.Ramazanoğlu, in: The World Capitalist System, Paradigm Print, London, 1985, s.209-210.

⁶⁹⁸ İhsan Darendelioğlu, **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, 3. Baskı, Toker Yay., İstanbul, 1977, s.400.

⁶⁹⁹ DP'lilerin çoğunlukta oldukları 1967 Yılı İstanbul İl Genel Meclisi Bütçesi'nden yardım yapılan dernekler ve yardım miktarları;

Yardım Yapılan Dernekler	Yardım Miktarları
MTTB	80000
İlim Yayma Cemiyeti	10000
İlim Yayma Cemiyeti Anadolu Şubesi	10000
İstanbul Fatih Cemiyeti	15000
Milliyetçiler Birliği Pendik Ocağı	3000
Üsküdar Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Sağmalcılar Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Kartal Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Şişli Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Fatih Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Bakırköy Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Zeytinburnu Komünizmle Mücadele Derneği	7500
İstanbul Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Kadıköy Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Beylerbeyi Komünizmle Mücadele Derneği	7500
Fatih Anıtı Yaptırma Derneği	1000
Beşiktaş Komünizmle Mücadele Derneği	7500

Dernek, 1965 yılından itibaren, Antalya, İzmir, Kars, Erzurum, Adana ve Trabzon'da mitingler düzenlemiştir.⁷⁰¹ Sağcı gruplar, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği vasıtasıyla, solculuğu, komünizmi isteyen Moskova ve Lenin'e bağlı zararlı ideolojik bir akım olarak tanımlamışlardır.⁷⁰² Komünizmle Mücadele Derneği'nin önde gelen üyeleri, sonraları İlim Yayma Cemiyeti'nin kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir. Derneğin en büyük faaliyetleri arasında okuma salonları açma,⁷⁰³ konferans düzenleme ve 1960'lı yıllar boyunca onlarca kez düzenlemiş oldukları komünizmle mücadele mitingleri olmuştur. 16 Temmuz 1965 tarihinde, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, TİP'in Bursa mitingi esnasında yapılan saldırı olayı üzerine, Komünizmle Mücadele Derneği'nin fahri başkanlığını bırakmıştı. Adalet Bakanlığı, bu olayın ardından, dernek hakkında soruşturma başlatır.⁷⁰⁴

Komünizmle Mücadele Derneği'nin, 30 Nisan 1967 tarihinde İzmir'de gerçekleştirdiği kongresi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile Adalet Partisi (AP) arasındaki büyük çekişmelere sahne olur. Dernek başkanlığı için yapılan seçimde, CKMP adayı İhsan Koloğlu ile AP adayı Saffet Solak yarışmış, Saffet Solak'ın seçimi kazanmasını CKMP aleyhine kullanmak isteyen AP'nin baskılarıyla faaliyetine devam eden Komünizmle Mücadele Derneği'nin Nisan 1968'de yapılan Kongresi de olaylı geçmiştir. Bu olaylardan sonra tamamen AP'nin kontrolüne geçen Komünizmle Mücadele Derneği, 1977 yılında kendini feshetmiştir.⁷⁰⁵

Gaziosman Paşa Komünizmle Mücadele Derneği	5500
Türkiye Hafız ve Mevlüthanlar Derneği	10000

Kaynak: S.Genç, **a.g.e.**, s.76-77.

⁷⁰⁰ İ.Darendelioğlu, **a.g.e.**, s.400; <http://www.kutluyol.org/Milliyetcilik.php?id=186> (23.02.2013).

⁷⁰¹ Hakkı Öznur, **Ülkücü hareket**, Cilt 2, Alternatif Yayınları, Ankara, 1999, s.97-106.

⁷⁰² H.Altıntaş, **a.g.m.**, s.11.

⁷⁰³ **Yeni İstanbul**, (22.02.1965) Aktaran; T.Feyizoğlu, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, s.224.

⁷⁰⁴ **Cumhuriyet**, (17.07.1965)

⁷⁰⁵ <http://www.kutluyol.org/Milliyetcilik.php?id=186> (23.02.2013).

III.4.2. Ülkücü Gençlik ve Komando Kampları

Üniversitede yer alan milliyetçi görüşe sahip öğrenciler, 1966-1972 yılları arasında, Ülkü Ocakları ile Genç Ülkücüler Teşkilatı'nda örgütlenmeye başladıkları döneme dek, genelde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Gençlik Kolları, Komünizmle Mücadele Derneği, Türk Ocakları, Kuvay-i Milliye Derneği, Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Milliyetçiler Birliği, Türkiye Milliyetçi Gençlik Teşkilatı, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Milli Türk Talebe Birliği gibi örgütlenmelerde yer almışlardı.⁷⁰⁶ İlk Ülkü Ocağı 1968'de, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Atilla Özer tarafından kurulur.⁷⁰⁷ MHP Genel Başkan Yardımcısı Dünder Taşer'in 16 Ekim 1969'da yaptığı bir çağrı üzerine milliyetçi düşünceye sahip öğrencilerin Ülkü Ocakları çatısı altında birleşilmesini ister.⁷⁰⁸ Türk Milliyetçiliği fikrini yerleştirmek ve güçlendirmek amacıyla Ankara ve İstanbul'daki üniversite ve yüksekokullarda kurulan Ülkü Ocakları Derneği, daha sonra 1969'da üniversite bulunan tüm illerdeki ülkü ocaklarını da bünyesine alarak genişlemiş ve Ülkü Ocakları Birliği adıyla örgütlenme safhasını tamamlamaktaydı.⁷⁰⁹

Öğrenci örgütlerinde görülen ayrışmalar ve MHP tarafından yapılan çağrılar üzerine, milliyetçi öğrenciler yeni bir arayış içine girerler. İlk Ülkü Ocağı Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde kurulur.⁷¹⁰ Ankara'da, 1966 yılı Mart ayında, Türkiye Milli Gençlik Derneği (TMGD) ile Milliyetçi Türk Gençlik Teşkilatı (MTGT) adıyla kurulmuş iki dernek daha bulunuyordu. Genç Ülkücüler Teşkilatı da, 29 Şubat 1968

⁷⁰⁶ Turhan Feyizoğlu, **Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket**, Ozan yayıncılık, İstanbul, 2005, s.13.

⁷⁰⁷ Metin Turhan, **Ülkü Ocakları, 1968-1980**, Bilgeoğuz Yay. İstanbul, 2010, s.1

⁷⁰⁸ Merdan Yanardağ, **MHP Değişimi: Ülkücü Hareketin Analitik Tarihi**, Gendaş Yay., İstanbul, 2002, s.38

⁷⁰⁹ **MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası İddianamesi**, s.124; **Ülkücü Komando Kampları, AP Hükümeti'nin 1970'te Hazırlattığı MHP Raporu**, 4. Baskı, Analiz Basım Yay., İstanbul, 1997, s.11; İ.Darendelioğlu, a.g.e., s.414; İ.Darendelioğlu, a.g.e., s.414.

⁷¹⁰ T.Feyizoğlu, a.g.e., s.28.

tarihinde faaliyetine başlar.⁷¹¹ Kendilerini milliyetçi olarak tanımlayanlar arasında oluşan görüş ayrılığı yüzünden, kendilerini CKMP'ye yakın hisseden bir grup, ayrı bir örgütlenmeye gider. 8-9 Şubat 1969 tarihlerinde Adana'da yapılan Büyük Kongrede, CKMP'den MHP'ye dönüşen partide⁷¹² yer almayı kabul etmeyen İzmir Gençlik Kolları Başkanı ve beraberindeki 50 genç, partiden ayrılarak, 12 Nisan 1969 tarihinde Nasyonal Aktivite ve Zinde İnkişaf (N.A.Z.İ) adlı cemiyeti kurarlar.⁷¹³

1968 yılı sonlarında, Ankara ve İstanbul başta olmak üzere, Türkiye'nin birçok bölgesinde Ülkü Ocakları ile Genç Ülkücüler Teşkilatının şubeleri yaygınlaşmaya başlar. Şubeler çoğaldıkça, buldukları bölgelerde üst birlikler oluşturulur. İstanbul'da fakülte ve yüksekokullarda okuyan ülkücü gençler, 26 Nisan 1969 tarihinde, İstanbul'daki Ülkü Ocaklarını birleştiren bir üst birlik oluşturur.⁷¹⁴

MHP'nin;⁷¹⁵ lise ve üniversitelerde gittikçe artan devrimci dalgayla mücadele etmek için kurdukları Komando kampları da dikkate değer önemli bir hususu oluşturur. Komando kamplarının ilki 1968'de İzmir Gümüldür beldesinde kurulur. Ülkücü hareketin belli bir kitleliliğe ve vurucu güce inanıldığı için 1970'lerden itibaren komando kampı kurulmaz⁷¹⁶ Devrimci harekete karşı etkin ve silahlı bir mücadele içerisine girişen

⁷¹¹ T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.30.

⁷¹² Tanıl Bora, **Devlet, Ocak, Dergah: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket**, 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2000, 55

⁷¹³ T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.32.

⁷¹⁴ T.Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.33-34.

⁷¹⁵ Çeşitli illerde kurulmaya başlayan ve ulusal basında yansımaya başlayan Komando kampları için Alparslan Türkeş; *"Komando kampları adı verilen mahallerde gençlik kolları çeşitli sipsportif ve kültürel faaliyetlerde bulunuyorlar. Bu arada kendilerine judo da öğretiliyor. Komünistler, memleketi sahipsiz sanıp da sokak hâkimiyeti kuramazlar. Onların anlayacağı dilden konuşacak memleketçi, milliyetçi çocuklarımız vardır. Bunun için gençlerimizi, mücadeleciler olarak yetiştiriyoruz. Gençlerimiz memleket vazifelerine hazırlıklı bulunuyorlar, bulunacaklardır"* diyerek kampların kuruluş amacını açıklamaktaydı. İ.Darendelioğlu, **a.g.e.**, s.417.

⁷¹⁶ M.Yanardağ, **a.g.e.**, s.41-42; kampların hemem hemen hepsi 12 Mart 1971 öncesi kapatılmış olup, daha sonra açılan tek kamp 1977'de Ankara Kızılcahamam ile Bolu arasındaki bir bölgede kurulur. E.Tuşalp, **Bozkurtlar**, Say Yay., İstanbul, 2007, s.360.

Ülkücülerin yetiştirildiği askeri Komando kamplarının sayısı 35 kentte açılan 100 kampa kadar ulaşır.⁷¹⁷

Tablo 15 Kurulan Komando Kamplarındaki Gençlerin Günlük Eğitim Programı

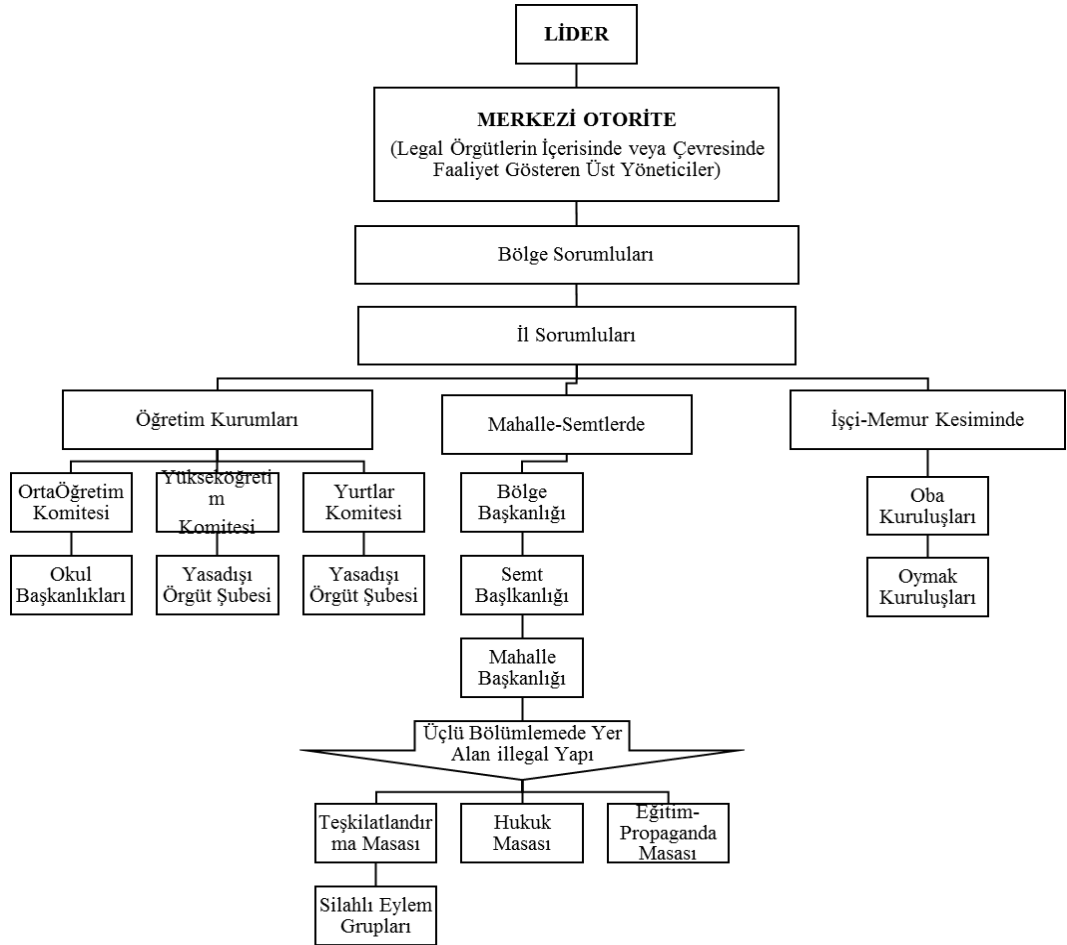
Saat	Yapılacak Faaliyet
03.30	Kalkış
03.30-03.45	İçtima ve iyi günler
03.45-03.50	Kamp yemini
03.50-04.15	Sabah namazı
04.15-05.30	Koşu, kültür-fizik
05.30-06.30	Sabah kahvaltısı
06.30-07.15	Dinlenme
07.15-08.45	Judo, karete ve güreş çalışmaları
08.45-09.45	Yürüyüş
09.45-10.30	Marş çalışmaları
10.30-11.30	Günlük aktüalite ve tartışmalar
11.30-12.15	Öğle namazı
12.15-13.00	Öğle yemeği
13.00-13.15	Dini konularda sohbet
13.15-16.00	Judo, karete ve güreş çalışmaları
16.00-17.00	Serbest dinlenme
17.00-18.00	Dini konularda sohbet
18.00-19.00	Miting dağıtma ve düzenleme usülleri
19.00-20.00	Akşam namazı ve yemeği
20.00-21.00	Akşam yürüyüşü
21.00-21.20	Yatsı namazı
21.20-22.15	İçtima, iyi geceler ve yatış

Kaynak: MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası İddianamesi, **a.g.e.**, s.608-609

⁷¹⁷ M.Yanardağ, **a.g.e.**, s.42; Açılan Komando Kamplarının yerleri ve açılış tarihleri i.in bkz; E.Tuşalp, **a.g.e.**, s.357-360.

Emekli subaylar tarafından yönetilen ve eğitim verilen kamp programından da anlaşılacağı üzere, üstünde en fazla durulan husus savunma sporları ile fiziksel dayanıklılığı artırıcı aktivitelere ayrılmıştır. Resmi programın dışında silahlı askeri eğitim de alan gençler, bu dönemden sonra ülkedeki devrimci hareketin her faaliyetine karşı aynı sertlikte mücadeleye girişirler.⁷¹⁸

Tablo 16 1980 Öncesi Ülkücü Unsurların Klasik Örgütlenme Şeması

Kaynak: **Başbakanlık**, s.185.

12 Mart Muhtırası sonrası bütün sol derneklerin kapatılması, aşırı sol unsurların soruşturmayla uğraması veya cezaevlerine gönderilmesi nedeniyle oluşan

⁷¹⁸ Ülkücü gençlik hareketi içinde yeralanların karışmış oldukları ideolojik olaylar için bkz; MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası İddianamesi, **a.g.e.**, s.553-758; İdeolojik olaylar sonucunda yaşamını kaybeden ülkücüler için bkz; M.Turhan, **a.g.e.**, s.XIV-XXII

boşlukta, Ülkü Ocakları Birliği'nin de kapatılmasına rağmen, milliyetçi unsurlar daha rahat örgütlenme ve kadrolaşma imkânına sahip olmaktadır.⁷¹⁹

1973 yılından itibaren planlı bir örgütlenmeye giden Ülkücüler, 7 sosyal dilimde (öğrenci, işçi, memur, esnaf, serbest meslek, köylü, işveren), 24 ana örgüt oluşturmuşlardır.⁷²⁰ 1973'te Bursa'da kurulan Ülkü Ocakları Derneği'nin (ÜOD) başına Muharrem Şemsek'in gelmesi ile birlikte, sokaklarda, üniversitelerde ve meydanlarda Devrimcilere karşı yaptığı eylemlerle tekrar sesini duyurmaya başlar.⁷²¹ Hızla teşkilatlanan bu kuruluşlar, eylemlerini, ülkücü kesimin eğitim, propaganda çalışmaları ve gerekli olduğunda bir güç olarak ortaya çıkılması doğrultusunda yürütmüşlerdir. 12 Eylül 1980 öncesindeki yasal Ülkücü örgütler, özellikle Ülkücü Gençlik Derneği (ÜGD) bünyesinde, merkezîyetçi olarak, öğretim kurumlarında, mahalle ve semtlerde, işçi ve memur kesiminde iyi örgütlenirler. Ülkücü örgütler, Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında kalan hemen tüm kentlerde etkin şekilde örgütlenerek faaliyetlerde bulunmuşlardır.⁷²²

Çalışmalarını 12 Eylül 1980 tarihinden önce Türkiye genelinde organize eden ülkücü kesim, bir lider ve buna bağlı merkezi otorite ile taban unsurlarından oluşan bir örgütlenme şekli oluşturmuştur.

1978 yılında Ankara Valiliğinin, anarşi hareketleri içerisinde bulunduğu gerekçesiyle Ülkü Ocakları hakkında suç duyurusunda bulunması üzerine, Ülkü Ocakları Derneği fesh edilmiş, daha sonrada onun yerine Ülkücü Gençlik Derneği (ÜGD)

⁷¹⁹ M.İ. Özgen, **a.g.e.**, s.39.

⁷²⁰ **Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Gelişmesi, Sonuçları ve Güvenlik Kuvvetleri İle Önlenmesi**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982, s.59; 1970 yılında Ülkü Ocakları sayısının 200'e yaklaştığı tahmin edilmektedir. Bkz; M.Yanardağ, **a.g.e.**, s.39.

⁷²¹ Necdet Pekmezci, Nurşen Büyükyıldız, **Ülkücüler: Öteki Devletin Şehitleri**, Kaynak Yay., İstanbul, 1999, s.55

⁷²² Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Gelişmesi..., **a.g.e.**, s.59-60.

kurulmuştur. 1980 yılında sıkıyönetime geçilmesi üzerine, hakkında bir soruşturma açılmaması için Dernek, resmi faaliyetlerini durdurmuştur.⁷²³

III.4.3. Akıncılar (AK-DER)

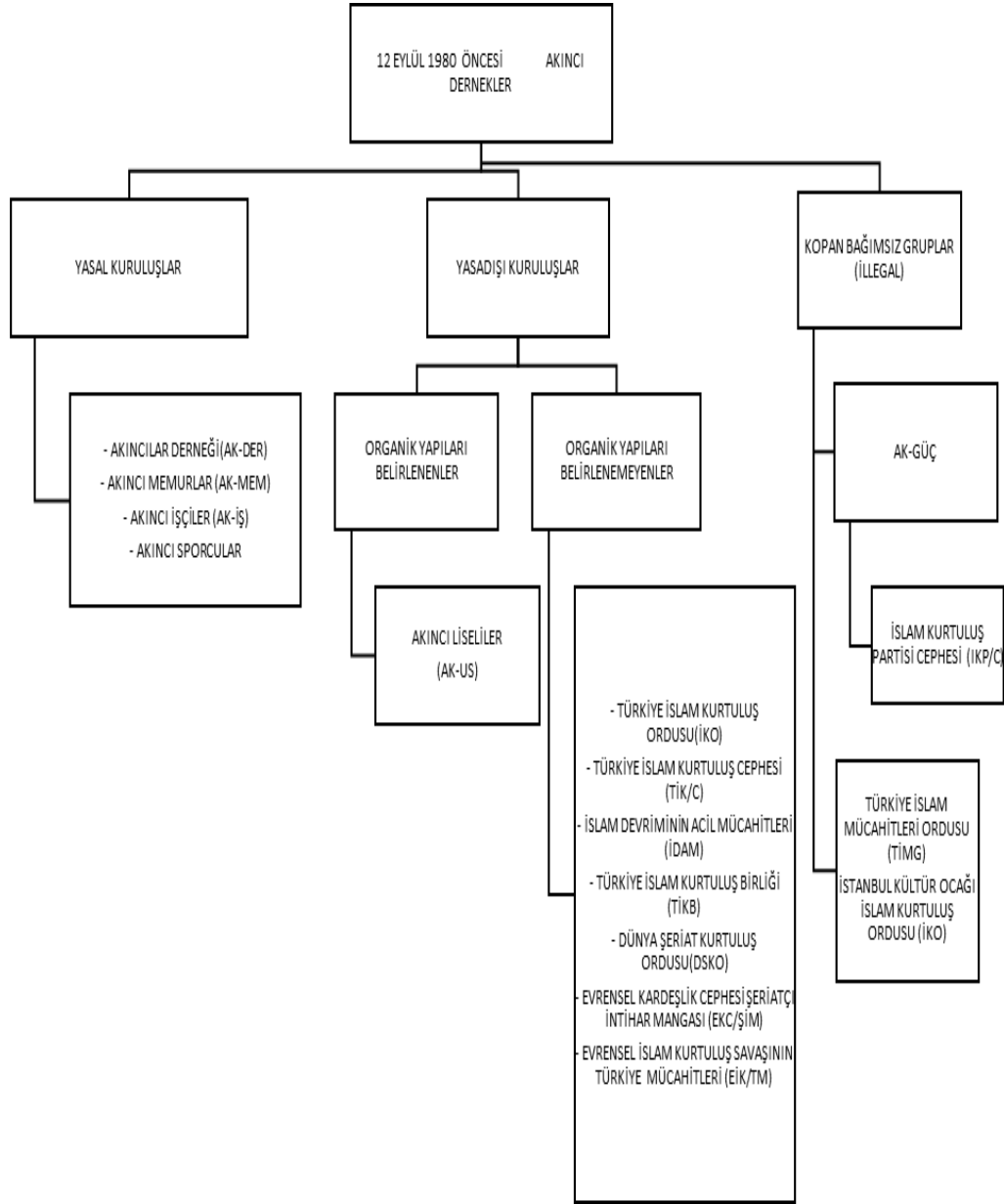
Türkiye’de 1970’li yıllarda, devrimci anarşinin yükselişiyle birlikte, İslamcı temele dayalı örgütlenmeler de ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, İslamcılar, milliyetçi ülkücü kesimden ayrılarak, Ortadoğu’daki çeşitli İslami örgütlerle uluslararası boyutta bağlantıya girmişlerdir.⁷²⁴ İslamiyet’e uygun olmadığı gerekçesiyle, Milliyetçilik ve demokrasiyi reddeden Akıncılar, sağ görüşlü olmalarına rağmen, ülkücülerle de çarpışmış ve hatta onlara karşı bazen solcularla işbirliği içine girmişlerdir.⁷²⁵ Devrimcilere karşı, ülkücülerin aksine, silahlı herhangi bir çatışma ortamına girmeyen Akıncılar, faaliyetlerini genelde fikri alanda konferans, toplantı veya basın-yayın yoluyla yapma yoluna gitmişlerdir.

⁷²³ Mehmet Ali Ağaoğulları, “*Milliyetçi Hareket Partisi*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 8, Ed. M.Belge, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s.216.

⁷²⁴ Faik Bulut, **İslamcı Örgütler**, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.694.

⁷²⁵ N.Bilge Criss, “*Türkiye’nin Terörizm ile Mücadelesi*”, **Strateji Dergisi**, sayı:2, 1995, s.160-165.

Tablo 17 1980 Öncesi Akıncı Dernekleri

Kaynak: **Başbakanlık**, s.188.

Milli Selamet Partisi'nin gençlik örgütlenmesi olan Akıncılar Derneği (AK-DER) 1975 yılı içerisinde, Ankara Devlet Mühendislik ve Mimarlık Yüksekokulu

öğrencilerinden Ali Balkaner, Mehmet Tezel, Tefvik Rıza Çavuş ile birlikte 10 öğrencinin girişimi ile 23 Ocak 1976'da faaliyetlerine başlar.⁷²⁶

AK-DER kurucu genel başkanlığını olan Tefvik Rıza Çavuş derneğin kuruluş amacını; *“Mevcut anarşik ortamda gerek kendileri ve gerekse gençleri kurtarmak, maddi ve manevi yönden üstün meziyetli bir gençlik yetişmesine yardımcı olmak ve bu yönde çalışmalar yapmak”* olarak açıklamaktaydılar.⁷²⁷

Akıncılar derneği; mukaddesatçıların elinde olan MTTB'nin salt bir öğrenci kuruluşu olması, partilerüstü kalmak istemesi, kısmi milliyetçi söylemi benimsemesi, öğrenciler dışında olanlara kapalı olması gibi nedenlerden dolayı, kapsayıcı şekilde tüm kesimlere hitap edilmek amacıyla kurulur.⁷²⁸

Milli Selamet Partisi'nin gençlik örgütü konumundaki Akıncılar Derneği,⁷²⁹ muhafazakâr çizgide kendisinden sonra gelen hemen hemen tüm hareketlerin kaynağı olmuştur. Akıncılar Derneği kurulduktan kısa bir süre sonra tüm yurttaki ve muhafazakâr üniversite öğrencileri arasında teşkilatlanmaya başlanır. Kısa sürede tüm yurttaki 600'e yakın şube açan Akıncılar Derneği (AK-DER) Milli Görüş yanlısı kesimin, ileride oluşturulması amaçlanan İslam Ordusunun öncü kuvveti olarak kurulmuştur.⁷³⁰ Kendi yandaşlarını düşünsel olarak eğitmek, dindar kitleyi prensipleri doğrultusunda etkilemek amacını güden bu dernek, 27 Kasım 1979 tarihinde Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmıştır. Bunun ardından, kapatılan bu derneğin üst düzey yöneticileri 7 Mart 1980

⁷²⁶ Soner Yalçın, **Hangi Erbakan**, Su Yay., İstanbul, 1999, s.147.

⁷²⁷ Halis Özdemir, **Mamak Zindanlarında Bir Yabancı: Tarihe Notlar**, Ravza Yay., İstanbul, 2006, s.333.

⁷²⁸ Hulusi Şentürk, **İslamcılık: Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset**, 2. Baskı, Çıra Yay., İstanbul, 2011, s.386-391.

⁷²⁹ Akıncılar Derneği'nin MSP'nin etkisi ve kontrolü altında olmasından en fazla şikâyet edenlerden birisi de hareketin fikri babalarından olan Necip Fazıl Kısakürek'tir. Bkz; N.Fazıl Kısakürek, **Rapor 4**, BD Yay., İstanbul, 1979, s.69.

⁷³⁰ **Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Gelişmesi, Sonuçları ve Güvenlik Kuvvetleri İle Önlenmesi**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982, s.62.

tarihinde, öncekinin ardılı olarak nitelenen Akıncı Gençlik Derneği'ni (AGD) kurmuşlardır.⁷³¹

III.5. 1960- 1980 Arası Üniversite Olayları Karşısında Öğretim Üyeleri

Üniversitelerdeki akademik kadroların ülke yönetimindeki egemen siyasi güçler ile ilişkileri, tarihsel süreç içinde değişik şekillerde ortaya çıkmıştır. Bu süreç içinde üniversiteler, bazen baskıcı yönetimlere karşı çıkabilmiş, bazen de onların politikalarına meşruiyet kazandırmak için çalışmışlardır. Ortaçağda, evrenin sonsuz ve eşdağılımlı olduğunu, evrende dünya dışında pek çok gezegen olduğunu söyleyen İtalyan filozof Giordano Bruno'nun (1548-1600), Engizisyon mahkemesi tarafından Roma'da diri diri yakılmasını onaylayan üniversite,⁷³² yirminci yüzyılda devlet adamı Adolf Hitler'in (1889-1945) politikalarını destekleyebilmiştir.⁷³³

27 Mayıs askeri müdahalesi, sonraki askeri müdahalelerden, üniversitenin desteğini de alarak yapılması konusunda farklılık gösterir. Ancak, darbeden kısa süre sonra, Milli Birlik Komitesi'nin çıkardığı 114 sayılı Yasa ile üniversitelerden 147 öğretim üyesi tasfiye edilmişti. Büyük tepkilere neden olan bu olay, aynı zamanda, üniversitelerde çoğu kendi bilim dalında uzman kişilerin görevlerinden uzaklaştırılmalarıyla önemli miktarda öğretim üyesi açığı yaratmış, üniversitelerin öğretim ve araştırma çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir.⁷³⁴

⁷³¹ Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Gelişmesi..., a.g.e., s.62-63.

⁷³² Timur Karaçay, "Brunolar Yanmasın", Cumhuriyet Bilim Teknoloji Dergisi, Temmuz, 2010, s.1-4.

⁷³³ Andaç Çuhadar, Üniversite Öğretim Elemanı ve Öğrencilerinin Demokrasi Anlayışlarının Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Cinsiyet, Bilim Alanı, Akademik Aşama ve Siyasal Katılımcılık Değişkenleri Açısından İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006, s.4-5.

⁷³⁴ Mehmet A. Kısakürek, Üniversitelerimizde Yenileşme "Programlar ve Öğretim Açısından", A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları, no:54, Ankara, 1976, s.157-165.

1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu ifade özgürlüğü ortamı sonucunda; ülkede gittikçe yükselen devrimci dalga ile ilgili olarak bazı öğretim üyelerinin toplu açıklamaları, ideolojik gruplaşmaların öğretim üyeleri arasında da başladığını göstermekteydi. Örnek olarak verilmek gerekirse;

- 28 Kasım 1965 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve ODTÜ'den 40'a yakın öğretim üyesi ABD'nin Kıbrıs siyaseti ve Vietnam Savaşındaki izlediği yolları suçlayarak, Türkiye'nin ABD politikalarını desteklemesi yerine bağımsızlık savaşı veren ülkeleri desteklemesi gerektiğini isteyen bir bildiri dağıtır.⁷³⁵

- İstanbul, Ankara ve Erzurum Üniversitelerinden 101 öğretim üyesi, yayınladıkları bir bildiri ile bazı radikal öğretim üyelerinin bilime ve araştırmalara önem vermek yerine, ülkede Komünizm emperyalizmine kapı açmak için öğrencileri kışkırttıklarını ilan ederler.⁷³⁶

Siyasi hareketliliğin ülke genelinde artması ve üniversitelerin de özellikle 1968 yılından itibaren gençlik hareketlerinde merkez konuma gelmesiyle, var olan yapıda önemli değişiklik ve düzenlemelere gidilmiştir. 12 Mart 1971 tarihinde yapılan askeri müdahalenin temel gerekçesi olarak da, kardeş kavgasının engellenemediği, Atatürk reformlarının uygulanamadığı ve üniversitelerde gittikçe artan anarşist öğrenci olayları gösterilmiştir.

Öğretim üyelerine yönelik saldırıların ilk örnekleri, 1975-1978 yılları arasında MC hükümetleri döneminde görülmekle beraber, daha sonra iktidara gelen CHP döneminde de büyük çapta artış gösterdi. Çeşitli gruplar, ardı ardına Doçentleri,

⁷³⁵ **Cumhuriyet**, (29.11.1965); **Hürriyet**, (29.11.1965); **Milliyet**, (29.11.1965).

⁷³⁶ **Tercüman**, (01.01.1966); **Milliyet**, (01.01.1966).

Profesörleri öldürüp, evlerini ve arabalarını bombalayarak, hem üniversite içinde verdikleri mücadele yönünden, hem de ülke genelinde düzenledikleri iç savaş politikaları yönünden, korku yaratıp, yeni mevziler kazanmaya çalıştılar.⁷³⁷

İdeolojik düşünceye sahip gruplar, ele geçirmeye çalıştıkları öğretim kurumlarında, kendi düşüncesinden olmadıklarına inandıkları öğretim üyelerine karşı, devamlı saldırılarda bulunuyorlardı. Hasan Tan'ın 1977'de ODTÜ'de Rektörlüğe atanmasından sonra, öğretim üyelerini sindirme amaçlı saldırılar sistematik bir hal alır. ODTÜ öğretim üyelerinden Koral Göymen, Mehmet Gıcımın, Mustafa Pultan, Cevat Erdem ve Bilgi Denel'in ev ve arabaları bombalanmış, Uğur Ersoy ve Yakup Kepenek'e saldırı düzenlenmiştir. ODTÜ profesörler kurulu basılmış ODTÜ öğretim üyeleri derneği bombalanmıştır. Bu tarihten itibaren üniversitelerin akademik ve idari personeline yönelik saldırılarda büyük bir artış gözlemlenmektedir. Bu dönemde saldırıya uğrayan öğretim üyelerinden bazıları şunlardır:

- Doç. Orhan Yavuz (15 Haziran 1977): Erzurum Atatürk Üniversitesi – Bıçaklı saldırı-öldürülme.
- Prof. Dr. Yalçın Sanalan (27 Aralık 1978): Ankara Hacettepe Üniversitesi – Silahlı saldırı-yaralanma.
- Doç. Server Tanilli (7 Nisan 1978): İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Silahlı saldırı-yaralanma.
- Doç. Bedrettin Cömert (11 Temmuz 1978): Ankara Hacettepe Üniversitesi – Silahlı saldırı- öldürülme.

⁷³⁷ E.Höke, a.g.e., s.198.

- Prof. Bedri Karafakioğlu (27 Aralık 1978): İstanbul Teknik Üniversitesi eski rektörü - Silahlı saldırı- öldürölme.
- Prof. Necdet Bulut (9 Aralık 1979): Karadeniz Teknik Üniversitesi - Silahlı saldırı- öldürölme.
- Prof. Fikret Ünsal (9 Eylül 1979): Çukurova Üniversitesi rektör yardımcısı - Silahlı saldırı- öldürölme.
- Prof. Ümit Yaşar Doğanay (20 Kasım 1979): İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Faköltesi Dekan Yardımcısı - Silahlı saldırı- öldürölme.
- Prof. Cavit Orhan Tütengil (7 Aralık 1979): İstanbul Üniversitesi - Silahlı saldırı- öldürölme.

Türkiye’de 12 Eylül öncesi doruk noktasına çıkan ideolojik bölünme olgusu, sağ veya sol tandanslı iktidarda bulunan kesimin görüşlerine karşı olan herkesin suçlanmasına ve saldırıya uğramasına neden olmuştur.⁷³⁸ Bu şekilde ölke içerisinde ortaya çıkan yeni iç düşman kavramının sık sık siyasi partilerce de rakipleri için iç politika malzemesi olarak kullanılmaya başlanması üzerine, karşıt taraftar grupları arasında iç savaşın da yolunu açmıştır.⁷³⁹

⁷³⁸ Oğuzhan Müftüoğlu, **1960’lardan 1980’e Türkiye Gerçeği**, Patika Yayıncılık, İstanbul, 1989, s.145-147.

⁷³⁹ O.Müftüoğlu, **a.g.e.**, s.145-147.

IV. BÖLÜM

CUMHURİYET, MİLLİYET VE TERCÜMAN GAZETELERİNİN 1960–1980

ARASI ÖĞRENCİ OLAYLARINA YAKLAŞIMLARI

IV.1. 1960 Yılına Kadar Türkiye’de Basın-İktidar-İdeoloji İlişkilerine Kısa Bir Bakış

Osmanlı Devleti’nde Türkçe basılan ilk gazete, 1828’de Mısır’da yayınlamaya başlayan “Vakai-i Mısriye” gazetesidir. Gazetenin yarısı Türkçe yarısı da Arapça olarak çıkmaktaydı.⁷⁴⁰ Bu dönemden itibaren Osmanlı Devleti’nde, Cumhuriyet dönemine kadar geçen süreç içerisinde dönem dönem ağır sansür uygulamalarına rağmen yazılı basın hayatı genişleyerek devam edegelmiştir.

Milli Mücadele döneminde İstanbul ve Anadolu’da çeşitli eğilimlere sahip gazeteler mevcuttu. Milli mücadeleyi destekleyen gazeteleri arasında; Vakit, Akşam, İleri ve Yeni Gün, Hâkimiyet-i Milliye, İrade-i Milliye, Öğüt, Albayrak, İstiklal, Tercüman-ı Hakikat, İkdam, Tasvir-i Efkâr, Açık Söz, gelmekteydi. Milli mücadele aleyhine ise; İstanbul, Peyam-i Sabah ve Alemdar gazeteleri başı çekmekteydi.⁷⁴¹

Milli Mücadele sonrası, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte basın alanında yeni düzenlemelere gidilir. Özellikle Takrir-i Sükûn Kanunu ve kurulan İstiklal Mahkemeleri sayesinde basın üzerinde büyük bir oto kontrol başlar. İstanbulda yayın yapmakta olan gazete sayısı 14’ten 6’ya düşer.⁷⁴² Yeni kurulan devlette oluşturulmak istenen modernist devlet anlayışına aykırı olduğu düşünülen veya iktidar aleyhinde görülen hiçbir gazetenin

⁷⁴⁰ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.13.

⁷⁴¹ H.Topuz, **a.g.e.**, s.98.

⁷⁴² Esat Öz, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Gündoğan Yay., Ankara, 1992, s.95.

yayın yapmasına izin verilmez. Takrir-i Sükûn Kanunu sonucunda da Tevhid-i Efkâr, Aydınlık, Sebilürreşat, Sadayı Hak Orak Çekiç ile birlikte birçok gazete ve dergi kapatılır.⁷⁴³ Bu dönem içerisinde Cumhuriyet ve Ulus gazeteleri hükümetin resmi yayın organı gibi çıkmaktaydı.

Atatürk'ün vefatının ardından İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olurken, kısa bir süre sonra II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, basın üzerinde de etkisini hemen göstermekteydi. Savaşın başında Almanya'nın göstermiş olduğu büyük başarılar nedeniyle Pan-Türkist yayınlarda büyük bir artış gözlemlenirken, Cumhuriyet Gazetesi'nde Nazileri destekler başyazılar çıkmaktaydı. Bu dönemde hükümet politikalarına muhalif şekilde yayın yapan ve sık sık kapatılma tehlikesi yaşayan gazeteler ise; Zekeriya Sertel'in sahibi olduğu Tan Gazetesi ile Vatan ve Tasfir-i Efkâr Gazeteleri'dir.

II. Dünya Savaşı esnasında Almanya'nın tüm cephelerde geri çekilmeye başlaması üzerine daha önce desteklenen Pan-Türkist gazeteler kısıtlamaya uğramaya başlarken, DTCF'deki bazı hocaların çıkardıkları sosyalist çizgideki Yurt, Dünya ve Yürüyüş gibi dergiler ön plana çıkmaya başlamıştır.⁷⁴⁴

1946'da başlayan çok partili dönemle birlikte gazeteler daha özgür bir yayın politikalarına sahip olurlar. 1946-1950 arası dönemde, en fazla dikkat çeken gazeteleri Ulus, Cumhuriyet, Tanin, Zafer, Milliyet, Vatan, Tasvir, Tercüman, Akşam ve Yeni Sabah'tır.⁷⁴⁵ Tüm bu gelişmelere rağmen, basın hayatı tamamen iktidarın kontrolü altında bulunmaktaydı.

⁷⁴³ T.Çavdar, **a.g.e.** s.280

⁷⁴⁴ Nilgün Gürkan, **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İletişim Yay., İstanbul, 1998, s.55.

⁷⁴⁵ Ayşe Elif Emre, **Demokrat Parti ve Basın Rejimi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001, s.142.

Demokrat Parti'nin kurulması ve başa gelmesi sonrası kısa bir rahatlama dönemi yaşayacak olan Türk basını, daha sonra tekrar getirilen yeni baskı ve sansür uygulamalarıyla eski günlerine dönmek zorunda kalır. 1950 yılında iktidara gelirken basın özgürlüğünü sağlayacağı vaadini sıkça dillendiren DP⁷⁴⁶ döneminde basın-iktidar ilişkileri; 1954'te “*Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun Tasarısı*”nın meclise sunulmasıyla bozulmaktaydı.⁷⁴⁷ 1958 yılında yayınlanan bir kararname ile gazete ilan ve reklamlarının tek elden dağıtılması girişimi ile DP iktidarı, basını ekonomik olarak da kendisine tamamen bağlamak istemeydi.⁷⁴⁸ 27 Nisan 1960'ta hükümetin, basının da içinde olduğu muhalifleri soruşturmak amacıyla kurduğu “*Tahkikat Komisyonu*” ile basın-iktidar arasındaki gerilim hat safhaya çıkmaktaydı.⁷⁴⁹

IV.1.1. Cumhuriyet Gazetesi:

Kuruluşundan itibaren gündemi belirleyen, en köklü gazetelerden biri olan Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs 1924 tarihinde yayın hayatına başlar.⁷⁵⁰ Ancak Cumhuriyet Gazetesi'nin kökleri, Yunus Nadi (Abaloğlu) tarafından 1908 yılında İstanbul'da çıkarılmaya başlanan Yeni Gün Gazetesine dayanır.⁷⁵¹ Mondros Mütarekesi Sonrası işgallerin başlamasıyla birlikte, gazete üzerindeki baskıların artması üzerine İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gelen Yunus Nadi,⁷⁵² 9 Ağustos 1920'de “Anadolu'da Yeni Gün” adıyla Milli Mücadele taraftarı yeni bir gazete çıkarmaya başlar.⁷⁵³

⁷⁴⁶ Atilla Girgin, **Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001, s.129

⁷⁴⁷ H.Topuz, **a.g.e.**, s.194-198.

⁷⁴⁸ H.Topuz, **a.g.e.**, s.202.

⁷⁴⁹ H.Topuz, **a.g.e.**, s.208-209.

⁷⁵⁰ Emin Karaca, **Cumhuriyet Olayı**, Altın Kitaplar Yay., İstanbul 1994, s.25; Fuat Süreyya Oral Cumhuriyet Gazetesi'nin ilk sayısının 7 Kasım 1924'te çıktığını iddia eder. Bkz; F.S.Oral, **a.g.e.**, s.76;

⁷⁵¹ Ahmet Kahraman, **Cici Basının Sefalet ve Rezaletleri**, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1996, s.97

⁷⁵² Erdoğan Tokmakçioğlu, **Türk Basın Tarihi**, İsim Yay., Ankara, 2011, s.69

⁷⁵³ E.Karaca, **a.g.e.**, s.25.

Cumhuriyetin ilanından sonra rejimin adı ile aynı bir gazete çıkarmak isteyen Yunus Nadi Yeni Gün Gazetesi'ni kapatarak İstanbul'a taşınır ve Cumhuriyet Gazetesi'ni çıkarmaya başlar.⁷⁵⁴ Gazetenin kurucuları arasında Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi bulunmaktadır.⁷⁵⁵ Bu dönemde iktidarın siyasi ve mali desteğini alan gazete yayın politikasını da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın politikalarına göre şekillendirmekteydi.

1940'lara doğru Avrupa'da başlayan savaş yıllarında Cumhuriyet Gazetesi, izlediği yayın politikası nedeniyle büyük eleştirilerin merkezinde yer alır.⁷⁵⁶ Yunus Nadi'nin 1945'te ölümünden sonra gazetenin imtiyaz sahipliğine eşi Nazime Nadi, gazetenin yönetimi ve başyazarlığına da oğlu Nadir Nadi geçer.⁷⁵⁷ Nadir Nadi DP kontenjanından milletvekili olurken, 1955'ten sonra DP'ye mesafeli durmaya başlamış, zamanla muhaliflerin safında yer almaya başlamış ve 27 Mayıs 1960 Darbesini de desteklemiştir.⁷⁵⁸

1963'te Ecvet Güresin, Cumhuriyet'in genel yayın yönetmenliğine getirildi ve bu görevi 1970'e kadar sürdürdü. Gazetenin kadrosunda Şevket Süreyya Aydemir, İlhan Selçuk, Fikret Ötyam, Feridun Ergin, Cemal Hüsnü Taray, Burhan Felek, Mukbil Özyörük İsmet Giritli, Cihad Baban, Yaşar Kemal, Melih Cevdet Anday bulunuyordu.⁷⁵⁹

1965'ten sonra ise CHP'de yükselen "ortanın solu" dalgasıyla birlikte yayın politikasını da sola çeviren Cumhuriyet'in yazarlarından İlhan Selçuk 1971 Muhtırasının ardından, 9 Mart'ta askeri darbe girişiminde bulunmak gerekçesiyle tutuklanmıştır.⁷⁶⁰

⁷⁵⁴ F.S.Oral, **a.g.e.**, s.76.

⁷⁵⁵ Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1968, s.119-125.

⁷⁵⁶ H.Topuz, **a.g.e.**, s.170.

⁷⁵⁷ H.Topuz, **a.g.e.**, s.172.

⁷⁵⁸ E.Tokmakçioğlu, **a.g.e.**, s.71.

⁷⁵⁹ H.Topuz, **a.g.e.**, s.240.

⁷⁶⁰ Karaca, **a.g.e.**, s.141.

Gazete; 1971 yılından itibaren CHP politikalarına paralel, ulusalcı, Kemalist sol yanlısı yayın anlayışını devam ettirmektedir.

IV.1.2. Milliyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi ilk kez Ali Naci Karacan tarafından 3 Mayıs 1950'de Nuri Akça Matbaası'nda basılır.⁷⁶¹ Ali Naci Karaca hem gazetenin sahibi hem de başyazarı konumundaydı.⁷⁶² Kuruluş yıllarında kadrosundaki yazarlar ise; Peyami Safa, Tarık Buğra, Kadri Kayabal, Refi Cevat Ulunay, Halit Kıvanç, Refik Halit Karay, Mişel Perlman ve Bedii Faik bulunmaktadır.⁷⁶³ Milliyet, kendisine ait matbaalardaki ilk sayısı, 1 Ekim 1954'te basılır. Gazete ilk yıllarında DP'yi destekler bir yayın politikası takip eder.⁷⁶⁴ 1955'te Ali Naci ölünce gazetenin yayımını oğlu Ercüment Karacan üstlenir.⁷⁶⁵

1954'te gazeteye giren Abdi İpekçi'nin yazı işleri müdürü olması ile yeni bir dönem başlar. Ercüment Ekrem Talu, Turhan Selçuk, Eşfak Aykaç, Gündüz Kılıç, Namık Sevik, Bedri Koraman ve Peyami Safa'da bu dönemde gazeteye yeni katılan isimler oldular.⁷⁶⁶ Daha sonra gazeteye Çetin Altan, İlhami Soysal, Ali Gevgilili, Hasan Pulur, Doğan Heper, Nail Güreli geldi. 1960 yılında 150 bin tiraja ulaşan Milliyet, 5 yıl sonra tirajı 250 bini aşıyordu. İsmail Cem, Mustafa Ekmekçi, Bülent Ecevit, Örsan Öymen, Metin Toker ve Mümtaz Soysal'ın yazılarının çıktığı Milliyet'te yazı işleri müdürü Abdi İpekçi'nin 1 Şubat 1979'da bir suikaste kurban gitmesi üzerine⁷⁶⁷ gazetenin genel yayın yönetmenliğine Doğan Heper, genel koordinatörlüğe de Çetin Altan getirilir.⁷⁶⁸ 1960-1979

⁷⁶¹ Emin Karaca, **Milliyet Olayı**, Altın Kitaplar Yay., İstanbul 1995, s.21.

⁷⁶² H.Topuz, **a.g.e.**, s.209.

⁷⁶³ H.Topuz, **a.g.e.**, s.209.

⁷⁶⁴ E.Karaca, **a.g.e.**, s.21; E.Tokmakçioğlu, **a.g.e.**, s.160.

⁷⁶⁵ E.Tokmakçioğlu, **a.g.e.**, s.161.

⁷⁶⁶ H.Topuz, **a.g.e.**, s.210.

⁷⁶⁷ E.Karaca, **a.g.e.**, s.132.

⁷⁶⁸ E.Tokmakçioğlu, **a.g.e.**, s.161.

yılları arası merkez medya görevi gören Milliyet, bu dönemde tüm ideolojilere eşit mesafede dururken, bu tarihten sonra kadrosundaki sosyalist kökenli yazarların sayıca artması üzerine yavaş yavaş demokratik merkez-sol bir politika takip eder.

IV.1.3. Tercüman Gazetesi

Tercüman Gazetesi; 1950 yılında, Cihat Baban'ın çevresinde toplanan Semih Tanca, Cemal Hünelp ve İzzet Oruz adlı işadamlarının desteğiyle Nuri Demirağ'ın tesislerinde basılmasıyla yayın hayatına başlamıştır.⁷⁶⁹ Gazetenin imtiyaz sahibi Semih Tanca, başyazarlığı da Cihat Baban üstlenir. Kurulduğu andan itibaren bağımsız yayın çizgisi ile DP iktidarlarının tepkisini üstüne çekmeye başlayan gazete, kapatılma tehditleri alır.⁷⁷⁰ Daha sonra Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Murat Sertoğlu gazeteye katıldı. Dini tefrikalarla gazetenin tirajı kısa zamanda 160 bine ulaştı. Tercüman daha sonra madenci Cemal Hünel'a geçti. O da gazeteyi Nihat Karaveli'ye sattı. 1961 yılında ise gazete Ragıp Kutman isimli bir işadamına satıldı.⁷⁷¹

Tercüman'ın çalışanları patrona başkaldırarak, 7-8 aylık bir direnişten sonra, 27 Mayıs Darbesinin ardından bir Binbaşının desteğiyle gazete yönetimini ele geçirdiler. Semih Balcıoğlu imtiyaz sahibi olurken gazete, 11 Ekim 1961'de yeni bir yayın dönemine başladı⁷⁷². Gazete çalışanlarının maddi desteğine cevap veren ve Esnaf Dernekleri için Türkiye Birlik adlı haftalık bir gazete çıkararak Kemal Ilıcak gazeteyi satın aldı. Kadrosunda Kadircan Kafılı, Haldun Taner, Taha Akyol, Ergun Göze, Rauf Tamer, Ahmet Kabaklı,

⁷⁶⁹ A.Girgin, **a.g.e.**, s.158; H.Topuz, **a.g.e.**, s.222.

⁷⁷⁰ H.Topuz, **a.g.e.**, s.222.

⁷⁷¹ A.Girgin, **a.g.e.**, s.159.

⁷⁷² Celalettin Çetin, **İste Babıâli (Çuvaldızı Kendimize)**, 3. Baskı, Cem Yayınları, İstanbul 1991, s.45; A.Girgin, **a.g.e.**, s.159.

Nazlı Ilıcak ve Tarık Buğra gibi isimleri bulunduran gazete, kısa bir süre sonra milliyetçi ve muhafazakâr yayınları ile AP'nin ve Süleyman Demirel'in sözcüsü durumuna gelir.⁷⁷³

IV.2. Dönemsel Olarak Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinin Haber Farklılaşması Bakımından Örnek Olaylar

1960-1980 yılları arasında öğrenci olayları iç ve dış politik süreçlerin de etkisi ile dönemsel olarak farklı yapısal özellikler göstermektedir. Özellikle 1970-1980 yılları arası sömestir dönemlerinin hemen her haftasında, en az bir üniversitede olay çıkmasına karşın, bu durum toplum gözünde olayların gittikçe kanıksanmasına, olağan ve sıradan kabul edilmesine yol açtı. Ülke gündemini sarsan büyük hadiseler dışında, olaylara yer veren haberlerin önemli bir kısmı, gazetelerin ilk sayfalarında yer almaz oldu.

Bu nedenle; hem farklı dönemlere ait, oluş tarihinde manşetlere yansıyan, gündem oluşturan, ülkenin siyasi ve günlük hayatında büyük dalgalanmalara neden olan, sonuçları itibarıyla büyük politik gelişmelere yol açan olaylardan dönemsel olarak diğerlerinden farklılık gösteren olayların en önemlilerinin haberlerde verilmesi hem de gazeteler tarafından yaklaşım ve aktarılış farklılıklarının görülmesi açısından örnekler verilmesi gerekmektedir.

IV.2.1. 1960-1965 Arası: “27-29 Nisan 1960 Üniversite Olayları”

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesine giden süreçte sivil baskı grupları ve onların eylemleri çok önemli bir yer tutar. İktidar dışında meclisteki en büyük parti olan CHP ve taraftarlarının muhalefeti yanında, iktidara karşı üniversite öğrencileri de etkili ve sert bir muhalefet grubunu oluşturmaktaydı. Özellikle bu döneme kadar siyasi partiler arasındaki dar bir alanda gerçekleşen sert mücadeleler, 28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul

⁷⁷³ Topuz, a.g.e., s.243.

Üniversitesi'nde öğrencilerin başlattığı olaylar nedeniyle, partiler arası politik rekabetin hızla ülke geneline yayılmasına neden olmuş, böylece askeri müdahale için gerekli en büyük nedensel zemin hazırlanmıştı.

Bu nedenle 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesine zemin hazırlayan 28-29 Nisan öğrenci hareketlerinin gelişim sürecinin daha iyi anlaşılması için, olayların haberlerini aktaran önemli ulusal gazetelerin incelenmesi gerekir.

IV.2.1.1. Manşet ve Haberler

28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi yerleşkesinde meydana gelen olayları ertesi günkü baskısında manşetten yayınlayan gazetelerden biri de Cumhuriyet Gazetesi'dir. Gazete; olayların haberini 29 Nisan'ki baskısında "*İstanbul ve Ankara'daki Hadiseler Üzerine Dün Bu 2 Şehirde Örfî İdare İlan Olundu*"⁷⁷⁴ başlığı ile manşetten verdi. İstanbul'da geceleri sokağa çıkma yasağının getirildiği, eğlence yerlerinin kapatıldığı ve olaylarla ilgili haberlerin yer verilmesinin yasaklandığını haberini veren gazetenin hemen alt haberinde İstanbul Üniversitesi'nin üç gün süre ile tatil edildiği belirtilmekteydi. İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Sıddık Sami Onar'ın Rektörlük yetkilerine dayanarak, bütün fakültelerdeki derslerin 3 günlük tatil edildiği, gerekirse tatil süresinin uzatılabileceği aktarılmaktaydı.

İlk sayfada verilen haberin devamında ise; Ankara Üniversitesi'nde görevli iki profesörün derslerine son verdiği belirtilmektedir. Çıkan olaylar nedeniyle Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri Prof. İlhan Arsel ve Bülend Nuri Esen'in ders vermekten vazgeçtikleri, haberin 5. sayfasındaki devamında da Prof. Esen'in anayasa ve hukukun zaferi temin edildikçe devletin ayakta kalabileceği yolundaki demecine yer

⁷⁷⁴ Cumhuriyet, (29.04.1960).

verilmiştir. Gazetenin manşetine genel olarak bakıldığı zaman çıkan olayları detaylı bir şekilde aktarmak yerine, hükümet tarafından alınan idari tedbirler ve Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından verilen resmi tebliğlere yer verildiği görülmektedir.

Milliyet Gazetesi de, 28 Nisan 1960'ta yaşanan olaylar nedeniyle Ankara ve İstanbul'da ilan edilen sıkıyönetimi “*Örfi İdare*”⁷⁷⁵ manşeti ile okuyucularına duyurur. Haberde, İstanbul ve Ankara'da çıkan olaylar hakkında aynı Cumhuriyet Gazetesi gibi ayrıntılı bir bilginin verilmediği sayfada, saat 15.00 itibarı ile ilan edilen sıkıyönetim nedeniyle hükümetin her türlü toplantının yapılmasını yasakladığı, eğlence yerlerinin kapatıldığı, belirtilen şehirlerde saat 21.00 itibarıyla gece sokağa çıkma yasağının getirildiği ve olaylar hakkında haberlere yasak getirildiği aktarılır. Devamında Başvekâletten gelen tebliğlerin ayrıntıları ile İstanbul Örfi İdare komutanlığına getirilen Orgeneral Fahri Özdilek ile Ankara Örfi İdare komutanlığına getirilen Korgeneral Namık Argüç'ün hayat hikâyelerine yer verilmiştir.

Gazetenin ilk sayfasının alt sütunlarında da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa profesörlerinden İlhan Arsel ve Bülend Nuri Esen'in çıkan olayları protesto etmek amacıyla derslerini sonlandırdıkları haberi yer alır. Haberin 5. sayfasındaki devamında da anayasa ve hukukun temin edilmesi yönündeki sözlerine ilaveten “*Ana prensip hukukun üstünlüğüdür*” sözünü aktarır. Haberin hemen altındaki ufak bir sütunda ise İstanbul Üniversitesi'nin pazartesiye kadar tatil edildiği, Rektör Prof. Sıddık Sami Onar'ın yetkilerine dayanarak üniversiteyi 3 gün tatil ettiği, gerekirse tatil süresinin uzatılabileceği aktarılmaktaydı.

⁷⁷⁵ Milliyet, (29.04.1960).

1950’li yıllardan itibaren DP Hükümetlerini destekleyen Tercüman Gazetesi 27-28 Nisan olaylarının aktarımına, 28 Nisan’daki sayısında, hadiseleri ateşleyen Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti’nin olaylı kongresinin haberini vererek başlar. Kongrenin son derece gergin bir ortamda ve zamanından 2 saat sonra başladığını, oluşan gerginlik nedeniyle polisin sık sık müdahalede bulunmak zorunda kaldığını ve taşkınlık yapan beş öğrencinin nezarete alındığı bilgisini verir.

Tercüman Gazetesi’nin 29 Nisan 1960 tarihli sayısı ise manşetten; “*Örfi İdare İlan Edildi*”⁷⁷⁶ haberi ile çıkar. İstanbul ve Ankara’da, yeni bir emre kadar bütün toplantıların yasaklandığı, bütün eğlence merkezlerinin kapatıldığı ve dün şehirlerde gerçekleşen olayların neşrine yasak getirildiği haberi verilmekteydi. Örfi İdare Komutanlığı’nca basına getirilen yasaklar nedeniyle Tercüman Gazetesi’nde hadiseler hakkında en ufak bir bilgi verilmezken, İstanbul ve Ankara Sıkıyönetim Komutanlıklarına atanan generallerin özgeçmişleri ve Örfi İdare tarafından yayınlanması istenen resmi emirler yer almaktaydı.

Olayın üzerinden geçen 2 günün sonunda 30 Nisan 1960 tarihinde Cumhuriyet gazetesi, “*Ankara’da Dünkü Hadiselerin Neşri Yasak Edildi ve Gece Sokağa Çıkma Yasağı Kondu*”⁷⁷⁷ şeklinde önceki günkü manşetin benzerini yayınladı. İstanbul Üniversitesi ve yüksekokullarının 1 ay süre ile kapatıldığını ilan eden İstanbul Örfi İdare Kumandanlığının 4 numaralı tebliğinde ayrıca öğrencileri olay yerinden uzaklaştırmak amacıyla memleketlerine geri dönmeleri tavsiye edilmekte, dönmek isteyenler için teşvik amacıyla ek deniz ve demiryolu seferleri düzenleneceği bildirilmekteydi. Ayrıca gazete 2

⁷⁷⁶ Tercüman, (29.04.1960).

⁷⁷⁷ Cumhuriyet, (30.04.1960).

gündür devam eden öğrenci olayları nedeniyle Adnan Menderes'in Türkiye Radyoları tarafından neşrolunan uzun bir konuşmasını aktarır;⁷⁷⁸

“Aziz ve muhterem vatandaşlarım, son iki gün içindeki hadiselerin ayrı bir ehemmiyet arz ettiği ve türlü yalan ve şayiaların hususi maksatla ortaya çıkarıldığı sıralarda sizleri tenvir etmek vazifesini kendim bizzat yerine getirmek için huzurunuzda bulunuyorum. (...) Derhal ifade edeyim ki, İstanbul’da ve Ankara’da çıkarılmak istenen hadiseler, memleketin huzuruna, asayişine ve selametine karşı girişilmiş, ağır ve vahim suikastlardır. Bunların tertipçileri olduğu gibi işi iyice bilmeden ve anlamadan kendilerini tertipçilerin aleti haline sokmuş bulunanlar da vardır. Genç mekteplilerimiz üzerinde bir zamandan beri teşkilatlı ve hesaplı surette yapılmakta olan tahrikler artık meş’um neticelerini göstermektedir. Bu manzara ve hadiseler, memleketin bir takım genç ve masum evladının tahrikçi ve tertipçilerin nasıl aleti haline getirildiği hakkında açık bir fikir vermeye kâfidir sanırım. Fakat bu tahrikçi ve tertipçilerle bunların aleti haline getirilmiş olanların teşkil ettiği iki ayrı zümreden başka bir de üçüncü zümre daha vardır ki, bunu da kaydetmeden geçemeyeceğim. Bu üçüncü zümre yine bir zamandan beri daimi tahrik ve kıskırtıcı politikasına maruz bırakılmış olan bir takım mutaassıp particilerdir. Bunların, aynı vatanın evladı olan kardeşlerini bir düşman gibi görmek gafletini düşürüldüklerini, içlerinde tutuşturulan kin ve husumet ateşi ile gözlerini bir gaflet ve ihtiras perdesinin çekilmiş olduğunu, bu suretle de ve sun’i telkinlerle harekete getirilmiş bir heyecanın baskısı altında idraklerinin işlemez hale geldiğini görmekteyiz. (...) Fakat dikkat edelim ki, bunlar mühim noktalarda toplanı vermek ve sun’i topluluklar vücuda getirmek suretiyle teşkilatlı hareket etmek yolundan bir şeyler elde etmenin imkânına inanmış veya inandırılmış olan bedbahtlardır. (...) Dün sabah üniversite talebeleri tarafından CHP Gençlik teşkilatının teşvikiyle Büyük Millet Meclisindeki hadiseleri protesto makamında bir yürüyüş

⁷⁷⁸ Cumhuriyet, (30.04.1960).

yapılacağıın Emniyet Müdürlüğünce öğrenilmesi üzerine Beyazıt'ta muhtemel hadiselerle karşı inzibat tedbirleri alınmıştır. Dün sabah saat 10 raddelerinde Hukuk Fakültesi anfisinde fakülte talebelerinden birisi kürsüye çıkarak hoparlörle Mecliste cereyan eden hadiseler aleyhinde gençliği protestoya teşvik ve tahrik eden bir konuşma yapmış ve arkadaşlarını nümayişe davet etmiştir. (...)

Gazetede; Ankara Üniversitesi'nin kapatılışının verildiği haber dışında, alt sütunda “İzmir'de talebeler dün sessiz yürüyüş yaptı” başlığı ile fotoğraflı bir habere daha yer verilmiştir. Polisin çok sıkı tedbirler alması sonucu İzmir İktisadi ve İdari İlimler Akademisi talebelerinin Kemeraltı semtinden Konak'a doğru sessiz bir yürüyüş düzenledikleri, yürüyüş esnasında herhangi bir olayın yaşanmadığı belirtilmekteydi. Hukuk dersinde Anayasa hocasının son olaylarla ilgili olarak sorularına verdiği cevaplar sonrasında, ders bitiminde öğrencilerin bu sessiz yürüyüşü gerçekleştirdiği aktarılıyordu.

30 Nisan 1960 tarihinde Milliyet Gazetesi ise; “Ankara'da çıkan hadiselerin neşri yasak” manşetiyle çıkar.⁷⁷⁹ Ankara ve İstanbul'da yer alan üniversitelerin bir ay süre ile kapatıldıklarını ve olaylarla ilgili haber yapılmasının yasaklandığını yazan gazete, ayrıca olaylar nedeniyle radyoda açıklamalarda bulunan Başbakan Adnan Menderes'in geniş bir demecini aktarır. Başbakan Menderes'in ülke içerisinde kargaşa çıkarmak isteyenler ve bugünkü olayların içerisinde bulunanların ülke düşmanları ile el ele vererek yalan haber yaydıklarını, bu gibi haber yayanların vatandaşlar tarafından hemen gerekli mercilere bildirmelerini aktarır.

Gazete olaylarla ilgili haberlerin devamında Dâhiliye Vekâletinin tebliğini yayınladı. Tebliğde; Perşembe günü İstanbul'da 7 saat süren olayların CHP'nin teşvikiyle

⁷⁷⁹ Milliyet, (30.04.1960).

çıkmiş olduğu iddia edilmekte⁷⁸⁰ ve sonuç olarak öğrencilerin polise taş ve silahlarla karşı koyması neticesinde Turan Emeksiz adlı öğrencinin öldüğü, ikisi ağır on altı öğrencinin; polislerden de bir tanesi ağır olmak üzere on beş polisin yaralandığı bilgisi verilmektedir. Ayrıca Başbakan Adnan Menderes'in radyo konuşmasının bir bölümü verilir.

Milliyet Gazetesi ayrıca birinci sayfa ve devamında; İzmir'deki yükseköğrenim öğrencilerinden bazılarının yaptığı yürüyüş sonunda, Atatürk heykeline çelenk koymalarını ve buradaki oturma eylemini yansıtan fotoğraflı bir haber daha nakleder. İzmir'deki öğrenciler üç koldan bir yürüyüş yaparak olayları protesto etmişlerdir. Son olarak da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'in olayları protesto etmek amacıyla dersleri bitirdiği yönündeki haberleri düzeltmek amacıyla yapmış olduğu açıklama yer alır. Bunun dışında; 27-28 Nisan 1960 olaylarıyla ilgili olarak askeri müdahale sonrasına kadar Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinde başka bir habere rastlanmaz.

30 Nisan 1960 tarihinde ise; "*Üniversiteler 1 Ay Müddetle Kapatılacak*"⁷⁸¹ manşetiyle çıkan Tercüman Gazetesi, bu süre boyunca tüm üniversite ve yüksekokulların kapatıldığı haberini verir. Haberin devamında aynen diğer gazeteler gibi, Başbakan Adnan Menderes'in olaylarla ilgili radyo konuşmasının tamamını verir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da devam eden olaylarla ilgili Tahkikat Komisyonu tarafından neşrinin yasaklandığı yeni bir tebliğ daha yayınlanır. Hükümete muhalif olsun olmasın tüm gazetelerin, ülkeyi sarsan bu olaylarla ilgili ayrıntılı bir bilgi vermemesinin nedeni de aslında Tahkikat Komisyonu'nun hadiselerin yayınıyla ilgili basına getirmiş olduğu bu

⁷⁸⁰ Dâhiliye Vekâletinin Tebliği'nde; İstanbul'daki Ankara Caddesi'nde yakalanan göstericilerin üzerlerinde yapılan aramalarda daha önceden dağıtılmış ve sureti mahsusa da dağıtılmış altı oklu CHP pankartlarının bulunduğu açıklanmaktaydı. Dâhiliye Vekâletinin Tebliği için bkz; **Milliyet**, (30.05.1960).

⁷⁸¹ **Tercüman**, (30.04.1960).

yasaklardır. Ancak bu durum, olayların üzerinden tam bir ay sonra, askeri müdahale sonrası tamamen değişiklik gösterir.

27 Mayıs 1960'ta ordu yönetime el koyar. Türk Cumhuriyeti'nin siyasal hayatındaki bu ilk askeri müdahale, beraberinde köklü değişiklikler getirir. Tüm kamusal alanda hissedilen bu değişiklikler basın hayatında da kısa sürede etkilerini gösterir. 27-28 Nisan olayları esnasında ve hemen sonrasında, olayları hükümet gözüyle yansıtan gazetelerin birden bire yayın politikalarını değiştirdiği gözlemlenir.

Olaylar esnasında sadece bir öğrencinin öldüğünü yazan ve ondan da şehit olarak hiç bahsetmeyen Milliyet Gazetesi, 29 Mayıs 1960 tarihli sayısında, ilk sayfadan *“Hürriyet Şehitleri için Kampanya”* haberi ile çıkar.⁷⁸² Haberin devamında olaylar esnasında ölen öğrenciler için üniversite bahçesinde dikilmesi düşünülen heykel için para toplandığı, Türk milletinin hürriyet ve demokrasi uğrunda mücadele ederken ölen genç şehitler için hiçbir fedakârlıktan kaçmayacağı haberi vardır. Gazetenin iç sayfalarına gelince; İstanbul'da başlayan ve belli başlı tüm şehirlere yayılan olaylar esnasında çok detaylı bilgiler vermeyen gazete, askeri müdahale sonrasında yazı dizisi şeklinde, 5. sayfasının tümünü *“Topsuz, Tüfeksiz Hürriyet Mücahitleri: Üniversite Gençliği”* başlığı ile kronolojik sıra ile hadiselere yer verir.

“Tam bir ay önce... 28 Nisan 1960 Cuma... İlbaharın ilk güzel günü... İstanbul'un binlerce yıl boyunca facialar, bayramlar, ihtilaller, fetihler arasında kalan vurmuş tarihi, yeni bir hareketin ispazmozlariyla sarsılıyor... Sabah saat dokuz suları... İstanbul Üniversitesinin bahçesinde genç gruplar yavaş yavaş toplanıyorlar... Kitaplardan alınlara

⁷⁸² Milliyet, (29.05.1960).

vurmuş ışıkların aydınlığında bir ay sonra doğacak güneşin ilk fecri söküyor...”

Daha önce olaylar esnasında, hadiselere karışan muhaliflerden herhangi birinin açıklamasına yer verilmemişti. Müdahale sonrasında ise; gazetenin 4. sayfasında, askeri müdahalenin nasıl hazırlandığı ve gerçekleştiğinin kamuoyuna açıklanması için bazı Milli Birlik Komitesi mensuplarınca düzenlenen bir basın toplantısında, Kurmay Yarbay Orhan Kabibay’ın ağzından üniversite olaylarına bakışını yansıtmaktadır;

“28-29 Nisan olayları bizde büyük tepkiler yarattı. Talebeler, Profesör ve çeşitli meslek erbabının vakur, hiçbir şahsa ve mala tecavüz etmeden gösterdiği tepkiyi biz fülen ve sert bir şekilde bastırmaya memur edildik. Sesini kısmak istediğimiz fertler ve kütle ne diyordu: ‘Hürriyet istiyoruz-Demokrasi istiyoruz-Hükümet istifa etsin” İşte biz bu, hürriyet isteyenleri bastırmaya memur edilmiştik. İç hizmet kanununun 34. Maddesi, ordunun vazifesinin, Anayasayı ve Türkiye Cumhuriyetini korumak olduğunu bildirir. Anayasa ihmale uğramıştı. Korumaya mecbur olduğumuz müesseselere karşı yapılan tecavüzleri önlememiz gerekiyordu. (...) 28 Nisandan sonra tatbik edilen Örfi İdare ile bizi siyasi maksatlar için kullandılar. Tahakkukunu bizim de istediğimiz mefhumların konuşulmasına ve bastırılmasına memur edildik. Suretleri halen cebimizde bulunan emirlerle istikbalimizin garantisi Türk gençliğine mermi kullanmaya zorlandık, istemedik. Fakat emirler kesindi. (...)”

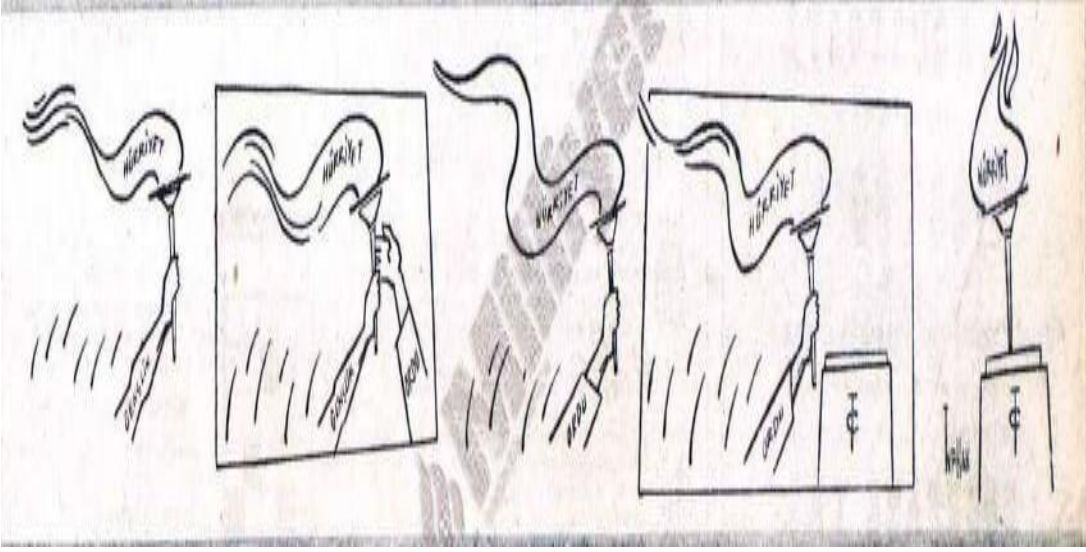
Milliyet Gazetesi’nin yayın politikasındaki gözlemlenen değişiklik, genelde ilk sayfada olan ve günlük politik olayların hicvedildiği karikatürlere de yansır. Askeri muhtıra öncesi, öğrenci 27-28 Nisan olaylarının yaşandığı esnada, hadiseleri yansıtan hiçbir karikatüre yer verilmez iken ya da dolaylı mesaj verme yolu izlenirken, sadece bir

ay sonra, askeri müdahale sonrası olayların üzerinden belli bir süre geçmiş olmasına rağmen eski dönemin eleştirildiği karikatürlere rastlanır.

Kaynak: Milliyet, (29.04.1960)

Milliyet Gazetesi; olaylar esnasında CHP'liler ve öğrenciler tarafından sıkça dillendirilen ve diktatörlük açısından sıkça karşılaştırılan Adnan Menderes yönetimindeki Türkiye ve Syngman Rhee yönetimindeki Güney Kore ile ilgili karikatüre yer vererek dolaylı yollardan olaylara müdahil olur iken;

Kaynak: Milliyet, (29.05.1960)

27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrasında; öğrencilerin hürriyet meşalesini yakışını ve daha sonra meşaleyi ordu mensuplarına teslim edişini tasvir eden karikatüre yer verildiği görülür. Politik ortamdaki değişiklik, Cumhuriyet Gazetesi'nin haber ve karikatürlerine de hemen yansır;

Kaynak: Cumhuriyet, (30.05.1960)

Askeri müdahale sonrasında, yayın politikasında değişiklik gözlemlenen gazetelerden biri de Cumhuriyet Gazetesi'dir. Müdahalenin hemen sonrasında 28 Mayıs günü; "*Gençliğin Silahlı Kuvvetlere Teşekkürü*" haberine alt sütunlardan haber verir. Ordunun yönetime el koyması nedeniyle Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı bildirisine yer verilir. Bildiride; Demokrasi mücadelesinde Türk gençliği ile Silahlı Kuvvetlerin işbirliği yapmış olması memleketimizi mutlu yarınlara götürecektir yolda milletçe aşamayacağımız bir engel bulunmadığını bütün dünyaya göstermiştir diyen öğrencilerin mesajı yanında, ayrıca diğer gençlik teşkilatlarının ordu mensuplarına çektikleri telgraflara yer verilmekteydi.

Gazetenin iç sayfalarında 27 Mayıs Hareketi'nin nasıl hazırlandığıyla ilgili bir haberde; 28 Nisan'da İstanbul ve Ankara'daki üniversite ve yüksekokullarda meydana gelen ve genç öğrencilerin ölümleri ile sonuçlanan olaylar sebebiyle bu iki şehirde Örfi İdare umumi huzursuzluğu artırmış olduğunu, ordunun iktidar tarafından prestijini zedeleyen tasarrufları da bugünkü hareketin ilk tohumunu ordu camiasına attığı yazılıdır. Gazetenin 3. sayfasında "*27-28 Nisan hadiselerinde öldürülen üniversitelilerin mezarları tespit ediliyor*" başlıklı bir haberde de Emniyet Müdürü Yarbay Vahit Erdoğan'ı ziyarete gelen üniversitelilerden oluşan heyet hakkında bir bilgi vardır. Haberde heyet içinden bir profesörün; "*Aziz ve muhterem olan sizlersiniz. Türk ordusudur. Bizi bu mutlu günlere sizler getirdiniz*" sözleri üzerine Vahit Erdoğan'ın; "*Hayır, hayır. Biz sizlerin başladığı ve olgunlaştırdığı mücadeleye sadece bir katrecik yardım ettik*" cevabını vermiştir. Ayrıca heyetin 28 Nisan hadiselerinde polis kurşunları ile ölen öğrencilere dini merasim yapmak istediklerini söyleyerek, gençlerin mezarlarının bulunmasını istedikleri nakledilir. Haberin devamında da olaylar esnasında ölen bir öğrencinin Merkez Efendi

kabristanındaki mezarı başında toplanmış öğrencilerin bulunduğu bir de fotoğrafa yer verilmekteydi.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 30 Mayıs tarihli sayısında; 27-28 Nisan hadiseleri esnasında tutuklanarak Rami Kışlası'na gönderilen Hataylı öğrencilerin, serbest kaldıktan sonra kışlayı ziyaret etmeleriyle ilgili fotoğraflı bir habere yer verilir. Tutuklu buldukları günler içerisinde kendilerine iyi davranan Binbaşı Rıza Talay'a teşekkür ederler. 5. sayfasını tamamen üniversite hadiselerine ayıran gazete; "*Malum Devirde Yasak Olan Resimler*" ve "*O gün gençlik görülmemiş bir heyecanla şahlandı*", "*İnsan haklarını ve varlığını hiçe sayan korkunç müdahalenin inanılmaz hikâyesi*" başlıklarıyla, olayları çok detaylı bir şekilde açıklayan bir yazı dizisi verilir. Yazı dizisinin giriş kısmında da gazetenin olaylar esnasında tüm hadiselere şahit olduğunu, ancak hükümet baskısı nedeniyle yazamadıklarını açıkça itiraf edilir.

"27 Mayısı hazırlayan, 28 Nisan Perşembe günü oldu. O gün, CUMHURİYET istihbarat teşkilatı, hemen her yerde, hatta en ileri saflarda bulunuyorlardı. Silah ve zulme karşı, sadece imanlarıyla mücadeleye girişen Hürriyet Kahramanlarının yaptıklarını en ince teferruatına kadar görmüşlerdi. Bir fotoğraf makinesi sadakatiyle hadiseleri tespit eden Cumhuriyet istihbarat servisinin, objektif bir şekilde verdiği, fakat malum rejim dolayısıyla neşredemediğimiz yazularını, bugünden itibaren bilinmeyen taraflarıyla sizlere takdim ediyoruz."

Demokrat Parti'nin 10 yıllık kesintisiz iktidarı 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrasında sona erdi. Yazılı basınımızın müdahale öncesi ve sonrasında aynı olaya yaklaşımı birbirinden çok farklıdır. Müdahale öncesinde özellikle 26 Nisan 1960'ta Tıp

Fakültesi Talebe Birliği kongresinin polis tarafından basılmasına tepki olarak başlayıp, 27-28 Nisan'da gelişen ve ülkeye yayılan protesto olaylarını yazılı basın, mevcut iktidar baskısı nedeniyle resmi otorite gözüyle yüzeysel aktarmıştır. Özellikle Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman gazeteleri yaşanan öğrenci olaylarını, protestoculardan ziyade, daha çok hükümet kanadının bakış açısıyla aktarmaktaydılar. DP Hükümetlerinin yazılı basın üzerindeki sansür mekanizmasının öncelikleri,⁷⁸³ Milli Birlik Komitesi'nin hassasiyetlerine göre yeniden şekillenir. Askeri müdahale öncesinde, olayların oluş tarihinde öğrencilerin gözünden hiçbir haberin yer verilmediği gazetelerde, müdahale sonrasında darbeyi bir meşrulaştırma aracı olarak, bu sefer de sadece protestocular gözüyle, olayların iç muhtevasının ayrıntılı bir şekilde günlerce yazı dizisi olarak verildiği gözlenir.

27 Mayıs Askeri Müdahale sonrası yayın politikasında bariz değişiklik görülen gazetelerden biri de Tercüman'dır. DP politikalarını öven ve bunların yanında duran bir tutum sergileyen gazete, müdahale sonrasında, bu çizgisini tamamen terk ederek, DP'ye ağır eleştiriler yöneltir. Özellikler olayların olduğu 27 ve 28 Nisan günlerinde en ufak bir şekilde idareye yönelik eleştirel yazının görülmedi gazete, 29 Mayıs 1960 tarihli sayısında, ilk sayfadan, "*28 Nisan Hadiselerinde 90 Üniversiteli Kayıp*"⁷⁸⁴ haberine yer verilir. Haberin devamında 28 Nisandaki olaylar esnasında Beyazıt'ta öldürülen öğrencinin mezarı başında toplanmış öğrencilerin yer aldığı bir fotoğraf yer alır. Ayrıca öldürülen öğrencilerle ilgili olarak başlarında Ord. Prof. Dr. Refii Şükrü Sulva'nın olduğu 20 kişilik bir üniversiteli heyetin Emniyet Müdürünü ziyaretleri ve öldürülen onlarca öğrencinin nerelere gömüldüğüne dair açıklama istendiği bilgisi vardır. Şehit öğrenciler anısına üniversite bahçesi içerisinde bir anıt dikme isteği iletilir. Gazetenin iç sayfalarında

⁷⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, 27-28 Nisan 1960 öğrenci olayları sonrasında DP Hükümeti'nin bakış açısını tam yansıtmadığı için Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 01.05.1960-10.05.1960 tarihleri arasında kapatılmıştır.

⁷⁸⁴ **Tercüman**, (29.05.1960).

“*Muhtar Üniversiteden Şanlı Türk Ordusuna Selam*” başlıklı bir haberde de; Milli Birlik Komitesi’nce kapatılan üniversitelerin 9 Haziran’dan itibaren tekrar açılması kararı alındığı ilan edilir;

“Dün sabah İstanbul Üniversitesinde kendileri ile görüştüğümüz bilaistisna bütün öğretim üyeleri, artık çekinmeden Hürriyet havasını doya doya tattıklarını ve serbestçe konuşabildiklerini, bunu da Kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerine medyun olduklarını beyanla, bilhassa şu cümlede ifade edilen şükran hislerini, Ordu mensuplarına duyurulmasını istemişlerdir: “Muhtar Üniversiteden Şanlı Türk Ordusuna Selam...”

Tercüman Gazetesi de; üniversite olaylarıyla ilgili zamanında vermediği haberleri, 31 Mayıs 1960 tarihinde başlayacak ve üç gün sürecek bir haber dizisiyle, hadiseleri ayrıntılı bir şekilde verme gayreti içine girer. “*Görüp, Söyleyemediklerimiz*” başlıklı yazı dizisinin ilk günü “*Beyazıt Meydanını kiralık katiller üniversiteli kanına bulaşmıştı*” alt başlığıyla çıkar. Haberin devamında şu satırlarla haber dizisine giriş yapılır;

“27 Nisan 1960 Çarşamba günü eski iktidarın Anayasa dışı kurmuş olduğu mahut Tahkikat Encümenine, Büyük Millet Meclisinin egemenlik haklarını da hiçe indirerek tanımış olduğu sonsuz yetkiler bardağı taşıran son damla oldu. Damarlarında, asil ırkına layık kan dolaşan Türk gençliği Atatürk’ün itimadına bir kere daha layık olacak, insan haklarını ayakları altına alan, hukuk rejimini çiğneyen despotlara karşı elbette gereken tepkiyi gösterecekti”

Tercüman Gazetesi’nin müdahale öncesi ve sonrası uygulamaları ve politika değişikliğinde dikkate değer önemli bir husus da Tahkikat Komisyonu ile ilgilidir. DP Hükümetinin en fazla eleştirilen uygulamalarından biri olan Tahkikat Komisyonu’nun

kurulmasını ve uygulamalarını destekleyen gazete, müdahale sonrası yazarlarından olan ünlü edebiyatçı Peyami Sefa'yı komisyonla işbirliği yaptığı gerekçesiyle kovmuştur.⁷⁸⁵

IV.2.1.2. Köşe Yazarları

Köşe yazısı ya da diğer adıyla fıkra; dergi veya gazetelerin belirli sütunlarında, genel olan bir konu üzerinde, ülke ve toplum sorunları veya günlük hayatta karşılaşılan özel hadiseler hakkında yazarının şahsi düşüncelerini aktardığı kısa fikri yazılarına denir.⁷⁸⁶ Köşe yazıları, fikri yazılar olup yazar düşüncelerini yazarken farklı yöntem ve teknikler kullanabilir.⁷⁸⁷ Yazarlar düşüncelerini aktarırken yazının kaleme alınış amacı bazen bir olay, bir hareket veya ön plana çıkartılmak istenen bir durum olabilir.⁷⁸⁸ Köşe yazarının amacı; çevresinde gözlemlendiği olaylara karşı belli oranda siyasi, politik, ideolojik, ekonomik ve kültürel bir tavır alarak, fikirlerini güçlü bir anlatımla yansıtarak, istedik yönde bir tepki oluşturmayı hedefler.⁷⁸⁹ Köşe yazıları genelde yayımlandıkları gazete veya dergilerin genel yayın politikalarına uygun, paralel görüşleri savunurlar. Bu nedenle gazetelerin 27-28 Nisan'da başlayan üniversite öğrenci olayları karşısında duruşunu daha iyi anlamak için köşe yazılarına bakmak da gerekir.

Günlük siyasi, ekonomik, kültürel önemli olayların yorumunun yapıldığı köşe yazılarına gelince; olayların gerçekleştiği 27 ve 28 Nisan 1960 tarihlerinin Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazeteleri'ne bakıldığı zaman, yazarların sıcak gündemle ilgili

⁷⁸⁵ **Tercüman**, (30.05.1960).

⁷⁸⁶ Zeki Gürel. Fahri Temizyürek, N.Kemal Şahbaz, **Çocuk Edebiyatı**, Öncü Kitap, Ankara, 2007, s.192; http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6%C5%9Fe_yaz%C4%B1s%C4%B1 (13.03.2014).

⁷⁸⁷ H.Erdem, Çocuk, “Çocuk Yazımında ‘Bilgilendirici Metin’ Olarak Köşe Yazısı” Adıyaman Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı, Yıl:6, Sayı:11, Ocak 2013, s.149

⁷⁸⁸ Mehmet Kurudayıoğlu, **1998 Yılı İçinde Ulusal Gazetelerimizdeki Yazarların Köşe Yazılarında Türkçeyi Kullanma Becerileri Üzerine Bir Araştırma**, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000, s.10.

⁷⁸⁹ Işıl Özyıldırım, “Türkçe’ de Köşe Yazılarının Bilişsel Yapıları”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:2, 2003, s.95.

yorumlara yer vermediği görülür. 27 Nisan'da Cumhuriyet Gazetesi'nde başyazı olarak Asil Nadir'in "*Nasıl Bir Rejime Giriyoruz*"⁷⁹⁰ başlıklı, Tahkikat Komisyonu'nu eleştirdiği bir yazı yer alır. Aynı gün Tercüman Gazetesi'nde de Peyami Sefa'nın "*Türk Ekonomisi Hakkında Yabancı Görüşler*"⁷⁹¹ başlığıyla bir başyazı yayınlanır. 28 Nisan tarihli Milliyet Gazetesi de "Durum" başlıklı imzasız başyazıda da "*Kabul Edilen Yetkiler*"⁷⁹² Tahkikat Komisyonu'nun yetkilerinden bahseder. Üniversitelerde meydana gelen olaylara karşı gözlemlenen bu ilgisizlik, askeri müdahaleye kadar devam eder.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahale sonrası ilk kez, 29 Nisan'da, Cumhuriyet Gazetesi'nden Nadir Nadi'ye ait başköşede, "*Ne Mutlu*"⁷⁹³ başlıklı yazısında konuya değinilir;

"Üzerinden tam bir ay geçiyor, 28 Nisan Perşembe günü Beyazıt meydanında "Hürriyet, Hürriyet!" diye çırpınan Türk çocuklarının kanı aktı. Kız, erkek içlerinde can verenler, yaralananlar, sakatlananlar oldu. Bunların kimliklerini ve sayılarını hala iyice bilemiyoruz. Şimdiye dek resmi çevreler küçük makamlar etrafında dolaşarak olayı azımsamaya çalıştılar. Sırası geldiği zaman elbette gerçeği öğreneceğiz. Fakat kimler ve kaç kişi olurlarsa olsunlar, bu hürriyet kurbanlarının hatırasını daima saygı ile anmayı biz unutmayacağız. Bir ülkü uğruna bir insanın yapabileceği son fedakârlık ölmektir. Bundan ötesi kimsenin elinden gelmez. Ülkü yolunda ölen, ya da ölümü göze alan Türk gençleri yarın vatanımızda parlayacağına inandığımız Hürriyet meşalesini körpe varlıklarıyla tutuşturmuş kıvılcımlardır. Bu çocuklar bu fedakârlığı şöhret uğruna, her hangi siyasal bir ihtiras uğruna göze almış değillerdir. Amaçları sadece Atatürk'ün önderliği altında kurtardığımız bu mübarek vatanda O'na layık insanlar olduğumuzu

⁷⁹⁰ Cumhuriyet, (27.04.1960).

⁷⁹¹ Tercüman, (27.04.1960).

⁷⁹² Milliyet, (28.04.1960).

⁷⁹³ Cumhuriyet, (29.05.1960).

göstermek. O'nun kurduğu devrim prensiplerini ayakta tutmaktı. Bu çocukların fedakârlığı sayesinde milletimiz Atatürk Türkiye'sinin çökmediğine, çökmeyeceğine ve bundan böyle hiçbir kuvvetin memleketi gerilik uçurumlarına yuvarlayamayacağına bir daha ve yakından inanmıştır.(...)”

Askeri müdahale öncesinde DP Hükümetlerine muhalif yayınlar yapan, bu nedenle de sık sık kapatma da dâhil birçok ceza alan Cumhuriyet Gazetesi, sansür nedeniyle zamanında yazamadığı öğrenci olaylarını, müdahale sonrası, başyazıda tekrar gündeme getirir. Milliyet Gazetesi de müdahaleden bir süre sonra, Refii Cevad Ulunay'ın olayları genel bir şekilde değerlendirdiği “İlim ve Hürriyet”⁷⁹⁴ başlıklı köşe yazısında özellikle olaylar esnasında yaşanan, öğrenciler yanında, üniversite öğretim üyelerine de uygulanan polis şiddetini vurgular;

“Son hadiselerin cü-u huruşu içinde İstanbul fethinin 507 inci fetih yılını tes'id eylemeği unutmamaklığımızın dikkat edilecek mühim bir tarafı vardır: Hürriyeti kurtarmak için canını feda eden üniversiteyi Fatih kurmuştu. Üniversiteyi beş yüz sene evvel Fatih kurmuş, Atatürk de orada okuyanların ellerine hürriyet, istiklal ve ili meşalesini vermişti. Yaşayın çocuklar! Bu meşaleyi söndürmediniz ve söndürtmediniz. Diyorlar ki “Bu inkılap kan dökülmeden yapıldı” Allah Allah! Hürriyet uğrunda şehadet mertebesini ihraz eden ana kuzuları tabii ölümle mi öldüler? (...) Bu üniversitede ne yapıldı? Bu irfan ocağına zabıta mesleğinde bir leke teşkil eden bir takım canavarlar saldırdı. Tabancalar patladı, coplar işledi. Sıddık Sami Onar gibi bir ilim adamı cop darbeleriyle yere serildi, kanlar içinde sürüklendi ve nasıl oldu da ölmedi? Hayret ediyorum. (...)”

⁷⁹⁴ Milliyet, (01.05.1960).

Hadiselerin öncesi ve sonrasında en dikkat çekici dönüşüm Tercüman Gazetesi yazarlarında görülür. Özellikle DP Hükümetlerini destekleyici mahiyette yazılar yazan Kadircan Kafli, müdahale sonrası, devrik hükümeti eleştiren yazılar yazmaktaydı. Kadircan Kafli'nın olaylar hakkında özellikle 30 Mayıs 1960 tarihli “Şerefli Gençlik”⁷⁹⁵ adlı yazısında konuya değinmiştir;

“Sultan İkinci Hamid’in hürriyet fikirleri taşıyan ve hürriyet için gizli gizli çalışan Türk gençlerini, karanlık gecelerde boyunlarına taşlar bağlatarak Marmara’nın derinliklerine attırıldığını rivayet ederlerdi. Fakat 1909 da bu padişah tahttan indirildikten sonra ne bir baba, ne bir ihbar oldu ve rivayetlerin iftira olduğu anlaşıldı. (...) Bu hava içinde masum bir gösteri yapan silahsız üniversite gençlerine o zamanki hükümetin emriyle ateş açıldı, birçokları öldürüldü, birçokları yaralandı. Yaralananları biliyoruz, lakin ölenlere ne oldu? O hürriyet şehitleri kimlerdir, şimdi vatan topraklarının hangi köşesinde ebedi uykularına dalmışlardır? Bunu bilmiyoruz. En korkunç cinayetlerden dolayı idam edilenlerin bile cesetleri ailelerine teslim olunurken onların cesetleri adeta yok edildi. Alınlarından, arkalarından öldürülen o gençler nerede? Göğüslerini amansız kurşunlara açarak hürriyet ve namus uğruna dimdik ölüme meydan okuyan o kahramanlar ne oldular? Böyle bir facia Sultan İkinci Hamit devrinde bile olmadı. Cumhuriyet devrinde mi olmalıydı? Aramızda körpe ve heyecanlı vatan çocuklarını sokak köpeklerine bile reva görülmeyecek şekilde öldürülenler bulunmalı mıydı? (...) Sultan İkinci Hamit devrinde hürriyet önderleri Üniversite öğrencileriydi. Okuldan kovulmayı, sürgünü, hatta ölümü göze alarak mücadele ediyorlardı. (...) Gençlik geçen 28 Nisanda ve ondan sonra parlak bir imtihan verdi. En haylaz salınanı bile vatan savunmasına koşar gibi hürriyet mücadelesine atıldı. Şahlandı, kan döktü, can verdi, hem milletin hem de gençliğin daima ne kadar şerefli olduğunu gösterdi. (...).”

⁷⁹⁵ Tercüman, (30.04.1960).

Olaylar esnasında gerek sansür nedeniyle gerekse hükümet yanlısı bir yayın çizgisi takip eden Kadircan Kafı'nın bu yazısı ile birlikte değişim kendisini gösterir. 27 Nisan 1960'ta İstanbul'da düzenlenen talebe cemiyeti öğrenci kongresi esnasında polisin sert müdahalesi ile başlayarak, 28 ve 29 Nisan'da başta İstanbul olmak üzere ülke genelindeki üniversitelere sıçrayan olaylar esnasında yazılı basın olaylara yaklaşımı ilgi çekicidir. Özellikle 29 Nisan'da ilan edilen Örfi İdare ile birlikte basın üzerindeki hükümet baskısının iyice artması ile birlikte olaylarla ilgili haberlere getirilen sansüründe etkisiyle, yazılı basın yaşanan olaylar karşısında sessiz kalır, yaşanan ölüm olayları dahi görmezlikten gelinir.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, yazılı basının bu tavrı için önemli bir dönüm noktasını oluşturur. DP Hükümetlerinin basın üzerine uyguladığı büyük baskı, yerini Milli Birlik Komitesi baskısına bırakır. Yönetim erkinin değişmesi ile birlikte tüm gazetelerin yayın politikaları da değişir. Olaylar hakkında yöneticilerin resmi açıklamaları dışında en ufak bir haber veya yorumda bulunulmadığı, köşe yazarlarının hiç bahsetmediği hadiseler hak ettiği gerekli önem, müdahale sonrasında, olaylar üzerinden neredeyse bir ay geçmiş olmasına karşın gösterilmekteydi. Baskın yönetim erkine karşı hiçbir tavır geliştiremeyen gazeteler, yeni yöneticilerin önceliklerine göre yayın çizgilerini yeniden gözden geçirmektelerdi. Gazetelerde, askeri müdahale için gerekli ortamı sağlamada önemli bir katkısı olan 27-28 Nisan öğrenci olaylarına ayrıca önem verilmekteydi. Üzerinden belli bir zaman geçmiş olmasına rağmen olaylar hakkında ayrıntılı yayın yapılmasını, DP tarafından kendilerine karşı uygulanan sansür baskısının kalkmasına bağlamaktaydılar. Ancak olayları ilk başta hiç yer vermeyen basın haberleri yerini, bu defa olaylar hakkında yüzlerce öğrencinin öldürüldüğü veya kayıp olduğu yönünde hiçbir

zaman ispatlanamamış haberlere bırakır. Hadiseler esnasında ordu mensuplarının öğrencilerin yanında olduğu imajı uyandıran haberler, yazı dizileri devamlı yer almaktaydı.

Tüm gazetelerin öğrencileri hürriyet hareketlerini başlatan kitle, ordu mensuplarını da hürriyet ve özgürlük getiren kurum olarak nitelendirmeleri dikkat çekicidir.

IV.3.1. 1965-1970 Arası: “16 Şubat 1969 Kanlı Pazar Hadisesi”

Elçi Komer’in arabasının yakılması hadisesinin hemen arkasından 1969 yılının en önemli olayı, 16 Şubat 1969’da gerçekleşen ve tarihe “*Kanlı Pazar*” olarak geçen olaylardır. 12 Mart Askeri Muhtırası’na gidiş süreci içerisinde; 16 Şubat’ta yaşanan “*Kanlı Pazar*” hadiseleri, öğrenci hareketleri bakımından büyük bir dönüm noktasını oluşturur. Bu olay ile birlikte; bu zamana kadar tek taraflı, tek perspektif doğrultusunda ilerleyen öğrenci hareketleri, iki taraflı ve karşılıklı ideolojik akım mensuplarının çatışması dönemine girilir. Bu olay sonrası; devlet terörüne maruz kaldıkları ve savunmasız oldukları gerekçesiyle, öğrenci örgütleri içerisinde silahlı mücadele düşüncesi ön plana çıkar. Kanlı Pazar sonrası, üniversite öğrencileri arası politik şiddet ve silahlı mücadeleler başlar.

IV.3.1.1. Manşet ve Haberler

Sağ muhafazakâr kesim tarafından yakından takip edilen bazı teorisyenlerce;⁷⁹⁶

ülkenin yakın gelecekte Komünizm yönetimi altına sokulmak istendiğini, bu nedenle ABD

⁷⁹⁶ Sağcı öğrenciler tarafından en fazla takip edilen yazar ve teorisyenler arasında Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç olup, bunlarda yazılarında sürekli olarak Komünizm’in kötü taraflarını, ülkeye bu ideolojinin sokulmak istediği tezlerini savunurlar. Ayrıntılı bilgi için bkz; Sezai Karakoç, **Diriliş Çevresinde**, Diriliş Yay., İstanbul, 2000, s.68-69; Necip Fazıl Kısakürek, **Hesaplaşma**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2010, s.37-41; Necip Fazıl Kısakürek, 10 Ocak 1969 tarihli Bugün Gazetesindeki “Amerika’yı Tutmak Zoru” adlı köşe yazısında; “... *Bunca nefret sebebi içinde, nefret mefhumunun da yetişemeyeceği Moskof dehşetine karşı Amerikayı tutmanın bir mecburiyet olduğunu ve bütün felaketin de bundan doğduğunu teslim ederim.*” diyerek Amerikanın desteklenmesi gerektiğini yazar. **Bugün**, (10.01.1969).

dostluğunun desteklenmesi gerektiğine inanan Sağcı öğrenciler, Sosyalist öğrenci gruplarının her eylemlerine, özellikle 6. Filo'nun ülkeye gelişlerine karşı geliştirilen protestolara karşı reaksiyon verir.⁷⁹⁷ 10 Şubat'ta 6. Filo'nun tekrar İstanbul'a gelmesi üniversiteleri tekrar hareketlendirir. 22 öğrenci örgütü Cumhurbaşkanı ve Generkurmay Başkanı'na çektikleri telgraflar ile Filo'nun İstanbul'a tekrar gelişinin engellenmesini isterler.⁷⁹⁸ Daha önceki gösteriler esnasında Atalay Savaş ve Vedat Demircioğlu adlı öğrencilerin ölümü henüz unutulmamış, yaşanan anıları tazelemek amacıyla, Vedat Demircioğlu'nun resminin olduğu bayrak 11 Şubat'ta Beyazıt Kulesi'ne asılır.⁷⁹⁹

12 Şubat'ta Cumhuriyet Gazetesi; *“Taksim'deki Polis-Öğrenci çatışmasında 50 yaralı var”*⁸⁰⁰ haberiyle 6. Filo protestolarını manşetten verir. Haberin devamında; Amerikan 6. Filosuna mensup gemilerin gelişini protesto için üniversite öğrencilerinin yaptıkları yürüyüş esnasında meydana gelen öğrenci-polis çatışmasında gazeteciler ve halktan bazılarının da dövüldüğü, 50 kişinin yaralandığı, 68 kişinin de nezarete alındığı bilgisi verilmekteydi. Haberin alt tarafında Beyazıt Kulesi'ne asılmış bayrağın gösterildiği bir fotoğraf ile haberi yer alır;

“Forumdan sonra üniversite bahçesinde toplanan gençler hep birlikte İstiklal Marşını söylemişler, 6. Filonun geçen gelişi sırasında öldürülen Vedat Demircioğlu için saygı duruşu yaptıktan sonra, üzerinde Demircioğlu'nun portresi bulunan bir bayrağı Beyazıt Kulesinin tepesine asmışlardır. Bayrak bir süre sonra Belediye Başkanının emriyle indirilmiştir. Bu arada, bir Amerikan bayrağı ateşe verilmiştir.”

⁷⁹⁷ A.Kabacalı, a.g.e., s.205.

⁷⁹⁸ Cumhuriyet, (07.02.1969); Milliyet, (07.02.1969).

⁷⁹⁹ H.Karadeniz, a.g.e., s.139-140.

⁸⁰⁰ Cumhuriyet, (12.02.1969).

11 Şubat'ta Beyazıt'ta yaşanan olayları ve kuleye bayrak asılması hadisesini; Milliyet Gazetesi; *“Gençlerle polis çatıştı 50 kişi yaralandı”*⁸⁰¹ haberiyle okurlarına duyurur. 6. Filo'yu protesto amacıyla Taksim'e gelen öğrencilerle polisin çatıştığının, sis bombalarının atıldığı çatışmalar esnasında nezarete alınan 68 öğrenciden 48'inin serbest bırakıldığının, gazetecilerin dahi dayak yedikleri haberi aktarılır;

“Hukuk Fakültesi anfisinde toplanan ikibine yakın öğrenci İstiklal Marşını söylemiş, filonun gelişinde ölen arkadaşları Vedat Demircioğlu için saygı duruşunda bulunmuşlardır. Burada konuşan öğrenciler Amerika ve 6. Filoyu yermiş, mikrofona gelen bir işçi “sizin izindeyiz. Sizi takip edeceğiz” demiştir. Konuşmalardan sonra dışarı çıkan topluluk Beyazıt Kulesinin kapısını bir direk ile kırarak, kuleye tırmanan öğrenciler üzerinde Vedat Demircioğlu'nun resmi bulunan bayrağı direğe çekmişlerdir.”

Kanlı Pazar hadisesinin başlangıcı sayabileceğimiz Beyazıt Kulesi'ne bayrak asılma hadisesinde Tercüman Gazetesi; *“Gençlerle polis çatıştı 20 kişi adliyeye verildi”* manşetiyle verir. 6. Filo'yu protesto yürüyüşünde arbede çıktığını, iki polis müdürü ile bir vatandaşın dövülerek linç edilmek istendiğinin haberi verilir;

“Dolmabahçe'ye hücum” parolası ile yürüyüşe geçen bin kadar öğrenci, önce Beyazıt Kulesi'nin kapısını kırarak, Vedat Demircioğlu'nun resmi bulunan bir flamayı kule direğine asmışlar, buradan Dolmabahçe'ye doğru yürümüşlerdir.”

Beyazıt Kulesi'ne bayrak asılması olayına en şiddetli tepkiyi, muhafazakâr bir çizgide yayın yapan sağın hamisi vazifesini üstlenen, Bugün Gazetesi gösterir. Üniversite

⁸⁰¹ Milliyet, (12.02.1969).

öğrencilerinin 6. Filo protesto hazırlıklarını; “*Komünistler, karışıklık çıkartmaya hazırlanıyorlar*”⁸⁰² haberiyle verir. Gazete, sosyalist öğrencilerin faaliyetlerine karşı Sağ kesimi kışkırtmak için her türlü haberi yapmaktaydı. Özellikle; 11 Şubat’ta Beyazıt Kulesi’ne Vedat Demircioğlu posterleri ile birlikte kızıl bayrakların asılması, 12 Şubat’ta da Türk Bayrağı’nı yarıya indirme teşebbüsleri, sağcı öğrenci örgütleri tarafından hoş karşılanmaz.⁸⁰³ Bayrak hadisesi nedeniyle 14 Şubat’ta Beyazıt Meydanında MTTB öncülüğünde büyük bir “*Bayrağa Saygı*” miting düzenlenir.⁸⁰⁴

MTTB öncülüğünde düzenlenen miting, Tercüman Gazetesinde; “*Beyazıt Kulesine kızıl bayrak çekenleri halk lanetledi*” başlığıyla çıkar. Anarşist solcuların sokak hareketlerine son vermelerinin istendiği haberin anlatıldığı gazete ayrıca mitingde olanları övücü şekilde aktarır;

“Kadın, erkek, yaşlı, genç, işçi, esnaf ve binlerce öğrenci dün beyazıt meydanında, İstanbul semalarında Kızıl bayrak dalgalandıran solcu gençleri ‘besmele’ ve ‘Allahuekber’ sesleri ile lanetlediler. Yine açılan binlerce ağızdan, besmele ile ‘içimizdeki vatansızlara, Allahu inkâr edenlere, kiralık Moskof uşaklarına ‘DUR’ demek zamanı gelmiştir‘ haykırırları döküldü. Kuleye asılan paçavra için gençler, bir ‘Türk evladının böyle bir davranışta bulunamayacağını bilerek ‘Ya tam susturacağız yahut kan kusturacağız’ diye bağırarak gösteride bulunmuşlardır”.

⁸⁰² Bugün, (08.02.1969).

⁸⁰³ Bugün, (12.02.1969); MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman, düzenlediği basın toplantısında; “*Beyazıt Kulesine kızıl bayrağı asmak cüretini gösterenlerin akıbeti çok feci olacaktır. Şimdi ağızlar dolusu küfttikleri Türk Polisi zamanı gelince bu eşkıyaların parçalanmasına ve sokaklarda leşlerinin sürüklenmesine mani olamayacaktır.*” Diyerek, tepkisini gösterir. Tercüman, (14.02.1969).

⁸⁰⁴ Sabah, (15.02.1969); Tercüman, (15.02.1969); Cumhuriyet, (15.02.1969).

15 Şubat'ta İzmir ve Trabzon'da 6. Filo'ya karşı düzenlenen mitinglerde 14'ü ağır 130 kişi yaralanır.⁸⁰⁵ Öğrenciler arasında 6. Filo özelinde yaşanmakta olan ve gittikçe düzeyi yükselen ideolojik tartışmalar eşliğinde iki taraf, 16 Şubat 1969'da karşı karşıya gelir. Sağ ve sol görüşlü öğrenci örgütleri arasında, 6. Filo nezdinde, devam eden karşılıklı miting ve gösteri restleşmeleri 16 Şubat'a kadar artarak devam eder. 16 Şubat 1969'da Taksim Meydanı'nda; Amerikan emperyalizmine ve 6. Filo'ya karşı öğrenci örgütleri ve işçi sendikalarınınca *"Emperyalizme ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü"* düzenlenir.⁸⁰⁶ Aynı gün Sağcı yazar ve öğrenci kuruluşları da Dolmabahçe ve Beşiktaş Camilerinde toplu namaz kılma eylemi için çağrıda bulunurlar.⁸⁰⁷ Grupların Taksim Meydanı'nda karşılaşmaları sonucu, çıkan taşlı sopalı kavgaları askeri birlikler zor bastırır.⁸⁰⁸

16 Şubat'ta Taksim Meydanı'nda yaşanan kanlı olaylar hakkında Cumhuriyet Gazetesi; *"İşte 'Cihad' çağrılarının Sonu: Kanlı Pazar, Taksim Savaş alanına döndü"*⁸⁰⁹ manşetiyle çıkar. 6. Filoya karşı işçilerin ve öğrencilerin düzenledikleri yürüyüşün, din yoluyla kışkırtılan vatandaşların saldırması sonucunda 2 kişinin öldüğünün, 200'den fazla yaralının olduğunu aktarıldığı haberin devamında olayları ayrıntılı şekilde vermektedir;

"10 binden fazla üniversite öğrencisi ile çeşitli işçi örgütlerine bağlı işçilerin katıldıkları izinli yürüyüşe 'Kahrolsun Komünistler', Komünistlere ölüm' sloganları ile hücum eden topluluk, silah, elle yapılmış bomba, bıçak ve sopa kullanılmıştır. Bu arada 'Mekteplisin ha!'"

⁸⁰⁵ **Milliyet**, (16.02.1969); **Cumhuriyet**, (16.02.1969).

⁸⁰⁶ **Cumhuriyet**, (17.02.1969).

⁸⁰⁷ **Milliyet**, (17.02.1969); **Cumhuriyet**, (17.02.1969); Engin Höke, **1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi**, Simge Yayınları, İstanbul, 1989, s.51; Mustafa Eren, **Kanlı Pazar: 1960'lar Türkiye'sinde Milliyetçiler, İslamcılar ve Sol**, Kalkedon Yay. İstanbul, 2012, s.225

⁸⁰⁸ Taksim Meydanı'nda 16 Şubat 1969'da gerçekleşen ve tarihe "Kanlı Pazar" olarak geçen hadiseler sonucunda Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan adlı iki vatandaş ölür, 200 kişiden fazla insan yaralanır. **Hürriyet**, (17.02.1969); **Milliyet**, (17.02.1969); **Bugün**, (17.02.1969); **Yeni İstanbul**, (17.02.1969); **Sabah**, (17.02.1969); **Tercüman**, (17.02.1969); **Cumhuriyet**, (17.02.1969).

⁸⁰⁹ **Cumhuriyet**, (17.02.1969).

diye etrafı çevrilen bir genci feci şekilde dövmüştür. Saldırgan topluluğun etrafını sadece iki sıra halinde sarmış olan polis çemberi kolayca yarılmış, harb alanı haline dönen Taksim Meydanında, polisin olaylara seyirci kalması dikkati çekmiştir. Bu arada gençlerin kanuni yürüyüşüne ilk bombayı bir polis atmıştır. Yaralanan ve ölenler hastahaneye kaldırılırken, Taksim Meydanında hâkim olan saldırgan grup ‘en şanlı hareketimizi yaptık’ sloganı ile sevinç gösterileri yapmıştır.”

Taksim Meydanında yaşanan büyük olaylara dair gazetenin haberleri 18 Şubat’ta da devam eder. “İktidar ektiğini biçmekle suçlandı: Sorumlu olan hükümettir”⁸¹⁰ başlığının manşetten verildiği haberde ‘Kanlı Pazar’ın başkentteki siyasilerce tepkileri çok büyük olduğunu, siyasi kuruluşların hükümeti ve olayları engelleyemeyen polisi tek sorumlu gördükleri haberini verir.

“Kanlı Pazar” hadisesiyle ilgili olarak Milliyet Gazetesi 17 Şubat 1969 tarihli sayısında, manşetten “Taksimde arbede: 2 ölü 114 yaralı var:”⁸¹¹ Sağcılar’ın solcu gençlere saldırmasıyla başlayan olaylarda taş, sopa, tabanca ve demir çubukların kullanıldığını, polisin olaylar karşısında etkisiz kaldığını aktarır. Gazete devamında geniş bir şekilde tüm olayların haberini aktarmıştır.

“Taksim’ Meydanında dün düzenlenen ‘Emperyalizm ve sömürüye karşı işçi yürüyüşü’ne katılan ‘solcular’la Dolmabahçe ve Beşiktaş camilerinde namaz kılp Taksim’e çıkan ‘sağcılar’ arasında büyük bir arbede çıkmıştır. ‘Sağcılar’ın ‘solcular’a saldırmasıyla başlayan arbedede 2 kişi ölmüş, 114 kişi de yaralanmıştır.”

16 Şubat’ta Taksim Meydanı’nda yaşanan ve tarihe “Kanlı Pazar” olarak geçen hadiseleri Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri, sağcıların saldırısı nedeniyle hadiselerin

⁸¹⁰ Cumhuriyet, (18.02.1969).

⁸¹¹ Milliyet, (17.02.1969).

başladığı şeklinde, aynı mihvalde olayları okurlarına yansıtırken, Tercüman Gazetesinin olaylara bakışı dikkat çekicidir. Tercüman Gazetesi 17 Şubat'taki sayısında; *“Sağcılar ve solcular Taksimde birbirine girdi: 200'den fazla yaralı, 2 ölü var”*⁸¹² manşetten haberiyle olaylara geniş yer ayrılmış, sağ kesimin bakış açısına paralel şekilde tüm olay aktarılmıştır.

“Emperyalizmle Savaş için Gazi Mustafa Kemal Yürüyüşü’ yapan solcularla, milliyetçiler arasında Taksim Meydanında dün büyük bir arbede olmuş ve alınan ilk haberlere göre 2 kişi ölmüş, 80’i ağır olmak üzere 300’e yakın insan yaralanmıştır. Şiş, odun, usturpa, şişe ve özel olarak hazırlanan sopalarla birbirine giren iki grup ortalığı bir an içinde savaş meydanına çevirmiştir. Bu arada atılan taşlar ve savrulan sopalarla meydanadaki araçlar tahrip olmuştur. Vasıtalara da saldıran solcular, seyahat eden yolcuları da dövmeğe başlayınca Taksi Meydanı ve İstiklal Caddesinde bulunanlar paniğe kapılmıştır.”

Ülkede gün içerisinde meydana gelen hadiseleri aktaran günlük gazetelerin, olayları objektif bir şekilde aktarması beklenir. Ancak; İstanbul Taksim Meydanında 16 Şubat 1969’da meydana gelen ve tarihe “Kanlı Pazar” hadiseleri olarak geçen olayları gazeteler aktarırken, olduğu şekliyle yansıtmak yerine, safında yer aldıkları ideolojik kitlenin lehine, pozisyonlarına toplum nezdinde haklılık kazandıracak haberlere sütunlarında yer vermekteydiler. Aynı olay hakkında; Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri olayları çıkaran kesimin sağcılar, mağdur edilen kesimin solcular olduğunun, Tercüman Gazetesi’nin ise tam tersini savunmasının dikkat çekici olup, ulusal medyanın ülkede yaşanan kamplaşmalarda saf tuttuğunun bir göstergesiydi.

⁸¹² Tercüman, (17.02.1969).

IV.3.1.2. Köşe Yazarları

“Kanlı Pazar” hadisesi; gençlik hareketleri için büyük bir kırılma olup, devrimin ancak silahlı mücadele ile kazanılabileceğini savunan örgütlenmelerin kapısını açar. Bu tarihten itibaren öğrenci grupları arasında fikri tartışma ortamından ziyade, silahlı mücadeleler başlamaktaydı. Köşe yazarları; 16 Şubat’taki olaylara, aynı gazetelerinin genel yayın politikalarına uygun şekilde yazılarını yazarlar. Cumhuriyet Gazetesi; 17 Şubat’ta “*Kara Leke*”⁸¹³ adlı imzasız şekilde çıkan başyazıda olaylara değinir;

“Dün, Taksim Meydanı saatlerce eli sopalı saldırcıların istilasına uğradı. İstanbul’un göbeğinde gözü döndürülmüş ve teşkilatlandırılmış bir takımadamlar önlerine gelene hücum ettiler. Hatta “Çantasında bomba var” diye kadınları, kızları dövdüler. Polis bütün bunlara seyirci kaldı. Görevi sanki yaralıları taşımakmış gibi, saldırıya uğrayanları kurtarıp hastaneye sevketti hepsi o kadar... Taksim Meydanı, taksim gezisi dün eli sopalı binlerce kişinin, talimat almış, cihad için teşkilatlanmış, saldırı kuvvetlerinin işgalinde idi. Evet bunlar talimat almışlar, teşkilatlanmışlardı. Yöneticileri vardı. Kolbaşları vardı. “Vur” dedikleri zaman gözü dönmüş insanlar hücum ediyorlardı. “Dur, talimatın dışına çıkma” dedikleri zaman ise militanlar geriye çekiliyorlardı. 6–7 Eylülde bile böylesine organizasyon görülmemişti. 6–7 Eylülü başında partizanlar küçük bir gösteri olarak başlatmışlar, ama bu organizasyonu kuramamışlardı ve 6–7 Eylülde idare, otorite başlattığı harekette ipin ucunu kaçırmıştı. Dün ise ipler sağlam tutulmuştu. Evet, ipler eldeydi ve ipleri ellerinde tutanlar kesilmiş ağaç dallarıyla Taksim’de yol kesen, adam kaldıranları istedikleri gibi oynatabiliyorlardı. 1961’den sonra Türkiye’de çok hadise geçmiştir. Ankara’da, İstanbul’da saldırılar, kavgalar olmuştur. Ama hiçbirisi 31 Mart’ı hatırlatan yobaz işgali ve terörüne kadar gitmemiştir. Hiçbir hükümet, hatta 6–7 Eylülle suçlanan D.P. Hükümeti dahi koskoca şehrin bir bölgesini eli sopalıların cihad sloganıyla kışkırtılanların eline

⁸¹³ Cumhuriyet, (17.02.1969).

vermemiştir. Dünkü davranış ve olaylar Atatürk Türkiye'sinin yüz karasıdır. Bu kara lekeyi A.P. İktidarı kolay kolay silemeyecektir”.

Gazete Taksim’de yaşanan olayları, 31 Mart Olayları ve 6-7 Eylül Hadiseleri ile kıyaslayan gazetenin genel olarak çıkan çatışmanın sorumlusu olarak AP Hükümeti olduğunu iddia etmekteydi. Gazetenin yöneticisi ve başyazarı olan Nadir Nadi de 18 Şubat’ta yaşanan olaylara değinir. “Güç taşınır bir yük”⁸¹⁴ başlıklı yazısında Nadir Nadi;

“Kanlı Pazar diye tarihe geçecek olan önceki günkü feci olayların sorununu Demirel hükümeti ne zamana kadar sırtında taşıyabilecektir? Zira kim ne derse desin, iki vatandaşın ölümüne ve yüzden fazlasının yaralanmasına yol açan Taksim boğazlaşmasında en ağır sorunun Hükümet sırtına yüklendiğine şüphe yoktur. Olaylar, beklenmedik bir anda kendiliğinden patlak vermemiştir. Amerikan filosunu protesto amacıyla düzenlenen gösteri yürüyüşününün 16 Şubat Pazar günü yapılacağı günlerden beri biliniyordu. Yürüyüşü düzenleyen öğrenci ve işçi kuruluşları kanuna uygun olarak vaktinde ilgili makamlara başvurmuşlar, gerekli izni almışlardı. Buna karşı gerici basın cephe kurmuş, bir kısım halkı suç işlemeye azmettirircesine günlerdir cihad çağrılarını yayınlıyordu. (...) Bununla beraber yurdumuzun ve demokrasimizin başucundaki tehlike böylelikle giderilmiş sayılmamalıdır. Canımızın ve malımızın koruyucusu bildiğimiz toplum polisinin bu üzücü davranışı, Hükümetin öteden beri benimsediği genel tutumun doğal bir sonucudur. İşbaşına geldiği günden beri Demirel İktidarı, Anayasamızın laiklik ilkesine aykırı olarak gerici akımlara karşı suç sınırlarını zorlayan bir yakınlık, bir hoşgörü politikası izlemiş, devrim ilkelerini savunanları türlü yollardan engellemeye çalışırken devrim düşmanlarına daima göz kırpmış, lisan-ı hali onlara cesaret vermiş, destek olmuştur. Kanlı Pazar, işte bu sakat bu tutumun bizi ulaştırdığı son aşamadır. Bu açt tecrübeden gerekli dersi en

⁸¹⁴ Cumhuriyet, (18.02.1969).

kısa zamanda alamadığı takdirde Demirel hem kendine hem memlekete yazık etmiş olacaktır”.

Yunus Nadi'nin sorumluluğunda olan Cumhuriyet Gazetesi olaylara en fazla sert tepki gösteren ulusal gazetelerden birisidir. Olayların faili olarak DP Hükümetini ve gerici basın olduğunu ileri süren Cumhuriyet Gazetesinin aksine Milliyet Gazetesi fail olarak hükümeti işaret etmez. Başyazarı Abdi İpekçi'nin kaleminden 17 Şubat'taki “*Facia*”⁸¹⁵ başlıklı yazısıyla olaylara değinilmiştir;

“Her olayda emniyet kuvvetlerine, şehrin valisine insafsızca yüklenmek, bütün sorumluluğu ezbere onlarda bulmak desteklediğimiz bir görüş değildir. Ve İstanbul'da dün asayişini sağlamakla görevli olanların büyük güçlüklerle karşılaştığını kabul ediyoruz. (...) Bütün bu güç şartlara rağmen dünkü facia karşısında, ne kadar hoşgörü ile davranırsak davranalım, görevlileri mazur bulmak asla mümkün değildir. Çünkü her şey, beklenen bilinen hatta adeta istenen bir biçimde gelişmiş, olanları önlemek üzere gerekli tedbirlerden herhangi birinin alınmadığı görülmüştür. Şöyle ki: “Emperyalizme ve sömürüye karşı işçi yürüyüşü” adı altında kanuni şartlara uyularak düzenlenen ve Hürriyet Meydanında başlayıp Taksim'de biteceği bildirilen yürüyüş daha başlamadan önce Dolmabahçe ve Beşiktaş camilerinde toplu kılınan namazlardan çıkanların doğrudan Taksim alanına gittikleri görülmüştür. Banlara katılan binlerce kişiyle Taksim'de ellerinde sopaları ile saldırıya hazırlanan büyük bir kitlenin toplanması herkesin gözü önünde olmuştur. Böylece Hürriyet Meydanından geleceklere karşı bir saldırı hazırlandığı herkesin saatler öncesinden malumu olmuştur. Ne yapılmıştır buna karşılık? Kocaman bir hiç. (...) Bu korkunç ihtimal doğru ise şimdiye kadar üzerinde spekülasyon yapılan bir taktik ortaya kesinlikle çıkmış olacak ve iktidarın, solcularla sağcılarını birbirleriyle çatıştırarak sindirmek, böylelikle, bir denge kurmak hesabını güttüğü anlaşılacaktır. Daha önce de belirtmeye çalıştığımız gibi

⁸¹⁵ Milliyet, (17.02.1969).

bu hesap korkunç olduğu kadar tehlikelidir de... Sorumlular dün Taksim Meydanı'nda akıtılan kanlar, kıyılan canlardan sonra hala ayılmamışlarsa memleketin başına daha çok felaketler açacaklardır.”

Hükümetin doğrudan hedef alınmadığı yazıda, birbirlerine karşı bilenmiş iki grubun karşılaşma ihtimalinin yüksek olmasına rağmen, hiçbir tedbir alınmadığını, ciddiyle yaklaşmadığını yazmaktaydı. Taksimde yaşanan olaylarla ilgili Tercüman gazetesi yazarlarının yaklaşımı dikkat çekicidir. 17 Şubat'taki sayısında imzasız çıkan başyazıda gazetenin olaylara bakışı aktarılır. “Sokaklarda başka adamlar var”⁸¹⁶ başlıklı yazıda olaylara değinilmiştir;

“Türkiye’yi sevenleri kara kara düşündürecek bir Pazar yaşadık. Hadise, yıllardan beri oynanan ve belli bir gelişme çizen oyuna göre büyük değildir; fakat korkunç bir safhaya başlangıç olabilme istidadı taşıdığı ve bu ihtimali düşündürdüğü için önemlidir. Bu önemin yaşama şansımızla çok yakından ilgili bulunduğunu bilmeliyiz: Ellerindeki dövizlerde hangi iddialar bulunursa bulunsun, yıllardan beri fakültelerinden çok sokaklarda yaşayan ve kendilerini değil, Türkiye’yi kurtarmayı iş edinen bir zümre var. Bunlar, üstelik kendi anlayışlarını dünyanın tek hakikati ve doğrusu olarak kabul etmektedirler. O kadar ve öylesine ki, kendilerinden başka düşünenleri “gericilik” ile “satılmışlık” la, hatta “vatan hainliği” ile suçlamaktan çekinmez hale gelmişler, daha da ileri giderek, pervasızlıklarını otuz üç milyon Türkün kendi diledikleri gibi yönetilmesini istemeye vardırımlardır. (...) Şehirlerin can damarları olan büyük yollar bir hafta boyunca “işgal” altında kalmış, taksiler, dolmuşlar, iş randevuları işlemez olmuştur. Değil o korkunç ihtimaller, şu basit sokak gerginlikleri bile çok kolay atlatılabilir. Yeter ki, gençlerimizin bu azınlığı aldatıldıklarını bir an önce anlasınlar. Yeter ki, kendi büyük iyi niyetlerinin hangi çıkarıcılar tarafından sömürülmekte ve tahrik edilmekte olduğunu anlasınlar. Ve yeter ki, Türkiye’ye karşı kışkırttıklarını

⁸¹⁶ Tercüman, (18.02.1969).

anlasınlar. Ve yeter ki, Türkiye’yi kurtarmak, Türkiye’ye yararlı olmak için ilk şartın kendilerini kurtarmak olduğunu anlasınlar ve fakültelerine, işçilerine dönsünler, önce kendilerini kurtarmak için çalışmaya başlasınlar.”

Tercüman Gazetesi’nin başyazısında, sosyalist kesimin sokakları mitinglerle her hafta işgal ettiğinin ve olay çıkardıklarının yazıldığı yazıda, bu kesimin kullanıldığını ve uyarılara kulak asmadan hareket ettikleri iddia edilmekteydi. Gazetede günlük politik yazılar yazan önemli yazarlardan Ahmet Kabaklı da Taksim’de yaşanan olaylardan 17 Şubat’taki “*Yeter*”⁸¹⁷ adlı yazısında bahseder;

“Nihayet bu da başımıza geldi. Zalim çevrelerin dört gözle bekledikleri kardeş kavgası da oldu. Çığırından çıkarılmış, azdırılmış, şuuru, şefkati yok edilmiş kalabalıklar, İstanbul’un meydanlarında işte çatıştılar, kan gövdeyi götürdü. Taksim Meydanı üzerine taze kanlar saçıldı. Kafatasları ezildi. Yığınlaşan kalabalık, niçin olduğunu bile bilmeksizin, tanımadıkları insanları şişlediler. Kaburgalarını kırıp çiğnediler. Sopalarla baş, göz yurdular. Bıçak, muşta, şiş, çivi, değnek... İnsan işi değil bunlar: BARBARLIK. Bir filo gelmiş. Müttefik bir devletin NATO emrindeki, yani sırasında birlikte savaşacağımız filosu. Gelmese iyi idi. Ama gelmiş. (...) Yazdılar, kışkırttılar, talimat verdiler, azdırdılar. Ve zavallı işçiler, cahiller, gençler ne bilsin bunların kim olduğunu? Niyetlerini ne bilsin, pazarlıklarını ne bilsin? Aldıklarını verdiklerini ne bilsin? “Türkiye... hane olmuş. Bağımsızlık elden gitmiş... Gâvur Amerikalı bizi sömürüyormuş...” Eh, Beyazıt Kulesine bayraklar çekildi. Mitingler, karşı mitingler, küfürler, küfürleşmeler birbirini kovaladı. Sonra şu barbarlığa düştük. Sağ olsun, sol olsun... Her kim ise, hep bir ağızdan “Dur! Yeter! Kendine Gel!” demenin zamanıdır. Kanunla mı, polisle mi, nasihatle mi sokağı artık durdurmali, temizlemeliyiz. Yoksa bu barbarlık daha çok kan götürecektir. Durduramayacağımız bu fesat, bu zulüm korkarım hepimizi önüne katıp

⁸¹⁷ Tercüman, (18.02.1969).

sürükleyecektir: Ya bir uçurumun kenarına, ya bir ihtilalin batağına yahut bir diktatörün kucağına.”

Ahmet Kabaklı 6. Filo'nun gelmesi bahanesiyle çıkan olaylarda, sol kesimin kandırılarak olaylarda kullanıldıklarını, Amerika'nın herhangi bir savaşa girdiklerinde en büyük destekçileri olan bir kuvvet olduğunu yazmaktaydı. 1969 yılı gibi, öğrenci olaylarının şiddet düzeyinin az olduğu erken dönemlerde dahi, “Kanlı Pazar” hadisesi ile görüldüğü üzere objektif yayın yaptıkları iddiasında bulunan gazetelerin genel yayın yönetimleri kadar köşe yazarlarının da saflaşmalarda yerlerini aldıkları görülür.

16 Şubat Kanlı Pazar olayları, öğrenci hareketleri için büyük bir dönüm noktasıdır. Bu olaya kadar; ülke içerisinde sosyalist kesimin baskın bir hâkimiyeti mevcutken, bu olaylarla birlikte karşısına silahlı, gerektiğinde şiddete başvurabilecek karşıt bir güç çıkmaktaydı. Güvenlik kuvvetlerinin de emniyeti sağlamak bir yana, taraf olduğunun düşünülmeyle birlikte anarşi, karşıt grupların yanında bu tarihten sonra devletin güvenlik kuvvetlerine karşı da yönelmekteydi. Bu olaydan önce gruplar daha çok işgal, boykot, yürüyüşler gibi demokratik protesto yollarına başvururken, bu tarihten itibaren gruplar daha organize olma ve karşı grubu alt edebilmek için daha fazla silahlanma, şiddete daha fazla şiddetle cevap verme düşüncesinin yaygınlaşmasına yol açmaktaydı.

IV.3.2. 1970-1975 Arası: “Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın İdamları”

1961 Anayasası sonrası ülkede uzun süre baskılanmış olan siyasi düşünceler daha rahat örgütlenme imkânına kavuşurlar. Türkiye İşçi Partisi önderliğinde toparlanma imkânına kavuşan Sosyalist akım, ülke içerisinde yaşam standartlarının yükseltilememesi,

yapısal sorunlar ile birlikte artan Amerikan aleyhtarlığı gibi çeşitli sebebler nedeniyle kısa sürede etkinliğini artırır. Gittikçe büyüyen Sosyalizm sempatanlığı aynı zamanda bölünmeleride beraberinde getirmekteydi. Yönten tartışmaları nedeniyle birçok grup türer. Güney Amerika’da Che Guevera ve Fidel Castro’nun ülkelerinin sosyalizmle buluşmasında izledikleri başarılı gerilla teknikleri, kısa sürede öğrencilerin etkin oldukları gruplar arasında tartışılmaya ve popüler hale gelmeye başlar. Milli Demokratik Devrim düşüncesi doğrultusunda kır ve şehir gerillacığını savunan; Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya, Hüseyin İnan, Hüseyin Çemgil gibi etkili öğrenci liderleri politik düşüncelerini gerçekleştirmek için çeşitli silahlı örgütler kurmaya başlamaktaydılar.⁸¹⁸

Bu örgütlerin büyük kısmı 12 Mart Askeri Muhtırası sonrası lider kadrolarının öldürülmeleri veya pasifize edilmeleriyle, ya yok olmakta ya da etkinlikleri büyük oranda azalmaktaydı. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan’ın idam edilmeleri öğrenci hareketleri açısından büyük bir kırılmayı ifade eder. Bu tarihe kadar idealist bir şekilde, siyasi düşüncelerini gerçekleştirmek adına genelde legal bir şekilde mücadele eden politik duruşa sahip bazı öğrenciler, idamlardan sonra intikam almak düşüncesi de dâhil olmak üzere, daha fazla kozmopolitikleşmeye ve daha fazla silaha sarılmaya başlamaktayken, şiddet oranı 1974’ten 1980’e kadar her yıl katlanarak artmasına yol açar.

IV.3.2.1. Manşet ve Haberler

Popüler öğrenci liderlerinden olan Deniz Gezmiş; 27 Şubat 1947 yılında Ankara Ayaş’ta doğar.⁸¹⁹ Deniz Gezmiş çocukluğu ile ilgili olarak kendisinin yaptığı bir açıklamada⁸²⁰

⁸¹⁸ A.çubukçu, **a.g.e.**, s.102.

⁸¹⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Deniz_Gezmi%C5%9F (07.10.2013).

⁸²⁰ **Devrimin Önsözü Deniz Gezmiş**, Haz. Agit Cihan, Yeni Dönem Yay., İstanbul, 2010, s.61.

“1947 senesinde Ankara’nın Ayaş ilçesinde doğdum. Babam, ben doğduğum senelerde Ayaş’ın bir ilkokulunda öğretmenlik yapıyordu. O zaman ve şimdi gerek olmadığı için merak edip babamın hangi ilkokulda öğretmenlik yaptığını öğrenmek istemedim. Daha doğrusu ben 6 aylıkken Ayaş’tan ayrıldığımız için eski durumu pek hatırlamıyorum. Ben hayata geldikten sonra babam nakledilmiş. Sivas’ın kaza ve köylerinde ilköğretim müfettişi olarak görev yapmış. İlkokulu Sivas’ın Yıldızeli kazasındaki okullardan birinde okudum. Sonra Sivas’a nakledildik. Sivas, Selçuk ilkokulunda ilkokulu bitirdim. Mezuniyet tarihini hatırlamıyorum. Ortaokulu Sivas Atatürk Ortaokulu’nda okudum ve bitirdim. 1962 Ssenesinde babam İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü’ne nakledilince hep beraber İstanbul’a geldik”.

Devrimci fikirlerle ilk tanıştığı okul olan liseyi, Haydarpaşa Lisesi’nde bitirir ve İstanbul Hukuk Fakültesini kazanır. THKO’nun ideoloğu olan Hüseyin inan ise 1949 yılında Kayseri Sarıkız’ın Bozhüyük köyünde doğar. ODTÜ İdari Bilimler Bölümünü 1965’te kazanır. 1966-1967 yıllarında ODTÜ’deki hazırlık boykotu ile adını duyurur ve devrimci hareketleri yönetir.⁸²¹ Yusuf Aslan ise; Yozgat Çekerek ilçesine bağlı Kuşsaray köyünde 1947’de doğar.⁸²² İlk ve ortaöğretimini Yozgat’ta tamamlayan Aslan, 1966’da ODTÜ’ye girer. 1969’da askeri eğitim almak amacıyla Filistin’e gider. Deniz Gezmiş ve Hüseyin Aslan ile birlikte THKO’nun kurucuları arasında yer alır.⁸²³

THKO’nun 4 Mart 1971’de yayınladığı bir bildiriyle kuruluşunu ilan edene kadar, basında Deniz Gezmiş ve arkadaşları hakkında fazla bir bilgi yer almaz. Genellikle

⁸²¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCseyin_%C4%B0nan (11.10.2013).

⁸²² **TBMM Tutanakları, İdam Görüşmeleri...**, s.152.

⁸²³ <http://www.milliyet.com.tr/yusuf-aslan/> (17.10.2013).

düzenledikleri ve toplu olarak katıldıkları yürüyüş ve eylemler sonucunda gözaltına alındığına dair haberler verilir.⁸²⁴

1971’de THKO’nun eylemleri ses getirmeye başlaması ile birlikte Gezmiş ve arkadaşları manşette yer almaya başlamaktaydı. Özellikle 12 Mart Askeri Muhtırası ile birlikte, öğrencilerin başını çektiği sosyalist silahlı örgütlerin liderleri gözaltına alınmaya başlamaktaydı. Deniz Gezmiş ve bazıları yakalanmamak için yeraltına çekilirler.⁸²⁵ Askeri yönetimin güdümündeki Nihat Erim Hükümeti’nin uygulamaları ile birlikte, THKO’nun 4 Amerikalı askeri kaçırması⁸²⁶ ile birlikte ulusal basının da sosyalist örgütlere bakış açıları değişmeye başlar. Özellikle Deniz Gezmiş ve Mahir Çayan’ın yakalanmaları sonrası ulusal gazetelerin yayınları dikkat çekicidir. Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri yakalanma ve sonrasındaki konuyla ilgili haberleri yorumdan uzak, sadece gelişmeleri aktarmak şeklindeyken, en sert yorum ve haber aktarma tekniğini Tercüman Gazetesi sergilemekteydi.

16 Mart 1971’de Deniz Gezmiş Sivas Gemerek’te yakalanırken, Yusuf Aslan da Şarkışla’da polisle girmiş olduğu çatışma sonucunda yaralı olarak ele geçer.⁸²⁷ Hüseyin İnan’da 23 Mart’ta Kayseri Pınarbaşı’nda yakalanır.⁸²⁸

Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri 17 Mart 1971 tarihli sayılarında Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan’ın yakalanmalarını “*Gezmiş Yakalandı*” başlığı ile okuyucularına

⁸²⁴ **Cumhuriyet**, (20.01.1967-03.07.1968); **Milliyet**, (28.06.1968-31.07.1968).

⁸²⁵ **Milliyet**, (14.01.1971).

⁸²⁶ **Milliyet**, (08.03.1971).

⁸²⁷ **Bugün**, (17.03.1971); **Hürriyet**, (17.03.1971).

⁸²⁸ **Hürriyet**, (24.03.1971); **Bugün**, (24.03.1971); **Tercüman**, (24.03.1971); **Milliyet**, (24.03.1971); **Cumhuriyet**, (24.03.1971).

duyurur iken, Tercüman Gazetesi “Polis, sonucu nihayet Sivas’ta aldı: Gezmiş yakalandı” şeklinde okuyucularına duyurur.⁸²⁹

Yakalanmaları sonrasında ifadeleri alınmaya başlanan Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan için en sert yazılar Tercüman Gazetesi’nde çıkmaktadır. Gazete; “*Deniz Gezmiş: ‘cezam idamdır’ dedi*”⁸³⁰ şeklinde bir manşetle çıkarken, erken bir tarih sayılan mart ayında idam için kamuoyu oluşturma çabaları gözlemlenir. Gazete THKO üyelerine yönelik olumsuz haberleri daha önceden de devam etmekteydi. Daha yakalanmadan önce 1 Mart 1971 tarihli sayısındaki “*Ah bu Deniz Gezmiş. Yaktı kaçakçıları!*”⁸³¹ başlıklı haberde şu ifadeler yer almaktaydı;

“Ah bu Deniz Gezmiş. Ah! Sadece bankaları soymakla yakmadı, bütün kaçakçıların da canlarına ot tıkadı. Bu solcuların, çok kişiye çok zararı oldu ama kaçakçılara dokunduğu kadar kimseye fazla zararı dokunmadı, zannedersenek. Türkiye’de çok büyük çapta aramalar olmuştur. Yollar kesilmiş, bütün vasıtalar aranmıştır, fakat Deniz Gezmiş olayındaki kadar hiçbiri tesirli ve uzun süreli olmamıştır. Deniz Gezmiş’in yakalanmasını polis mi istiyor zannediyorsunuz. Hadi canım, kaçakçının gece-gündüz duası :’Başımıza müsibet kesilen bu herif İnşallah yakalanır da kurtuluruz.’ Diyeceksiniz, yoksa Deniz de mi azılı kaçakçı. Yok, yok efendim, yok. O alınan müthiş tedbirler yüzünden güney sınırlarından topraklarımıza giren ve buradan batıya aktarılan malların hemen hepsi polis ve jandarma kontrolünden geçiyor da ondan. Basına intikal etmemiş, kaç tane vaka cereyan etti. Bir sürü kaçakçı, Deniz yüzünden mal yakalattı, kanun eline düştü.”

⁸²⁹ Milliyet, (17.03.1971); Tercüman, (17.03.1971); Cumhuriyet, (17.03.1971).

⁸³⁰ Tercüman, (18.03.1971).

⁸³¹ Tercüman, (01.03.1971).

Kaçakçıların sınırdan mal geçirirken, aramalar nedeniyle uygulanan sıkı tedbirler nedeniyle mal yakalatmalarının suçlusu olarak bile Deniz Gezmiş ve arkadaşları olarak gösterilmektedir. Gazete ayrıca Deniz ve arkadaşlarının itibarlarını halk gözünde iyice düşürmek amacıyla ayrıca “Deniz Gezmiş ODTÜ’de harem hayatı kurmuş”⁸³² manşetiyle ayrı bir habere daha imza atmaktaydı;

“Orta Doğu Teknik Üniversitesi bir numaralı öğrenci yurdunun 201 ve 202 numaralı odalarının özel bir dokunulmazlığı var. Bu odalara, şimdi hapisanede bulunan Deniz Gezmiş ve iki arkadaşı sahip. Bütün olayları burada planlıyor, buradan takip ediyor. Yurt ilgililerinin Deniz Gezmiş ve arkadaşları için “Yurdumuzda barınamazlar” şeklindeki beyanlara karşı, Deniz Gezmiş, uzun süre bu iki odayı işgal ettiklerini dün verdiği ifadesinde açıkladı. Deniz Gezmiş ve arkadaşları, bu iki odayı öylesine benimsemişler ki, bu odalara kimsenin giremeyeceğine o kadar inanmışlar ki, özel hayatlarına ait bazı belgeleri rastgele ortaya bırakmakta bir sakınca görmemişler. Bilhassa, Deniz Gezmiş, Orta Doğu Teknik Üniversitesi bir numaralı öğrenci yurdunun bu özel odasında kendisinden o kadar emin bir şekilde barınmış ki, özel yaşantısına giren kadınların bir listesini masa üzerine yazmaktan çekinmemiş. “Haremim” başlığı altında Deniz Gezmiş’in yazdığı yazılardan anlaşıldığına göre özel hayatına giren kızlar şunlardır: “Vildan, Güler, Şenay, Sevinç, Aynur; Mine, Nezahat, Ruyman, Esin, Nur, Sevgi, Lale, Figen, Filiz, Mariyn Kaushe, Güler 1, İnci, Gaye, Jale ve Turhan”. Deniz Gezmiş, haremine giren kızları karıştırmamak için bazılarını numara bile vermiştir: Güler 1 gibi. Öte yandan Esin adındaki kızın yanında parantez içine alınmış “Vay muhallebi çocuğu” şeklinde bir de not görülmektedir”.

⁸³² Tercüman, (20.03.1971).

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın 16 Temmuz 1971'de⁸³³ başlayan ve uzun süren yargılama ve meclisin onay süreci sonrasında⁸³⁴ 6 Mayıs 1971'de Ankara Cebeci Askeri Cezaevinde idam cezaları infaz edilir. İnfazların gerçekleşmesi sonrası Cumhuriyet Gazetesi "*İdam edildiler*"⁸³⁵ manşetiyle çıkarken, Milliyet Gazetesi ise; "*Gezmiş, Aslan ve İnan idam edildi*"⁸³⁶ haberiyle okuyucularına haberi yorumsuz bir şekilde aktarır. Tercüman Gazetesi de; "*Gezmiş, Aslan ve İnan asıldı*"⁸³⁷ manşetiyle verdiği haber dışında ayrıca "*Ömürleri suçişlemekle geçmişti*" alt haberinde idamlara haklılık kazandıracak yorumlara yer verilmekteydi. Gazete ayrıca hitap ettiği muhafazakâr-milliyetçi kesim gözünde idamların meşruluğunu artırmak amacıyla idamlardan bir gün sonra manşetten verdiği başka bir haberde de idam edilen kişilerin idamdan önce dini telkin istemediklerini ve dini vecibelerini yerine getirmeden idam sehпасına çıkmak istediklerini aktarmaktaydı.

Türkiye'de 1968-1971 dönemi arası etkili ve güçlü politik bir kişilik olan öğrenci liderlerinden THKO kurucuları Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın asılması hadisesinde gazetelerin yaklaşım farklılıkları aynen devam etmekteydi. 1971 muhtırası sonrası ilan edilen Sıkıyönetimin basına uyguladığı sıkı sansür nedeniyle Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri idamlara karşı etkili bir kamuoyu oluşturmak bir yana itiraz bile edemez iken, Tercüman Gazetesi ise faillerin politik görüşleri nedeniyle, arama-

⁸³³ **Tercüman**, (17.07.1971).

⁸³⁴ İlk önce yargılandıkları Ankara 1. Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından 09.10.1971'de idama mahkûm edilirler. 10 Mart 1972'de gece yarısına kadar süren oylama sonucunda TBMM'de 53'e karşı 238 oyla idamlar onaylanır. 02.05.1972'de Senato'da yapılan oylama da 34'e karşı 111 oyla idamlar onaylanır. 6 Mayıs 1972'de Cebeci Askeri Cezaevinde "*Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını tağyir, tebdil ve ilga, TBMM'ni silahla cebren iskat ve komünist bir rejim kurmak*" suçları sabit görülerek ölüm cezasına çarptırılan Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan, saat 02.00-03.40 arası cezaları infaz edilir. **Milliyet**, (10.10.1971-11.03.1972- 03.05.1972-07.05.1972); **Tercüman**, (10.10.1971-11.03.1972-03.05.1972-06.05.1972); **Cumhuriyet**, (10.10.1971-11.03.1972-03.05.1972-06.05.1972).

⁸³⁵ **Cumhuriyet**, (06.05.1972).

⁸³⁶ **Milliyet**, (07.05.1972).

⁸³⁷ **Tercüman**, (06.05.1972).

yakalanma süreçlerinden itibaren idam sonuna kadar geçen zaman içerisinde olabildiğince aleyhte yayınlara sütunlarında yer vermektedir.

IV.3.2.3. Köşe Yazarları

1968 olaylarının popüler öğrenci liderlerinden olan Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan ile ilgili olarak çıkan köşe yazıları idam edilmelerinden önce başlar. İlk köşe yazısı 01 Mayıs 1971’de Cumhuriyet Gazetesi’nde Günden Güne adlı sütununda Cihan Baban bahseder. Cihan Baban, “*Gençlik Gitti Bari Geleceği Kurtarın*”⁸³⁸ başlığı ile yayınladığı köşe yazısında;

“Bankaları soyanlar, insan kaçırıp fidye alanlar ve İsrail Konsolosunu öldürenler, bugünkü düzenden memnun değillerdir. Memnun olmadıkları içinde Türkiye’nin altını üstüne getirmeyi kendilerine amaç bilmişlerdir. Bunlar Halk Kurtuluş Orduları kurarak, bankaları soyup insanları öldürüp, çocukları kaçırıp ana babaları inleterek bu düzeni değiştirecekler ve kendi kurdukları bir düzende iktidar sahibi olacaklardır. Bunlar iktidara gelirse ne olacak? Bugün yaptıklarını daha geniş, daha engin bir şekilde yapacaklar, mesela Ömer Ayna banka soyarak mali işleri daha iyi öğrendiği için Maliye Bakanı olacak. Deniz Gezmiş Genel Kurmay Başkanlığına gelecek, Hüseyin İnan dış politikayı çevirecek. (...) Ben kedi vatanımda itilip kakıldıktan, tehdit edilip evladım elimden alındıktan, geceleri rahat uyuyamadıktan sonra bana bunu yapanın ismi ister Nahit Töre, ister Pedro, ister hacı Anesti olsun ne fark eder? (...) Adam öldürmüş, banka soymuş insanı başında kim ister, ona kim inanır? Çocuk kaçırmış bir kişinin devrimci olması mümkün müdür? Ama onun merhametsiz olduğu muhakkaktır. Bu kadar merhametsiz insanların kuracakları bir sistem ve rejim altında yaşamayı arzu edecek haysiyetli yaratık bulunurmu?”

⁸³⁸ Cumhuriyet, (01.05.1971).

Cihan Baban'ın bu yazıyı kaleme alması dikkat çekicidir. Cumhuriyet Gazetesi; 1968 öğrenci hareketlerinden itibaren ülkede yükselmekte olan sosyalist akımın yanında, desteklemekte olduğu CHP'nin Bülent Ecevit ile birlikte merkez sola kaydığı bir dönemde solu destekleyen bir gazetedir. Özellikle ülkücülerin yaptığı birçok eylemi eleştirel bir üslupla hemen sütunlarına taşıyan bir gazetenin illegal sol örgütler özelinde Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının bazı faaliyetlerinin de eleştirilmesi dikkat çekicidir. Aynı gazetede infazlardan sonra Alaeddin Bilgili imzasıyla “*Nasıl İdamlık Olmuşlardı*”⁸³⁹ bir köşe yazısı çıkar. Alaeddin Bilgili idamlarla ilgili bilgi verir;

“Deniz Gezmiş, Yusuf Alan ve Hüseyin İnan hakkında Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesince verilen “idam” kararı, adliye tarihine geçecek uzun bir “serüvenden” sonra infaz edilebilmişlerdir. İdam kararının 240 günlük serüvenini anlatmadan önce üç gencin 18 ay içinde nasıl “idamlık” haline geldiğine kısaca değinmekte fayda vardır. Gazete koleksiyonlarına şöyle bir göz attığımız zaman, üzerinde duracağımız ilk tarih; 11 Ocak 1971 olacaktır... Ve bu tarihten sonra artık Türkiye’de uzun süre Deniz Gezmiş ve hüccresinden söz edilecektir. Nitekim 11 Ocak 1971 tarihinin önemi, ideolojik amaçla Türkiye’de ilk soygunun yapılmış olmasıdır. Bu tarihte, ilk kez Ankara’da Türkiye İş Bankasının yeni açılan Emek Şubesi, 4 silahlı kişi tarafından soyulmuştur. 22–25 yaşlarında 4 silahlı kişi tarafından soyulan bankadan 124 bin lira alınmıştır. Soygundan iki gün sonra, Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan’ın ismi ortaya atılmıştır ve aranmaya başlanmıştır. O tarihte, başta aileleri olmak üzere kimse bankanın bu öğrenciler tarafından soyulduğuna inanmamıştır. Ne var ki, polisin tespiti kısa süre sonra doğru çıkacak ve tüm karşı çabalara rağmen bu iki öğrencinin birer ideolojik soyguncu oldukları anlaşılacaktır (...).”

⁸³⁹ Cumhuriyet, (06.05.1972).

Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının son 8 aydaki faaliyetlerinin anlatıldığı yazıda Aleaddin Bilgili, onların soygun yaptıklarını, ancak adi suçlu olarak değil de ideolojilerini gerçekleştirmek amacıyla parasal kaynak yaratmak adına bu faaliyetlere girdiğini söyleyerek kısmen savunmaktaydı. Bu dönemde ülke içerisindeki sol faaliyetlere karşı yayın yapan ulusal basında başı çeken Tercüman Gazetesi'nde Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarına yönelik herhangi bir köşe yazarının köşesinde hiçbir yazıya yer vermemesi ayrıca önemlidir. Çünkü gazete bu dönemdeki tüm manşetlerini sol karşıtlığı üzerine kurgulamaktaydı. Milliyet Gazetesi ise; 7 Mayıs 1972'de başyazarı Abdi İpekçi'nin kaleminden, yaşanan idam olayı özelinde, ülkede artan kargaşa ortamını özetleyen "Gelecek Kuşaklar İçin"⁸⁴⁰ adlı bir yazı kaleme almaktaydı;

“İNSANLAR ÖLDÜ: 38’i Yüksek Öğretim çağında... İkisi vatani görevini yapan er... Biri zavallı bir odacı, diğeri masum bir veznedar... Ve ülkemizde konuk olarak bulunan dört yabancı... SOYGUNLAR YAPILDI: Bankalar, kooperatifler, ticarethaneler... ADAMLAR KAÇIRILDI: Biri masum bir çocuk, dokuzu yabancı, ikisi politikayla ilişkisiz vatandaşı ve 61’i uçak yolcusu... BOMBALAR PATLADI... ÜNİVERSİTELER KAPATTIRILDI... GÜVENLİK KUVVETLERİ SÜREKLİ SEFERBER HALE GETİRİLDİ... İNSANLAR BİRBİRLERİNE DÜŞMAN EDİLDİ... YILLARCA DİNMEYECEK KİN DUYGULARININ TOHUMU ATILDI... ULUSAL EKONOMİYİ VE EĞİTİMİ ZAMAN ZAMAN FELCE UĞRATAN, DEMOKRATİK SİSTEMDEKİ OLUMLU GELİŞMELERİ TERSİNE DÖNDÜREN DURUMLAR YARATILDI... YÜZLECE KİŞİNİN TUTUKLANMASINA, ÖNEMLİ BİR BÖLÜMÜNÜN MAHKÛM OLMASINA VE NİHAYET ÜÇÜNÜN İDAMINA YOL AÇILDI... Bütün bunlar niçin yapıldı ve ne sonuç alındı? Ülkemiz huzursuzdu da huzurlu mu oldu? Ulusumuz mutsuzdu da mutlu mu olduk? Rejimimiz

⁸⁴⁰ Milliyet, (07.05.1972).

demokratik değildi de demokratik mi oldu? Sorunlarımızı çözmek için şiddete başvurmaktan başka çare kalmamıştı da bu yolun haklılığı ve yararlılığı mı ispatlandı? Şimdi önümüzdeki bilanço bu soruları korkunç bir şekilde cevaplandırmaktadır. Onu daha da korkunç hale getirecek girişimlere kışkırtmalara artık son vermezsek önümüzdeki kuşaklara çok kötü bir miras devredeceğiz.”

1960 sonrası ülkede yaşanan ideolojik kamplaşmalar sadece öğrenci örgütleri arasında kalmaz. Köylüsünden kentlisine, işçisinden memuruna toplumun tüm katmanlarında büyük bir ayrışma göze çarpmaktadır. Ülke içerisinde yaşanan bu büyük ayrışmada gazeteler de yerini alır. Yaşanan olaylar karşısında objektif olma zorunluluğu bulunması gereken gazeteler, bu dönemde ya baskın otoriteye ya da hitap ettikleri kesimin siyasi tercihlerine yönelik genel yayın politikalarını ve haber karakterini de şekillendirirler.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ne zemin hazırlayan en büyük olaylar olan 27-29 Nisan Ankara ve İstanbul Üniversiteleri'nde çıkan olaylar esnasında iktidarda olan DP Hükümetinin basın üstündeki otokontrolü nedeniyle yüzeysel haberler yapılmakta iken, askeri müdahale sonrası, olayların üstünden 1 aya yakın bir süre geçmiş ve sıcaklığını kaybettiği bir dönem olmasına rağmen devrik DP Hükümetine karşı bir kamuoyu oluşturmak amacıyla zamanında yer verilmediği oranda sütunlarda olayların aktarıldığı görülür.

1967 yılından itibaren hız kazanan, 1968 Haziran'ında zirveye ulaşan üniversitelerdeki ülke ve eğitim sistemine yönelik protesto hareketleri 16 Şubat 1969 “Kanlı Pazar” hadisesi ile tamamen ideolojik bir hal alır. Bu olay ile tek taraflı yürüyen ideolojik kamplaşma ve yayılma, bu hadise ile karşısına bir ideolojik rakip ortaya çıkar. Bu olay öncesi ve sonrasında özellikle bazı gazetelerin, safında yer aldığı kesimin haklılığına

yönelik yayın yapmakta, hatta tarafları kışkırtmak için üstün bir gayret gösterdiği gözlemlenmektedir.

1971 yılı öğrenci olayları için önemli bir yıldır. 1969 “*Kanlı Pazar*” hadisesi sonrası hem kendi güvenliklerini sağlamak hem de ülkede bir devrim yapmak için bazı öğrenciler küçük, fakat etkili gerilla örgütleri kurmaya başlarlar. Bu örgütler arasında en önemlilerinden birisi de THKO’dur. THKO’nun kurucu kadrosu ise 1967 yılından itibaren üniversitede etkili ve ismi duyulmuş popüler öğrencilerden olan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan’dır. 12 Mart Askeri Muhtıra’sı sonrası bu örgütler üzerindeki baskının artması ile birlikte örgütlerin lider kadrolarının birçoğu tasfiye edilir. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan’ın yakalanışı ve infazları esnasında ulusal basın, infazların durdurulmasına yönelik etkili ortak bir yayın politikası geliştirmek bir yana bazıları gelişmeler karşısında sessiz kalmayı tercih ederken, sağ basın olabildiğince idamların gerçekleştirilmesini desteklediği görülmektedir.

IV.4. Gazete Haberlerine Göre Üniversite Olaylarının Mekâna ve Zamana Göre Dağılımı

1960-1980 arası üniversitelerde gözlemlenen öğrenci hareketlerinin, Türkiye’de az sayıda var olan üniversitelerin önemli bir kısmının kampüs yerlerinin de büyük metropollerde yoğunlaşması nedeniyle, olaylar genelde belli başlı şehirlerde yaşanmaktadır. 1978 yılına kadar ülkede var olan 19 üniversitenin, öğrenci bakımından en fazla kontenjana sahip 7 üniversite ile bunlara bağlı akademi ve yüksekokulların kampüsleri genelde İstanbul, Ankara ve İzmir’de bulunmaktadır. Öğrenci yoğunluğunun fazla olduğu şehirlerde daha fazla olay çıkması normal görülmektedir.

Kampüs (yerleşke), üniversite eğitim yapılarının, öğrenci yurtlarının, öğretim üyesi lojmanlarının, sosyal ve spor tesislerinin toplu olarak yer aldığı geniş alanlardır.⁸⁴¹ Kullanım amaçları, eğitim-öğretim, araştırma ve uygulama olan; kullanıcılarına, barınma, eğlence, spor, sağlık, alışveriş vb. gerekli yaşam koşullarını sağlayan kampüsler, kendine yeterli konumda olan üniversite kentleridir.⁸⁴² Kampüslerin ortaya çıkma nedenleri şunlardır:⁸⁴³

- Üniversitelerin akademik fonksiyonlarındaki artış ve bununla bağlantılı olarak, bu kurumları oluşturan birimlerin kapsamlarının genişlemesi ve büyümesi,
- Disiplinler arası bağlantıların artması ve kampüs birimlerinin kısa mesafede bulunması zorunluluğu,
- Kampüs kullanıcılarının, uzak mesafelerden gelmeleri yerine, bu alanlarda iç içe yaşayarak, çalışma performanslarını artırma zorunluluğu,
- Kent içinde bu gibi tesislerin kurulumuna uygun geniş arazilerin bulunmamasıdır.

Türkiye'deki gençlik hareketlerinin gelişiminde rol oynayan ideolojik ve tutumsal faktörlerin kökeninde yatan unsurlardan biri de, kentleşmedir.⁸⁴⁴ 1960'lı yıllardan itibaren yaşanan sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin yanısıra, aynı hızla

⁸⁴¹ M.Billur Tolon, **Üniversite Kampüsleri Dış Mekân Tasarım İlkeleri ve Ankara Üniversitesi Gölbaşı Kampusu Peyşaj Tasarımı**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.5.

⁸⁴² M.B.Tolon, **a.g.e.**, s.6.

⁸⁴³ M.B.Tolon, **a.g.e.**, s.6.

⁸⁴⁴ H.Akman, **a.g.m.**, s.28.

gerçekleşmekte olan iç göç sonucu ortaya çıkan çarpık kentleşme ve gecekondulaşma, gençliğin var olan sorunlarının katlanmasına neden olmuştur.⁸⁴⁵

Kent olgusu, Marx ve Engels'in çalışmalarında birbiriyle çelişkili gibi görünen ikili bir konuma sahiptir. Kent, olumlu anlamda, içinde barındırdığı potansiyeller; olumsuz anlamda ise, yol açtığı sorunlar ve sefalet olarak incelenmektedir.⁸⁴⁶ Ancak, her toplumsal ilişki ve süreç gibi, kent mekanı da ikili bir nitelik barındırdığı için, bu değerlendirmeler bir çelişki olarak görülmez. Kent olgusu, içinde aynı anda hem gerici hem de ilerici unsurları barındırmaktadır. Kent, içinde gerici unsurları taşıdığı ve bunlara aracı olduğu ölçüde bir engel olarak algılanırken, yeni olan ve dönüştürücü potansiyele sahip güçlerle içiçe geçtiğinde de devrimci bir potansiyele sahip olmaktadır.⁸⁴⁷

Türkiye'deki bölgeler arası dengesizlikler ile kırsal ve kentsel alanlar arasındaki büyük farklar, kentleşmeyle birlikte, büyük kentlerde kendini gösterir. Bu dengesizlikler kentlere, eski tekdüze yapılarıyla ters düşen yeni değer sistemlerinin, yeni davranış kalıplarının ağır bastığı bir görünüm kazandırır. Kültür, eğitim, gelir, istihdam, sağlık koşulları yönünden, ülkede bölgeler arası görülen farklar, bu kez büyük kentlerin imarlı ve gecekondu alanları arasında ortaya çıkar.⁸⁴⁸

Türkiye'de de bu yönde yapılan çalışmalar doğrultusunda, siyasal şiddetin, çarpık kentleşme ve göç olgusu yüzünden yaygınlık kazandığı belirlenmiştir. Türkiye'deki siyasal şiddet olaylarının ardında birden fazla etken olmasına rağmen, kentleşme olgusu, özellikle öğrenci olaylarında önemli bir yer tutar.⁸⁴⁹

⁸⁴⁵ H.Akman, **a.g.m.**, s.28.

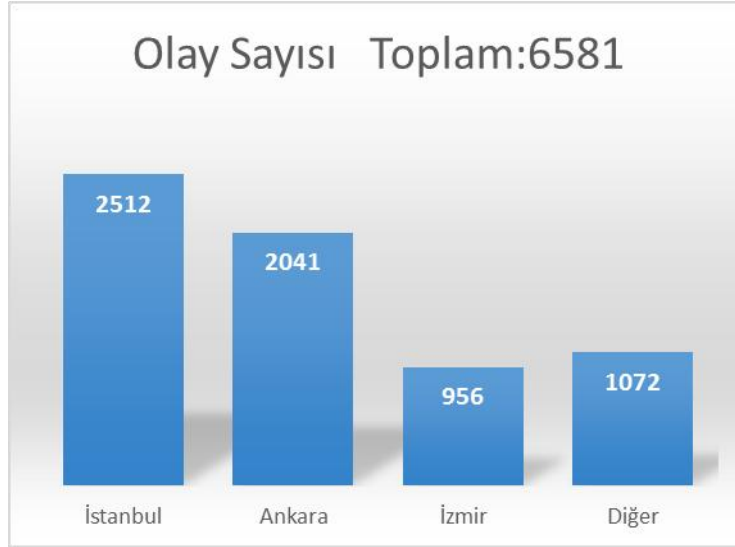
⁸⁴⁶ H.Tarık Şengül, "*Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı*", **Praksis**, 2, 2001, s.10.

⁸⁴⁷ Karl Marx, Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, Can Yayınları, İstanbul, 2008, s.47.

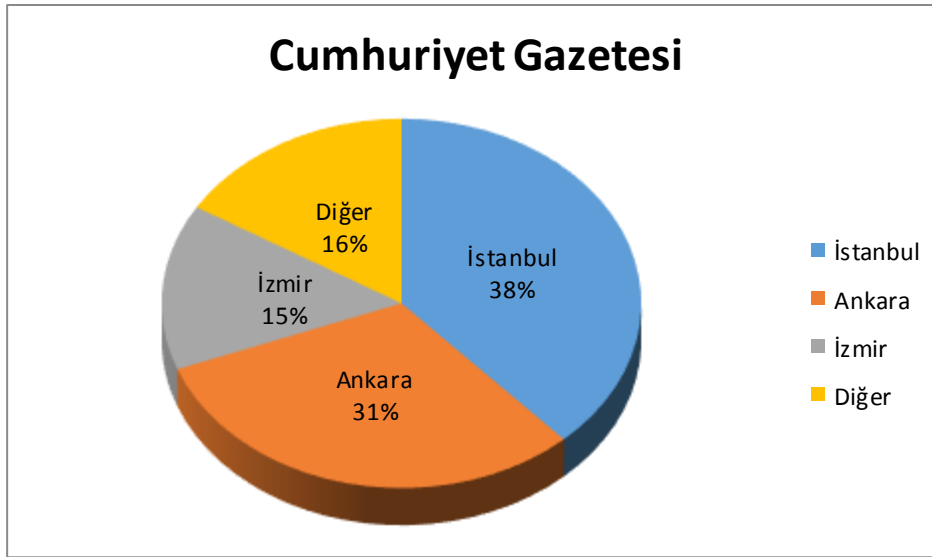
⁸⁴⁸ R.Keleş ve A.Unsal, **a.g.e.**, s.29.

⁸⁴⁹ R.Keleş ve A.Ünsal, **a.g.e.**, s.32.

Tablo 18 1960-1980 Arası Cumhuriyet Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller

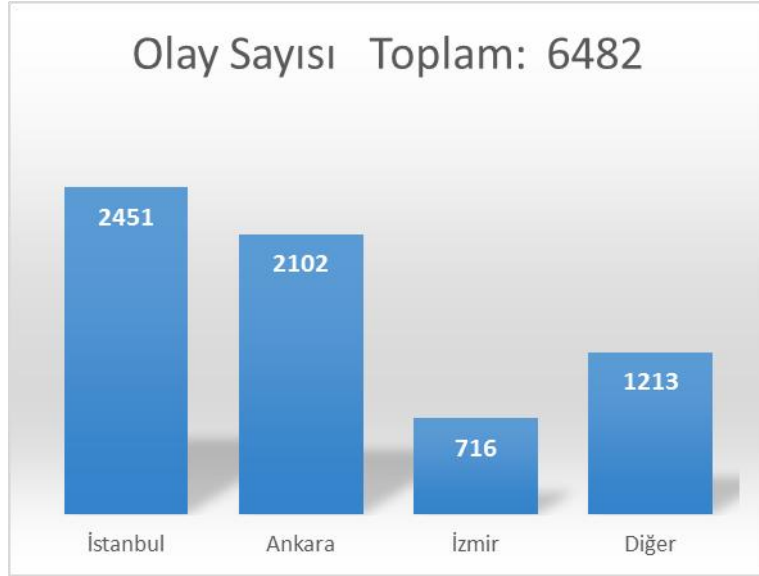

Kaynak: Cumhuriyet, (01.01.1960-31.12.1980).

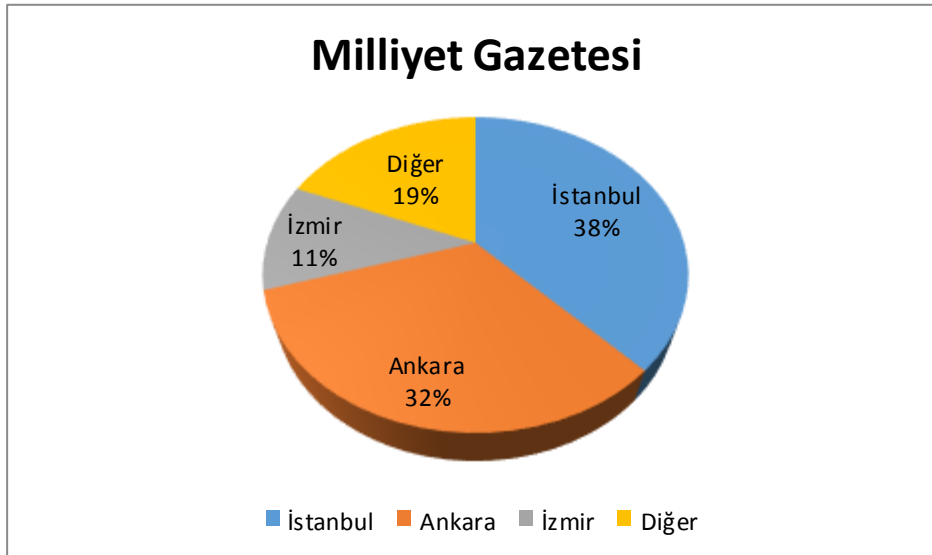

Kaynak: Cumhuriyet, (01.01.1960-31.12.1980).

Tablo 19 1960-1980 Arası Milliyet Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller

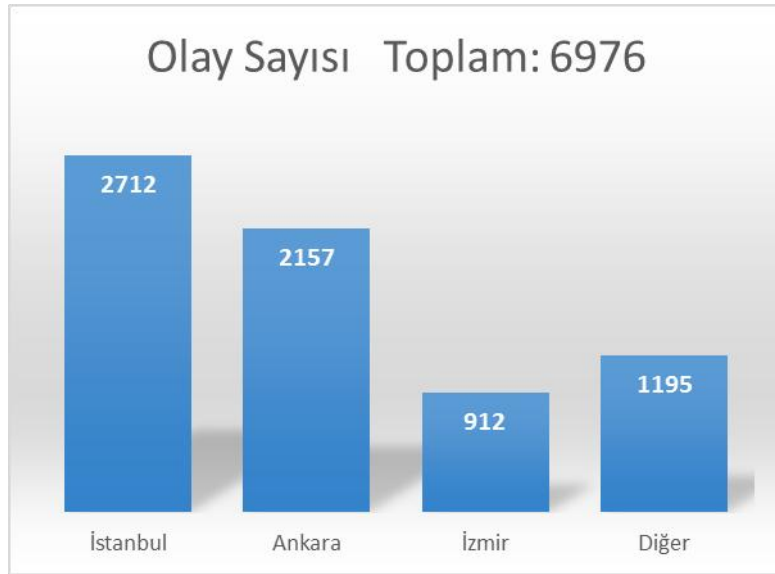

Kaynak: Milliyet, (01.01.1960-31.12.1980).

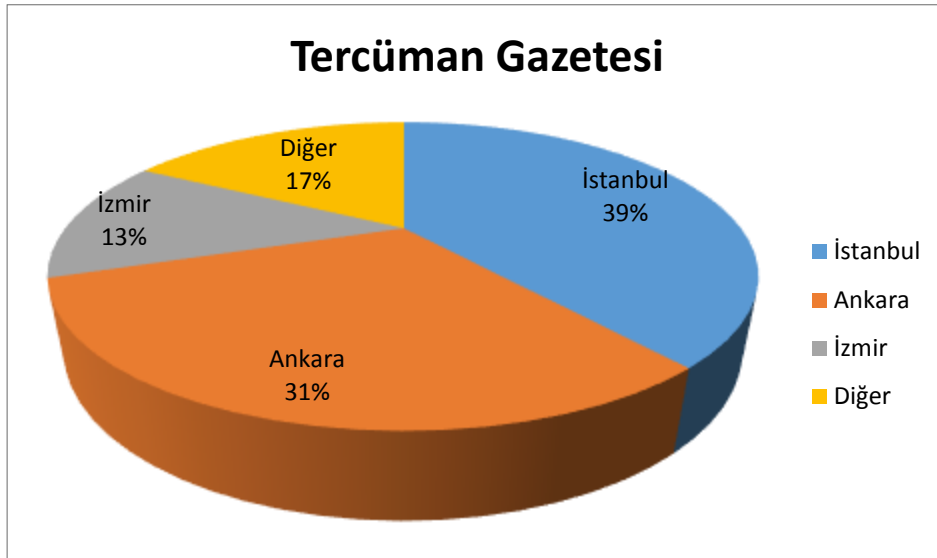

Kaynak: Milliyet, (01.01.1960-31.12.1980).

Tablo 20 1960-1980 Arası Tercüman Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller

Kaynak: Tercüman, (01.01.1960-31.12.1980).

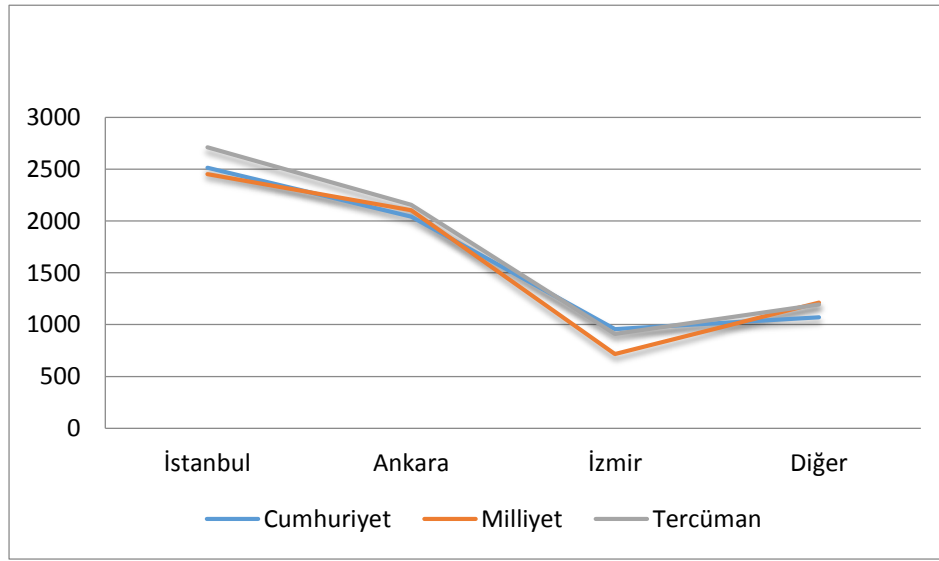
Kaynak: Tercüman, (01.01.1960-31.12.1980).

Siyasal şiddet eylemcilerinin kentleri hareket alanları olarak seçmelerinin nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır:⁸⁵⁰

- Kentlerde şiddet eylemleri daha kolaylıkla uygulanabilir ve eylemi yapanlar göze çarpmadan gizlenebilir.
- İnsanların birbirini tanımadığı bu büyük alanlarda, eylemciler kolaylıkla yer değiştirebilirken, çoğu kez sayısal ve teknik olanakları yetersiz durumda olan güvenlik güçleri tarafından izlenmeleri ve yakalanmaları güçleşir.
- Yerel halkın desteğinin sağlanması, kırsal bölgelerde, iktidara karşı girişilen eylemlerde önem kazanırken, büyük kentlerin girdabında bu zorunlu olmamaktadır.
- Nüfus artışı, bununla bağlantılı olan geniş alanlara yayılım, toplumsal sorunların ağırlaşması, kentte yaşayan çeşitli kesimler arasındaki eşitsizliklerin yoğunlaşması gibi sorunlar yüzünden, patlamaya hazır potansiyel tehlike durumunda olan kentler, eylemci grupları, bu durumdan yararlanmaya yöneltmektedir.
- Kırsal kesimden kendileri için gerekli olan desteği sağlayamayan şiddet eylemcileri, bu desteği büyük kentlerin mutsuz kesimlerinden sağlamaya çalışırlar. Aydın eylemcilerin önderlik ettiği radikal sol ve radikal sağ akımlar, halktan ve özellikle de yabancılaşmış kesimlerden kendilerine taraftar bulmakta zorlanmamaktadır.

⁸⁵⁰ R.Keleş ve A.Unsal, **a.g.e.**, s.33-34.

Tablo 21 1960-1980 Arası Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinde Öğrenci Olaylarının Çıktığı İller

Kaynak: Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman, (01.01.1960-31.12.1980).

Kentsel alanlar, şiddet eylemcileri için uygun bir ortam olmasının yanı sıra, beraberinde onlar için bazı olumsuzluklar da getirmektedir. Kalabalıklaşan eylemci gruplar göze çarpar bir duruma gelir ve içlerinden birinin yakalanması durumunda, birbirlerini ele verip, bu örgütün tamamı ele geçirilir. Ancak, kentler var oldukça, sorunlar ve bu sorunları kendi yararına kullanmak için çalışacak, içlerinde öğrencilerinde yer aldığı çeşitli gruplar her zaman olacaktır.⁸⁵¹

⁸⁵¹ R.Keleş ve A.Unsal, a.g.e., 34.

Tablo 22 1960-1980 Arası Aylara Göre Cumhuriyet Gazetesi'nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları

YILLAR	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
1960	8	2	4	5	3	11	6	2	5	7	6	6	65
1961	16	18	20	22	8	3	1	1	6	2	13	10	120
1962	8	3	4	7	2	1	6	6	9	11	3	6	66
1963	37	2	19	19	8	27	25	40	12	23	19	36	267
1964	87	77	89	32	9	8	11	23	18	10	21	27	412
1965	18	7	13	15	14	20	16	7	15	17	28	23	193
1966	12	10	28	33	9	11	8	22	32	17	40	37	259
1967	27	24	7	7	15	13	14	4	3	5	77	13	209
1968	13	18	12	34	21	53	23	16	26	32	30	23	301
1969	59	42	36	75	23	84	20	27	42	24	42	48	522
1970	18	16	30	21	28	15	12	5	15	12	37	40	249
1971	56	35	26	12	8	30	22	23	19	17	16	33	297
1972	21	45	38	28	18	22	29	40	24	21	38	21	345
1973	11	9	29	17	20	28	27	17	17	21	14	10	220
1974	13	34	38	27	40	15	22	5	13	7	24	34	272
1975	24	13	15	43	39	23	21	10	32	35	56	37	348
1976	69	42	82	41	57	46	20	28	36	37	68	59	585
1977	42	47	45	25	28	35	22	18	17	22	31	43	375
1978	42	47	52	84	58	38	70	47	59	44	45	64	650
1979	38	55	45	38	33	26	48	38	37	36	40	22	456
1980	38	32	20	34	31	29	38	55	39	19	16	19	370
Toplam	657	578	652	619	472	538	461	434	476	419	664	611	6581

Kaynak: Cumhuriyet, (01.01.1960-31.12.1980).

Tablo 23 1960-1980 Arası Aylara Göre Milliyet Gazetesi'nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları

YILLAR	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
1960	15	6	11	12	8	19	11	13	12	14	19	10	150
1961	5	18	21	25	13	9	0	3	2	3	9	11	119
1962	10	2	8	7	4	0	2	3	6	13	2	4	65
1963	19	2	15	10	7	17	18	12	16	11	10	19	156
1964	15	27	33	19	2	4	12	10	15	11	15	20	183
1965	22	15	5	13	9	26	11	5	13	14	20	19	172
1966	9	15	22	37	8	11	9	20	30	26	49	43	279
1967	30	25	12	19	25	22	14	17	10	14	56	20	264
1968	15	16	20	44	39	86	66	42	27	34	47	32	468
1969	40	33	27	63	26	72	13	25	28	23	39	45	434
1970	21	17	29	30	36	19	11	9	15	13	42	67	309
1971	53	66	39	35	24	30	21	26	14	29	20	15	372
1972	23	33	45	30	19	12	20	29	23	19	26	23	302
1973	13	5	16	15	17	21	20	11	8	14	15	13	168
1974	16	31	33	25	42	10	19	2	5	9	33	29	254
1975	21	8	14	41	25	27	30	22	34	36	59	40	357
1976	71	39	56	53	37	38	18	12	35	29	63	61	512
1977	45	51	39	48	25	30	20	15	23	46	55	59	456
1978	61	30	55	67	71	39	70	45	56	53	47	67	661
1979	41	50	47	29	46	23	36	33	35	32	42	37	451
1980	35	35	23	38	30	33	35	49	30	11	15	20	354
Toplam	580	524	570	660	513	548	456	403	437	454	683	654	6482

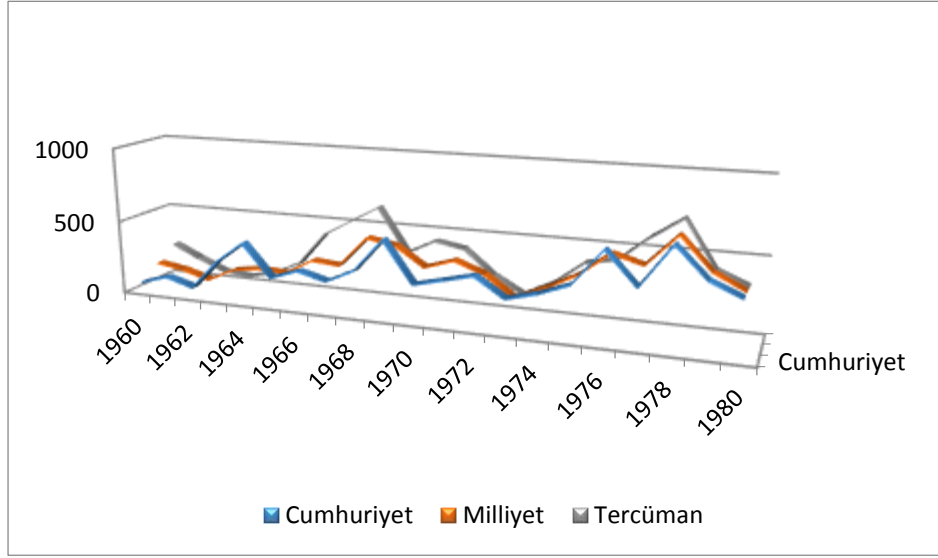
Kaynak: Milliyet, (01.01.1960-31.12.1980).

Tablo 24 1960-1980 Arası Aylara Göre Tercüman Gazetesi2nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları

YILLAR	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
1960	28	7	15	11	14	38	19	23	11	16	32	25	239
1961	7	23	14	22	14	8	5	9	4	2	34	10	152
1962	27	6	6	8	5	0	3	0	4	9	2	5	75
1963	5	3	12	4	3	9	3	0	3	2	8	3	55
1964	2	4	7	5	4	0	5	13	17	9	12	21	99
1965	26	20	7	15	6	23	25	7	12	12	15	20	188
1966	21	27	19	53	22	13	16	25	36	65	63	53	413
1967	47	22	14	61	47	58	71	38	38	34	61	32	523
1968	16	25	31	55	68	10 3	93	71	32	52	54	30	630
1969	29	16	12	59	16	64	8	29	19	17	27	41	337
1970	36	22	60	35	50	29	23	17	14	18	51	78	433
1971	66	54	60	44	33	18	25	29	15	26	21	8	399
1972	9	20	53	36	24	7	16	16	18	16	10	14	239
1973	10	7	13	12	20	15	15	6	9	3	10	12	132
1974	12	24	29	21	34	11	7	0	8	9	54	21	230
1975	27	8	12	30	11	25	45	75	15	27	63	43	381
1976	57	18	49	55	25	33	20	4	33	21	52	50	417
1977	57	66	75	60	29	29	33	23	39	53	57	60	581
1978	79	61	51	38	87	67	78	49	43	56	46	60	715
1979	51	39	41	19	43	25	21	32	29	31	30	49	410
1980	33	32	40	41	30	37	25	18	26	11	16	19	328
Toplam	645	504	620	684	585	612	556	484	425	489	718	654	6976

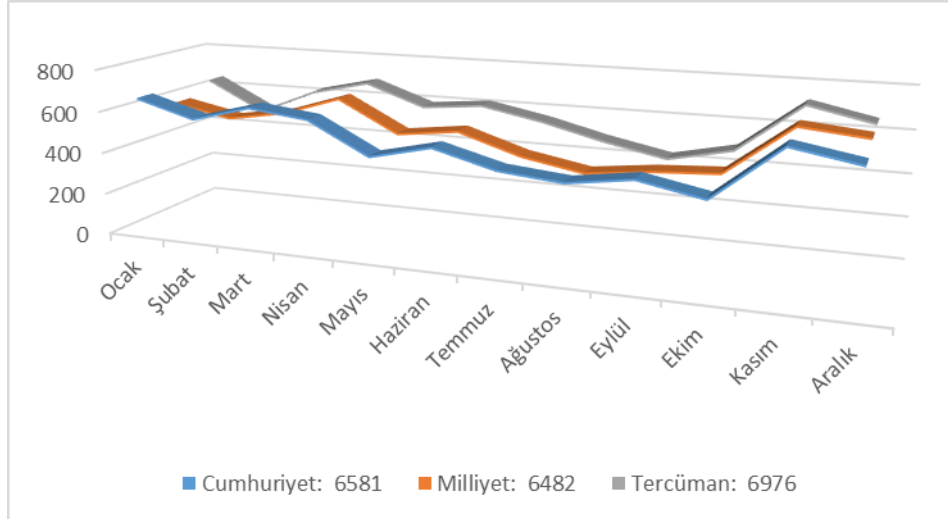
Kaynak: Tercüman, (01.01.1960-31.12.1980).

Tablo 25 1960-1980 Arası Yıllara Göre Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerine Haber Olan Öğrenci Olayları Artış Grafiği

Kaynak: Cumhuriyet, Milliyet, Tercüman, (01.01.1960-31.12.1980).

Tablo 26 1960-1980 Arası Aylara Göre Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerine Haber Olan Öğrenci Olayları Artış Grafiği

Kaynak: Cumhuriyet, Milliyet, Tercüman, (01.01.1960-31.12.1980).

1960 Yılı öncesinde genelde hükümetler tarafından kontrol edilebilen ve siyaset dışında tutulmak istenen öğrenci hareketleri, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrası karakter değiştirir. Öğrenciler; başarılı olan askeri müdahale sürecinde kendilerinin de aktif rol oynamaları sonucunda, siyasal iktidarı bile değiştirebilecek güce sahip

oldukları düşüncesi yerleşmeye başlar. 1960'tan itibaren öğrenci derneklerinin üniversite sisteminden kaynaklı sorunlarının yanında iç ve dış siyasi gelişmelere de müdahil olmak istedikleri gözlemlenir. 1960-1965 yılları arası Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerine düşen öğrencilerle ilgili haberler incelendiği zaman; genelde içinde buldukları örgütlenmeler vasıtasıyla, iç ve dış gündeme müdahil olmaya çalıştıklarına dair yayınladıkları bildiriler veya yaptıkları toplantılar çoğunluktadır.

1965 Yılından itibaren genelde üniversite öğrenci haberleri, siyasi partilerin ülke içi gündemlerine ilişkin kendi görüşlerinin açıklandığı bildiriler ile sınırlıyken, 1967 yılından itibaren iç ve dış konjektürün de etkisi ile 6.Filo gibi dış politik konuların, kendi ideolojik bakışlarını yansıtan eylem veya protesto gösterileri gazete sütunlarında yer alır. 1968 yılı Nisan ayı ile başlayıp, Mayıs-Haziran aylarında zirveye çıkan boykot ve işgal haberleri manşetlerden verilmektedir.

1968 yılından 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası'na kadar geçen zaman içerisinde üniversite öğrencileriyle ilgili olarak genelde; fakülte işgal ve boykotlarıyla birlikte, sol ideoloji karşısında örgütlenme safhasına yeni giren sağ kesim arasındaki fakülteler üzerinde hâkimiyet kurma mücadeleleri yer alır. Ayrıca dönemin sonuna doğru, sistemi değiştirmeye yönelik devrimi gerçekleştirmek isteğiyle, genelde öğrenci liderleri tarafından kurulan sol örgütlerin silahlı eylemleriyle ilgili baberlere sıkça rastlanır.

12 Mart 1971 Askeri Muhtırası sonrasında, üniversitelerle ilgili büyük bir ideolojik temizlik harekâtına girişilir. Alınan sert tedbirler nedeniyle öğrenci olayları sayıca büyük düşüş gösterir. Gazete haberlerinde de gözlemlenen bu düşüş, 1974 Af Kanunu ile özgürlüklerine kavuşan çeşitli ideolojik grupların, üniversitelerde de faaliyete geçmesi sonucu tekrar başlar.

1974 yılından 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi'ne kadar geçen süreç içerisinde ideolojik kavgalar; boykot, işgaller, taşlı sopalı sıradan adi vak'a olmaktan çıkarak bir iç çatışma görüntüsü verir. Gazete haberlerinde de sıkça yer bulan bu silahlı çatışmaların gittikçe yoğunlaştığı dönemde, 1970 öncesinde bir öğrenci öldüğü zaman manşetten verilirken, bu dönemde artık bu gibi olaylar devamlı yaşandığı ve sıradanlaşmaya başladığı için, genelde ülke gündeminin kısa kısa verildiği iç sayfalarda yer almaya başlar. Bu haberler incelendiği zaman; hemen her gün birkaç kişinin ölüm bilgisinin yer aldığı, çatışma alanlarının üniversite kampüsleri dışında MEB'e bağlı okullara dahi sızdığı görülür.

1960-1980 Arası Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinde yer alan üniversite öğrencileriyle ilgili haberlerin yer alma oranları ile üniversitelerin eğitim-öğretim faaliyetlerinin fiili olarak yaşandığı aylar arasında bir paralellik söz konusudur. Gazetelere yansıyan öğrenci olaylarının sayılarında; üniversitelerdeki sınav dönemleri ile birlikte, derslere ara verilen sömestr tatili zamanı ve yaz tatiline girilen Temmuz-Ağustos aylarında büyük bir düşüş yaşanırken, okulların açıldığı Eylül-Ekim aylarından itibaren büyük bir artış görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye’yi derinden etkileyen ve üniversite öğrencilerine yönelik şiddetle ilgili olarak, kapsamlı çalışmalar yapılmamış olması dikkat çekicidir. Hatta şiddet olaylarının ortaya koyduğu anarşi ağının kapsamı üzerine bile doyurucu incelemeler yapılmamıştır. Olayların bu derece büyük boyutlara ulaşmasında, bazı siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunların olduğu bir gerçek olarak kabul edilir. Ancak, bunların tanımlaması ve çözümlemesi için ayrıntılı bir yöntem saptanmış değildir. Şiddet hareketleri; yeni ideolojik akımların katkısı, ekonomik sorunlar, eğitim sorunları, hükümetlerin zayıflığı, otorite eksikliğinden gibi çeşitli nedenlerden etkilenerek ortaya çıkmakta ve çevrenin etkisiyle giderek artmaktadır.

Türkiye, kuruluşundan bugüne çok farklı düşünce akımlarıyla karşılaşmış, üstelik bu düşünce akımlarının bir kısmını halefi olduğu Osmanlı İmparatorluğu’ndan kendi tarihi perspektifine taşımıştır. Böylece, hem Cumhuriyet’ten ve Cumhuriyet ideolojisinden kaynaklanan birtakım görece yeni fikirler, düşünce dünyasını oyalarken hem de geçmişten bugüne getirdiği fikirlerle de haşır neşir olmuştur uzun süre. Bu bakımdan Cumhuriyet tarihini düşünürken, onu süreklilik kuramı içerisinde, Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrı ve tümüyle bağımsız bir tarih olarak düşünemeyiz.

Türkiye’deki öğrenci hareketleri ve öğrenci hareketlerinin mahiyetlerine ilişkin çeşitli görüşler öne sürerken en başta tarihsel bir perspektiften faydalandık. Önceden de belirtildiği üzere, olayları ele alırken tema, kronoloji, tarihsellik ve neden-sonuç ilişkisi bağlamlarını zihnimizin arka planında sürekli biçimde korumaya gayret ederek analizimizi gerçekleştirmeye çaba gösterdik. Çünkü bilindiği gibi, tarihin herhangi bir noktasında gerçekleşen bir olayı ele alırken, örneğin bugünün düşüncesi veya bugünün neden-sonuç

ilişkisi ile vakayı tartışmaya çalışırsak, elde edeceğimiz sonuç en iyi ihtimalle ideolojik bir yanılısamadan ibaret olacaktır.

Çalışmamızda ilk önce Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan öğrenci hareketlerinin incelenmesi ile başladık. Duraklama döneminden itibaren bilimsel yetisini ve işlevselliğini yitirmeye başlayan medreseler, özellikle en büyük mali kaynaklarını sağlayan tımar sistemindeki aksaklıkların artması ile devlet için sorun oluşturan merkezler haline gelmeye başladılar. Celali İsyanlarının en büyük destekçisi olan medrese suhteleri, devleti uzun süre uğraştırır. XIX. Yüzyılda; özellikle Balkanlar'da yaşanan başarısızlıklar nedeniyle büyük bir hoşnutsuzluk hâkimdi ve her gün yürüyüş düzenlenmekteydi. Talebe-i Ulum denilen ve başını Fatih ve Süleymaniye Medresesi öğrencilerinin çektiği bu hareketler sonucunda Sultan Abdülaziz'in hal'i için gerekli ortam sağlanır. Sultan Abdülmecid zamanında da aralarında öğrencilerin de bulunduğu, Kuleli Vakası diye adlandırılan ve başarısızlıkla sonuçlanan bir darbe girişimi daha olur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, özellikle Meşrutiyet döneminde, üniversite öğrencileri bazen sistemi sorgulayan ve değişmesi için çeşitli gizli faaliyetlerde bulunanlar arasında, bazen de özellikle savaş dönemlerinde ulusal bilincin geliştirilmesinde en önemli rolü oynayanlar arasındadırlar. Özellikle Milli Mücadele döneminde üniversite öğrencileri, vatan savunmasında en önde yer alan kesimlerden birisidir.

Öte yandan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren öğrenci örgütlerinin faaliyetleri incelendiğinde, provokasyona açık ve kolay yönlendirilebilir olması, iktidarlar tarafından rahatlıkla manipüle edilebilmeleri, amaçlarının, günöbirlik ve belirsiz olması gibi konular nedeniyle farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Milli Mücadele esnasında aktif bir şekilde mücadele eden üniversite öğrencileri, yeni kurulan Cumhuriyetinde en büyük destekçilerinde biri olurlar. Yeni kurulan devletin oturtmaya

çalıştığı yeni ideolojik anlayışı hemen benimseyen öğrencilerin, 1950'ye kadarki tepkisel eylemlerinin en büyük motivasyon kaynağı, milliyetçi hassasiyetlerdir. Yabancıların işletmekte olduğu ve aynı tartışmasız imtiyazlarını devam ettirmek isteyen tramvay şirketi protestoları ile Türkçeye hakaret etmesi ile gelişen Vagon-Li olayları ve Bulgaristan'daki Razgard Mezarlığına yapılan saldırı karşısında verilen aşırı tepki, bunun en büyük göstergesidir. Bu olaylar esnasında öğrenci örgütleri genelde devlet yetkilileri tarafından desteklenir iken, izin verilen sınırları biraz aşmaları halinde Milli Türk Talebe Birliği örneğinde olduğu gibi hemen kapatılarak cezalandırılırlar. Devlet ideolojisi ve onu temsil eden tek parti hükümetinin aleyhinde bir yayın politikasına sahip Tan Gazetesi'nin basılması veya DTCF Hadisesi gibi, egemen güçlerin sınırlarını çizdiği fikir hayatının dışında faaliyet gösteren kişilere yönelik bastırma girişimlerinde, üniversite öğrencileri verilen görevi yaparlar.

1960'lara kadar üniversite öğrenci örgütleri genelde etkisiz, güdüm altında ve herhangi bir itici gücü olmayan kuruluşlardır. Bu durum 1959 yılından itibaren değişmeye başlar. Muhalif siyasi partilerin de desteğini alan bazı öğrenciler, DP Hükümetine karşı büyük bir mücadeleye girerler. Özellikle 27 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesi'nde başlayarak kısa sürede diğer illere yansıyan öğrenci gösterileri sonucunda oluşan siyasi istikrarsızlık neticesinde 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi gerçekleşir. Bu olaylar esnasında aktif olan ve kendilerindeki gücün farkına varan öğrenci örgütleri, 12 Eylül 1980'e kadar siyasi gündemin belirleyicisi ve yönlendiricisi olmak istemişlerdir.

Bazı Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de; yükseköğretim kurumlarındaki ideolojik, ekonomik ve yapısal sorunlar neredeyse bu kurumların tarihiyle paralel ilerlemektedir. Söz konusu sorunların doğal bir yansıması olarak, öğrenci muhalefet hareketleri de yine zaman içinde yaygınlık kazanmış, ancak bu muhalefetin özellikle ideolojik boyutu, hiçbir zaman

tümüyle homojen bir mahiyete bürünmemiştir. Fakat ideolojik kaynaklar, bu hareketlerde kullanılan yayınlarda da görüldüğü gibi çok çeşitlidir. Özellikle 1945 sonrası homojen bir yapı göstermeyen gençlik hareketlerine katılanların oluşturduğu gruplar, baskıcı düzene karşı olmak konusunda hemfikir davranmışlardır.

İdeolojik karakterli öğrenci muhalefetinin XX. yüzyılda tüm dünyaya yayılması; yayın araçlarının, ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi, entelektüel kesimin toplumda önem kazanması, sosyal çalkantılar ve sorunlar gibi nedenlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Amerikan üniversitelerinde özgür konuşma ve ırkçılığa karşı üniversitelerde başlayan özgürlükçü hareketler, hemen Avrupa'da etkisini gösterir. II. Dünya Savaşı sonunda Avrupa ve ABD'de, iç politik yapıda kısmi bir refah çağı yaşanmasına rağmen, soğuk savaşın getirdiği özel şartlar, bu ülkelerin dış politikalarının en önemli gündem maddesini oluşturur. Bu dönemde; ekonomik sorunları olmamasına rağmen idari ve eğitim sisteminin sorgulanması ve değiştirilmesine yönelik üniversitelerdeki ilk gösteriler, Mayıs 1968'de Fransa'da başlayıp Almanya, İtalya ve Japonya'ya kadar kısa sürede tüm dünyayı etkilemeye başlar.

Daha fazla söz sahibi olmak ve özgürlük istekleri doğu blokunda da kendini gösterir. Sosyalist ülkelerdeki mevcut devlet sistemlerinde devlet ile partinin bütünleşmiş olması ve muhalif seslerin sert tedbirlerle bastırılmasına sonucunda fazla bir öğrenci gösterilerine rastlanmamasına rağmen, ülkelerinin Rus etkisinden kurtulması ve sosyalizmin biraz daha halka dönük olması amacıyla Çekoslovakya ve Polonya'da başlayan gösteriler yine askeri tedbirlerle sönümlendirilir.

Türkiye'de solcu gençlik örgütlenmesi, daha erken bir tarih olan, 1944 yılında kurulan İlerici Gençlik Birliği ile başlamıştır. Fakat bu örgütteki öğrencilerin tutuklanması,

Türkiye'deki solcu gençlik örgütlenmesini duraksatmamıştır. 1946 yılından itibaren yeniden örgütlenmeye başlayan solcu gençler, çalışmalarını çeşitli kuruluşlar oluşturarak genelde illegal olarak sürdürmüşlerdir. 1961 Anayasası ile birlikte kuruluş imkânına kavuşan TİP önderliğinde tekrar legal olarak faaliyet göstermeye başladılar.

1961 Yılından itibaren Türkiye'de; ülke gündemine müdahil olmak isteyen ve hemen her konuda fikirlerini kamuoyu ile paylaşan üniversite öğrencileri arasında, 1961 Anayasası'nın sağladığı fikir ve örgütlenme özgürlüğü nedeniyle sosyalist düşünce yaygınlaşmaya başladı. Batı blokunda yer almasına rağmen bir türlü istendik yönde refah seviyesinin yakalanamaması, iç göçün getirdiği sosyo-ekonomik sorunlar, iş ve gelecek kaygılarının bir türlü giderilememesi yanında, en büyük müttefikimiz olan ABD'nin Kıbrıs'a yönelik politikalarının yarattığı hayal kırıklığı sosyalizmin daha fazla dikkat çekmesine ve yayılmasına neden olur.

1968 yılında ülkede artan ABD karşıtlığı ve sosyalizm sempatanlığı zirveye ulaşır. Avrupa'daki üniversitelerde başlayan hareketlerden farklı olarak Türkiye'deki olayların başlangıç noktasını, mevcut üniversite sisteminden duyulan hoşnutsuzluk oluştur. Ancak kısa süre sonra, eğitim sistemindeki aksaklıkların giderilmesi yönünde kendilerine verilen sözlerin tutulmaması nedeniyle öğrenciler, yönetim anlayışını ve ülke sistemini sorgulamaya başlamışlardır. Latin Amerika'da bu dönemde popüler olan Ernesto Che Guevara ve Fidel Castro gibi genç liderler önderliğinde devrimin gerçekleştiğini gören öğrenciler, kendilerinde de devrimi yapabilecek gücü görmeye ve bunun için arayışı içerisine girerler. Ülkede yayılmakta ve gittikçe büyümekte olan sosyalist akım beraberinde, yöntem tartışmalarını ve bölünmeleri getirir. TİP önderliğinin sorgulandığı ve MDD gibi çeşitli yöntem arayışlarının ön plana çıktığı bu dönemde sosyalist öğrenciler genel olarak Fikir Kulüpleri Federasyonu çatısı altındayken, sağcı öğrenciler ise MTTB

çatısı altında birleşirler. Sol düşüncede yaşanan parçalanma ve güç savaşları kısa sürede daha sonradan Dev-Genç'e dönüşecek olan FKF'de de etkisini göstermekte ver bir çok yeni ideolojik öğrenci örgütü kurulmaktaydı. Bunlar arasında öne çıkanlar ise popüler öğrenci liderlerinden Deniz Gezmiş'in kurduğu THKO, Mahir Çayan'ın kurduğu THKP-C ve İbrahim Kaypakkaya'nın kurduğu TIKKO gelmekteydi.

Devrimi gerçekleştirmek için silahlı mücadelenin gerekliliğine inanan ve bu amaç için eğitim almak üzere Filistin'deki FKÖ kamplarına dahi giden bu öğrenciler, devrim şartlarını oluşturmak amacıyla kamuoyunda ses getirecek birçok eyleme giriştiler.

Türkiye'de artan sosyalist akım karşısında mukaddesatçı ve milliyetçi gençler de önce MTTB çatısı altında mücadeleye girerler. Ancak onlar arasında da kısa sürede ortaya çıkan görüş farklılıkları nedeniyle ayrışma başlar. Milliyetçi gençler MHP ile organik bağı olan Ülkücü kuruluşlar altında, mukaddesatçı öğrenciler de MNP çizgisindeki Akıncılar Derneği'nde, sol kesimle mücadeleye girişirler.

Üniversite öğrencileri arasında fakülte boykot ve işgalleri ile dar bir alanda hâkimiyet mücadelesi yaşanmaktayken kısa sürede genele yayılan, önceleri taşlı sopalı, sonraları bıçaklı, silahlı, bombalı çatışmalara evrilen mücadeleleri engelleyememesi üzerine verilen 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası ile AP Hükümeti istifa eder. 1971 Yılından itibaren 1974 yılına kadar üniversite yönetimi ve öğrencileri üzerindeki şiddetli sıkıyönetim baskısı nedeniyle olaylar azalmıştır. Ancak 1974 yılında çıkartılan af kanunu sonucunda, ideolojik faaliyetleri nedeniyle üniversitelerden atılan veya hapse atılanların özgürlüklerine kavuşmaları ve geri dönmeleri ile olaylar tekrar başlamıştır. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine kadar gittikçe artan şiddet ortamında; sol öğrenci birliklerinin faaliyetleri karşısında Akıncı Derneklerinden çok, önceleri komandolar olarak adlandırılan

ölkücüler daha aktif bir mücadele içerisine girmişlerdir. Örgütlenmeler önceleri üniversite öğrencileri arasında iken kısa süre sonra önce işçilere daha sonra da liselere kadar tüm toplumsal kesimlere yayılır. Bu süre içerisinde onlarca üniversite ve fakülte kapalı kalmış, birçok öğretim üyesi fiziki saldırıya uğramıştır.

Bu dönemde özellikle işçi sendikaları ve kamu iktisadi kuruluşları öne çıkmış, bunlarla bağlantılı olarak birçok bakanlık ve onlara bağlı kuruluşlar içinde değişik ideolojilere sahip gruplar ortaya çıkmıştır. Aşırı uçların terör uygulayarak ülkede yarattıkları güvensiz ortam, güvenlik güçlerinin kendi içlerinde bölünmeleri ve etkisiz kalmaları, ideolojik amaçlı grevlerle üretimin azalması, ekonomik sıkıntılar, parlamentonun verimli çalışmaması gibi sorunlar ülkede verimsiz ve kaotik bir ortamın hüküm sürmesine neden olmuştur. Böyle bir ortamda otoriteye karşı güvensizlik de başlamıştır. Yasal otoriteye güvensizlik o boyutlara varmıştır ki, halk bazı durumlarda haklarını yasal yollardan aramak yerine, kendisine en yakın ideolojik güçlere dayanarak kendi başının çaresine bakma yoluna gitmiştir.

Toplumun tüm kesimlerinde gözlemlenen bu ideolojik ayrışma, yaşanan olayları objektif bir şekilde aktarma misyonu bulunan ulusal basında da bariz bir şekilde görülmektedir. 1965 yılından itibaren ideolojik kampaşmada saf tutan gazeteler arasında sol çizgisiyle Cumhuriyet, daha merkezi bir konumda olan Milliyet ile sağ kanadın sözcülüğünü yapan Tercüman göze çarpmaktadır. Esasında basın; Osmanlı Devleti'nde ortaya çıktığı ilk andan itibaren günümüze kadar geçen süreç içerisinde, devrin tüm hükümetleri tarafından, devamlı kontrol altında tutulmak istenmiş ve bu amaçla çeşitli sansür politikaları yanında hakkında kanunlar çıkartılmıştır. 27 Nisan 1960 İstanbul Üniversitesi'nde başlayan ve 27 Mayıs 1960 Müdahalesi ile sonuçlanan olaylar esnasında basın-iktidar ilişkileri açısından güzel bir örnek sayılabilir. Olaylar başladığı andan itibaren

Tercüman Gazetesi DP yanlısı bir yayın çizgisiyle öğrencileri eleştirirken Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri olayları hükümet baskısı nedeniyle yüzeysel verir. 27 Mayıs müdahalesi sonrasında; olayların üzerinden bir ay gibi bir zaman dilimi geçmiş olmasına rağmen, hükümeti elinde tutan gücün değişmesi ve onun bakış açısıyla 27 Nisan'daki olaylar tekrar güncellenerek, eski hükümeti kötüler nitelikte yeni bir haber gibi aktarılmaktaydı. Aynı ideolojik bakış açısı farklılığı 16 Şubat 1969'da yaşanan "Kanlı Pazar" hadisesinde de kendini gösterir. Tercüman Gazetesi tüm yazarları ile birlikte, olayların başlangıcı sayılan 6. Filo'nun gelişini destekler mahiyette ve onlara karşı yapılan protestoları eleştirirken, Cumhuriyet ve Milliyet öğrenci gösterileri için biraz daha sol bakış açısıyla olayları yansıtır. Yine Tercüman Gazetesi Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın asılmaları için kamuoyu oluşturmak amacıyla provokatör haberlere imza atarken, Cumhuriyet Gazetesi verilen ve uygulanan idam cezaları karşısında ufak bir tepki dahi göstermemesi dikkat çekici bir husustur.

Türkiye'deki öğrenci hareketleri dört ana dönem üzerinden incelenebilir. Bunlar; Hazırlık (1965'e kadar), Örgütlenme (1965-1970 arası), Eylem (1971-1978 arası), İç Savaş (1979-1980) dönemleridir. 1965'e kadar olan Hazırlık dönemi, strateji ve taktik saptamaları, propaganda ve toplu gösteriler dönemidir. 1965-1970 yılları arasındaki Örgütlenme dönemi, öğrenci ve işçi hareketlerinin belirginleştiği, örgütlenme algısının yükseldiği bir dönem olmuştur. Bu dönemin karakteristik özelliği, kitle hareketlerinin ve kitle gösterilerinin artması olarak açıklanabilir. 1971-1978 yılları arası Eylem dönemidir ve kimi devlet daireleri, kamu kuruluşları, fabrika, okul ve işyerleri bu dönem kontrol altına alınmıştır; ayrıca örgütlenme hareketleri belirgin biçimde hız kazanmıştır. İç Savaş dönemi olarak adlandırılan 1979-1980 yılları ise en başta ideolojik nedenlerle çatışmaların

hızlandığı ve çatışma sonucu ölümlerin çoğaldığı, şehir ve kır gerillalarının arttığı, devlet güçleri ile çatışmaların yaşandığı, kurtarılmış bölgelerin ortaya çıktığı kaotik bir dönemdir.

Türkiye’de 1980 yılına dek giderek artan eylemler, bu dönemde anarşi ve teröre dönüşerek, Türkiye’yi iç savaşın eşiğine dek getirmiş, Türkiye’de mevcut devlet sisteminin sorgulandığı adeta varoluş kavgasına dönüşmüştür. 1980 yılına doğru, liseden mezun olanların ve üniversite sınavlarına girenlerin sayısında artış olmasına rağmen, üniversiteye kabul edilenler hem sayıca hem de oran olarak oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Bu durum da, üniversitede okuyamayan lise mezunlarının, dolayısıyla işsizler ordusunun artmasını gündeme getirmiştir. Aynı dönemde, üniversitelerdeki şiddet hareketlerinin de giderek artış göstermesi, okulu bırakanların sayılarının artması ve mezun sayılarının gittikçe azalması dikkat çekici olmuştur.

Cumhuriyet tarihi boyunca Türk gençliğinin, dolayısıyla Türk öğrenci zihniyetinin profiline baktığımızda, dönemin siyasi ve ideolojik eğilimlerinden doğrudan etkilendiği ve bir parça da kendine verilenle yetindiği görülmektedir. Bu anlamıyla, 1920’li yıllarda modernleşme taraftarı ve Cumhuriyetçi, 1950’li yıllarda çoğulculuk ve demokrasi taraftarı, 1960’lı yıllarda sistemi sorgulayıcı bir devrimci, 1970’li yıllarda yoğun olarak politize, 1980’li yıllarda tüketici ve yasaklar nedeniyle apolitik, 1990’lı yıllarda ise, hedonist ve dışa dönük, küreselleşme yanlısı bir görünüş sergilemektedir.

Sonuçta, Türkiye’nin de yeni bir devlet olarak ortaya çıktığı son yüz yıllık zaman dilimine baktığımızda; dünyada yaşanan iki büyük dünya savaşı, uluslararası sorunlar, iç çatışmalar, göçler, felaketler, katliamlar, politik yönelimler, ideolojik kurumlar ve hareketler düşünüldüğünde karamsar ve son derece hızlı ve yıkıcı bir çağdan geçtiğimiz aşikârdır. Bütün bunlardan Türkiye’deki siyasi ortam ve dolayısıyla öğrenci hareketleri de

belirgin şekilde etkilenmiştir. Bu bağlamda, açıkça görülmektedir ki, Cumhuriyet tarihi boyunca çeşitli tarihlere ve dönemlere ayırarak incelediğimiz öğrenci hareketlerinin en karakteristik özelliği, dönemlerin siyasi algısından, dönemlerin ideolojisinden ve yine dönemlerin yapısal özelliklerinden belirgin bir şekilde etkilendiğidir. Kimi durumlarda bu etkilenme; siyasetçilerin, çıkar gruplarının, basının, ideolojik kurumların ve kişilerin desteklemesi veya –daha iyi bir ifadeyle– kışkırtmasıyla beraber bir heyecan kasırgasına dönüşmüş, bazı siyasetçiler üniversite öğrencilerinin dinamizmini, olumlu bir yönden ziyade kendi çıkarları doğrultusunda daha olumsuz bir yöne doğru meyiletmesine olağanüstü bir çaba göstermişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aberle, D. F. (1966). *The peyote religion among the Navaho*. Chicago: University of Chicago Pres
- Acar, A. (2012). Basında ‘Tan Olayı’ 4 Aralık 1945, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, II-43*, 1-22.
- Acar, İ. (2004). *Türk Ocakları*. www.turkocagi.org.tr/kitaplar/TurkOcaklari-I.Acar.pdf. internet adresinden 11.03.2012 tarihinde edinilmiştir.
- Açıkkaya, S. (2011). *Solun Türk devrimiyle imtihanı*. İstanbul: Paraf Yayınlar
- Ağaoğulları, M. A. (1983) Milliyetçi Hareket Partisi, Belge, M. (Ed). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, içinde (Cilt no,8.). İstanbul: İletişim Yayınları. 216.
- Ahmad, F., Ahmad, B., T. (1976). *Türkiye’de çok partili politikanın açıklamalı kronolojisi 1945–1971*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Ahmad, F. (1985). Military intervention and the crisis in Turkey, İn Ramazanoğlu, H. (Ed). *The World Capitalist System*, London: Paradigm Print.
- Ahmad, F. (1995). *İttihat ve Terakki 1908-1914*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi sürecinde Türkiye (1945–1980)*. İstanbul: Hil Yayınları .
- Ahmet Rıza, (2009). *Biz İttihatçılar*, Uğurlu, İstanbul: Örgün Yayınları.
- Akçiçek, E., Karayaman, M. (2007). *Atatürk’ün Türk Ocakları’nı ziyaretleri ve yaptığı konuşmalar*, İzmir: Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü Yayınları.

- Akdağ, M. (1945). Tımar sisteminin bozuluşu. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, III-4, 424.
- Akdağ, M. (1946). Celali isyanlarının başlaması. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV-1, 29–32.
- Akdağ, M. (1946). Medreseli isyanları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1–4, 361-363.
- Akdağ, M. (1958). Celali Fetreti. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 16-1,2, 61.
- Akdağ, M. (2009). *Türk halkının dirlik ve düzenlik kavgası: Celali İsyanları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akdağ, Ö. (2002). İstiklal Savaşı'nın ilk safhasında mitingler (Kasım 1918-Haziran 1919). Güzel H. C. (Ed). *Türkler*, içinde. (Cilt no,15.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 745-755.
- Akder, N. (1968). Üniversite buhranı ve gençliğin bunalımı. *Türk Kültürü*, 6-69, 03.
- Akgün, S. K. (2009). Ellinci yılına yaklaşırken 27 mayıs ve getirdiği anayasaya kısa bir bakış. *Atatürk Yolu Dergisi*, 11-43, 418.
- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin NATO üyeliği ve Kore Savaşı. *Akademik Bakış Dergisi*, 28, 1-17.
- Akman, H. (2012). *Türkiye'de öğrenci gençlik hareketlerinde ideolojik çeşitlilik: 1968'den günümüze*. <http://www.angelfire.com/oz/sosyo/genclikveideoloji.htm> internet adresinden 07.05.2012 tarihinde edinilmiştir.

- Aksakal, H. (2009). Güler yüzlü bir sosyalist, ilkeli bir siyasetçi: Mehmet Ali Aybar'ın Türk siyasal yaşamındaki yeri ve önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 82.
- Aksoy, S. (Yayın Yılı Yok). *İbrahim Kaypakkaya'nın hayatı ve fikirleri*. İstanbul: Kalipso Yayınları.
- Akşin, S. (1971). Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı (I). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 25-1, 19-20.
- Akşin, S. (2004). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele I-II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S. (2009). *Jön Türkler ve İttihad ve Terakki*. Ankara: İmge Yayınları.
- Aktar, Y. (1999). *İkinci Meşrutiyet dönemi öğrenci olayları (1908–1918)*, Ankara: Gündoğdu Yayınları.
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı döneminden Cumhuriyete geçilirken eğitim-öğretim alanında yaşanan dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1- 2, 16-17.
- Alathı, E. (2002). *Müdahale, 12 Mart 1971–12 Eylül 1980*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti (1946–1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Albert, M., Chomsky, N., Herman, E. S. (2007). *Postmodernizm ve sol*, (Çev. E. Abalıoğlu). İstanbul: BGST Yayınları.

- Alkan, M. Ö. (2006). Resmi ideolojinin doğuşu ve evrimi üzerine bir deneme. Alkan, M. Ö. (Ed). *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, içinde. İstanbul: İletişim Yayınlar
- Alpkaya, F. (2009). Bir 20. Yüzyıl akımı: "sol Kemalizm". Bora T., Gültekingil, B. (Ed). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Kemalizm*, içinde. (Cilt no, 2). İstanbul: İletişim Yayınları. 478.
- Alptekin Kepenek, N. (2009). *Oy Cihan bizim Cihan*, İstanbul: Güncel Yayınları.
- Altıntaş, H. (2003). Türk siyasal sisteminde siyasal partiler ve kentleşmenin kutuplaşma sürecine etkileri. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 18.
- Altuğ, H., Arısan, K., Köknel, Ö., Saran, N. (1970). *Öğrenci hareketlerinin bilimsel yönden araştırılması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Amca, H. (1989). *Doğmayan hürriyet "bir devrin içyüzü" 1908-1918*, İstanbul: Arba Yayınları.
- Ambrose, S. E., Brinkley, D. G. (1993). *Rise to globalism, american foreign policy since 1938*, New York: Penguin Boks.
- Aren, S. (1993). *TİP olayı (1961-1971)*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Arıburnu, K. (1951). *Milli Mücadele'de İstanbul mitingleri*, Ankara: Yeni Desen Matbaası.
- Arıkan, M. (1997). 27 Mayıs'a damga vuran söz ve beyanlar. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 304.

- Arıkan, M., Deniz, A. (2004). Türk Ocaklarının kapatılışı, borçları ve emlakinin tasfiyesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 401-402.
- Armaoğlu, F. (2003). *19. Yüzyıl siyasi tarihi (1789–1914)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl siyasi tarihi 1914–1995*. İstanbul: Aklim Yayınevi.
- Arrighi, G., Hopkins, T. K., Wallerstein, I. (1995). *Sistem karşıtı hareketler*, (Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arsava, A. F. (1996). Kıbrıs sorununun uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51-1, 43.
- Arseven, A. D. (2001). *Alan araştırma yöntemi, ilkeler teknikler örnekler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Arslan, A. (2002). Çok partili döneme geçişten 27 mayıs'a siyaset ve üniversite. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2, 58-79.
- Arslan, A. (2004). *Kısır Döngü, Türkiye'de üniversite ve siyaset (1869–2004)*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Arslan, M. (2012). *Türkiye'de terör örgütlerinin tarihsel oluşumları*. <http://www.mustafaarslan.info/1/post/2011/04/turkiyede-teror-orgutlerinin-tarihsel-olusumlari.html>. internet adresinden 11.02.2012 tarihinde edinilmiştir.
- Aslandaş, A. S., Bıçakçı, B. (1995). *Popüler siyasi deyimler sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Aslaner, S. (2011). Fikriyattan icraate tevfiik ileri'ye dair bir inceleme. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 2, 94-99.
- Asmussen, J. (2008). *Diplomacy and conflict during the 1974 crisis, Cyprus at war*. London: I.B Tauris.
- Ataer, İ. E. (1975). *Milli Eğitim'de olaylar ve belgeler, kıvıll rapor (1919-1975)*. İstanbul: Kıraçlı Yayınları.
- Atahan, A. (2008). *68 Başkaldırısı üzerine yazılar, söyleşiler, Eleştiriler*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Atalı, E. (2002). *1905 Rus devrimi ile 1908 Jön Türk devrimi'nin karşılaştırmalı incelemesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Atatürk, M. K. (1934). *Nutuk*. (Cilt no, I). İstanbul: Devlet Matbaası.
- Atılğan, G. (2008). *Kemalizm ve Marksizm arasında geleneksel aydınlar: yön-devrim hareketi*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Atılğan, G. (2008). Yön-devrim hareketi. Bora T., Gültekingil, B. (Ed). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Sol*. içinde. (Cilt no,8). İstanbul: İletişim Yayınları. 597.
- Atılğan, G. (2009). Türkiye sosyalist hareketinde anti-emperyalizm ve bağımsızlıkçılık (1920-1971). Bora T., Gültekingil, B. (Ed). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Kemalizm*, içinde. (Cilt no, 2). İstanbul: İletişim Yayınları. 701.
- Avcı, S. (2012). *Türkiye solunun kürtçü ihaneti*. <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=23541>. internet adresinden 29.07.2012 tarihinde edinilmiştir.

- Aydemir, Ş. S. (1969). *Menderes'in dramı (1899–1960)*. İstanbul: Evrim Matbaacılık.
- Aydemir, Ş. S. (1975). *İkinci adam (1950-1964)*. (Cilt no,III). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1995). *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*. (Cilt no, I). İstanbul: Remzi Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İhtilalin mantığı ve 27 Mayıs ihtilali*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, M. (1992). *Milli Mücadele dönemi'nde TBMM Hükümeti tarafından İstanbul'da kurulan gizli gruplar ve faaliyetler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Aydın, M. K. (2011). *Milli Mücadele dönemi İstanbul öğrenci hareketleri (1918–1922)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Aydın, M. (2011). *40 Paraya Millileştirme*. <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-2042-40-paraya-mi-ii%C3%AElestirme.html> internet adresinden 11.05.2011 tarihinde edinilmiştir.
- Aydın, S. (2009). İki İttihat-Terakki, iki ayrı zihniyet, iki ayrı siyaset. Bora T., Gültekingil, B. (Ed). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*. içinde. (Cilt no, 1). İstanbul: İletişim Yayınları. 118.
- Aydınlık, proleter devrimci aydınlık, seçmeler-1 (1969-1970)*. (1979). İstanbul: Aydınlık Yayınları.
- Aydinoğlu, E. (2007). *Türkiye solu (1960-1980)*. İstanbul: Versus Yayınları
- Babuş, F. (2010). *68 Hareketi'nin köy eylemleri devrim havarileri: FKF ve Dev-Genç*. İstanbul: Ozan Yayınları.

- Bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde gençlik.* (2. Baskı). (1999). (Cilt no, 1). İstanbul: Boran Yayınları.
- Bakan, S., Özdemir, H. (2013). Türkiye’de 1946–1960 dönemi iktidar-muhalefet ilişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye karşı. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14-1, 390.
- Bakındı, M. (2001). *1970–1980 Yılları arası Türkiye’de üniversite öğrenci olayları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Başbakanlık. (1972). *Türkiye’de demokrasi saldırı karşısında.* Ankara: Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Başbakanlık. (1982). *Türkiye’deki anarşi ve terörün gelişmesi, sonuçları ve güvenlik kuvvetleri ile önlenmesi.* Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Başgil, A. F. (2008). *27 Mayıs ihtilali ve sebepleri.* İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Batur, S., Aslıtürk, E. (Ed.). (2007). *Muzaffer Şerif’e armağan, Muzaffer Şerif’ten Muzafer Şerif’e.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayhan, V. (1997). *Üniversite gençliğinde anomi ve yabancılaşma.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baykal, H. (1988). Milli Mücadele’de basın. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IV-11, 471–472.
- Baykam, B. (1999). *68’li yıllar, tanıklar.* Ankara: İmge Kitabevi.
- Belada, A. (2010). Ahmet Tevfik İleri (1912–1961). *İlkadım Dergisi*, 263, 32-33.

- Belli, M. (2000). *İnsanlar tanıdım*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Berktaş, H. (1969). Bilimsel sosyalist devrim anlayışı. *aydınlık sosyalist dergi*. 14, 140-147.
- Beşirli, H. (2001). 1960–1971 döneminde Türkiye’de gençlik hareketleri. *Kök*. IV-1, 39.
- Bican, M. (1970). *Devrim için gençlik hareketleri*. Ankara: Güvendi Matbaası.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi, teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Birand, M. A., DüNDAR, C., ÇAPLI, B. (2000). *12 Mart ihtilalin pençesinde demokrasi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Birand, M. A., DüNDAR, C., ÇAPLI, B. Demirkırat, (2007). *Bir demokrasinin doğuşu*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- Birinci, A. Osmanlı İttihat ve Terakki cemiyeti kuruluşu ve ilk nizamnamesi (1895). Eren, G. (Ed). *Osmanlı*, içinde (Cilt no, 2). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 403.
- Bıyıklıoğlu, T. (1981). *Atatürk Anadolu’da (1919–1921)*. Ankara: Kent Basımevi.
- Birecikli, İ. B. (2008). Yüzüncü yılında II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine bir inceleme. *Akademik Bakış*, 2-3, 214–215.
- Bora, T. (2000). *Devlet, ocak, dergâh: 12 Eylül’den 1990’lara ülkücü hareket*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boran, B. (1976). Türkiye İşçi Partisi (1961-1971). *Yürüyüş*, 67, 8-11.
- Boran, B. (1992). *Savunma*. İstanbul: Sosyalist Yayınlar.

- Bulut, F. (1994). *İslamcı örgütler*. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Bulut, S. (2009). Üçüncü dönem Demokrat Parti iktidarı (1957–1960): siyasi baskılar ve tahkikat komisyonu. *Akademik Bakış*, 2- 4, 125-145.
- Bulut, S. (2009). 27 Mayıs 1960'tan günümüze paylaşılmayan Demokrat Parti mirası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 78.
- Burak, M. D. (2003). Osmanlı Devleti'nde Jön Türk hareketinin başlaması ve etkileri. *Otam*, 14, 302.
- Can, C. (1998). *Bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde gençlik*. İstanbul: Haziran Yayınları.
- Cansever, H. F. (1967). Türk Ocağının doğuşundaki sebep ve saikler. *Türk Yurdu*, 6-10, (340), 29.
- Cemal, H. (2012). *Kimse kızmasın kendimi yazdım*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Cevizoğlu, M. B. (2012). *Şehit beş ülkücü işçi, TIKKO ve akıncılar*, <http://www.giresunaktuel.com/yazar.asp?yaziID=3426> internet adresinden 28.02.2012 tarihinde edinilmiştir.
- Criss, N. B. (1995). Türkiye'nin terörizm ile mücadelesi. *Strateji Dergisi*, 2, 160-165.
- Coşkun, K. (2006). Süreklilik ve kopuş teorileri bağlamında Türkiye'de eski ve yeni toplumsal hareketler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 61/1, 20, 67–102.

- Coşkun, O. (2007). *Atatürk dönemi'nde toplumsal olaylar ve güvenlik önlemleri*.
Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çakmak, Z. (2003). 1875 Hersek isyanı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8.
244
- Çalı, H. H. (2006). *Çevreci toplumsal hareket olarak greenpeace-Türkiye hareketi*,
Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Basılmamış doktora tezi,
Ankara.
- Çalık, M. (1995). *Siyasi kültür ve sosyolojinin bazı kavramları açısından MHP kaynakları,
hareketi ve gelişimi (1965–1980)*. Ankara: Cedit Yayınları.
- Çalışkan, N. (2002). *ODTÜ Tarihçe 1956–1980*. Ankara: Arayış Yayınları.
- Çavdar, T. Cumhuriyet döneminde gençlik. Belge, M. (Ed). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye
Ansiklopedisi*, içinde. (Cilt no, 3). İstanbul: İletişim Yayınları. 808.
- Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1839–1950*. (Cilt no, I). Ankara: İmge
Yayınları.
- Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1950–1995*, (Cilt no, II). Ankara: İmge
Kitabevi.
- Çelen, T., Gürcan, Ö. (2006). *Hesaplaşma, 68 gençliği ve katledilişi*. Ankara: Süvari
Yayınları.
- Çelik, Y. (2008). *Türkiye'de faaliyet gösteren yasadışı sol örgütlenmeler olarak TKP/ML-
TİKKO*, Basılmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

- Çelikoğlu, A. (2010). *Bir darbeci subayın anıları, 27 Mayıs öncesi ve sonrası*. (Haz. E.Konuksever). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çetin, C. (1991). *İste Babıâli (çuvaldızı kendimize)*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Çilengir, S. (2011). *Düşünce ve pratiklerin uluslararası dolaşımı: 1968–1970 yılları arasında Türkiye’de üniversite işgalleri*, Basılmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çocuk, H. E. (2013). Çocuk yazınında ‘bilgilendirici metin’ olarak köşe yazısı, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı, 6-11*, 149.
- Coşkun, M. K. (2006). Süreklilik ve kopuş teorileri bağlamında türkiye’de eski ve yeni toplumsal hareketler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 61/1*, 67–102.
- Coşkun, O. (2007). *Atatürk dönemi’nde toplumsal olaylar ve güvenlik önlemleri*, Basılmamış yüksek doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çorakçı, E. (2008). *Modern ve postmodern kimlikler bağlamında yeni toplumsal hareketler*, Basılmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çubukçu, A. (2008). *Bizim 68*, İstanbul: Doğa Basın Yayın.
- Çuhadar, A. (2006). *Üniversite öğretim elemanı ve öğrencilerinin demokrasi anlayışlarının siyasal toplumsallaşma bağlamında cinsiyet, bilim alanı, akademik aşama ve siyasal katılımçılık değişkenleri açısından incelenmesi*, Basılmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Çulhaoğlu, M. (2002). Türkiye’de sosyalist düşüncenin doğuşu: konjonktürün başatlığı. *Praksis*, 2-6, 12.
- Darendelioğlu, İ. (1973). *Türkiye’de komünist hareketleri*, İstanbul: Eranlar Matbaası.
- Darendelioğlu, İ. (1977). *Türkiye’de milliyetçilik hareketleri*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Davison, R H. (2004). *Osmanlı-Türk tarihi (1774-1923)*. (Çev. M. Moralı). İstanbul: Aklim Yayınları.
- Davison, R H. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu’nda reform 1856–1876*, (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
- Demir, F. (2007). *Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan seçimleri (1908-1914)*. Ankara: İmge Yayınları.
- Demir, Ş. (2010). *Türk siyasi tarihinde Adnan Menderes*. İstanbul: Paraf Yayınları.
- Demir, Y. (2006). Albay Talat Aydemir’in darbe girişimleri. *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/12, 159.
- DEV-GENÇ dosyası I*, (1973). Ankara: Töre-Devlet Yayınları.
- Devrimci Doğu Kültür Ocakları dava dosyası I*. (1975). Ankara: Komal Yayınları.
- Cihan A. (Haz.). (2010). *Devrimin önsözü Deniz Gezmiş*, İstanbul: Yeni Dönem Yayınları.
- Dikici, A. (2009). Demokrat Parti döneminde iç güvenlik ve polis teşkilatı. *Akademik Bakış*, 3-5, 85.
- Dodanlı, B. (2008). *Hepiniz suçlusunuz!*. İstanbul: Güncel Yayınları.

- Duran, H. (2008). BM ve AB çerçevesinde Kıbrıs sorununa güncel bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 122.
- Dündar, F. (2002). *İttihat ve Terakki'nin müslümanları iskân politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ebuzziye Tevfik, (2006). *Yeni Osmanlılar*. (Sad. Ş.Kutlu) İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Ekinci, T. Z. (1963). Az gelişmiş ülkelerde kalkınma yolu. *Sosyal Adalet*, 1-14, 8.
- Emre, A. E. (2001). *Demokrat Parti ve basın rejimi*. Basılmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Engelhardt, E. (1999). *Tanzimat ve Türkiye*. (Çev. A.Reşad). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Eraslan, C., Olgun, K. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve parlamento*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Eraydın, A. (1981). *Türkiye'de 1950–1980 döneminde iller arası göçlerin genel değerlendirilmesi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Erbaba, İ. (1999). *İnönü dönemi öğrenci olayları (1938–1950)*. Basılmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Erdoğan, N. (1998). Demokratik soldan devrimci yol'a: 1970'lerde sol popülizm üzerine notlar. *Toplum ve Bilim*, 78, 32.
- Eren, M. (2012). *Kanlı pazar, 1960'lar Türkiye'sinde milliyetçiler, islamcılar ve sol*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Erer, T. (1965). *Yassıada ve sonrası*. İstanbul: REK-TUR Kitap Servisi Yayınları.

- Erer, T. (1965). *Basında kavgalar*, İstanbul: Yeni Matbaa.
- Erim, N. (2005). *12 Mart hatıralarım*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti (tarihi ve ideolojisi)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erten, A. B. (2007). Türkiye’de 68. Bora T., Gültekingil, B. (Ed). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*, içinde. (Cilt no, 2). İstanbul: İletişim Yayınları, 842.
- Eskin, M. (2000). Ergen ruh sağlığı sorunları ve intihar davranışıyla ilişkileri. *Klinik Psiyatri Dergisi*, 3-4, 229.
- Eyicil, A. (2002). Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti. Güzel H. C. (Ed). *Türkler*, içinde. (Cilt no, 13.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 228-233.
- Feyizoğlu, T. (1993). *Türkiye’de gençlik hareketleri tarihi (1960–1968)*. (Cilt no, I). İstanbul: Belge Yayınları.
- Feyizoğlu, T. (2004). *FKF Fikir Kulüpleri Federasyonu; demokrasi mücadelesinde sosyalist bir öğrenci hareketi*. İstanbul: Ozan Yayınları.
- Feyizoğlu, T. (2004). *Fırtınalı yılların gençlik liderleri konuşuyor*. İstanbul: Ozan Yayınları.
- Feyizoğlu, T. (2005). *Fırtınalı yıllarda ülkücü hareket*. İstanbul: Ozan Yayınları.
- Feyizoğlu, T. (2007). *Mahir: on’ların öyküsü*. İstanbul: Ozan Yayınları.
- Fırat, Ü. (2008). Türkiye’de modern Kürt siyasetinin doğuşu Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO). N. Mater (Haz.). *Sokak Güzeldir: 68’de Ne Oldu*, içinden İstanbul: Metis Yayınları, 365.

- Fraser, R. (2008). *1968: isyancı bir öğrenci kuşağı*, (Çev. K. Emiroğlu). İstanbul: Belge Yayınları.
- Geiger, Roger. L. (1993). *Research and relevant knowledge: American research universities since word war II*, New York: Oxford University Press.
- Gelekci, Cahit. (2004). *Türk kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük kavramları*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1, 15.
- Genç, S. (1971). *12 Mart'a nasıl gelindi? bir devrin perde arkası 1960–1971*. Ankara: İleri Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, (Haz. C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Girgin, A. (2001). *Türk basın tarihi'nde yerel gazetecilik*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Giritlioğlu, F. (1965). *Türk siyasi tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin mevkii*. (Cilt no, II). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi, kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Süha G. (2011). Üniversite tarihinde ellili yıllar ve 27 Mayıs ihtilalinin etkileri. *Sosyoloji Dergisi*, 23, 276.
- Gönlübol, M., Ülman, A. H., Bilge, A. S., Sezer, D. (1993). *Olaylarla Türk dış politikası (1919–1990)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Göze, E. (1990). *Üniversite niçin çöktü, profesörler geçiyor*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gözübüyük, A. Ş., Kili, S. (1982). *Türk anayasa metinleri 1839–1980*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- Gürkan, K. İ. (1971). *Darülfünun grevi*, Basım Yeri Yok: Garanti Matbaası.
- Gürkan, K. İ. (1999). Darülfünun grevi Milli Mücadele günlerinde İstanbul Üniversitesi talebesinin galeyamı. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 8, 49–52.
- Gürkan, N. (1998). *Türkiye’de demokrasiye geçişte basın (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürel, Z. Temizyürek, F., Şahbaz, N. K. (2007). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Öncü Kitap.
- İdris G. (2011). *Darbenin şahitleri*, İzmir: Kaynak Yayınları.
- Güz, N. (1991). *Türkiye’de basın-iktidar ilişkileri (1920-1927)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası.
- Habermas, J. L. (1990). *Postmodernizm*. (Haz. N. Zekâ). İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Hale, W. (1996). *Türkiye’de ordu ve siyaset, 1789’dan günümüze*. (Çev. H.Fethi). İstanbul: Hil Yayınları.
- Halıcı, Ş. (2007). Vagon Li olayı: Türkçeye yapılan hakarete basının ve gençliğin tepkisi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 6-11, 64.
- Hanay, D. (2005). *Cyprus, the search of a solution*, London: I.B. Tauris.
- Hanioğlu, M. Ş. (1981). *Doktor Abdullah Cevdet ve dönemi*. İstanbul: Ücdal Neşriyat.
- Hanioğlu, M. Ş. (1989). *Bir siyasal örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889–1902)*. (Cilt no, I). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Hanioğlu, M. Ő. (1994). Jön Türkler ve Osmanlı'da iç-dış politika bağlantısı. Der. F. Sönmezoğlu. *Türk Dış Politikasının Analizi*, içinde. İstanbul: Der Yayınları, 335.
- Harris, G. S. (1979). *Türkiye'de komünizmin kaynakları*. (ev. E. Yedek). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Hatipoğlu, M. T. (2000). *Türkiye niversite tarihi*. Ankara: Selvi Yayıncılık.
- Necdet H., nal, U. (2008). *Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri (XVII. yüzyıl başlarından yıkılışa kadar)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hirsch, E. E., (1997). *Anılarım, Kayzer dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk lkesi*. (ev. F. Suphi) Ankara: Tubitak Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2001). *Kısa 20. yüzyıl aşırılıklar ağı 1914–1991*. (ev. Y. Alogan). İstanbul: Everest Yayınları.
- Holland, R. (1998). *Britain and the revolt in Cyprus 1954–1959*. Oxford: Clarendon Press.
- Hopkins, T., Wallerstein, I. (2000). *Geçiş ağı, dünya sisteminin yörüngesi (1945-2025)*. (ev. N. Ersoy, E. Abadoğlu, O. Akalın, Y. Kaya). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Engin H. (1989). *1960'lardan 1980'e gençlik ve mücadelesi*. İstanbul: Simge Yayınları.
- İğdemir, U. (1937). *Kuleli Vak'ası hakkında bir araştırma*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İhsan, A. (1930). *Matbuat hatıralarım (1889–1908)*. Yayın yeri yok: Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi.

- Mehmet İ. (2002). Osmanlı Esas Yapısının Bozulması ve Islahı Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler. Güzel H. C. (Ed). *Türkler*, içinde. (Cilt no, 9.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 839–841.
- İnal, İ. M. K. (1982). *Son sadrazamlar*. (Cilt no, I). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İnan, H. (1991). *Türkiye devriminin yolu*. İstanbul: İstanbul Kültür Yayınları.
- İnönü'ye atılan taş ve akisleri. önergeler-basın*. (1959). Ankara: CHP Yayınları.
- İnuğur, M. N. (1999). *Basın yayın tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İpekçi, A., ÇOŞAR, Ö. S. (2012). *İhtilalin içyüzü*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İrvan, S. (2002). Türkiye'de basının askeri darbelere yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi. İletişim Fakültesi Dergisi*, 13, 66-67.
- İslamoğlu, A. (2004). *II. Meşrutîye döneminde siyasal muhalefet (1908–1913)*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.
- Kabacalı, A. (1994). *Türk basınında demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kabacalı, A. (2007). *Türkiye'de gençlik hareketleri*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (1988). *Demokrat Parti dönemi toplumsal tartışmaları*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2000). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de siyasal fikir hareketleri*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Kahraman, A. (1996). *Cici basının sefalet ve rezaletleri*. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.

- Kansu, A. (2009). *1908 Devrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, S. (1990). *Terörün soldurduğu yıllar*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Karaca, E. (1994). *Cumhuriyet olayı*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Karaca, E. (1995). *Milliyet olayı*, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Karadeniz, H. (1995). *Olaylı yıllar ve gençlik*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Karakaya, İ. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Abdurrahman Tanrıoğen (Ed.), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karakuş, E. (1977). *Kırk yıllık bir gazeteci gözü ile işte Ankara*. İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Karakoç, S. (2000). *Diriliş çevresinde*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakök, T. (2011). Menderes dönemi'nde (1950–1960) Türkiye'de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1-2, 91-92.
- Karal, E. Z. (1999). *Büyük Osmanlı tarihi*. (Cilt no, I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal Akgün, S. (2009). Ellinci yılına yaklaşırken 27 Mayıs ve getirdiği anayasaya kısa bir bakış. *Atatürk Yolu Dergisi*, 11- 43.
- Karavelioğlu, K. (2007). *Bir devrim iki darbe*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Karayaman, M. (2010). İsmet İnönü'nün Uşak'ta taşlanması olayının sebep ve sonuçları. *Tarih Okulu*, 31.

- Karayaman, M. (2013). *İsmet İnönü'nün Uşak'ta taşlanması olayının içyüzü*. Uşak: AKY Yayınları.
- Karpat, K. H. (2002). *Osmanlı modernleşmesi: toplum, kurumsal değişim ve nüfus*. (Çev. A. Z. Durukan, K. Durukan). İstanbul: İmge Yayınları.
- Karpat, K. H. (2007). *Türkiye'deki siyasal sistemin evrimi: 1876-1980*. (Çev. E. Soğancılar). Ankara: İmge Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan günümüze asker ve siyaset*. (Çev. G. Ayas). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk demokrasi tarihi; Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kars, H. Z. (1997). *1908 Devrimi'nin halk dinamiği*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Asil K. (2010). *Türk siyasi tarihi'nde CHP'nin gençlik kolları*. Basılmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kaya, A. E. E. (2010). Demokrat Parti döneminde basın-iktidar ilişkileri. *İstanbul Üniversitesi. İletişim Fakültesi Dergisi*, 39, 105
- Kaya, G. (2013). *Toplumsal değişme sürecinde siyaset ve özgürlükler (CHP ve AP üzerine bir inceleme)*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kaya, M. (2006). Türkiye'de anti-empyralist mücadele (1965-1971). *Journal of Historical Studies*, 4, 4.
- Kayam, H. C. (2004). *27 Mayıs inkılabının hikâyesi*. İstanbul Üniversitesi. İletişim Fakültesi Dergisi, 18, 80-81.

- Kazancıgil, A. (1999). Mondros Mütarekesinden Büyük Millet Meclisi kuruluncaya kadar geçen sürede İstanbul Üniversitesi (30 Ekim 1918-23 Nisan 1920). *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 8, 55-58.
- Keleş, R., Ünsal, A. (1982). *Kent ve siyasal şiddet*. Ankara: AÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kendiliğindenci Bir hareket: devrimci yol.* (1990). İstanbul: Mücadele Yayınları.
- Kırçak, Ç. (1993). *Türkiye'de gericilik (1950-1990)*. Ankara: İmge Kitabevi .
- Kısakürek, M. A. (1976). *Üniversitelerimizde yenileşme-programlar ve öğretim açısından*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1979). *Rapor 4*. İstanbul: BD Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2010). *Hesaplaşma*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (1974). *Öğrenci ayaklanmaları*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kirişcioğlu, N. (1973). *12 Mart, İnönü & Ecevit ve tahkikat encümeni raporum*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Kocabaş, S. (1996). *Türkiye'de politikada şiddetin perde arkası*. İstanbul: Vatan Yayınları.
- Kocabaş, S. (2004). *Bir kuşağın dramı (1960-1980)*. Kayseri: Vatan Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (2001). *Türkiye İş Bankası tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kocadaş, B. (2004). Hedefteki gençlik: siyasi ve ideolojik hareketler açısından. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 04.12.2004, 9.

- Kodaman, B. (2002). *II. Meşrutiyet dönemi 1908-1914*. Güzel H. C. (Ed). *Türkler*, içinde. (Cilt no, 13.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 170-175.
- Korkmaz, E. (2002). *Kafa tutan günler, yeraltı: 68 güncesi*. (Cilt no, II). İstanbul: Anadolu Kültür Araştırma İnceleme Yayınları.
- Kotan, M. (2006). Tarihin karartılması eylemi üzerine somut bir örnek DDKO Devrimci Doğu Kültür Ocakları. *Bir*, 6, 61.
- Köknel, Ö. (1970). *Türk toplumunda bugünün gençliği*. İstanbul: Bozak Matbaası.
- Köknel, Ö. (1996). *Siyasal ve toplumsal şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kuran, A. B. (2000). *İnkılap tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kuran, A. B. (2009). *Harbiye Mektebi'nde hürriyet mücadelesi*. (Haz. Ö. Çekmece). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kuran, A. B. (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda inkılâp hareketleri ve Milli Mücadele*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurat, A. N. (1959). *Türk-Amerikan münasebetlerine kısa bir bakış (1800–1959)*, Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası.
- Kurudayıoğlu, M. (2000). *1998 Yılı içinde ulusal gazetelerimizdeki yazarların köşe yazılarında türkçeyi kullanma becerileri üzerine bir araştırma*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Kurum yurtlarında barınan öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme anketi sonuçları*. (1967). Ankara: YURTKUR Yayınları.

- Kutlay, M. N. (2006). Devrimci Doğu Kültür Ocakları ve öncesi. *Bir*, 5, 1-13.
- Küçük, Y. (1997). *Aydın üzerine tezler 1830-1980*. (Cilt no, 5). İstanbul: Tekin Yayınları.
- Kürşat C. (1999). 1968 Yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde öğrenci hareketleri dosyası. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 30, 74.
- Kürşat, C. (2002). 1968 Yılında İstanbul Üniversitesi öğrenci eylemleri dosyası. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 66, 60-61 .
- Laçiner, Ö. (1998). THKP-C: bir mecranın başlangıcı. *Toplum ve Bilim*, 78, 8.
- Landau, J. M. (1979). *Türkiye'de sağ ve sol akımlar*. (Çev. E. Baykal). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Lefler, M. P. (1985). Strategy, diplomacy, and cold war: the united states, Turkey, and NATO, 1945-1952. *The Journal of American History*, 71-4, 823-824.
- Lewis, B. (2007). *Demokrasinin Türkiye serüveni*. (Çev. H. Aydoğan, E. Ermert) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lüküslü, D. (2009). *Türkiye'de "gençlik miti" 1980 sonrası Türkiye Gençliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mallinson, W. (2005). *A modern history Cyprus*. London: I.B. Tauris.
- Manisalı, E. (2000). *Dünden bugüne Kıbrıs*, (Haz. N. Uğurlu). İstanbul: Yeni Gün Yayınları.
- Marcuse, H. (1997). *Tek boyutlu insan*. (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

- Mardin, Ş. (1990). *Türkiye’de toplum ve siyaset, makaleler I*, (Der. M. Türköne, T. Önder). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2004). *Türk modernleşmesi, makaleler 4*. (Der. M. Türköne, T. Önder). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin siyasi fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marmara brifingi, devletin gözüyle sol ve sağ örgütler*. (1995). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Marx, K., Engels, F. (2008). *Komünist manifesto*. İstanbul: Can Yayınları.
- Mater, T. (1989). *Devrimci yol savunması–12 Eylül öncesi ve sonrası*. Ankara: Simgе Yayınları.
- Mengüç, Y. K. (1998). *Türkiye’deki sol hareketinde yasadışı örgütlenmeler ve ideolojik ayrışma*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Menzil, N., Gezer, Z., Akdil, M. (Haz.), (Yayın Yılı Yok). *Bütün fotoğraflarıyla 28 Nisan 28 Mayıs olayları*, Yayın Yeri Yok: Ercan Matbaası.
- Meray, S. L. (1968). Üniversite’de yüzeye çıkan bunalım. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-2, 289–302.
- Mert, M. Ç. (2011). Türk fikir ve kültür hayatında asırlık çınar: Türk Ocakları. *Divan Yolu*, 1-1, 1–3.
- Mert, Y. L. (2008). *Cumhuriyet döneminde kapatılan siyasi partiler*. Ankara: İlkim Yayınları.

- Mısır, M. B., Horuş, M. (1999). *Tarihsel seyri içinde ÖDP: sol'un yakın kısa tarihi ve ÖDP üzerine*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Michael, M. S. (2009). *Resolving the Cyprus conflict*. New York: Palgrave McMillan.
- Milli Türk Talebe Birliği 1916–1980*. (1996). İstanbul: Birlik Vakfı.
- Mithat, A. (2004). *Üss-i İnkılâp, (Kırım Muharebesinden II. Abdülhamid Han'ın cülusuna kadar)*. (Haz. T. G. Seratlı). İstanbul: Selis Kitaplar.
- Morgan, T. (2010). *Sweet and bitter island, a history of the british in Cyprus*. London: I.B. Tauris.
- MTTB, 51. Dönem faaliyet raporu 1971–1973*. (1974). İstanbul: Yüksel Matbaası.
- MTTB, 54. Dönem faaliyet raporu 1976–1977*. (1978). İstanbul: Fatih gençlik Vakfı Matbaası.
- MTTB 56. Dönem faaliyet raporu 1979- 1980*. (1980). İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaası.
- Müftüoğlu, O. (1989). *1960'lerden 1980'e Türkiye gerçeği*. İstanbul: Patika Yayıncılık.
- Müftüoğlu, O. (1991). *Devrimci yol yazıları*. İstanbul: Devrim Yayınevi.
- Nur, R. (1929). *Hayat ve hatıratım*. (Cilt no, 1). Paris: Altındağ Yayınları.
- Odyakmaz, N. (2003). Cumhuriyet döneminde anayasal düzenlemeler ve basın özgürlüğü. *İstanbul Üniversitesi. İletişim Fakültesi Dergisi*. 17, 129-130.
- Onaran, B. (2007). Kuleli Vakası hakkında 'başka' bir araştırma. *Tarih ve Toplum*, 5, 18.
- Oral, F. S. (1973). *Cumhuriyet basın tarihi 1923-1973*. Ankara: Sanayii Nefise Matbaası.

- Oran, B. (Ed.). (2009). *Türk dış politikası 1919–1980*. (Cilt no, I) 15. İstanbul: İletişim Yayınları
- Okudan, İ. (2006). Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları
- Okutan, M. Ç. (2004). *Bozkurt'tan Kuran'a Milli Türk Talebe Birliği 1916–1980*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Öz, E. (1992). *Tek parti yönetimi ve siyasal katılım*. Ankara: Gündoğan Yayıncılık.
- Özbakır, E. (1977). *Dünya'da ve Türkiye'de demokratik sol*. Ankara: Kalite Matbaası.
- Özcan, K. (1973). *12 Mart öncesi suçlular kimdi?*. İstanbul: Özcan Yayınları.
- Özdemir, H. (2006). *Mamak zindanlarında bir yabancı: tarihe notlar*. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Özdemir, H. (1985). Siyasi tarih 1960-1980. Tuncay, M., Koçak C. vd (Ed.). *Türkiye Tarihi IV, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, içinden. Ankara: Cem Yayınları. 229.
- Hikmet Ö. (1986). *Kalkınmada bir strateji arayışı: yön hareketi*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Özdemir, H. (2003). *Ulusun direnişinde üniversitenin rolü*. İzmit: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Özen, H. (1999). Türkiye Cumhuriyeti'nde yükseköğretimin ve üniversite'nin 75 yılı. Gök, F. (Ed.). *75 Yılda Eğitim*, içinden. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 265–266.
- Özgen, M. İ. (1982). *TKP ve organize gençlik hareketleri*. İstanbul: 14 Mayıs Vakfı Yayınları.

- Öznur, Hakkı. (1999). *Ülkücü hareket*. (Cilt no, 2). Ankara: Alternatif Yayınları
- Özsoy, Osman. (1998). Milli Mücadele yıllarında İstanbul olayları. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 139, 39.
- Öztuna, Y., Gökdemir, A. (1987). *Türkiye’de askeri müdahaleler*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Öztoprak, İ. (1989). *Türk ve batı kamuoyunda Milli Mücadele*. Ankara: TTK Yayınları.
- Özyıldırım, I. (2003). Türkçe’ de köşe yazılarının bilişsel yapıları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20-2. 95.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (Cilt no, III). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Pars, V. (2008). 1950–1960 Demokrat Parti iktidarı döneminde muhalif örgütlenmeler. Komsuoğlu A. (Ed.). *Türkiye’de Siyasal Muhalefet 1923–1980*, içinden. İstanbul: Bengi Yayınları. 210-211.
- Pekasil, T. (2007). *Türkiye’de 68 kuşağı ve din*. Basılmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pekmezci, N., Büyükyıldız, N. (1999). *Ülkücüler: öteki devletin şehitleri*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Petrosyan, Y. A. (1969). 1859 Yılındaki Kuleli Vakası’nın karakterine ve bunun Türkiye tarihindeki yerine dair. (Çev. İ. Kaynak). *Belleten*. XXXIII-132 (Ekim 1969’dan ayırmasım).

- Polat, N. H. (2002). Milli Mücadele’de sivil direnişin kökenleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri (1913-1919). Güzel H. C. (Ed). *Türkler*, içinde. (Cilt no, 15.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 628-636.
- Ramsaur, E. E. (2004). *Jöntürkler ve 1908 ihtilalinin doğuşu*. (Çev. M. Ö. Mengüşoğlu). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ruscuklu, B. (2008). *Demokrat Partiden 12 Eylül’e*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Necdet S. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakallı, B. (1997). *Milli Mücadele’nin sosyal tarihi; Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*. İstanbul: İz Yayınları.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2007). *Türkiye’de basın özgürlüğü*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Samim, A. (1987). *The left in Turkey in transition, new perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Sander, O. (2004). *Siyasi tarih 1918–1994*. Ankara: İmge Yayınları.
- Saran, N. (1970). *Öğrenci hareketlerinin bilimsel yönden araştırılması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sargın, N. (2001). *TİP’li yıllar (1961-1971)*. İstanbul: Felis Yayınları.
- Sarıkoyuncu Değerli, E. (2012). Demokrat Parti döneminde Türkiye’nin Kıbrıs politikası (1950–1960). *Akademik Bakış*, 6-11, 97.
- Sarımay, Y. (1994). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Satılmış, A. (2001). *Terör ve terörizm*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Savcı, B. (1965). 1965 Milletvekilleri seçimi üzerine bir analiz. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20-4, 181.
- Sayılgan, A. (2009). *Türkiye’de sol hareketler*. (Haz. E. Cihangir). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Sefercioğlu, N. (2009). *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük davası*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.
- Sepos, A. (2008). *The Europeanization of Cyprus, polity, policies and politics*. New York: Palgrave McMillan.
- Sertel, Z. (1997). *Hatırladıklarım*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Sertel, S. (1982). *Roman gibi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Sertel, Y. (2002). *Susmayan adam*. İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü.
- Serter, V. Z. (2008). *Kıbrıs’ta Rum-Yunan saldırıları ve soykırım*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları
- Seydioğulları, İ. H. (2006). Türkiye’de ceza afları: Ankara’da af konulu alan araştırması. *Polis Bilimleri Dergisi*. 8-(3-4), 1-28.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2000). *Sol terör örgütleri*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları. Hizmete Özel.
- Somar, Z. (1980). *Anarşi ve anarşizm*. İstanbul: Erdini Basım ve Yayınları.

- Sönmez, V., Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sosyalizm ve toplumsal mücadeleler ansiklopedisi*. (1988). (Cilt no,1-8) . İstanbul: İletişim Yayınları.
- Subaşı, T. (2002). Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz: Tanzimat ve Islahat. Güzel H. C. (Ed). *Türkler*, içinde. (Cilt no, 12.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 753-781.
- Sükan, F. (1994). *İhanetler karşısında Türkiye*. Ankara: Kültür Ofset.
- Şahin, M. C. (2007). Sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma farklılaşan gençlik hallerinin sosyolojik görünümü. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 174.
- Şahingöz, M. (2002). Milli Mücadele’de protesto ve mitingler. Güzel H. C. (Ed). *Türkler*, içinde. (Cilt no,15.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 726-744.
- Şener, M. (2006). *Türkiye sol hareketinde iktidar stratejisi tartışmaları: 1961-1971*. Basılmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şengül, H. T. (2001). Sınıf mücadelesi ve kent mekânı. *Praksis*, 2, 10.
- Şenses, F. (2004). *Neoliberal küreselleşme kalkınma için bir fırsat mı, engel mi?*. ERC Working Paper in Economic. 9-10.
- Şentürk, H. (2011). *İslamcılık: Türkiye’de islami oluşumlar ve siyaset*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Şensoy, T. (1998). *Atatürk dönemi öğrenci olayları (1918-1938)*. Basılmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Şişmanov, D. (1990). *Türkiye işçi ve sosyalist hareketi*. (Haz. A. Zarakolu, R. Zarakolu). İstanbul: Belge Yayınları.
- Tansel, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya kadar, (Cilt no, I)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Taşkesenlioğlu, M. Y. (2007). *Milli Mücadele döneminde gençlik teşkilatları*. Basılmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Taylak, M. (1969). *Saltanat, II. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyet'te öğrenci hareketleri*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Taylak, M. (1997). *Türkiye'de öğrenci hareketleri*. İstanbul: Hamle Yayınları.
- TBMM Tutanakları, idam görüşmeleri: Deniz Gezmiş-Hüseyin İnan-Yusuf Arslan*. (2011). Ankara: Öteki Yayınları.
- Tellal, E. (2010). 1905 Rus devrimi'nin 1908 üzerine etkileri. S. Akşin, S. Balcı, B. Ünlü (Ed.). *100. Yılında Jöntürk Devrimi*, içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 638.
- Temel, M. (1998). *İşgal yıllarında İstanbul'un sosyal durumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Temo, İ. (2000). *İttihad ve Terakki anıları*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Tunceli Valiliği Emniyet Müdürlüğü. (1997). *Terör örgütleri ve Tunceli'deki yapılanması*. Tunceli: Hizmete Özel Yayın.

- Tezcan, M. (1969). Memleketimizde yükseköğrenim kurumlarında öğrenci hareketleri ve ortaya çıkardığı sorunlar. *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye’de)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 176.
- Tezcan, M. (1995). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Şafak Matbaası.
- THKP-C doğuşu ve ilk eylemleri*. (1987). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- THKP-C ve iki sapma*, (1980). İstanbul: Devrimci Sol Bilimsel Eleştiri Dizisi Yayını.
- TİP dosyası*. (1973). Ankara: Devlet-Töre Yayınları.
- Toker, M. (1966). *İsmet Paşa’yla 10 yıl*. Ankara: Akis Yayınları.
- Toker, M. (1992). *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı yılları 1944–1973: demokrasiden darbeye 1957–1960*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Yalçın T. (1979). *Milliyetçiliğin yasal kaynakları*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Tokmakçioğlu, E. (2011). *Türk Basın Tarihi*. Ankara: İsim Yayıncılık.
- Tolon, M. B. (2006). *Üniversite Kampüsleri Dış Mekân Tasarım İlkeleri ve Ankara Üniversitesi Gölbaşı kampusu peysaj tasarımı*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Toprak, Z. (1985). II. Meşrutiyet döneminde paramiliter gençlik örgütleri. M. Belge (Ed.). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, içinde. (Cilt no, 2). İstanbul: İletişim Yayınları, 531-536.
- Toprak, Z. (1979). İttihat ve Terakki’nin paramiliter gençlik örgütleri. *Beşeri Bilimler*, 7. 95–113.

- Topuz, H. (2011). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuzlu, C. (1945). *Operatör Cemil Paşa hatıraları, canlı tarihler*. (Cilt no, 2). İstanbul: Türkiye Yayınları.
- Tosun, R. (2001). *Kıbrıs meselesi*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. *10*, 100.
- Touraine, A. (2012). *Modernliğin eleştirisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2009). *Türkiye'de siyasal partiler*. (Cilt no, I-III). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuncay, S. (2000). Türkiye'de gençlik sorunlarının psikolojik boyutu. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1- 1, 246.
- Tuncel, G. (2010). Küreselleşme ve yerelleşme sürecinde altmış sekiz olayları. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 1-1, 92-93.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyetinde tek-parti yönetiminin kurulması (1923-1931)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Turhan, M. (2010). *Ülkü Ocakları, 1968-1980*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayıncılık.
- Tuşalp, E. (2007). *Bozkurtlar*. İstanbul: Say Yayınları.
- Türk basınıni doğuşu ve gelişimi*. (2008). MEGEP. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1988). *Sosyal hareketler sosyolojisi*. Ankara: Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları.

- Türkdoğan, O. (1996). *Sosyal şiddet ve Türkiye gerçeği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1997). *Sosyal hareketlerin sosyolojisi*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Türkiye İşçi Partisi programı*. (1964). İstanbul: Ersa Matbaacılık.
- Türkmen, Z. (1993). *Osmanlı meşrutiyetinde ordu-siyaset çatışması*. İstanbul: İrfan Yayınları.
- Türkyılmaz, T. A. (1997). *Gençlik ve eğitim üzerine: demokratik öğrenci muhalefetine bakış*. İstanbul: Gökkuşluğu Yayınları.
- Türköne, M. (2009). *Darbe peşinde koşan bir nesil 68 kuşluğu*. İstanbul: Nesil Yayınevi.
- Uçarol, R. (2006). *Siyasi tarih (1789–2001)*. İstanbul: DER Yayınları.
- Ulay, S. (1968). *Harbiye silah başına (27 Mayıs 1960)*. İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları.
- Ulubaş, T. (2013). *Kronolojik Türkiye tarihi: geçmişten günümüze Türkiye*. İstanbul: CNR Studio Yayınları.
- Uzun, H. (2009). Cumhuriyet gençliğinin misyonu çerçevesinde 1933 yılı Vagon-Li ve Razgrad olayları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 6-3, 61-62.
- Uzun, T. (2005). *Türk milliyetçiliği ve MHP*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı tarihi*. (Cilt no, I-VI). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ülkücü komando kampları, AP hükümeti'nin 1970'te hazırlattığı MHP Raporu*. (1994). İstanbul: Analiz Basım Yayınları.

- Ünal, T. (1998). *Türk siyasi tarihi (1700-1958)*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Ünsal, A. (2002). *Umuttan yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ünüvar, K. (2009). Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965–1969). Bora T., Gültekingil, B. (Ed). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Sol*, içinde. (Cilt no, 8). İstanbul: İletişim Yayınları, 821.
- Vural, M. K. (2008). II. Dünya savaşı türkiye’inde bir muhalefet örneği olarak ‘tan’ gazetesi. *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17, 390–391.
- Woodcock, G. (1996). *Anarşizm: Bir düşünce ve hareketin tarihi*. (Çev. A. Türker). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Yalansız, N. (2006). *Türkiye’de koalisyon hükümetleri*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Yalansız, N. (2012). 27 Mayıs darbesi sonrası Celal Bayar ve Eski Demokrat Partililerin Türk siyasi hayatına etkileri. *Turkish Studies*. 7/3, 2587.
- Yalçın, A. (1977). *Türk komünizmi üzerindeki bazı gözlemler*. Ankara: Ayyıldız Matbaası
- Yalçın, S. (1999). *Hangi Erbakan*. İstanbul: Su Yayınları.
- Yalman, A. E. (1971). *Yakın tarihte gördüklerim ve geçirdiklerim*. (Cilt no, 4). İstanbul: Rey Yayınları.
- Yanardağ, M. (1988). *Türk siyasal yaşamında kadro hareketi*. İstanbul: Yalçın Yayınları.
- Yanardağ, M. (2002). *MHP Değişti mi: Ülkücü Hareketin Analitik Tarihi*. İstanbul: Gendaş Yayınları.

- Yanatma, S. (2003). 4 Aralık Tan baskını ve basının bakışı. *Toplumsal Tarih*, 118. 96-98.
- Yangın, İ. (2008). *İhtilal tüccarları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e derin devletin karanlık yüzü ve bilinmeyen tarihi*. İstanbul: Neden Kitap Yayınları.
- Yerasimos, S. (1986). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye*. (Cilt no, I). 5. (Çev. B. Kuzucu). İstanbul: Belge Yayınları.
- Yıldırım, A. (1997). *FKF Dev-Genç tarihi*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Yıldız, A. (2001). *İhtilalin içinden; anılar, değerlendirmeler*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Yılmaz, D. (2001). *Osmanlı'nın son yüzyılı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yılmaz, T. S. (1997). *Türkiye'de gençlik hareketleri*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yorgancılar, S. (2006). *1965 Sonrası islamcı bir öğrenci hareketi olarak Milli Türk Talebe Birliği*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yurtsever, H. (2008). *Yükseliş ve düşüş (türkiye solu 1960-1980)*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Yüceer, S. (2002). Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin Nato'ya Girişi ve Meclisteki Yankıları. *Atatürkçü Bakış*, I, 74.
- Yücekök, A. (1972). *100 soruda Türkiye'de din ve siyaset*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Yücel, M. S. (2006). *Türkiye'nin siyasal partileri (1859-2005)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Zerzan, J. (2004). *Gelecekteki ilkel*. (Çev. C. Atila). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Zileli, G., Çalışlar, O. (1969). Milli demokratik cephe politikası temel politikamızdır. *Türk Solu*, 118-119.

Zürcher, Eric J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zurcher, E. J. (2005). *Milli Mücadelede ittihatçılık*. (Çev. N. Salihoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yararlanılan Dergi ve Gazeteler:

Akşam	Tercüman
Bugün	Ulus
Cumhuriyet	Yeni İstanbul
Hâkimiyet-i milliyet	Zafer
Hürriyet	Aydınlık Sosyalist Dergi,
Milliyet	Birikim
Sabah	Devrimci Yol
Serbesti	Toplum Dergisi
Son posta	Yön
Tanin	